

PAUL IORGOVICI

OBSERVAȚII DE LIMBA RUMĂNEASCĂ

PAUL IORGOVICI

OBSERVAȚII
DE
LIMBA
RUMÂNESCĂ

Prelață de ȘTEFAN MUNTEANU

Ediție critică, studiu introductiv,
tabel cronologic, note, bibliografie
de
DOINA BOGDAN-DASCĂLU și CRIȘU DASCĂLU

EDITURA FACLA
TIMIȘOARA, 1979

Paul Iorgovici

PREFATĂ

Retipărirea Observațiilor de limba rumânească ale lui Paul Iorgovici, după aproape două secole de la apariția lor, poate fi considerată un eveniment editorial. Aceasta, nu numai fiindcă lucrarea învățatului bănățean a devenit de multă vreme o raritate bibliografică, ci și pentru că ea marchează un moment aparte din istoria lingvisticii noastre. Dovadă e faptul că Observațiile au fost și continuă să fie citate deseori pentru ideile originale și judicioase pe care le cuprind. Cel care le-a impus atenției încă în veacul trecut a fost Heliade, urmat, în secolul nostru, de Ovid Densusianu, cărui i s-au alăturat în vremea noastră numeroși alți cercetători. Tot Ovid Densusianu observa că „la sfârșitul veacului al XVIII-lea și începutul celui al XIX-lea exista [în Banat] o mișcare culturală care de obicei e trecută cu vederea, deși ea are însemnătatea ei, alături de aceea din alte ținuturi românești de peste munți“ (Literatura română modernă, vol. I, 1920, p. 72). Afirmția lingvistului bucureștean, care precedă paragraful consacrat activității lui Iorgovici, corespunde unei realități existente acum o jumătate de secol. Contribuții recente au modificat această imagine, lărgindu-i cadrul și situind-o într-un context istoric și cultural mai adecvat. Este însă tot atât de adevărat că drumul rămîne deschis și pe mai departe unor investigații și evaluări noi.

Dar chiar și în stadiul actual al cercetărilor se poate vorbi despre o direcție specifică a filologiei bănățene, născută din ideologia Școlii ardelenene, însă orientată spre zone ale științei și culturii pe care sîntem inclinați să le socotim drept expresia unui țel și a unor acțiuni în mare măsură proprii, determinate de formația intelectuală a reprezentan-

șilor ei și de condițiile în care mișcarea intelectuală bănățeană avea loc.

Făcînd această precizare, nu dorim să se înțeleagă — dacă mai este necesar s-o spunem — că restrîngem activitatea lingvistică și filologică din vechiul Banat la perimetrul unor preocupări provinciale, izolate de curentul general, caracteristic culturii noastre din pragul secolului al XVIII-lea și din deceniile de mai târziu, ci dimpotrivă. Căci lucrările cărturarilor bănățeni, de la Iorgovici și C. Diaconovici Loga la Eflimie Murgu, At. M. Marienescu și Simeon Manguica, inaugurează o direcție de cercetare paralelă sau, mai exact, complementară celei promovate de învățații transilvăneni. Ea se înscrie însă în tendințele de ansamblu ale epocii de atunci, care își aveau izvorul în acțiunea de redeştere națională și de progres cultural realizat prin însușirea științelor vremii, a culturii și educației în limba maternă.

Deoarece problema limbii ocupa un loc de frunte în programul de renaștere spirituală al acestei epoci însufleșite de spiritul filozofiei luminate, autorul Observațiilor își propune să înalțe limba română în rîndul altor limbi de cultură, urmînd o cale diferită de aceea a lui Șincăi și Micu. Iorgovici pornește de la română și de la posibilitățile ei de derivare, nu de la paradigmele latinei clasice, după al căror tipar trebuia să fie refăcută structura limbii noastre, cum doreau autorii gramaticii de la 1780. Pentru Iorgovici româna nu e latină coruptă, ci un idiom viu, apt să fie îmbogățit prin repunerea în circulație a formelor „zăvuite“ în decursul istoriei, ceea ce se putea obține dacă la rădăcinile moștenite se alăturau mijloacele de derivare „pierdute“, dar identificabile în limba latină și în idiomurile romanice. Deși latinist, Iorgovici alege drumul direct spre natura („sînța“) limbii, în dorința de a-i descoperi, potrivit regulilor pe care limba însăși le pune în evidență, resursele interne capabile să o aducă „într-o stare mai bună“. Spre deosebire de filologii latinizanți, el nu corectează, ci construiește, cum sugestiv se exprimă editorii cărții de față. De aceea, noțiunea de cultivare a limbii (Iorgovici vorbește despre „cultura limbii românești“) ni se pare mai nimerită pentru a numi inițiativa lui și semnificația lucrării sale, precum și a acelora care i-au urmat îndemnul.

Căci ideea de cultivare a limbii implică pe aceea de „lucrare“, de perfecționare a exprimării, adică a instrumentului de comunicare dat, în timp ce același termen fusese investit de latinizanți cu înțelesul de reelaborare a formelor și de reformare a lexicului. Autoritatea coercitivă a unui model absolut era latina, față de care fizionomia limbii române se depărtase însă simțitor, cum era și firesc, în decursul istoriei.

Iorgovici este și un teoretician familiarizat îndeaproape cu ideile filozofice în materie de limbaj ale lui J. Locke și Condillac, trecut prin raționalismul luminist. De aici și perspectiva sa științifică în legătură cu studiul limbii în general, căruia îi este subordonată cercetarea românei. Citiitorul va putea descoperi cu oarecare surprindere în paginile acestei cărți, pe lângă sugestiile autorului privitoare la derivare, numeroase observații, devenite azi locuri comune în știința limbii și în metodologia cercetării lingvistice. Astfel, pentru Iorgovici cuvintele sînt semne arbitrare, ele depinzînd de voința oamenilor de a numi obiectele într-un fel sau altul (p. 21); există și o „motivare“ lingvistică, aceasta fiind condiționată însă de autoritatea uzului. El invocă principiile normei cînd face deosebirea între limbajul cultivat („al științelor“) și cel curent („de obște“), distincție esențială pe care o făcea tot pe atunci și I. Budai-Deleanu. În sfîrșit, el este cel dintîi care stabilește principiile unei lexicografii moderne, într-o vreme cînd și autorul Țiganiadei își încerca pulerile pe același tărîm.

Să adăugăm la aceste idei, pe care editorii lucrării au știut să le pună în evidență, intuițiile altor filologi din generațiile următoare, de pildă cea a lui C. Diaconovici Loga, care sesizează rolul funcțional al sunetului (vezi Gramatica românească, Ed. Facla, p. 51) sau criteriile de clasificare a lexicului în „verba primae necessitatis“ și „verba accidentalia“, stabilite de Eflimie Murgu în 1830 (vezi Scrieri, EPL, 1969, p. 65), ori, în sfîrșit, situarea studiului românei în cadrul larg al limbilor romanice în lucrările lui Simeon Manguica. Asemenea opinii, risipite în broșuri aproape uitate, dar mai ales în publicațiile vremii, așteaptă să fie adunate într-o lucrare de sinteză și examinate în spirit critic. Ele ne dau dreptul să vorbim, cum s-a spus, despre o anumită direcție filologică în

Banal, avînd trăsături proprii, desigur ca mișcare culturală, cum o văzuse Ovid Densusianu, dar și ca orientare teoretică, generală, cu inerentele ei limite, în problemele limbii. O astfel de fundamentare servea ca punct de plecare pentru înțelegerea sensului ce trebuia să-l ia acțiunea propriu-zisă de cultivare a limbii prin scris și în școli, cu ajutorul gramaticilor, al îndrumărilor didactice și al epistolarelor, adică al instrumentelor de informare și de lucru cerute de o largă acțiune instructivă și educativă concepută și dirijată în spiritul culturii naționale.

Inițiativa Editurii Facla de a înscrie în planul ei tipărirea cărții lui Paul Iorgovici se cuvine să fie salutăată, credem, cu satisfacție, cu atât mai mult cu cât ea intră într-o preocupare constantă a editurii timișorene de a acorda locul cuvenit acțiunii de restituire a unor lucrări mai vechi, alături de publicarea rezultatelor unor cercetări noi din domeniul științei filologice.

ȘTEFAN MUNTEANU

STUDIU INTRODUCȚIV

Luminile românești nu s-au aprins în întuneric. Conștiința romanității străbătea din înseși începuturi, condensată în mituri, în legende și în chiar numele acestui popor (7, 106, 135, 170, 225).

Romanitatea este o permanență pe fundalul căreia se înregistrează permanenta devenire a *românității*. Conștiința națională, consolidată și conceptualizată către sfîrșitul secolului al XVIII-lea, nu este decît o altă ipostază, modernă, a conștiinței romanității, tot astfel cum iluminismul nostru poate fi considerat (59 : 167; 60 : 60) un alt umanism, în care *Rimul* devine *Roma*. Sint, într-adevăr, cuvinte să se vadă (55 : 9) în polaritatea *istoricitate-arhailate* o trăsătură funciară a culturii românești.

Dacă neîntrerupta conștiință a romanității nu a luat niciodată înfălișarea europocentrismului, facilitînd influențarea noastră de către civilizații neînrudite, aceeași conștiință ne-a ferit de complexul oriental, Dimitrie CANTEMIR și Nicolaus OLAHUS dialogînd de la egal la egal cu învățații apuseni. Iluminiștii vor continua, cu alte mijloace (nu o dată polemice) și cu alți parteneri (adeseori adversari) acest dialog, punîndu-și competența și un nepuizabil entuziasm în serviciul fundamentalei idei a romanității, cu cele două reflexe, spațial și temporal, ale ei : *unitatea* și *continuitatea* ; afirmînd-o și apărînd-o se afirma și se apăra nu un principiu oarecare, nu un punct de vedere, ci însăși ființa unui popor.

Pe acest fundal comun celor două epoci, trecerea de la umanism la iluminism apare ca un proces a cărui

cea mai de seamă componentă este *tendința de laicizare a culturii*, perceptibilă încă la începutul secolului al XVIII-lea în orientarea deliberată și declarată a actului cultural în conformitate cu „folosul de obște“ (63 : 124), principiu etic pe care Paul IORGOVICI îl invocă insistent (*folosul comune*, XV ; *folosul tuturor*, XVI ; dar și, fapt semnificativ, *folosul patriii și a națiunii*, X). În acest secol în care *pămîntean* este substituit de *patriot* (60 : 27 ; 59 : 133), autorul *Observațiilor* se consideră *fiu a națiunii* și se adresează *iubitorilor de nație* (XIV).

Orientarea către profan se reflectă, înainte de toate, în preponderența pe care o are, spre sfîrșitul acestui secol, cartea laică (62 : 152) în raport cu tipăriturile religioase ; delimitarea celor două planuri este tot mai netă, astfel că, în 1813, I. TEODOROVICI-NICA nu va ezita să-i evoce, în prefața la *Moralnice sentințe* și într-o ordine deloc aleatorie, pe Paul IORGOVICI, Gr. OBRADOVICI, D. ȚICHINDEAL și P. MAIOR drept autori ai unor cărți „din care să poată tinerimea trage vreun folos, afară de cărțile bisericesti“. Mai puțin frecventă, nu însă și mai puțin simptomatică este pătrunderea elementelor laice în cărțile de cult, ilustrativ între toate fiind cazul *Minciilor* de la Rîmnic, în părțile introductive ale cărora s-a putut detecta (3, 14, 59) influența *Enciclopediei* franceze. Este acesta, fără îndoială, motivul omagierii lui CHESARIE în proiectul *Vestirilor filosofesti* și al invocării *Minciilor* de către Radu TEMPEA și Paul IORGOVICI (59 : 154—155).

Laicizarea culturii noastre este un proces contradictoriu, în cadrul și de-a lungul căruia fenomenele se întrepătrund, nu tot ceea ce este profan fiind lipsit complet de elemente religioase, tot astfel cum nu tot ceea ce pare a fi exclusiv religios este lipsit de elemente laice. Un aspect particular al acestei întrepătrunderi îl constituie utilizarea alegorică a religiosului, care se întilnește, de exemplu, în partea a III-a (*Reflecții despre starea românilor*) din *Observații*, unde argumentele biblice nu au alt rost decît pe acela de a le face acceptabile pe cele laice, coocurente, dar față de care e limpede că sînt superflue.

Desigur că iluminiștii români nu au atins deismul, necum ateismul, la care au ajuns unii dintre iluminiștii francezi, dar această reticență în radicalizarea convingerilor lor este perfect explicabilă, în primul rînd, prin decalajul dintre ritmurile în care se dezvoltau mediile sociale respective și, într-un al doilea, prin rolul pozitiv pe care l-a îndeplinit, cel puțin într-o anumită etapă, ortodoxismul la români : acela de *componentă a conștiinței lor de neam* (18 : 107), rol mai evident în Transilvania, unde el constituia o notă distinctivă a românilor, un echivalent (nu însă un substitut) al romanității. Odată cu parțiala acceptare a catolicismului, elementul religios își pierde relevanța și opoziția e mutată pe plan laic, politico-științific, de unde poate simpla impresie că transilvănenii ar fi redescoperit o idee (aceea a romanității) de care, în realitate, nu s-au despărțit niciodată. În celelalte provincii (Banat, Moldova, Muntenia și Oltenia), conștiința romanității a fost, fără întrerupere, singurul factor definitoriu pe fondul unei ortodoxii naționale, astfel că aici laicizarea culturii a fost un proces lent, dar continuu.

Condiția esențială presupusă de evoluția în sens laic a culturii românești a fost „desprinderea ei de vechea comunitate a slavonei și a elinei“ (63 : 91), căci dobîndirea conștiinței de sine presupunea utilizarea unui instrument propriu de comunicare. Numai astfel se realiza o concordanță a ideii de romanitate, aflate la temelii a culturii noastre, cu latinitatea limbii în care se concretiza. Înfăptuirea acestei concordanțe a făcut ca, în epoca iluminismului, româna să fie îndeosebi *limbă de cultură*, după ce, în unanimitate, ea fusese mai ales *limbă de cult*. În ipostaza ei liturgică, româna ajunge la desăvîrșire, adică la o relativă unitate a normelor ei (79), în jurul anului 1750. Laicizarea tot mai accentuată a culturii determină o tot mai mare adîncire a contradicției dintre necesitățile de exprimare crescînde, în perpetuă diversificare și posibilitățile limitate de care dădea dovadă limba română literară a momentului (81 : 431—435). De aceea, eforturile multor iluminiști români vor fi îndreptate către sporirea acestor posibilități și către afirmarea și apărarea neobosită a latinității limbii, preo-

cuparea lor fiind aceea de a păstra un continuu echilibru între cele două idealuri.

În timp ce unitatea *politică* a românilor a avut un caracter istoric, unitatea lor *culturală* constituie o permanență. Desigur că această unitate nu exclude, ci, dimpotrivă, presupune diversitatea determinată de circumstanțe obiective, tot astfel cum aceeași unitate nu este periclitată de prioritatea pe care o deține, într-un anumit moment, o anumită provincie, într-un anumit domeniu. Unitatea culturii noastre iluministe presupune, spre a se releva, o perspectivă *pluridisciplinară*, culturologică (*inclusiv* istorică și lingvistică), în cadrul căreia un loc aparte trebuie să revină *filozofiei*, care a avut „rolul director, punîndu-și amprenta pe spiritul istoric al secolului, în ansamblul domeniilor de cultură“ (87 : 15). Iluminismul românesc nu a produs filozofi, dar reprezentanții săi, educatori și savanți, clerici și artiști, au avut o gândire mereu orientată filozofic, și nu este desigur o întâmplare faptul că acum, tocmai *acum*, se ia inițiativa înființării *Societății filozofice a neamului românesc în Mare Prințipatul Ardealului*, în alcătuirea căreia se găseau „preoți învățați, toți supuși Bisericii Răsăritului, doctori, filosofi, istorici și alți mai mulți învățați“ (221 I : 210), dintre care nu lipseau CHIESARIE de Rîmnic și Ianache VĂCĂRESCU, precum și, desigur, alții din Principate. Întîmplător nu este nici faptul că acum, în urma înființării acestei societăți (1795), apar, într-un interval foarte scurt, *gramatica* lui Radu TEMPEA (1797), *retorica* lui Ioan MOLNAR PIUARIU (1798) și *Observațiile* lui Paul IORGOVICI (1799), în care trebuie să se vadă un îndreptar de utilizare a unui anunțat *dicționar* al limbii române, sau, în orice caz, și un asemenea îndreptar. Gramatica și dicționarul, la care, în spiritul unei bune și foarte vechi tradiții, se adăuga și retorica, iată instrumentele pe care orice academie europeană își propunea să le realizeze în vederea ridicării limbii la nivelul cerut de imperatiivele progresului social. Fiind date circumstanțele istorice cunoscute, o asemenea coordonare a eforturilor științifice ale celor trei învățați ar putea părea inexplicabilă, dacă nu s-ar avea în vedere aderarea lor comună la *filozofia luminilor*. Destinația

pe care o iau principiile iluministe, receptate adeseori *indirect* (221 I : 11—12), dar uneori și *fără intermediar* (Paul IORGOVICI), este una *practică*, deloc speculativă, faptul explicîndu-se prin aceea că la baza principiilor respective stau empirismul englez și senzualismul francez, cu încrederea lor declarată în *experiență*.

Pe cînd majoritatea iluminiştilor români au față de aceste principii o atitudine *deductivă*, căci ei nu le-au cunoscut decît din scrieri în care ele erau deja aplicate, IORGOVICI, care venise în contact direct cu operele marilor gînditori apuseni, dă expresie atît principiilor cît și considerațiilor pe care le face pornind de la ele. Prezența în *Observații* a acestor două planuri permite să i se recunoască o atitudine de gramatic-filozof (136 II : 584). Dar, în timp ce componentele filozofice ale gîndirii sale se lasă detectate și relevate cu ușurință, identificarea surselor este incomparabil mai dificilă, dacă nu chiar imposibilă (87 : 233). Dificultatea nu vine doar din faptul că, asemenea tuturor contemporanilor, inclusiv a celor străini, IORGOVICI nu indică aceste surse, ci și din acela că principiile la care aderă și pe care le exprimă aparțin unui fond comun de cugetare al epocii sale (125 : XXV). De aceea, referirile noastre la opera unor gînditori pe care lingvistul român a putut să o cunoască reprezintă ilustrări ale afirmației anterioare și nu încercări de identificare a unor surse sigure.

Îmbrățișarea ideologiei iluministe este nu numai efectul unei opțiuni personale, ci și răspunsul necesar dat unor cerințe obiective. De altfel, în *Observații* pot fi întîlnite atestări, printre cele mai timpurii la noi, ale termenului *luminare* (VII), indiciu sigur al existenței unui climat corespunzător (146 : 14). Prin opera sa, IORGOVICI se dovedește a fi fost un mare patriot și, totodată, un spirit european, știind să caute și să găsească în filozofia unui continent zguduit de revoluții argumente în favoarea poporului său.

Observații de limba românească reprezintă prima scriere a lui Paul IORGOVICI (*fructurii cei mai dinți a învățăturilor mele*, IX) și singura pe care a tipărit-o.

I s-a mai atribuit, cu argumente plauzibile, paternitatea în cazul *Calendarului* din 1784 (243); celelalte atribuiri sînt fie improbabile: *Scurtă istorie a românilor din Dacia și Descrierea celor mai faimoși împărași, filosofi și bărbați ai antichității* (228:299, dar acceptate fără argumente pînă astăzi), fie simple confuzii: *Istoria a Alexandrului celui Mare*, Sibiu, 1794 (124:3), al cărei traducător real a fost Dimitrie IERGOVICI (34 I:9). În schimb, *Glosarul* este atestat de IORGOVICI însuși în *Observații* (29), fragmente din el alcătuiind aici materia unui întreg capitol (34—80). Distrusă în manuscris, pe cînd autorul se găsea în detenție (124:2—3; 43 I:65; 209 I:18—19), rescrisă parțial, această lucrare lexicografică ar fi ajuns în posesia lui Vasile COLOȘI (228:299; 108 II:296), intrînd prin această filieră în materia *Lexiconului* din 1825 (108 II:296; 152:235; 73:94; 221 I:33). Mărturisindu-și preferința pentru cuvintele românești, IORGOVICI își exprima intenția de a le utiliza în toate scrisorile sale (78); despre el, un contemporan, cărturarul bănățean Alexandru TEODOROVICI, afirma că *au început... cărțile a alcătui și în tip a le da* (apud 108 II:297). Este de presupus că folosirea pluralului în pasajele citate corespunde unei realități. Unei realități ascunse deocamdată sau, poate, definitiv.

Majoritatea cercetătorilor au văzut (94:69; 140:52; 124:4) sau încă mai văd (202:442; 132:115; 114:38) în *Observații* o gramatică a limbii române; nici măcar faptul că în epocă termenul circulase cu o accepție foarte largă (159:112) nu îndreptățește utilizarea lui în această situație, de vreme ce IORGOVICI însuși îl definește foarte exact (*gramatica limbii materne sau cartea care învață regulile de a scria, a pronunția, a lega mai multe cuvinte sau a face construcții după proprietatea și osebirea limbii*, 5), lăsînd să se înțeleagă limpede în altă parte (*Cei ce nu știu gramatică nu vor înțelege ce e cazul nominativ și ablativ, îns aicea nu e loc spre explicația aceea*, 35) că scrierea sa nu este o gramatică.

Respingînd, explicit ori implicit, punctul de vedere menționat, alți autori formulează opinii care converg fie spre considerarea *Observațiilor* în raport cu *Glosarul* (*scurtă cercelare pregătitoare pentru dicționarul*, 108 II:295; *o introducere la Dicționarul ce-l preocupa*, 152:237; *s-a născut... din intențiunea unei introduceri la Dicționarul său*, 1:330), fie către aprecierea lor drept meditație, din perspective filozofice, asupra limbajului în general și asupra limbii române în special (*o carte de îndemn cultural*, 51:69; *un eseu amplu închinat limbii românești*, 150:213), ambele interpretări fiind îndreptățite în egală măsură și, deci, complementare.

În afară de o dedicație către episcopul Șacabent, protectorul lui IORGOVICI (III—X) și de o introducere adresată cititorului (XI—XVI), lucrarea cuprinde trei secțiuni: *Observații de limba românească* (1—33), *Exemplurile* (34—80) și *Reflecții despre starea românilor* (81—93).

Prima parte are un pronunțat caracter teoretic, autorul făcînd, aici îndeosebi, dovada cunoștințelor sale de lingvistică generală, întrebunțate ca argumente în efortul de *normare și îmbogățire lexicală* a limbii române literare. *Observațiile* propriu-zise, în număr de șapte, se referă la derivarea cu prefixe și sufixe, la evoluția, fonetică și semantică, a cuvintelor românești în raport cu etimoanele lor latinești, la adaptarea noilor derivate etc.

Partea a doua cuprinde fragmente din *Glosar*, prin care se urmărește producerea unor clare dovezi ale latinității limbii noastre, derivarea fiind indicată drept cea mai potrivită cale de progres al limbii. Din exemple rezultă că *Glosarul* urma să fie etimologic și explicativ (*Care cuvinte eu le-am pus în dicționarul meu... în care se tilcuiesc numele și vorbele cele de acum după pulerea rădăcinii din limba cea veche*, 29—30), alcătuit pe principiul familiilor de cuvinte (spre ilustrare, IORGOVICI dă 26 asemenea familii însumînd aproximativ 400 de termeni) și trilingv: român-latin-german; în mod obișnuit se admite (228:299; 124:2—3; 235:6; 44:65; 209 I:18) că ar fi fost quadrilingv, deși

termenii francezi apar cu totul accidental în *Exempluri* (*alliance, avancer, avant, batallion, battre*) și este de presupus că frecvența lor era aceeași și în *Glosar* (cu aceeași lipsă de îndreptățire s-ar fi putut lua în considerare și prezența celor câteva cuvinte sirhocoate). De aceea, aproape fără excepție, structura „articolelor“ este următoarea: derivatul neologic propus — etimonul său latinesc — explicația (de cele mai multe ori printr-o perifrază) acestuia în germană — traducerea explicației în română, între cuvântul-intrat și traducere apărind o diferență de registru stilistic. Faptul că explicația germană este calchiată explică de ce foarte mulți dintre termenii derivați propuși de IORGOVICI sînt investiți cu un alt sens decît cel actual și indică limpede că, în redactarea *Glosarului*, lingvistul român s-a slujit de un dicționar latin-german, alcătuit probabil pe același principiu al familiilor de cuvinte. Această inițiativă lexicografică este cu atît mai remarcabilă cu cît aproape jumătate dintre derivatele înșiruite în *Exempluri* se vor impune ulterior în limba literară (un sfert dintre ele prezentînd chiar o formă identică cu cea actuală); de aceea, este justificată considerarea termenilor respectivi ca alcătuiind un glosar de neologisme (72).

Ultima parte cuprinde părerile lui IORGOVICI cu privire la educație și la religie (*starea creșterii pruncilor și starea religiei*, 81), așadar chestiuni *aparent* extralingvistice: *imperfect prin natură*, omul este *perfectibil prin cultură* și, mai ales, prin educația exercitată asupra lui, în primii ani ai existenței, de către părinți (81—82), educație fundamentată pe dreptul natural (88—89), respectarea căruia este generatoare de virtute; pe cînd activitatea formativă a părinților, care este o obligație naturală, este finită în timp de momentul maturizării copiilor. obligația, de asemenea naturală, a acestora de a-și cinsti părinții este perpetuă (92—93). Desigur că, privite din perspectiva istoriei gîndirii pedagogice românești, aceste idei sînt demne de interes (87: 232—234); raportate însă la primele două părți ale lucrării, ele ajung să-și dezvăluie un pronunțat caracter *alegoric*: prin generalizare, raportul dintre generații poate fi considerat un model al etnogenezei, astfel încît respectul

pe care urmașii îl datorează celor care i-au precedat își păstrează caracterul obligatoriu și în cazul atitudinii românilor față de romani, inclusiv față de limba latină. În sprijinul unei asemenea interpretări a *Reflecțiilor* vine și omonimia voită din citatul *Cînd limbile ce n-au lege, din natură fac cele a legii* ... (89).

Cînd, la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, Paul IORGOVICI își redacta *Observațiile*, limba română literară se găsea antrenată într-un contradictoriu proces de neologizare și de pierdere a relativei unități la care ajunsese, cu cîteva decenii mai devreme (79), limba cărților bisericești. Ca atare, (re)stabilirea unor norme unice și identificarea celor mai potrivite căi pentru îmbogățirea lexicului erau importante sarcini care, deși unanim asumate, s-au concretizat diferit în operele lingviștilor noștri. Între aceștia, IORGOVICI se particularizează prin proiectarea idealului național pe o zare europeană. *Observațiile* sînt, așa cum autorul lor însuși afirmă, rodul *ostenelii pentru a aduce limba aceasta în stare mai bună* (13), în atingerea căruia s-a lăsat călăuzit ori măcar întovărășit de LEIBNIZ, VICO, LOCKE, PRIESTLEY, BECCARIA, CESAROTTI, CONDILLAC precum și, desigur, de mulți alții.

Ținînd seama de momentul în care și-a desfășurat activitatea și, îndeosebi, de situația în care se găsea limba noastră literară, se poate afirma că importanța lui IORGOVICI rezidă, poate, mai puțin în propunerea unor norme și, mai ales, în faptul că a formulat *necesitatea normării: limba noastră are lipsă de îndreptare și de înmulțire, aceasta se poate face de vom aduce-o numai la regule fixe* (72—73). Originalitatea sa vine din înțelegerea adevărului că îndreptarea și înmulțirea limbii sînt operații concomitente și complementare și ea stă în identificarea sursei lor comune în *derivare*. Prin modul în care a gîndit progresul limbii, prin recomandările pe care le-a făcut, el se dovedește a fi fost unul dintre cei mai de seamă cititori ai limbii noastre naționale moderne.

Concepția lingvistică a lui Paul IORGOVICI se prinde pe constatarea că limba este un fenomen simultan determinat prin gândire și prin istoria unei națiuni.

Relația dintre limbă și gândire decurge din statutul lor de trăsături distinctivă ale umanului (*Dumnezeu, părintele a toate făpturilor, prin nimica alta n-au mai ales preom de cătră celelalte dobitoace mai virtos decât prin minte și puțința de a cuvînta*, 1). Ca și LEIBNIZ (*niciodată un adevăr nu e cunoscut, descoperit sau dovedit de mine decât prin mijlocirea cuvîntelor sau a semnelor evocate în minte*, 125 I : 13), învățatul român crede că rațiunea este utilă doar în măsura în care este exprimabilă : *Ci mai însa rație nici nu ne reau ajuta atîta, nici nu se reau pulea așa arăta în noi, de ce percepem cu mintea nu ream pulea descoperi prin cuvînte* (2). Întocmai ca și rațiunea, a cărei expresie este, limbajul reprezintă o disponibilitate general umană : *la tot omul, fără discriminare, care e prin însa naștere supus la lipsele aceste, este dată și puțința de a le descoperi prin cuvînte* (4). Drept argumente, IORGOVICI aduce exemplul *afaziilor*, la care această disponibilitate nu devine realitate întrucît este împedecată prin organele cele imperfecte a trupului (3—4) și pe acela al copiilor, care, nu au încă organele trupului cuprinzătoare de cuvînte, astfel încît, pentru a comunica, recurg la alte semne decât cele lingvistice (4).

Concepînd limbajul ca pe un instrument al gândirii, dar și ca pe un mijloc prin care ea se exteriorizează, el va ajunge în chip necesar să îmbrățișeze teoria, curentă la toți gânditorii apuseni ai timpului, însă cu antecedente în antichitatea greacă (42 ; 139 : 85—89), ce definește cuvîntul drept semn : *Din logică se știe că vorbele sînt semnele percepului minții, de unde urmează că cu tot cuvîntul este legată percepere a minții noastre* (21). Facultatea limbajului fiind universală, deci unică, iar realizarea ei fiind națională, adică multiplă, înseamnă că una și aceeași idee comportă realizări lingvistice diferite în limbi distincte (*Apoi vedem că chiline nații chiline au cuvînte, măcar că acelaș percept au*, 21) și că, prin urmare, semnul are un caracter arbitrar : *așadar cuvîntele sînt semnele arbitrare* (21). Arbitrarietatea semnului este

consecința unei convenții între indivizi (*adeacă în voia oamenilor stă a numi oareceva într-asa sau altmintrelea chip*, 21 ; *tot numele însemnează un lucru spre a căruia înțelegere numele acela e dat de la oameni*, 25). Se poate recunoaște, în aceste formulări, aderarea deschisă a lui IORGOVICI la teza, mai generală, a contractualismului. Semnul lingvistic are doar inițial un caracter convențional, arbitrar, căci uzul îl motivează, stabilizînd raportul dintre semnificat (*semnare*) și semnificant (*cuvînt*), precum și relația acestuia din urmă cu referentul (*lucrul*) : *Numai dacă o dată s-au însemnat oarece cu un cuvînt și s-au întărit într-aceea semnare prin întrebuințare a mai multora, au ieșit numele acela așa cunoscut că, de cîte ori s-au spus numele acela, s-au înțeles și lucrul cu care e legat numele acela. Acestea cuvînte se numesc vorbe uzitate prin întrebuințare întărite* (21—22). Această idee a motivării treptate a semnului prin uz apare, printre alții, și la LEIBNIZ : *deși caracterele pot fi arbitrar, totuși folosirea și legătura lor are ceva ce nu este arbitrar, anume o anumită potrivire între caractere și lucruri* (125 I : 14).

Alături de pluralitatea limbilor, o altă dovadă a arbitrarietății semnului o constituie *polisemia*, și ea o caracteristică universală a limbajului : *Din slăbiciunea trupului, nici într-o limbă nu se au cuvînte din destul pentru a arăta deplin percepul minții, aceasta e cunoscut prin experiențe. Deci sîntem siluiți a da unui nume mai multe înțelegeri* (22). Existența polisemiei îl obligă pe IORGOVICI să ia în considerare și distincția dintre cuvîntele *proprii* și cele *improprii*, mai exact, dintre cuvîntele întrebuințate cu sens propriu (*înțelegere dreaptă*) și cuvîntele întrebuințate cu sensul impropriu (*luate de la înțelegerea lor cea dreaptă*, 22—23), distincție asupra căreia insistă și CONDILLAC : opoziției dintre *sensul primitiv* și cel *împrumutat* îi corespunde opoziția dintre *numele proprii* și *tropi* (37 II : 46). Propunîndu-și să contribuie la crearea limbii române literare și, în special, la aceea a limbajului științific, învățatul român încearcă să elaboreze o terminologie lipsită de conotații — surse ale impreciziei în exprimare. De aceea, el consideră că sarcina logicii este de a stabili sensul exact

al cuvintelor (*a loghicei este a învăța în ce se cuprinde virtutea cuvintelor*, 7), deci de a preciza relația dintre semnificat și semnificat, pe când retorica este chemată să supravegheze utilizarea corectă a cuvintelor, adică să ia în considerare raportul semnificantului cu referentul (*Deci toate regulile ritoricii sînt spre acela sfîrșit așezate, ca numele ce întrebuițăm spre însemnarea unui lucru sau unei fapte naturii lucrului și faptei cît poate mai mult să se cuvîină*, 23).

Disponibilitatea cuvîntului de a se adecva atît la concept cît și la realitatea pe care o desemnează poate fi o măsură a oportunității sale în limbă. Controlul acestei disponibilități devine posibil datorită caracterului convențional al semnului, dar este condiționat și exercitat de uz. Dacă utilizarea colectivă este cea care atenuază și, adeseori, anulează arbitrarul din limbă, perpetuînd un sens inițial, coruperea acestui sens este o consecință a aceleiași utilizări. Elaborarea unei limbi literare capabile să susțină progresul social și cultural al națiunii, deci perfecte, trebuie să vegheze la înlăturarea sau, măcar, la reducerea pe cît e cu putință a surseilor de exprimare incorectă, echivocă. Așadar, uzul este un regulator al mecanismului lingvistic, fără ca, exercitîndu-și acest rol, să poată evita întotdeauna socializarea erorii.

O atitudine comună iluminiștilor, și tocmai de aceea eu profunde implicații transculturale, social-politice, este refuzul oricărui principiu de *autoritate* (13 : 87). Arătînd că nu se pot lua decizii singulare cu privire la utilizarea limbii, ci că singurul criteriu valabil rămîne uzul, Joseph PRIESTLEY, de pildă, împinge numai-decît discuția pe un plan mai general și afirmă dreptul poporului la libertate și la adoptarea inovațiilor celor mai potrivite în legătură cu tot ceea ce este supus devenirii (101 : 188). În același spirit, IORGOVICI recomandă individului să contribuie la binele social, avertizîndu-l însă de periclitarea eforturilor sale prin acceptarea autorității altuia (XV). Urmează oare că învățatul nostru respinge uzul autorității pentru a admite autoritatea uzului? Spre deosebire de autoritate, uzul este incompatibil cu arbitrarul și, prin aceasta, superior,

nu însă și perfect, căci așa cum s-a văzut, el însuși admite, în anumite circumstanțe, formele aberante. Pentru edificarea unei limbi literare perfecte, *consensus* se dovedește a fi o exigență necesară, dar nu și suficientă; o a doua exigență este aceea a *conformității cu specificul limbii*, pe care o pune în lumină CESAROTTI (*Saggio sulla fillosofia delle lingue*) în a căruia concepție limba nu reprezintă un fapt arbitrar, întemeiat doar pe uz și autoritate, ci își conține rațiunea de a fi. Ex-comunicîndu-l pe legislator, IORGOVICI dă drept de cetate lingvistului, adică omului de cultură capabil să releve tocmai *esența limbii, ființa ei* (XII), pe fundalul universalității limbajului.

Alături de gîndire, *istoria nașunilor* este un alt factor determinant, prin care se explică nu numai pluralitatea limbilor naturale, ci și ansamblul de proprietăți prin care se individualizează, adică specificul fiecăreia. Principiul după care se călăuzește IORGOVICI în această privință este acela al *paralelismului dintre evoluția limbii și istoria poporului care o întrebuițează* (136 I : 468—469 ; 12 : 55) : *limba și nația cu același paș pășesc* (81). De aceea nu este deloc împlător faptul că tocmai la acest învățat au fost atestați, pentru prima dată alături, termenii din care se va naște sintagma *limbă națională* (157 : 630). Raportul dintre istorie și limbă fiind, în multe privințe, unul de la cauză la efect, este limpede că acel care își propune să cerceteze limba trebuie să recurgă la istorie ca la o știință *auxiliară* : *spre mai mare înțelegere a celor ce se atîng de limbă se cere o scurtă cunoștință de istoria romanilor sau rumânilor* (10—11). Umanismul, prin cronicari, văzuse în limbă o sursă de argumente ale ideilor istorice fundamentale ; prin IORGOVICI, iluminismul asigură lingvisticii *autonomie* și, în consecință, dreptul de a utiliza rezultatele la care au ajuns alte științe, între care și istoria. Limba și istoria națiunii întrein o relație mediată de cultură (sau, în terminologia autorului, de *științe*), progresul ori decadența căreia explică starea limbii la un moment dat (XIII, 10, 76) și se explică prin libertatea sau, dimpotrivă, prin dependența poporului (Englezii, de exemplu, *sînt nație nesupusă la alta : e de sine stăpînitoare. La ei înflo-*

resc științele, cu acestea floarește și limba, 79). Se înțelege, astfel, de ce, pentru el, a acționa pentru îmbunătățirea limbii române reprezenta un act de patriotism.

Deși își exprimă convingerea că limba este perfectibilă (*spiritul unui popor nu va face progrese decât dacă își va perfecționa limba*, 37 I: 25), CONDILLAC nu se poate elibera de sentimentul umanist al *decadenței limbilor* (143: 149). Despre decadența limbii române, în raport cu stadiul ei inițial, latina, se vorbește în numeroase pasaje din *Observații*; spre deosebire însă de filozoful francez, IORGOVICI nu vede aici un fenomen istoric inevitabil, ci rezultatul unor împrejurări extralingvistice concrete: *După atâtea schimbări, dintre care numai una ar fi fost prea mare lovitură a pierderii împărțirii românești, n-au fost cu puțință altminterlea ca să nu se schimbe și limba în mai rău* (13). Schimbările avute în vedere sînt venirea slavilor și apoi pierderea libertății celor trei provincii românești (12—13), cu grave urmări asupra dezvoltării firești a poporului, a culturii și a limbii sale. În ceea ce privește limba, se constată, pe de o parte, dispariția unui mare număr de cuvinte și îndeosebi a termenilor științifici (*în limba care noi o vorbim, multe cuvinte s-au zădărnicit din limba cea veche a românească, mai virtos acele care se cer la științele cele alese, de care limba noastră e lipsită*, 72), însoțită de ștergerea sentimentului etimologic (*așa de departe am căzut din floarea științelor și a limbii, cît acum cuvintele de științe, care s-au întrebuițat în rădăcina limbii care noi o vorbim, se par noao în starea aceasta a fi streine*, XII) și, pe de altă parte, acceptarea unor termeni străini, slavii mai ales, consecință a amestecului etnic (*românii au fost mestecați cu slavenii și și acum sînt cu sîrbii, de la care multe cuvinte au luat*, 13). Pierderea unui mare număr de termeni științifici și adoptarea altora, incompatibili însă cu o astfel de utilizare, au făcut imposibilă perpetuarea românei ca limbă de cultură, fără să ducă însă la anulara latinității ei: *măcar că limba noastră e sîracă la cuvinte, mestecată cu cuvinte streine, dar ea tot are așa cuvinte, așa regule, așa proprietăți, prin care ea se dă de sine a cunoaște că vine din cea veche românească* (31). Latinitatea limbii și romanitatea poporului sînt trăsă-

turi esențiale, incoruptibile, împotriva tuturor aparențelor confruntate de IORGOVOCI cu *experiența prin care cunoaștem că nici o limbă, nici o nație nu e nemestecată*. La aceasta eu după *regulele istoricești nu caut, ci mă uit numai la rădăcina nației și a limbii, care neîndoit vine de la cea latinească* (14). Acest fond nealterat de latinitate reprezintă pentru el șansa românei de a redeveni o limbă de cultură, proces prin care înțelegea nu întoarcerea la latină, ci pornirea de la ea: *limba aceasta nicicînd nu se poate aduce la aceea de unde au căzut, ci numai limba cea veche poate sluji spre îndreptarea acestuia* (80). IORGOVICI a fost un latinist, nu însă un latinizant.

Respingînd, pe urmele lui LOCKE (*Nihil fuerit in intellectu quod non prius fuerit in sensu*), ipoteza carteziană a ideilor înnăscute, CONDILLAC face constatarea că, de vreme ce o însușire umană cum este de pildă discernămintul se perfecționează, înseamnă că începe undeva (38: 17), și anume în senzații. *Geneza și devenirea se presupun reciproc*. De aceea, aprecierea latinei drept stadiu inițial indică nu numai situarea lingvistului român într-o perspectivă genetică, dar și adoptarea unui punct de vedere evolutiv. DILTHEY apreciază că, pe tărîm istoric, iluminismul are marle merit de a fi propus, alături de conceptul de *solidaritate a genului uman*, pe acela de *progres* (13: 97—98). Deși în domeniul limbii române, efortul lui IORGOVICI are ca finalitate evidentă progresul culturii și, deci, al poporului său: *eu, din ardoarea cătră nația mea, n-am păstrat osteneala pentru a aduce limba aceasta în stare mai bună* (13). Dacă numărul ideilor este determinat de acela al cuvintelor, cum considera CONDILLAC (37 I: 22: *moins de mots, ... moins d'idées*), înseamnă că dezvoltarea culturii presupune *îmbogățirea lexicală* a limbii în care se exprimă, căci *arta de a vorbi nu este deci decât arta de a gândi și arta de a raționa, care se dezvoltă pe măsură ce limbile se perfecționează* (37 I: 22). Pentru filozoful francez, limba este nu doar o expresie a gândirii, ci și un mijloc de îmbunătățire a acesteia, adică o *metodă*, tot astfel cum metoda este o limbă. *Spiritul unui popor nu va face progrese decât dacă el își va perfecționa limba*

(37 I : 25). Între *împrumut* și *derivare*, cele două principale căi de îmbogățire a limbii române cu termeni necesari activității culturale și științifice, IORGOVICI optează pentru cea din urmă. Condamnând atitudinea celor care nesocotesc această cerință (*În limba românească, vor zice alții, se pot scria cărți de tot felul, așadar nu e de lipsă a adaoge în limba noastră cuvinte noi . . .*), ca și pe a acelor care vor ca *acelea cuvinte să le închipuim din închipuirea cugetului nostru au să le luăm de la o naște vie, cu care trăim* (75), el afirmă că, *după județul meu mai bine este a împrumuta așa cuvinte din limba noastră cea de rădăcină decît de aiurea* (76). Împrumutul din latină înseamnă, de fapt, nu acceptarea unor cuvinte din această limbă, așa cum s-ar putea eventual înțelege, ci *derivarea*, după model latin, a termenilor în a căror componență urmează să intre teme și afixe românești: *vorbele așa derivate se văd mie a fi tocma ale noastre, pentru că în limba noastră sînt fondate din vorbele noastre, după regulile și propietățile a însei limbii deduse* (14). Împotriva celor care vor fi socotind că se găsesc, totuși, în fața unor împrumuturi, el precizează că *rădăcinile . . . nu sînt din limba latinească. Iar particulele cu carele sînt împreunate vorbele acelea sînt răsfrate în insele vorbele noastre* (74).

Preferința acordată *derivării* (72 : 559 ; 159 : 40) are temeuri în filozofia iluminismului, care se întilnește însă cu latinismul lui IORGOVICI într-o unitate în care e dificil să se atribuie prioritate unuia sau celuilalt component. Este vorba despre coordonata raționalistă a gândirii lui LEIBNIZ, care cerea, referindu-se la divizibilitatea corpurilor compuse, cunoașterea distinctă a tot ceea ce intră într-o noțiune distinctă (125 I : 27), ca și despre metoda analitică dezvoltată de CONDILLAC (*Analyser c'est décomposer, comparer et saisir des rapports*, 56 : 779) și identificată de el cu limba, care este astfel chemată să servească nu numai la exprimarea, ci și la cunoașterea ideilor (37 I : 25), căci, *pentru a avea idei asupra cărora să putem reflecta, e necesar să imaginăm semne care să constituie conexiuni între diferitele ansambluri de idei simple* (37 III : 202). Este limpede că, prin divizibilitate, adică prin transpa-

rența formei lor interne, derivatele răspund cel mai bine acestui deziderat, îndeosebi atunci cînd aparțin unui limbaj destinat prin excelență cunoașterii, cum este cel științific. O dovadă a faptului că IORGOVICI a avut în vedere toate acestea o găsim în *Exempluri*, unde sensul temei revine, uneori abuziv, în definirea derivatelor ei: *capere* „prinde” și *capace* „ce poate cuprinde”, . . . *captare* „prinde cu mîna ici și cole”, . . . *accepere* „prinde la sine”, . . . *occupare* „prinde cu gîndu de a ținea pentru a său”, . . . *incepere* „prinde a face ceva” etc. Ne găsim, totodată, și în fața argumentului pe care lingvistul îl implică în aparentul său purism: derivatele astfel obținute sînt preferabile cuvintelor străine, deci împrumuturilor, deoarece acestea *nici o rădăcină n-au în limba noastră; pentru aceea nu se pot întrebuișa nici în dicționarul scris după rădăcina cuvintelor noastre, nici într-alte științe la care se cer cuvinte învățate* (78). Dar metoda lui CONDILLAC este nu numai *analitică*, ci și *genetică* (38 : 7), deoarece, pentru a cunoaște un fenomen într-un anumit stadiu al evoluției sale, este necesar să cunoaștem modul în care s-a format și invers, începuturile fenomenelor ne devin accesibile prin analiza ipostazei lor actuale; referindu-se la limbă, el arată că, întrucît nu i se poate observa originea și evoluția, nu ne rămîne decît să *descompunem un discurs* pentru a afla maniera în care ea *analizează* gîndirea (37 I : 46). Un asemenea punct de vedere l-a putut, desigur, determina pe IORGOVICI să introducă o dimensiune temporală în concepția sa despre îmbogățirea lexicală, astfel încît aceasta să poată fi definită ca *îndreptare a limbii noastre după rădăcina ei* (31). El constată că *vorbele de rădăcină, care și noi le întrebuișăm în limba noastră, în limba veche sînt cu toate particulele aceste împreunate, iar în limba noastră numai cu cîlă vrana* (15) și își propune să refacă integritatea paradigmelor lexicale, enunțînd *regula după care toată vorba de rădăcină care e în limba cea veche, de unde noi o tragem, cu toate particulele aceste înmulțită, și în limba noastră să se înmulțască cu toate particulele care le întrebuișăm numai într-unele vorbe* (16—17). Potrivit acestei reguli, îmbogățirea lexicală constă în fructificarea *tuturor*

latențelor semantice ale temei prin derivatele ei posibile (*scutură a tot cuvîntului rădăcina și de acolo trage atîtea cuvinte, pre cîl se poate întînge puterea vorbei de rădăcină*, XIII).

Derivatele sînt superioare nu numai față de termenii împrumutați, ci și, datorită conciziunii, față de perifraze. Acest argument în favoarea derivării a fost descoperit de IORGOVICI în scrierile gînditorilor englezi, unul dintre cei care i-a dat o formulare foarte apropiată de aceea din *Observații* (unde este invocată *regula generală a tuturor limbilor, care cu atîta se socotesc mai alese, cu cît mai cu scurte cuvinte mai mare înțelegere se arată*, 74—75) fiind LOCKE: *Cît de multe idei diferite sînt cuprinse în chipul acesta într-un singur sunet scurt... oricine o va vedea dacă își va da numai osteneala să înșire toate ideile pe care le desemnează cuvîntul „amînare“ sau cuvîntul „apel“ și în locul unuia din ele să folosească o perifrază pentru a face pe cineva să-i înțeleagă sensul* (127 I: 270—271). Așadar, lingvistul român socotește că derivarea este un mijloc convenabil pentru realizarea *brevității*, a *economiei* de mijloace, în condițiile obținerii aceluiași randament informațional.

Fundamentîndu-și *teoria derivării* pe aceste principii datorite gîndirii iluministe occidentale, Paul IORGOVICI o așază în serviciul limbii naționale, pîrînd a răspunde direct unor constatări cum sînt cele făcute, în 1785, de Ioan MOLNAR, care deplînge *lipsa și scăderea cuvintelor în limba românească* sau, doi ani mai tîrziu, de Ianache VĂCĂRESCU, îngrijorat de faptul că *absentează din limba noastră toți termenii științii* (30: 33). Dar intențiile sale sînt îndreptate explicit către elaborarea unei limbi literare și doar indirect spre progresul limbii romîne în ansamblu. Aceasta întrucît el distinge între *vorbirea îngrijită*, a oamenilor culți, și *vorbirea uzuală*, a celor neinstruiți; *pluralității limbilor* în cadrul limbajului îi corespunde o *pluralitate a stilurilor* în interiorul aceleiași limbi: *cuvintele și modurile de a descoperi percepțutul minții prin cuvinte nu sînt la toate națiile într-o formă. Nici într-aceeaș nație nu vorbesc toți cu acelaș mod* (4). Pentru a se ajunge la perfecționarea limbii în ansamblu, este necesar să

se asigure progresul prealabil al variantei ei culte: *a me pornire este a aduce limba noastră la aceea stare a cuvintelor, în care să se înceapă odată a scria pentru oamenii cei învățați, ca printr-înși să se nască dorul științelor celor înalte... Dacă odată se vor introduce în limba noastră între cei învățați cuvinte învățate, de la aceștia vor lua și cei proști și așa se chîlește fiecare limbă, ca cei proști de la cei învățați, iar nu aceștia de la cei proști să ia învățatură* (76—77). Cultivare „de sus în jos“, desigur, dar și anticipare a unui adevăr pe care de abia epoca noastră a venit să-l confirme. Inițiativa lui IORGOVICI este cu atît mai semnificativă, cu cît el situa opoziția dintre limba literară (*de științe*) și cea uzuală (*de obște*) în *pură virtualitate*, căci din punctul său de vedere *româna literară nu avea trecut, ci doar viitor*.

Derivare însemnînd *creație lexicală*, este ușor de înțeles motivul pentru care a preluat teza cu privire la *arbitrarul* semnului lingvistic. Afixele și rădăcinile au, în virtutea existenței lor în limbă, un caracter arbitrar, astfel încît și derivatele obținute cu ajutorul lor vor avea un astfel de caracter. Dar, așa cum fiecare dintre cuvintele existente și-a dobîndit, prin uz, o motivare, tot astfel și derivatele propuse, deși încă arbitrar, au șansa de a fi reținute în limbă, cu condiția ca ele să fi fost create *în conformitate cu specificul limbii*. Asumarea acestei exigențe (*eu doresc a înmulți limba noastră cu cuvinte luate din vorbele de rădăcină a limbei noastre și așezate după regulile și proprietățile din însa limba noastră trase*, 77—78) presupune *identificarea regulilor* în care este depozitat specificul limbii și care se referă atît la structura fonetică a derivatului (*nominele și vorbele cele derivate... după proprietatea limbii și a pronunțării noastre*, 34), cît și la structura sa morfologică (*după aceleăș reguli a gramaticii au a se întrebuița toate vorbele împreunate, după care se întrebuițază cele din limba noastră*, 37—38). Întocmai cum legile naturale sînt *urmèle din însele faptele* (88), normele lingvistice sînt latente în uz: *regulele aceștia mai întîi au fost numai răsfirate prin cuvinte, pînă cînd cineva din nație au dat sie osteneală de aduce regulile acelea într-o sistemă, adecă precum ele din natura lor una după alta urmează* (5). Afirmarea

explicită a caracterului sistematic al regulilor unei limbi este o dovadă că învățatul român nu împărtășea suspiciunile (13 : 88), ba chiar rezervele (146 : 74) iluminiștilor apuseni față de ideea de *sistem*, în care vedeau o manifestare a principiului de autoritate, dar și că el pășea, din nou, pe urmele lui CONDILLAC, autor al unui *Tratat al sistemelor* (1749), pentru care sistemul reprezintă o structură globală, aptă să încorporeze părțile unui întreg (146 : 75) Tendința sistematică este sancționabilă sub rezerva întemeierii ei pe metoda inductivă, deci cu condiția să însemne o valorificare a experienței și, totodată, să se lase verificată prin aceasta.

Fiind obiective, regulile limbii au, întocmai ca și legile naturii, acțiune generală și perpetuă, cum perpetuă și generală este și obligația de a le respecta. Spre deosebire de reguli, identificarea lor are caracter istoric, posibilitatea ei stînd într-un raport direct proporțional cu numărul cuvintelor care materializează regulile. Deoarece în limba care noi o vorbim, multe cuvinte s-au zădărnicit din limba cea veche a romanească (72), sesizarea regulilor va fi cu atît mai ușoară cu cît ne vom îndepărta de stadiul actual al limbii. Concepția aceasta o găsim IORGOVICI de asemenea la CONDILLAC, care gindea că o limbă poate progresa numai devenind conștientă de sine, cunoscîndu-și regulile (37 I : 36) și că, de vreme ce sistemul limbii are un caracter evolutiv, înseamnă că el este mai evident în momentul său inițial (*Dacă am putea observa o limbă în începuturile și evoluția ei, am vedea regulile stabilindu-se puțin cîte puțin, pe măsură ce cuvintele și observațiile s-ar multiplica*, 37 I : 46). Posibilitatea descoperirii regulilor limbii prin întoarcerea la origini devine, la lingvistul nostru, un argument teoretic al latinismului său : *toate acestea se pot îndrepta dacă ne vom sîrgui și vom apleca la inimă folosul ce poate urma din îndreptarea limbii noastre după rădăcina ei* (31.) Îndreptarea limbii după rădăcină înseamnă pentru el îmbogățirea ei cu termeni creați în conformitate cu normele originare. Insistența aceasta cu privire la necesitatea respectării normelor limbii române în procesul formării de cuvinte noi duce în chip firesc la concluzia

că derivarea este nu numai un mijloc de îmbogățire lexicală, ci și unul de normare : *din tot numele așa fil-cuit se derivază alte nomine și vorbe, prin care derivație și înmulțire limba noastră se aduce la regulele fixe, luate din însă proprietate a limbii noastre* (30). Încorporînd și perpetuînd aceste reguli fixe, uzul apare drept autoritate supremă, astfel încît generalizarea unei forme este semnul sigur al concordanței dintre ea și normă. Se poate afirma că, pentru IORGOVICI, utilul din limbă este intim asociat ideii de stabilitate, că elaborarea românei literare înseamnă *instaurarea unei permanente prin intermediul normei*. În concepția lingvistului român, constituirea terminologiei științifice pe calea derivării este și un prilej de valorificare superioară a latinității, cu precizarea că latinismul său nu este *repressiv*, ci *restrictiv*, el exercitîndu-se nu asupra limbii în ansamblu, văzute ca rezultat deficitar al unor circumstanțe istorice defavorabile, ci pe tărîmul limbii literare, considerate ca aflîndu-se într-un moment inițial. El *nu corectează*, ci *construiește*. Și, aidoma unui constructor, el trăiește euforia edificiului întreg în fiecare moment al ridicării sale, astfel încît activitatea lui este mereu asociată cu o finalitate *estetică* : îmbogățirea și normarea limbii dobîndesc semnificația *înfrumusețării* acesteia (XIV ; 103 : 101—104).

Concepția lingvistică, prezentată în paginile anterioare, a lui Paul IORGOVICI se află într-o relație evidentă cu limba *Observațiilor*, care o concretizează nu numai lexical, ci (dar în măsură diferită) și fonetic (grafic), morfologic și sintactic.

Preocupat să creeze *vocabularul limbii române literare*, autorul nu s-a limitat la elaborarea și la aplicarea *lexicografică* a teoriei derivării, ci a pus el însuși în circulație un mare număr de neologisme. Între acestea, împrumuturile propriu-zise (cuvintele-rădăcină) au o pondere neînsemnată (*cult* 5, *egal* 21, *fruct* IX, *grad* 77, *mister* 91, *mod* XV, *normă* 19, *sună* 46 etc.) în raport cu *derivatele* (fie și în altă limbă, de obicei latina, și care adeseori nici nu sînt analizabile pentru vorbitorul român), proporție ce corespunde însă preferinței arătate (cf. *supra* 24) acestui mijloc de îmbogățire internă a lexi-

cului. Prefixele, dintre care cele mai frecvente sînt **con-** (consta 68, conștiinție 89), **de-** (deducere 37, descria VI), **in-** (**im-**) (insufla 3, imperfect VII), **per-** (percepe 2, persecuție 66), **pro-** (proclamație 18), **re-** (reduce 75, reporta 63). se caracterizează printr-o productivitate mai mică decît sufixele **-al** (moral 23, natural 3), **-ație** (declarație 18, derivație 30, explicație 35, obligație 88, operație 7, recreație 6, terminație 18), **-(an/en)ție** (alianție 50, circumstanție 82, conștiinție 89, experienție 3, tendenție 2, toleranție X), **-ciune** (construcțiune 5, perfecțiune 79), **-ie** (invidie XVI, nație V, noție 55, patrie VII, rație 2, soție 85), **-(i)tat** (autoritate XV, paritate 79, proprietate 5, universitate 1), **-oare** (ardoare IX, splendoare VIII), **-ment** (document 12, instrument 82) etc. Derivatele obținute cu ajutorul sufixului **-ie** sînt mai numeroase decît cele ale lui **-(e)iune** (proporția în favoarea celor dintîi este mai sporită în *Exempluri*), ceea ce confirmă opiniile lui G. IVĂNESCU și R. TODORAN despre originea și întrebuințarea celor două sufixe în limba română (230 : 212—213). Curent în *Calendarul* din 1794 (243 : 286—287), calcul este extrem de rar utilizat în *Observații : carte de cuvinte* „dicționar“ 32 (după germ. *Wörterbuch*), *facere de bine* „binefacere“ VII-VIII (după lat. *benefacere*, fr. *bienfaire*), *împreună pătimire* „compătimire“ 85 (după fr. *compassion*), *înainte gălitor* „pregătitor“ 7 (după lat. *praeparatorius*, fr. *préparatoire*, germ. *vorberitet*), *văzător înainte* „prevăzător“ 41 (după fr. *prévoyant*, germ. *vorsichtig*); *cădea sub simțiri* 7 (după fr. *tomber sous les sens*) este singurul calc frazeologic pe care l-am întilnit, după cum, pe plan sintactic, în exemplul *Acesta e împăratul Trăian (Truia) care birui pre craiu Dachiei ...* 12, se poate recunoaște construcția franceză *c'est + subiect + qui + predicat*. Motivul pentru care procedeul nu se bucură de prea multă atenție trebuie căutat în convingerea că superioritatea derivării vine din brevilocvența rezultatelor ei : *acuma, mai scurt este a zice duce iar înapoi, au reduce ? Aceasta macăr care va vedea cum e mai bine*, 75 (cf. și *supra* 26). Aceeași convingere explică evitarea calculului lexical și în domeniul *terminologiei lingvistice* (cu excepția lui *vorbă* „verb“ 15), ceea ce îl particularizează pe IORGOVICI printre ceilalți autori de gramatici ai epocii

(o opinie opusă în 132 : 115). Pe bună dreptate G. IORGOVICI îi atribuie lui IORGOVICI meritul de a fi utilizat *prima terminologie gramaticală modernă* din limba română (114 : 38) : *arbitrar* 21, *articol definit* 30, *cazu nominaliv* 30, *declina* 35, *deriva* 14, *dicționar* 9, *ghenul feminin* 30, *glosari* 29, *gramatică* 10, *literă* 9, *nume* 35, *normă* 19, *pronunție* 17, *semn* 4, *silabă* 35, *țîmpu prezente* 36 etc. Necesitățile comunicării îl obligă pe autor să recurgă la exprimarea unor sensuri prin *perifraze* atunci cînd nu are la dispoziție termenul necesar : *cuvînt ales* 9, *cuvînt învățat* 10 și *cuvînt de știință* XII însemnînd „termen literar“ se opun lui *cuvînt de toate zilele* 9 și *vorbă proastă* 9 cu sensul „termen uzual“ ; „neologism“ se numește *cuvînt nou* 10 ori *cuvînt străin* 27 ; *limba latinească* 14 are drept sinonime pe *limba veche* 14, *limba de rădăcină* 19 și *limba de rădăcină cea latinească* 34 etc. Uneori, termenii sînt investiți cu sensuri deosebite față de cele obișnuite : *împreună* „compus“ 37, *particulă* „prefix“ 15, *terminație* „sufix“ 18.

Întrucît unele dintre neologismele utilizate sînt considerate a fi necunoscute cititorului, ele sînt introduse în text printr-o explicitare constînd fie într-o definiție (cum sînt cele ale *gramaticii* 5, *logicii* 7, *fizicii* 7), fie într-o echivalare (*îndemnările neperceptute* sau *instincturii naturali* 3, *prin simțiri* adică *prin experienție* 3, *glosari*, adică *carte scurtă de cuvinte* 29 etc.). Echivalarea ia adeseori aspectul glosării neologismului printr-un echivalent uzual : *tendenția (tinderea)* 2, *operație (lucrare)* 7, *se omite (lasă afară)* 18, *imperfect (nesăvîrșit)* 82 etc. ; cîteodată, pentru obținerea unei mai mari precizii, neologismul este glosat prin doi termeni : *autoritate (vrednicie, domnie)* 32 sau de două ori prin termeni diferiți : *opul (cartea)* VII și *opul (lucru)* 33 ; în sfîrșit, atunci cînd echivalentul românesc pare a fi insuficient, IORGOVICI îi adaugă cuvinte străine cu același sens : *conștiinția (cugetu, Gewissen, совѣсть)* 89. Glosarea termenului uzual printr-un neologism se întîlnește o singură dată : *creșterea (educație)* 84, ceea ce îl deosebește de Radu TEMPEA, la care procedeul este frecvent (114 : 53).

Caracterul neologizant al lexicului din *Observații* (6 : 81 ; 202 : 442) se explică prin *frecvența medie ridicată*

a neologismelor : 6, 99 (153 de cuvinte-titlu și 1 069 de cuvinte-text), față de numai 1,41 cît este frecvența medie a termenilor *regionali și populari* (44 de cuvinte-titlu și 62 de cuvinte-text). Printre aceștia se află unii, *specifci subdialectului bănățean și moșteniți* : *imală* „noroi“ 91 (< *im* [*lat. limus*] + *-ală*), *nat* „ins, individ“ 54 (< *lat. natus*), *vine* „vie“ 24 (< *lat vinea*), dar și alții, proveniți din *limbile de contact* : *bașca* „deosebit“ 33 (< *tc. baška*), *chilin* „diferit“ 20 (< *magh. külön*), de unde *dischilinare* 13, *chili* „potrivi, rîndui“ 36 (< *scr. kiliti*) etc. Din domeniul *formării cuvintelor*, menționăm două fapte specific bănățene : prezența *prefixelor „aspectuale“*, de origine sîrbocroată (*doplini* XIV, *zăuila* XII) și utilizarea *deprefixată* a unor verbe : *flori* „înflori“ 10, *frumseța* „înfrumuseța“ 6, *plini* „împlini“ 90 — dar *împlinator* 90 —, *pune* „presupune“ 24, *semna* „însemna“ 5 (232 I : 300, 302). Unele verbe cu înfățișare populară par a fi mai degrabă *formașii personale* : *alăturișa* „compara“ 27 (< *alături* + *-ișa*), *destruca* „descoperi“ 58 (după *astruca* „acoperi“ < *lat. * astruicare*), *micutela* „micșora“ 19 (< *micutel* [*micuț* + *-el*]).

Îmbogățirea limbii cu *noi termeni* presupune nu numai obținerea de *termeni noi*, ci și subordonarea creației lexicale unor exigențe fonetice și morfologice.

Structura fonetică a neologismelor utilizate (inclusiv a derivatelor propuse) de IORGOVICI este, cu puține excepții, cea actuală ; în schimb, grafia lor este adeseori diferită, ceea ce nu se explică, decît într-o foarte mică măsură, prin deosebiriile dintre alfabetul chirilic și cel latin. Cu atît mai puțin se poate justifica ea prin confundarea, generală în epocă (159 : 131—132), a sunetului cu litera, căci în scrierea de care ne ocupăm se întilnește *numai* termenul *literă* (16, 18, 20, 34, 35), care indică atît realitatea sonoră, cît și realizarea ei grafică, astfel încît problema nu este una de sinonimie (decî de confuzie), ci de polisemie, cum arată faptul că IORGOVICI pare a distinge între *ortografie* și *ortoepie* (*să poată scria și vorbi bine* XV, *gramatica limbii materne sau cartea care învață regulile de a scria, a pronunția* . . . 5), deși e dificil să se stabilească *pină unde* mergea deosebirea și cît de *consecventă* era ea (de aici și însemnate

dificultăți în transcrierea interpretativă a textului). Faptul că lingvistul nostru s-a orientat către *aspectul cult* al limbii naționale explică *preeminența scrierii* (chiar *topica* termenilor din exemplele de mai sus este elocventă), dar nu justifică punerea între paranteze a *pronunției*, deci identificarea ei arbitrară cu ipostaza grafică a cuvintelor.

Cercetînd structura fonetică (dar și grafică) a neologismelor din *Observații*, ni s-a impus distincția între *rădăcini și sufixe* (lexicale ori morfologice), întrucît adaptarea celor dintîi urmează adeseori (242 : 247—248) *norme neromane* : *ghen* 30, *loghică* 7, *relighie* V, *capacitet* 48 (dar *capacitate* 48 !), *conțopt* 49 (dar *concept* 49 !), *țitat* 90 (deși IORGOVICI notează clar : *țe la noi* ce 16, *rogațione*, *după pronunția noastră rugăciune* 36), *inștanție* 59 etc., în timp ce *sufixe* *neologice* prezintă întotdeauna *aspect romanice*, fie *romănesc* ca în *-itate* (< *-itas*) : *autoritate* XV, *proprietate* 5 ; *-ciune* (< *tionem*) : *construceiune* 5, *perfeceiune* 79 (așa cum arată GHETIE, 72 : 559—560 și cum recomandă IORGOVICI însuși, 34—36), fie, de exemplu, *italian*, ca în cazul sufixelor neologice *adjectivale -ale* (*natalale* 54, *parșiale* 56), *-are* (*particulare* 56, *secundare* 65), *-bile* (*notabile* 55, *stabile* 67), *-ente* (*evidente* 40, *prezente* 70). Că în exemplele acestea e vorba de împrumutarea *doar a sufixului* și nu a cuvîntului întreg o dovedește prezența lui *-u-* în loc de *-o-* în rădăcină : *particulare* (și nu *particolare*), *secundare* (și nu *secondare*) etc., deși în alte împrejurări IORGOVICI acceptă fonetismul italian : *dopă* 3 (și chiar *dopo* 8), *pasione* 85. Necesitatea de a se face o distincție între structura fonetică a rădăcinii și aceea a sufixului este cît se poate de bine argumentată de un exemplu cum este *ghenerale* 74, unde rădăcina trădează acomodarea la pronunția neromanică (germană), pe cînd sufixul prezintă fonetism italian. Regula, neformulată, însă evidentă, după care se conduce IORGOVICI este aceea a *concordanței etimologice* romanice între aceste componente ale derivatelor ; pe temeiul acestei reguli, el recomandă forma *redus*, iar nu *redușiruit*, *așa vorbesc cei streini care iau de la noi vorba aceasta* 38, recomandare multiplicată în *Exempluri* : *revidere* (iar nu *revidirui*)

41, *reducere* ... ce zicem almintrelea reduşirii 47, *reportare* (nu *reporterui*) 63 (probabil că, la respingerea sufixului -ui, pe lângă exigenţa etimologică, a contribuit şi tendinţa încadrării verbelor la conjugarea I, 240 : 376).

Posibilitatea neconcordanţei dintre fonetism şi grafie este dată de conceperea *grafemului drept semn al sunetului* şi, în consecinţă, de postularea *arbitrarietăţii* sale, punct de vedere implicat în ortografia utilizată de IORGOVICI şi pe care HELIADE îl va pune la contribuţie în cadrul unui etimologism ortografic (21 : 605—606). *Motivarea grafemelor* atrase în asemenea neconcordanţe este rezultatul acţiunii principiilor *etimologic* şi *analogic*.

Deteriorarea fonetică a cuvintelor moştenite în raport cu etimoanele lor latineşti nu numai că le întunecă adevăratei romanităţii, dar duce şi la destrămarea paradigmei lexicale organizate în jurul lor : schimbarea fonetică este considerată a fi *stricătoare limbii noastre*, 1. *pentru că așa schimbare a literelor e improfliva noimei*, a 2., *prin așa schimbare limba s-au mai micutelat la cuvinte, spre exemplu, prin schimbarea literii f în loc de v în vorba ferire pentru verire, se veri de ceva, s-au îngropat vorbele cele compozite din verire*, 19. Aplicarea principiului *etimologic* reprezintă pentru IORGOVICI posibilitatea de a *suplini grafic un neajuns fonetic*, cum îi apăreau a fi, lui dar şi altor contemporani (150 : 222—223), vocalele *ă* şi *i* ; astfel, el scrie *adeverul XVI, nascut 4, parinte 93*, cu *a* şi *e* pentru *ă* şi *romanească 11, lumenare 51, sunt VI*, cu *a, e, u* în loc de *i* (nazal). Nu trebuie să se creadă însă că evitarea grafemelor *ă* şi *i* este întotdeauna motivată etimologic ; dimpotrivă, mai numeroase încă sînt situaţiile în care o asemenea motivare lipseşte, fie că substituirile au loc în cuvinte de altă origine decît cea latină (*sverşit XIII, serbească 28*), fie că substituirea lui *ă* din cuvinte avînd origine latină este inexplicabilă prin etimon (*perinţi 92, pemânt 42*). Curioasă este şi înlocuirea *regulată* a lui *i* medial prin *ă* (243 : 38), *indiferent* de originea cuvîntului (*rumânească I, dar srăşit 13*), rezultat mai degrabă al unei opoziţii mai accentuate faţă de vocala substituită, decît al confuziei care se (mai) făcea între cele două sunete (81 : 101), căci în

acest caz ar fi trebuit să se înregistreze şi notarea *i* pentru *ă*. Evitarea deliberată a lui *ă* şi *i*, inexistente în sistemul vocalic al latinei, constituie o *aplicare negativă* a principiului etimologic în cele mai multe situaţii, în sensul că se urmărea nu promovarea unor sunete originare, ci reprimarea acelor ce nu se bucurau de această proprietate.

Principiul *analogic* se justifică prin necesitatea de a se asigura *transparenţa paradigmatică* a cuvintelor şi el este o aplicare mai generală a *metodei analitice* (cf. *supra*, 24—25). O paradigmă comportă un număr de variante egal cu acela al termenilor ei şi un INVARIANT încorporat acestora. Analogia are în vedere conservarea, prin omogenizare grafică, a INVARIANTILOR, ceea ce este realizabil cu condiţia eliminării tuturor alternanţelor din rădăcină şi din sufix. În cazul paradigmelor *lexicale*, omogenizarea urmează modelul cuvîntului-rădăcină : *capelenia* 11 (după *cap*), *carlicica* XI (după *carle* 9), *Domnezeu* 1 (după *domn* V), *partaş* VIII (după *parte* 56) etc. ; într-o paradigmă *morfologică* se ia drept model, de obicei, prima formă flexionară :

<i>pot-ø</i>	79
* <i>pot-i</i>	—
<i>pot-e</i>	31
<i>pot-em</i>	26
* <i>pot-ei</i>	—
* <i>pot-o</i>	—

(deşi în paradigma lexicală corespunzătoare domină formele cu *-u-* : *puterile* 7, *puternic* 24, *putinţa* 4). IORGOVICI notează grupul *şt + e, i* prin *se* (*sciintele*= 9, *creşee* 85, *strelucesei* V) din raţiuni *etimologice* (77), dar şi *analogice*, sufixul *-ese* (verbal şi adjectival) şi *-eşte* (verbal şi adverbial) apărînd drept INVARIANT morfologic :

* <i>strelucESC-ø</i>
<i>strelucESC-i</i> V
* <i>strelucESC-e</i> .

Uneori însă, grupul *şt + e, i* este redat prin *st*, şi anume atunci cînd paradigma comportă alternanţa *şt/st* :

<i>acesta</i>	VII	<i>aceasta</i>	IV
<i>acestia</i>	XV	<i>acestea</i>	17

sau

<i>prOst-o</i>	49	<i>*prOstă</i>	—
<i>prOst-i</i>	10	<i>prOst-e</i>	9

Tot *analogia* poate oferi o explicație suplimentară predicției manifestate de IORGOVICI pentru forme cum sint *pre* „pe“ V (PREste 1, sPRE XIV, deSPRE XIV, PREcum XI, paradigmă față de care *pe* ar părea aberant), sau *mé* „mea“, justificat de pluralul *mele* :

<i>mé</i>	1X	—	<i>me-le</i>	XIV
<i>ta</i>	VI	—	<i>ta-le</i>	VIII
<i>sa</i>	4	—	<i>sa-le</i>	9

după cum, în cazul unor feminine în *-e*, se înregistrează un plural *analogic* : *istorie-le* 11, *observație-le* 14, *ocupație-le* 6, *terminație-le* 18, *virtute-le* V etc.

Cel mai adesea, în constituirea *invariantului grafic* acționează atât principiul *analogic* cât și cel *etimologic* :

mEu	XIV	—	mEi	VIII
tEu	VIII	—	*tEi	—
sEu	IV	—	sEi	83

Cînd simultaneitatea nu este posibilă, analogia trece înaintea etimologiei ; astfel, deși forma **reu* este legitimă prin etimon, paradigma este următoarea :

rĂu	87	—	rĂ	87
*rĂi	—	—	rĂle	88

Luînd în considerare *anumite* elemente din cadrul *lexicului* și al raportului *ortografie/ortopeie* în *Observații*, ne-am propus nu o descriere a limbii utilizate de IORGOVICI, ci doar relevarea *consecvenței* remarcabile cu care se petrece concretizarea convingerilor sale lingvistice în *toate* compartimentele ; sperăm a sugera, astfel, că influența *reală* pe care a exercitat-o asupra celor care i-au urmat a putut fi mult mai diversă decît se admite. Mărginindu-se la un singur exemplu, constatăm că aplicarea tacită a principiului analogic de către savantul bănățean primește expresie la HELIADE : *ortografia noastră trebuie făcută după cum o cere declinația și conjugarea zicerilor* (99 : 110 ; cf. și 145—148), tot HELIADE fiind acela care impune (cf. 99 : 105), în spiritul recomandării de mai sus, dezinența *-u* la persoana a III-a plural de la imperfect, după ce ea fusese pusă în circulație scrisă prin *Calendarul* din 1794 (83, 84) pentru a

se înlătura confuzia cu persoana a III-a singular. *Evitarea omonimiei morfologice*, avînd drept consecință asigurarea mărcilor pentru exprimarea *tuturor* categoriilor este complementară *omogenizării analogice*, ambele justificîndu-se prin *raționalism lingvistic* și prin extinderea *metodei analitice* (Cf. *supra*, 24—25) în domeniul limbii, dar deosebindu-se prin aceea că prima se referă la *variabilele* paradigmei, în timp ce a doua la *invariant*.

Multe forme lexicale și gramaticale, dintre cele propuse de IORGOVICI, au rămas în uz pînă azi și este suficient să adăugăm opinia lui Gavril ISTRATE, potrivit căreia *el este primul român din epoca modernă care folosește în scris, în mod consecvent, variantele literare de tipul lui acum, acela, acesta, cel, cea, din, ajuta, judecată* etc. (114 : 38). Altele, și avem în vedere în special pe *cele ortografice*, au avut ecou limitat, deși scrierea cu *sc* pentru *st* (+ *e, i*) a persistat pînă la începutul acestui secol, iar *sunt* pînă nu de mult. Ideile sale au influențat nu numai pe oamenii de cultură bănățeni, contemporani lui sau din generația imediat următoare (cum și era firesc, de altfel) : ȚICHINDEAL, DIACONOVICI LOGA, VASICI, BOJÎNCĂ etc., dar și practica lingvistică din celelalte provincii românești, rolul de propagator revenindu-i lui HELIADE. Dar importanța lui IORGOVICI stă nu numai în *ceea ce a spus*, ci și, prețul în epocă punîndu-se mai degrabă pe difuzarea ideilor decît pe producerea lor, în faptul că *a spus*. Avînd demnitatea de a demonstra, științific dar și prin întreaga sa existență, implicațiile *naționale și politice* ale științei limbii, Paul IORGOVICI se raportează la posteritate ca un model.

DOINA BOGDAN-DASCĂLU și CRIȘU DASCĂLU

TABEL CRONOLOGIC

Viața și activitatea lui Paul IORGOVICI sînt astăzi încă, sumar cunoscute și, mai mult, înseși datele privitoare la ele aparțin, pînă la o eventuală confirmare documentară, mai curînd legendei decît realității.

Tradiția evocă, drept prim ascendent cunoscut, pe un oarecare Iane, nobil ardelean, refugiat din pricina persecuțiilor religioase în Țara Românească, unde s-a căsătorit cu o femeie din neamul Brîncovenilor, fapt care ar explica supranumele familiei (44 I:64). Mai plauzibilă este însă opinia potrivit căreia tradiția a inventat un fapt biografic pentru a explica supranumele (5:81); George, bunicul dinspre tată, era originar din satul Brîncoveni (Romanai).

1712. Se naște Marcu, tatăl lui Paul IORGOVICI.

1718, iulie 21. Prin tratatul de la Passarowitz, Banatul și Oltenia trec în stăpînire Imperiului habsburgic.

1739, septembrie 18. În urma păcii de la Belgrad, Oltenia este restituită Țării Românești.

1740 (aproximativ). Marcu ajunge preot în comuna Vărădia din Banat unde a emigrat împreună cu alte familii de olteni (5:82; 156:147).

1751, februarie 24. Se naște cronicarul bănățean Nicolae STOICA DE HAȚEG.

1755. Se naște, probabil, Dimitrie ȚICHINDEAL.

1757. Dimitrie EUSTATIEVICI redactează *Gramatica rumânească*.

1763. Este atestată documentar existența unei trupe de actori la Oravița.

1764, aprilie 28 (219:96). Se naște în Vărădia Paul IORGOVICI, fiul lui Marcu și al Petrei. Instrucția sa, împreună cu aceea a fraților Petru și Ioan și a văru-lui lor Ioan TOMICI, viitor protopop al Caransebeșului, a fost incredințată de către Marcu unui învățător din Țara Românească (5:82), de la care ei vor fi deprins „religiunea, cetirea, scrierea și socoata” (228:202). În continuare, el frecventează, pînă la vîrsta de 12 ani, școala trivială orășenească din Virșeț, unde învață nem-țește și sîrbește (108 II:293; 5:82).

1766, iulie 22. O rezoluție a Mariei Tereza aprobă înființarea de școli românești în 100 de comune bănățene.

1768. Ia ființă batalionul românesc de grăniceri din Banat.

1770, noiembrie 1. Se naște, probabil, Constantin DIACONOVICI LOGA.

1771. Apare la Cluj *Elementa philosophiae recentioris usibus juventutis scholasticae accomodata* de Friedrich Chr. BAUMEISTER (prima ediție, Leipzig, 1754).

1776—1782. IORGOVICI efectuează șase clase gimnaziale la Seghedin.

CHESARIE, episcopul Rîmnîcului, începe publicarea *Mineilor*.

1779. Samuil MICU tipărește la Viena *Carte de rogațiuni pentru evlavia homului chrestin*.

1780. Apare la Viena *Elementa linguae daco-romanae sive valachicae*, redactată de Samuil MICU în colaborare cu Gheorghe ȘINCAI.

1782—1784. Urmează filozofia la Pojon sau Pressburg (Bratislava).

1784—1787. Studiază dreptul (*ius patrium*) la Pesta (108 II:293) devenind astfel, la 23 de ani, notar jurat (5:82).

noiembrie 2. Izbucnește marea răscoală țărănească condusă de Horea, Cloșca și Crișan.

1787—1788 (1789 ?). Studiază la Viena dreptul public al imperiului.

Apare, întâi la Rîmnic și apoi la Viena, *Observații sau băgări dă seamă asupra regulelor și ortnduelelor gramaticii rumânești*, de Ianache VĂCĂRESCU.

1788 (1789 ?). Pleacă, împreună cu alți trei tineri, la Roma, animat de dorința desăvîririi instrucției sale (255 : 268 ; 108 II : 293 ; 5 : 83).

Apare la Viena *Deutsch-Walachische Sprachlehre* de Ioan MOLNAR PIUARIU.

1789—1794. Ioan MOLNAR PIUARIU încearcă să înființeze un ziar românesc.

1790—1793. Pleacă spre Paris unde asistă la decapitarea lui Ludovic al XVI-lea (162 : 103 ; 108 II : 294 ; 44 I : 65 ; 5 : 83), traversează apoi Canalul Mîneicii și zăbovește, aproape un an, la Londra.

1791, martie. Este redactat cunoscutul *Supplex Libellus Valachorum*.

1793. Revine la Viena, unde ocupă postul de *concepist* (cancelist) și, apoi, pe acela de *Hoffconcepist* (108 II : 294 ; 245 : 285 ; 5 : 83). Tot aici îndeplinește funcția de corector sau chiar pe aceea de cenzor al tipografiei „ilirice“ (130 : 120 ; 152 : 232 ; 245 : 285 ; 5 : 83) ; el întreprinde și o acțiune de pionierat : editarea unui ziar românesc (probabil în colaborare cu Ioan MOLNAR PIUARIU (108 II : 294 ; 245 : 285).

aprilie 24. Guvernatorul Bánffi trimite cancelarului un raport în care menționează : „Auzindu-se că proiectatul ziar valah se tipărește de către un anumit Paul Iorgovici la Viena și că s-au trimis citeva exemplare lui Gherasim Adamovici . . . , guvernatorul a notificat starea lucrurilor cancelariei imperiale, făcînd în același timp propunerea să interzică profesorului Molnar publicarea ziarului, căci nu are nici o înscuțare și anume din motiv

că astăzi cînd starea lucrurilor se înrăutățește din zi în zi, răspîndirea de ziare e mai neadmisibilă decît oricînd, căci periculoasele idei de libertate ale francezilor se propagă cu mare ușureală, încît orice apare în ziare ușor s-ar putea răstălmăci, iar opiniile pot produce zguduirea liniștii publice“ (130 : 120—121).

1794. Scoate la Viena un *Calendar* pe seama „norodului slavenosîrbesc și rumânesc“ (245 ; 5 ; 6).

1795. Întemeiază, împreună cu Ioan MOLNAR PIUARIU, Societatea filozofică a neamului rumânesc în mare Prințipatul Ardealului, în componență căreia intrau și personalități culturale din Principate. Se editează o *Înștiințare* privind o publicație a societății (*Vestiri filozofice și moralicești*), care va rămîne în stare de proiect (131 : 22—23 ; 108 II : 332—336 ; 52 ; 152 : 233 ; 183 I : 278—281 ; 221 I : 207).

1796. Răspunzînd invitației episcopului ȘACABENT (255 : 268 ; 108 II : 294 ; 152 : 234 ; 44 : 66 ; 5 : 83), revine, după o lungă absență, în locurile natale, poate nu fără a fi ascultat și îndemnurile familiei (108 II : 294 ; 156 : 152 ; 5 : 83). La Virșeț, îndeplinește funcția de avocat sau de „fiscal“ consistorial (255 : 268 ; 108 II : 294 ; 156 : 152 ; 221 III : 367) și tot aici își ia răgazul de a redacta (ori de a desăvîrși) *Observațiile* și de a alcătui *Glosarul*.

1797. Apare *Gramatica românească* a lui Radu TEMPEA.

1798. Ioan MOLNAR PIUARIU tipărește la Buda *Retorică, adică învățătura și întemeierea frumoașei cuvîntări*.

1799. Apare la Buda *Observații de limba rumânească*, sinteză a concepțiilor sale filozofice și lingvistice, dar și argument al acuzării într-un proces care i se înscenează ; este întemnițat și eliberat doar după încheierea favorabilă a procesului (255 : 268 ; 108 II : 294 ; 5 : 84). În perioada următoare este avocat la Timișoara (124 : 3 ; 152 : 234 ; 5 : 84), contabil privat, educator al copiilor

unui nobil (108 II : 294 ; 221 III : 367) și profesor la școala gramaticală din Virșeț (152 : 234).

Samuil MICU tipărește *Loghica, adecă partea cea cuvintătoare a filosofiei*.

1801. Moare Marcu, în vîrstă de 89 de ani.

1806. Funcționează ca profesor de limba latină la gimnaziul din Virșeț (108 II : 295 ; 221 III : 367).

1807. Ioan TOMICI, protopopul Caransebeșului și ruda sa, îl propune pentru postul de director al școlilor românești de pe teritoriul grăniceresc (255 : 269 ; 108 II : 295 ; 5 : 84 ; 237 : 74).

1808, martie 21. Moare Paul IORGOVICI, la 44 de ani, sfîrșitul fiindu-i, probabil, grăbit de adversari (226 : 299 ; 255 : 269 ; 108 II : 295).

Dimitrie ȚICHINDEAL, *Adunare de lucruri moralicești, de folos și spre veselie, prin Dositiei Obradovici întocmită*.

1814. Dimitrie ȚICHINDEAL, *Filosoficești și politicești prin fabule, moralnice învățături*.

1818. Constantin DIACONOVICI LOGA, *Ortografia sau dreapta scrisoare*.

ianuarie 19. Moare Dimitrie ȚICHINDEAL.

1822. Constantin DIACONOVICI LOGA, *Gramatica rumânească pentru îndrăptarea tinerilor*.

1825. Apare la Buda *Lesicon romanesc-latinesc-unguresc-nemțesc*.

1828. Ion HELIADE RĂDULESCU, *Gramatica românească*.

1838—1840. Opera fundamentală a lui IORGOVICI (*Observațiile*) este retipărită în „Curierul românesc“ și în „Curierul de ambe sexe“, dovadă limpede a prețuirii pe care învățatul munțean i-o acorda.

1840. Ion HELIADE RĂDULESCU, *Paralelism între limba română și italiană*.

1850, noiembrie 12. Moare Constantin DIACONOVICI LOGA.

1862. În „Telegraful român“ se publică de către Pavel VASICI și Nicolae TINCU VELEA primele date biografice despre Paul IORGOVICI.

1964. Baza de cercetări științifice din Timișoara a Academiei Republicii Socialiste România organizează sărbătorirea bicentenarului nașterii marelui învățat bănățean. Despre activitatea și opera sa au vorbit C. DAICOVICIU, C. DRĂGULESCU, G. IVĂNESCU, V. ARDELEANU și I. MEDOIA.

PRECIZĂRI PRIVIND ALCĂTUIREA EDIȚIEI

Deși a fost tipărită în anul 1799, lucrarea lui Paul IORGOVICI a avut o circulație destul de restrînsă, datorită distrugerii celei mai mari părți din tiraj în timpul procesului ce a fost intentat autorului. Faptul explică și întîrzierea cu care HELIADE a ajuns să o cunoască : în anul 1828 el știa doar că a apărut *la Buda în veacul trecut* (99 : 63) și că, patru ani mai tîrziu, *scrierea răposatului Iorgovici a fost tipărită la Buda în veacul trecut între 1790 și 1800* (99 : 75), pentru ca abia în anul 1839 să o poată reproduce, cu alfabet chirilic și respectînd întru totul ortografia lingvistului bănățean (98), în „Curierul românesc“ (nr. 55, 56, 61, 65, 67 și 72) și în „Curierul de ambe sexe“, periodul II (1838—1840), nr. 6, p. 82—118 (ediția a II-a, 1862, p. 79—117). În secolul nostru s-au publicat fragmente din *Observații* în transliterare de către Ion BIANU și Nerva HODOȘ (paginile I—XVI, în 16 : 413—416), Al. ROSETTI, B. CAZACU, Liviu ONU (paginile XII—XIV, în 202 : 472), Florea FUGARIU (paginile I—IV, XI—XVI, 1—11, 39, 75—80, în 221 I : 235—245) și Aurel NICOLESCU (paginile XI—22, 29—38, 72—80, în 159 : 200—216).

Inițiativa ediției de față aparține profesorului Ștefan MUNTEANU, care a gîndit-o în cadrul unei mai ample acțiuni de aducere în actualitate a celor mai importante dintre scrierile lui Constantin DIACONOVICI LOGA (51), Simion MANGIUCA și Iosif POPOVICI, scrieri care și-au găsit locul în programele editurii Facla.

Aparatul însoțitor este cel obișnuit în asemenea împrejurări, mai puțin *glosarul*, la care s-a renunțat datorită accesibilității lexicului (foarte puținele excepții s-au explicat fie în studiul introductiv, fie în note). S-a adăugat, în schimb, un număr destul de mare de *opinii* despre activitatea lui IORGOVICI, opinii a căror cronologie poate constitui și o mărturie a interesului constant ce i s-a arătat. În *note* s-au dat mai puțin lămuriri privind textul și, într-o măsură mult mai mare, indicații despre mișcarea ideilor. În sfîrșit, *bibliografia* pune la dispoziția cititorului *aproape* tot ce s-a scris la noi în legătură cu IORGOVICI și cu epoca iluminismului (în citare, prima cifră indică locul ocupat de lucrare în *Bibliografie*, iar cea de a doua, pagina).

În stabilirea textului au fost întîmpinate dificultățile obișnuite pentru oricine își propune să editeze o lucrare românească în alfabet chirilic, dificultăți așadar obiective, cărora li s-au dat răspunsuri subiective, nu însă arbitrare. Deoarece, prin bunăvoința editurii, s-a creat posibilitatea publicării paralele, în facsimile și în alfabet latin, a textului, soluția *transcrierii interpretative* s-a impus de la sine ; în realizarea ei s-a ținut firește seama de cele mai importante recomandări și contribuții în acest domeniu (8, 10, 76, 123, 169, 186, 198, 214, 215, 217, 241, 246), ca și de edițiile critice existente (27, 52, 65, 99, 134, 168, 221 etc.). S-a apelat, totuși, la *transliterare* în situațiile cînd termenii sînt utilizați *autonimic*, pentru a se evita contradicția dintre exemplu și comentariu ; de asemenea, autonimele și exemplificările au fost marcate grafic și acolo unde autorul nu le-a diferențiat de context. În cazul termenilor *sîrbocroați*, menționați ca atare în text s-a păstrat alfabetul chirilic, în acela al cuvintelor *germane*, în locul alfabetului gotic, s-a recurs la cel latin, adoptîndu-se și ortografia actuală, iar în *citate* s-a respectat ortografia surselor. Atunci cînd transliterarea autonimelor determină omografia termenilor românești cu etimoanele lor latine, s-a avut în vedere diferențierea lor tipografică ; intrucît pentru cele din urmă IORGOVICI dă adeseori și pronunția (în alfabet chirilic), s-a renunțat la transcrierea ei în situațiile în care s-ar fi ajuns la o multiplicare a omo-

вре 25 = *vre* (81 : 119, 265), e și nu ă în *вєлєврѣн* 84 = *belaurii*, *вєстєрє* 84 = *beutură*, *дєтєрѣн* 9 = *detori*, *стєрѣнн*, XII = *strein* (81 : 476), e și nu i în *адєкь* XI = *adecă*, *чєтїтєрє* XI = *celitori*, *нєштє* XI = *nește* (81 : 107).

2. ă : грєй 6 = *grăi*, грїжє VI = *grijă*, *иннєскєтє*, 9 = *innăscute*, рєманє 64 = *rămîne*. Interpretarea notării lui ă prin e rămîne fără îndoială chestiunea cea mai dificilă, chiar dacă eliminăm din discuție câteva serii de fapte necontroversabile : grafiile *latinizante* : (*адєврє* 7 = *adevăr*, *нємєрє* V = *număra*, *стємпєрє* 2 = *stimpăra*, cf. 75 : 368, 247 : 487), grafiile *analogizante* (*асємєнарѣ* 20 = *asemănarea*), ori pe cele concretizând ambele tendințe (*мєс* XIV = *meu*, dar *тєс* VIII = *tău*, *сєс* IV = *său*), căci într-un număr însemnat de cazuri nu pot fi invocate drept cauze nici etimologia și nici analogia. După GHETIIE (75), e ar reda în aceste situații un fonetism bănățean $\left[\frac{\text{ă}}{\text{e}} \right]$, deci un sunet intermediar ce apare după labiale, dar și după *c*, *t*, *d* și *l* îndeosebi, *explicație* plauzibilă, dar care nu rezolvă problema *interpretării* grafiilor cu e pentru ă din *Observații*. Soluția pentru care am optat este de a transcrie ă, întrucît, fiind vorba despre notarea unui sunet intermediar $\left(\left[\frac{\text{ă}}{\text{e}} \right] \right)$, capacitatea lui ă de a-l reda este identică cu aceea a lui e (adică la fel de aproximativă) și întrucît în text pot fi identificate extrem de multe alternanțe grafice e/ă, *dovezi ale ezitării între două pronunțări* (76 : 391) sau între două *notări* : *дєкє* XIII/*дєкь* XIII = *dacă*, *инкє* 31/*инкь* 6 = *incă*, *лїнгє* 83/*лїнгь* 5 = *lingă*, *кєрцї* 74/*кєрцї* 6 = *cărți*, *пємьнт* 42/*пємьнт* V = *pămînt*, *пєрцї* 56/*пєрцї* 56 = *părți* etc.

3. i : (în poziție nazală) : *кєрєнд* 1 = *curînd*, *лємєнарє* 51 = *luminare*, *стємпєрє* 2 = *stimpăra* (dar și în alte poziții, în cuvinte de origine slavă : *сєвршїт* XIII = *sfirșit*, *сєргїтєрє* XIII = *sîrguitoare*).

4. ie (la început de cuvînt și de silabă) : *єшїт* 21 = *ieșit*, *вєє* 24 = *voie* (81 : 81, 217 : 199, 181 : 1407).

5. i : *тємпєс* 36 = *timpu*.

ж, ж = 1. j : *ажєтє* 2 = *ajută*, *жємєтєтє* 4 = *juătăle*.

3, з = 1. z : *ашєзє* VII = *așeza*, *зєшїтєт* XII = *zău!at*.

н, н = 1. i : *нмперѣкєт* VIII = *imperfect*, *виртєтєлє* III = *virtutele*, *тєрєшї* VII = *trebuî*.

2. ii (final) : *юєнтєрѣн* XIV = *iubitorii*.

3. i (în poziția nazală) : *интєрїшїн* 6 = *intr-înșii* (dar și în alte poziții : *о цїрь* 35 = *o firă*).

4. e : *лєгєт* 6 = *legat* (și *лєгєтє* 21 = *legată*). *лєснї* 10 = *lesne*, *тєрєнн* 49 = *termen*.

5. Ѧ : *инперєцїи* XI = *impărați* (este posibil ca în acest caz să fie vorba despre o greșeală de tipar).

Îi a fost redat prin i : *иннїлї* V = *inimii*, *нємєлї* V = *numai*, însă și prin ii : *архї-єрєй* X = *arhierii*.

ї, ї = 1. i : *кєвїнцє* V = *cuvîntă*, *фїаскє* VII = *fiască*, *цїє* V = *lie*.

2. Ѧ : *пєтєрїлє* XIII — XIV = *puterile*, *чєтєцєвїнєлє* VII = *celățeniilor*.

к, к = 1. e : *кєвїнцє* V = *cuvîntă*, *єкєнєрї* V = *ecoperi*, *фєк* V = *fac*.

2. ch (urmat de e, i) : *дєкїєй* 12 = *Dachiei*, *кєсарє* XI = *chesariu* (dar și e : *дєкє* XI = *dacă*, *фїзїкєй* 8 = *fizicii*).

Grupul *кє* a fost redat prin *x* (*єкєнєнкє* 6 = *explicită*, *фїкєє* 30 = *fixe*) iar *кк* prin *e* (*нєкєтєсє* 2 = *păcatul*, *єкєспєцїєлє* 6 = *ocupările*).

л, л = 1. l : *лїмїлї* XI = *limbii*, *лєнєлє* XI = *lunele*, *адєврєсє* 7 = *adevărul*.

Tot prin l a fost transcries și *лл* : *инцєлєгєтєрє* 6 = *înțelegerea* (dar *инцєлєгєтєрє* 9 = *înțelegătoare*).

м, м = 1. m : *мїнтє* 2 = *mințea*, *нємєрє* III = *număra*, *ам* VI = *am*.

Grupul *лм* a fost transcries prin *m* (*граммєтїкє* 5 = *gramatica*) sau prin *mm* (cînd prefixul *in-* precede o rădăcină cu *m* inițial) : *инмєлїцїлї* 17 = *inmulțit*.

н, н = 1. n : *нємєрє* V = *număra*, *рємьнєкєкь* I = *rumânească*, *дємн* III = *domn*.

Grupul **нн** a fost transcris prin **nn** când este vorba de un derivat cu prefixul **ин-** de la o rădăcină cu **n** inițial (**инскрътъ** V = *innăscută*) și prin **n** când rădăcina nu este analizabilă în română (**иннота** I = *inota*). Tot prin **n** s-a transcris și **н** din graiul bănațean (**винна** 24 = *vinea*).

О, о = 1. о : **оглигъ** VIII = *obligă*, **аколо** XIII = *acolo*, **челор** V = *celor*.

2. у : **допъ** V = *după*, **номвладѣй** VIII = *numelui* **потк** V = *putea*.

3. ѧ : **допо** 8 = *după*, **лотѣриас** 20 = *lăturile*, **Троан** 11 = *Trăian*.

4. оа : **ардореа** IX = *ardoarea*, **школелор** IX = *școalelor*, **ноω** XII = *noao*, **воω** 93 = *voao* (69 : 137, 176 II : 218).

II, и = 1. р : **патрон** II = *patron*, **допъ** III = *după*, **трѣн** I = *trup*.

Tot prin **p** a fost transcris **пп** : **аппавкъчюне** V = *aplecăciune*.

P, p = 1. r : **рѣдичѣ** VI = *rădici*, **чересчѣ** III = *cerești*, **челор** X = *celor*.

Grupul **pp** a fost transcris de asemenea prin **r** : **кѣрре** 78 = *cure* (dar și : **кѣре** 32).

G, c = 1. s : **стрѣлѣчесчѣ** V = *strălucești*, **обсерваціѣ** I = *observații*, **жос** V = *jos*. La fel a fost transcris și **сс** : **илластриссимѣ** III = *ilustrisimului*.

2. ș (l) (urmat de ч) : **сѣиницелор** XII = *științelor*, **чересчѣ** V = *cerești*. Grafia **сч** notează (aproximativ) pronunția bănațeană a grupului consonantic **șt + e, i** : **сѣ + e, i** (77 : 223) și ar avea valoare etimologică *numai* în alfabet latin, situație în care lui **ч** i-ar corespunde **e + e, i** (este, de altfel, și argumentul principal al lui HELIADE pentru înlăturarea lui din alfabetul nostru, 99 : 147—148). Transcriind **șt**, am avut în vedere, pe lângă argumentele amintite, și existența a numeroase alternanțe (**романесчѣ** 12/**романеште** 12 = *romanești/românește*, **сърлесчѣ** 12/**сърлеште** 12 = *sîrbești/sîrbește* etc.), precum și faptul că IORGOVICI însuși recomandă o atare interpretare, echivalindu-l pe **есчѣ** cu **ециѣ** (69).

3. ș (urmat de т) : **нострѣ** 79 = *noștri*, **простѣ** 10 = *proști* (dar și **просчѣ** 77); deși în 8 : 23 se recomandă transcrierea *st*, am considerat că este vorba de o grafie analogizantă (cum am arătat și în *Studiul introductiv*, 35—36).

4. z (intervocalic sau urmat de consoană sonoră) : **пресенте** 36 = *prezente*, **рсе оѣ** 12 = *războaie*, **десвелаѣн** 25 = *dezvălui* (8 : 23).

T, т = 1. t : **тѣпографѣ** I = *tipografie*, **фескте** I = *făcute*, **ам фост** VI = *am fost*. La fel am transcris și grupul **тт** : **аттнѣ** XIII = *atinge* (dar și **атнѣ** 11).

Ѣ, ѣ = 1. u : **ѣминице** IV = *umilință*, **домнвладѣй** III = *domnului*, **тѣс** V = *tău*. În poziție finală, **u** are adeseori funcția articolului definit, datorită dispariției lui **-I** (fenomen petrecut în Banat la începutul secolului al XIX-lea, 232 I : 297) : **есвемпларѣ** X = *exemplaru*, **карактѣрѣ** XVI = *caracteru*.

2. i (în poziție nazală) : **сѣнт** 18 = *sint* (dar și **сѣнт**, echivalat cu **сѣм** 69), cf. 8 : 22, 245 : 290.

3. Ѹ (final) : **алтѣ домн** 25 = *alt domn*, **опѣ** 33 = *op*.

Ѳ, ѳ = 1. f : **флорѣ** XII = *floarea*, **имперфект** VIII = *imperfect*. Grupul **фф** s-a transcris **f** : **сѣффларѣ** 29 = *sufflare*.

X, x = h : **храна** 2 = *hrană*, **приханѣ** 24 = *prihanei*.

Ω, ω = 1. o : **ωменесчѣ** XIV = *omenești*, **лор** I = *lor*, **аколо** 4 = *acolo*,

2. ѧ : **лѣωм** 75 = *luăm*.

3. u : **пасѣωне** 85 = *pasune* (Cf. CAS III : 3).

4. oa : **ωанни** 21 = *oanini*, **ωра** 92 = *oara*. Am transcris astfel și atunci când **ω** este neaccentuat, dar poate fi considerat articol definit feminin : **зѣω** 26 = *zioa*, potrivit interpretării lui IORGOVICI (*Observații*, 30—31).

II, и = 1. ț : **цѣе** V = *ție*, **инвѣцѣтѣриалор** IX = *invățaturilor*, **мѣлц** 26 = *mulț* (dar și **мѣлци** 32); apariția în poziție finală a lui **ț** este posibilă datorită rostirii dure a unor consoane, fenomen caracteristic graiurilor bănațene (232 I : 295).

Ч, ч = 1. е (înainte de е, и sau ю): червечій V = *cerești*, счндсрїй 25 = *uciderii*, саденчюнѣ 22 = *slăbiciunea*.

2. еe în ачста IV = *aceasta*.

3. т (precedat de е și urmat de е, и): червечій V = *cerești*.

Ш, ш = 1. și: ши V = *și*, мишей V = *mișei*, парташ VIII = *părtaş*.

Щ, щ = 1. și: оште XI = *obște*, Бскрсецій 12 = *București*, крещинеск 90 = *creștinesc*; utilizarea acestei slove se explică prin tradiție grafică (vizibilă de altfel și în semantica termenilor), mult mai frecvent fiind grupul шт: нште 23 = *nește*, романште 12 = *românește*, recomandat de Radu TEMPEA.

Ъ, ъ = 1. ă: кѣтрѣ IX = *cătră* (222: 274, 81: 176), тѣс V = *tău*, анѣ 62 = *apă*.

2. і (în poziție nazală, 10 III: 272, dar și 81: 82): сѣнт 6 = *sînt*, сѣнцѣс 31 = *singele*.

3. â: ромѣнїй 11 = *români*.

Ѣ, ѣ = 1. ea: остѣнѣкѣ VI = *osteneală*, атѣтѣ VII = *atitea*.

2. e (prin tradiție grafică, deoarece diftongul ea se redusese deja la e în Banat, cf. 78): ѣскрѣкѣ 91 = *biserică*, обѣцѣкѣ 92 = *obiceiu*.

3. а: пѣцнѣкѣ 34 = *puțina* (posibilă eroare de tipar).

Un caz deosebit se înregistrează în фѣрѣкѣ X = *fire-ai*, unde componentele diftongului aparțin unor cuvinte morfologic distincte situație rezolvată mai bine în несам департѣт 2 = *ne-am depărtat*.

Ю, ю = 1. iu (inițial și medial): ювѣрїн X = *iubirii*, ракасїй 2 = *raiiului*.

2. iu (final, unde -и are funcția de articol definit, deductibilă din context): ажѣторю тѣс V = *ajutoriu tău*, ан минею ромѣнѣск XI = *în minciua românesc*.

3. і (final): сн ѣкѣцѣторю 2 = *un învățător*, днѣтѣю IX = *dinții*, воѣ кѣносѣ XIV = *voi cunoaște* (dar și ме кѣн сѣрѣн XIV = *mă voi sirgii*).

Cînd ю este precedat de і, s-a notat numai iu: іюлѣс XI = *iulie*, фїю XIV = *fiu* (247: 480, 482).

Ѧ, ѧ, Ѩ = 1. ea: іа XIII: ea, ачѣл XII = *aceea* (dar și ачѣл 5 = *aceea*, ачѣл XII = *aceea*).

2. ia: іар XVI = *iar*, крѣкѣска I = *crăiasca*, ачѣлѣ XIV = *aceluia*.

Ө, ө = 1. т: арифметѣкѣ 46 = *aritmetică*.

V, v = 1. і: фѣзѣка 7 = *fizică*, сѣстѣмѣ 5 = *sistemă*.

2. v: Еуропїи 11 = *Europăii*.

Ѧ, ѧ = 1. і: ѡмбрѣкатѣ 1 = *îmbrăcate*, ѡнтрѣ X = *între*.

2. in: ѡвѣцѣ 1 = *învață*, ѡса 2 = *însa*.

Ц, ц = 1. g (înainte de е, и sau ю): ѡнтнцѣ XIII = *întinge* (dar și ѡнтнцѣс 6), лѣцїи 24 = *legii*, ацѣнѣс XV = *agiuje* (81: 481).

2. ge, gi (înainte de altă vocală): лѣца 89 = *legea*, цѣра VIII = *giura* (dar și цѣра 24).

Prezentînd cît mai exact modul în care am interpretat grafia chirilică din *Observații*, am fost animați de dorința de a evidenția, chiar dacă nu întotdeauna explicit, motivele pentru care am ales o anumită transcriere ori de cite ori am fost puși în situația de a opta. Ne exprimăm speranța că aceste motive se vor dovedi suficient de puternice pentru a ne feri, pe de o parte, de modernizarea nejustificată a textului, dar și, pe de altă parte, de pericolul ca cititorul nespecialist (cărui în primul rînd i se adresează textul transcris) să atribuie realitate fonetică (cel puțin discutabilă) unei imagini grafice realizate după alte criterii.

Îngrijitorii ediției exprimă profunda lor recunoștință profesorului dr. Ștefan MUNTEANU pentru apropiata îndrumare și sprijinul permanent.

Conf. dr. Ion MUȚIU și conf. dr. Dumitru CRAȘOVEANU sînt rugați să primească vii mulțumiri pentru prețioasele sugestii făcute cu prilejul citirii manuscrisului. Aceleași mulțumiri se îndreaptă către toți factorii editoriali care au contribuit la realizarea acestei ediții.

D. R. · D. și C. D.

ОБСЕРВАЦІЙ
 Д В
 ЛИМБА РЪМЪНЪСКЪ
 ПРИН
 ПАУЛ ІОРГОВИЧ
 ОБЪКЪТЪ.

А Б У Д А
 САЗ ТЪПЪРИТ ЛА ВЪРЪЖСКА ВЪНИВЕРСИ-
 ТЪЦІЙ ТЪПОГРАФІЕ.

1 7 9 9.

OBSERVAȚII
 de
 LIMBA RUMÂNESCĂ
 prin
 PAUL IORGOVICI
 făcute.

În Buda

S-au tipărit la crăiasca universității tipografie.

1799

Tu, in agendo bonos, in loquendo sequere peritos.¹
Horatius

Tu, in agendo bonos, in loquendo sequere peritos.¹
Horatius

¹ Urmează-i, în faptă, pe cei buni, în vorbire, pe cei înțelepți.

ИЛУСТРИСИМУИ
 Ш И
 АНАТ ПРЪСВНЦИТЪЛЪИ
 ДОМНЪЛЪИ ДОМН:
 ІОСИФ ІОАННОВИЧ
 А О
 Ш А К Я Б Ъ Н Т,
 ПРАВОСЛАВНИКЪЛЪИ ЕПКОП
 А А
 ВЕРШЕЦЪЛЪИ, КАРАНСЕБЕШЪЛЪИ,
 ЛОГОЖЪЛЪИ, ОРШАВО-МЕХАДИИ. ш. а.

ILUSTRISIMULUI
 și
 înalt preaosfințitului
 domnului domn
 IOSIF IOANOVICI
 de
 ȘACABENT,
 pravoslavnicului episcop²
 al
 Vîrșețului, Caransebeșului,
 Logojului, Orșavo-Mehadiei ș. a.

² Intre 1785—1805 (41:23).

ПРѢМИЛОСТИВЪЗАНІ
 АРХІ-БІРЕЪ, ШИ ПАТРОН
 І СВЪ
 АВДАНКЪ КАРТЪ ІЧАСТИ
 АН ЧЪ МАЙ АДЪНКЪ УМИЛИНЦЕ
 А КТО РЪ

Preamilostivului
 ARHIEREU ȘI PATRON
 a său
 dedică cartea aceasta
 ÎN CEA MAI ADÎNCĂ UMILINȚĂ
 autoru.

ПРЕМИЛОСТИВЕ ДОМНЪЛЪ !

PREAMILOSTIVE DOMNULE !

ПЕНТЪРЪ А ПОТЪ ДОПЪ КЪВЪИИЦЕ
 НЪМЕРА ВИРЪГЪТЕЛЕ ЧЕЛЕ ЧЕРЕСЧЪИ, КЪ
 КАРЕ ТЪ, ИЛЛЪСТРИССИМЕ, СЪТРЕАЪ-
 ЧЕСЧЪИ ИЧЪ ЖОС АМ НЕГЪРА ПЪМЪНЪ-
 ТЪЛЪИ, УНДЕ ТЪ ДИИТЪРЪ Ѡ АППЛЕ-
 КЪЧЮНЕ А ИНИМЪИ ЧЪИ МАРЪ ЦЪЕ
 АННАСКЪТЪ, ПРЕ ЧОТЪ ѠМЪ ФЕР
 УИЧАРЪ ЛА НАЦЪЕ, САЪ ЛА РЕЛИГЪЕ,
 КАРЕ НЪМАЙ ТРЕКЪЕ АЖЪТОРЮ ТЪЪ,
 АКОПЕРЪ, РОГАЧЮНЕЛЕ ЧЕЛОР МИШЕИ
 АСКЪАЦЪИ, ШИ НЕ ѠСТЕНИТЪ УМЕЛЪИ

КА

Pentru a putea după cuviință număra virtutele cele cerești cu care tu, ilustrisime, strălucești ici jos în negura pământului, unde tu, dintr-o aplecăciune a inimii cei mari ție innăscută, pre tot omu, fără uitarea la nație sau la relighie,³ care numai trebuie ajutoriu tău, acoperi, rugăciunile celor mișei ascuți și neostenit umbli

³ Crezul iluminist al toleranței naționale și religioase.

КА ПРЕ АЧЕІА ДИИ МИШЕЛІА ЛОР СЪИ
РЕДНЧІ, ДЕ КАРЕ ЕЪ АНСЪМІ ДОИ
АННІ ШИ ЖЪМЕТАТЕ БЪКЪРОАСЕ МАР-
ТЪРІЕ АМ ФОСТ; ПЕНТЪРЪ А ПОГЪ
ДЕСКРІА АША ПРЕКЪМ ЕЪ АН МИНЕ
СЪМТ, ПРИКЕГІЕРЪ ТА ЛА БЪНА СТА-
РЕ АЧЕЛОРА ЧЕ ЦІЕ СЪНГ АНКРЕДИН-
ЦАЦІ: ПОРТАРЪ ДЕ ГРИЖЕ, НЕ ПРЕ-
РЪПТА ЪСТЕНЪЛЪ, ШИ НЕНЪМЕРА-
ТЕЛЕ СЪПЪРЕРІ, КАРЕ ТЪ ДИИ НЕ-
СПЪСА ЮБНРЕ ДЕ ЪМ АИ СЪФЕРАТ,
ПЕН-

ca pre aceia din mișelia lor să-i rădici, de care eu însumi doi ani și jumătate bucuroasă mărturie am fost⁴; pentru a putea descria așa precum eu în mine simt priveghierea ta la bunastare a celor ce ție sint încredințați, purtarea de grijă, neprerupta osteneală și nenumăratele supărări care tu, din nespusa iubire de om ai suferat,

⁴ Conform acestei informații, IORGOVICI a sosit la Vîrșet în anul 1796.

ПЕНТРЪ А АШЕЗА АН ЕПАРХІА ТА
 СКАМН СЧІИЦЕЛОР СПРЕ АУМИНАРЪ
 МИНЦІЙ А ТИИЕРИЛОР КА КЪНДА
 ЧЕТЕЦЕНІЛОР ФОЛОСИТОРІ А ПА-
 ТРІЙ: ПЕНТРЪ А ФАЧЕ КОНОСКЪТЕ
 АТЪТЪ ШИ АША ВИРТЪТЕ; АШ
 ТРЕКЪИ КЪВЪНТАРЪ ЧЕЛОР МАЙ ЕЛО-
 КВЕНЦІЙ: КЪЧИЙ ПОТЕРЪ МЕ Е МИ-
 КЪ, ШИ ОПА (КАРТЪ) АЧЕСТА,
 КАРЕ ЕЪ ДИИ ФІАСКА ДРАГОСТЕ АН
 СЕМНА МБАЦЕМИРІЙ ПЕНТРЪ ФАЧЕ-
 РИЛЕ

pentru a așeza în eparhia ta scann științelor,⁵ spre
 luminarea minții a tinerilor ca cindva cetățenilor fo-
 lositori a patriii; pentru a face cunoscute atitea și
 așa virtute, aș trebui⁶ cuvîntarea celor mai elocvenți,
 căci puterea me e mică și opul (cartea) acesta care eu,
 din fiasca dragoste, în semnul mulțămirii pentru face-

⁵ Într-un apel din 1800, episcopul Șacabent mărturisește că
 „această a mea prietenească gîndire și poftă spre luminarea și pă-
 șirea înainte a neamului și norodului țării noastre m-au deșteptat
 pe mine în Virșeț a rădica școală mai de căpetenie decît în tot Băna-
 tul”, pe lîngă alte „trei bine rînduite normalicești și două latinești
 școale” (reprodus în 85 : 1).

⁶ Singurul exemplu în care condiționalul este format potrivit
 normei literare.

РИЛЕ ТАЛЕ ДЕ БИНЕ, ДЕ КАРЕ ШИ
 ПРЕ МИНЕ ПРИМ ЧЕЙ А МЕЙ ПАРИГАШИ
 АЙ ФЕКСЪГ, НОМЕЛЪИ ТЕС АМ ДЕ-
 ДИКАТ, Е МАЙ ИМПЕРФЕКТ, ДЕ-
 КЪТ ЧЕ АР ПОТЪ РЕСПОНДЕ СПЛЕН-
 ДОРЕЙ МАРЕЛЪИ НОМЕЛЪИ ТЕС АЧЕ-
 СТЪА.

АНС СПРЕ ДАТОРИИЛЕ НЕКЛЕТИТЕ
 ЧЕ ЕЪ АМ АТИНС АН КАРТИЧКА
 АЧАСТА, СТЪ ЦЮРА ТА, КАРЕ МЕ
 ОБЛИГЪ А КОНОСЧЕ ПРЕ ТИНЕ КА

rire tale de bine de care și pre mine prin cei a mei
 părtaș ai făcut,⁷ numelui tău am dedicat, e mai
 imperfect decît ce⁸ ar putea răspunde splendoarei
 marelui numelui tău acestuia.

Îns spre dăatoriile neclătite ce eu am atins în cărti-
 cica aceasta stă giura ta care mă obligă a cunoaște
 pre tine ca

⁷ IORGOVICI se referă, probabil, la răsplătirea de către
 episcop a tatălui său, Marcu și a fratelui său, Ioan (cu „cite o colaină
 de aur, care închipuiește fața cea preainaltă împărătească”), pentru
 meritele cîștigate în timpul invaziei turcești din 1788 (Circulara
 este reprodușă în 162: 101).

⁸ Ceea ce.

ПРЕ ЧЕЛ ЧЕ СЕ ГРИЖЕСЧЕ ДЕ ФЕРИЧИ-
 РЪ НАЦІЙ ШИ А ШКОЛОРО, КЪТЪРЪ
 КАРЕ ШИ ЕЪ АМ КЪГЕЗАТЪ А АРЕТА
 АРДОРЕА МЕ. ДЕЧІЙ ПРИМЕСЧЕ КАРТИ-
 ЧИКА АЧАСТА КА ФРЪКЪТЪРІЙ ЧЕЙ
 МАЙ ДИИ ТЪЮ А АНВЕЦЕТЪРИЛОР
 МЕЛЕ СЪК АКОПЕРЕМЪНТЪЛА ТЕЪ ЧЕЛ
 АДЛЧЕ, КЪ КАРЕ ТЪ ПРЕ ЧОЦІЙ, ЧЕЙ
 ЧЕ СЕ СЕРГЪЕСКЪ АН СЪІІНЦЕ, АКОПЕ-
 РІЙ: КА СЪ ФІЕ МІЙ МИЛА ТА СПРЕ
 АННІГАТЪ ШИ АНДЕМНАРЪ КЪТЪРЪ
 ЧЕЛЕ

pre cel ce se grijește de fericirea nației și a școalelor,
 cătră care și eu am cutezat a arăta ardoarea me. Deci
 primește cărticica aceasta ca fructurii cei mai dintii a
 învățăturilor mele sub acoperământul tău cel dulce,
 cu care tu pre toți cei ce se sărguiesc în științe acoperi,
 ca să fie mie mila ta spre aintatea și îndemnarea cătră

ЧЕЛЕ ЧЕ СЪНТ СПРЕ ФОЛОСА ПАТРОЙ
 ШИ А НАЦІЙ. КЪ ТЪ ЕСИЪ БЪКСЕМ-
 ПЛАРЪ ТОЛЕРАНЦІЕЙ, ШИ А ЮБИРІЙ
 ДЕ ШМ, АКОПЕРИТОРКА ЧЕЛОР МИ-
 ШЕЙ, ШИ СПРИЖИНИТОРКА ЧЕЛОР
 АСВІРИЦІЙ. О ФИРЪЙ ТЪ СПРЕ КЪНА
 СГАРЕ А НАЦІЙ, МАЙ БЪТЪРЪН АНТРЕ
 ЧОЦІЙ АРХІ-БРЕЙ!

АА АНАЛТ ПРЕСВЕНИЦІЙ ВОСТРЕ

ЧЕА МАЙ МИК
 АЪКТОРЪ.

cele ce sînt spre folosul patriii și a națiii, că tu ești
 exemplaru toleranței și a iubirii de om, acoperitoriul⁹
 celor mișei și sprijinitoriul celor asupriți. O, fire-ai tu
 spre bunastare a națiii, mai bătrîn între toți arhiereii!

AL ÎNALT PREAOSFINȚIEI VOASTRE,

cel mai mic
 AUTOR.

⁹ Protectorul.

Л А
Ч Е Т И Т О Р Ю .

Ан Картичика ачаста, Четиторюле биневоитор! Вей ведѣ кѣвицтеле лимбей nostre Романесчй, ка неште ремешнице а лимбей ѱней Націй, каре аз нѣмерат кзндава мѣлци пѣтерничй Амперацин: динтре каре пре Юлию Кесарю, ши Август Амператѣ, ши акѣма прин лѣнеле де пре номеле лѣр аша нѣмите Юлиѣ, Август Ан тоте Календареле Романесчй, преѣм ши Ан минею Романеск де тоте лѣнеле, адеке минею де Ѵбще, спре вечника лѣзде поменим.

Преѣм

LA
CETITORI.

În cârticea aceasta, cetitoriule binevoitor,¹⁰ vei vedea cuvintele limbii noastre românești ca nește rămășițe a limbii unei nații care au numărat cîndva mulți puternici împărați, dintre care pre IULIU Chesariu și AVGUST Împăratu și acuma, prin lunele de pre numele lor așa numite IULIE, AVGUST în toate calendarele românești, precum și în mineiu românesc de toate lunele,¹¹ adecă mineiu de obște, spre vecinică laudă pomenin .

¹⁰ Formulă uzuală în epocă (cf. lat. *candide lector*).

¹¹ Sint invocate *Mineiele* tipărite la Rîmnic de către Chesarie și Filaret, importante atît pentru afirmarea, în prefețe, a *latinității* noastre (14), cît și pentru punerea în circulație a unor idei și principii iluministe sub influența directă a *Enciclopediei* franceze (3). IORGOVICI invocă explicațiile cuprinse în *Mineiu pe iulie* („Acest Minei cuprinde luna lui Iulie, pe care Marcus Antonie în vremea stăpînirii sale au hotărît . . . să se cheme Iulie, dîndu-i acest nume pentru cinstea nașterii lui Iulie Chesarul“, *apud* 16: 263) și în *Mineiu pe august* („aceste doao mari și prea slăvite praznice ce săvîrșaste biserica întru această lună, ne face a fi la îndoială cum că acest nume August nu l-ar fi cîștigat această lună de la Octavian Împăratul Rimului, cel ce s-au numit de către toți August“, *apud* 16: 265).

XII

Прекъм кѡвинтеле каре ворбим, ши помеле каре портем, не мертѡрисеск пре нои ѡ фи ѡрметорий Націй Романесѡй; ѡша ши старѡк ноастре ѡ рѡмзнилор де ѡкѡма не ѡрате кѡар, кѡ ѡша де парте ѡм казѡт дин флорѡк Сѡийнцелѡр ши ѡ лимбѡй, кѡт ѡкѡма кѡвинтеле де Сѡийнце, каре саѡ ѡнтребѡицат ѡн редечина лимбѡй каре нои ѡ ворбим, се пар ноѡ ѡн старѡк ѡчаста ѡ фи стрейне.

Иѡр тѡ Чититорюле биневоитор, да-ке вей дескиде ѡкѡй минци тале, ши вей стрѡбате ла редечина кѡвинтелор ѡ лимбѡй ностре, ѡдеке де вей жѡдека де лимба ностре нѡ допе парере, чи допе финца лимбѡй; те вей ѡнкрединца, кѡ кѡвѡйнтеле челе де липсе ѡн лимба ностре пентрѡ Сѡийнце, се кѡпринд ѡнбелѡите ѡн редечина кѡвинтелор ѡ лимбѡй ностре, ши пентрѡ ѡчѡа саѡ зѡѡитат дин лимба ностре,

Precum cuvintele care vorbim și numele care purtăm ne mărturisesc pre noi a fi următorii nației românești,¹² așa și starea noastră, a rumânilor de acum, ne arată chiar că așa departe am căzut din floarea științelor și a limbii, cît acum cuvintele de științe, care s-au întrebuițat în rădăcina limbii care noi o vorbim, se par noao în starea aceasta a fi streine.¹³

Iar tu, cititoriule binevoitor, dacă vei deschide ochii minții tale și vei străbate la rădăcina¹⁴ cuvintelor a limbii noastre, adecă de vei judeca de limba noastră nu după părere, ci după ființa limbii,¹⁵ te vei încredința că cuvintele cele de lipsă în limba noastră pentru științe se cuprind învăluite în rădăcina cuvintelor a limbii noastre și pentru aceea s-au zăuitat din limba noas-

¹² Afirmarea latinității se reflectă și în omonimia grafică intenționată dintre *romanesc* („roman“) și *romanesce* („român“). Cf. 106, 135, 221 I: 150.

¹³ Idee curentă în epocă: „Drept-aceea, tu, carele vei ceti eartea aceasta, nu me judeca pentru cuvintele și vorbele care doară ți s-or vedea noao sau streine“ (Gheorghe ȘINCAI, în 221 I: 75), „românul neînvățat încă socotesc că ar zice că-i schimosești limba părintească“ (Radu TEMPEA, în 221 I: 214–215), „Cuvintele, care se află în limba noastră și noă ni se par streine, nu sînt toate streine, ci multe chiar românești, însă mai mult sau mai puțin mutate“ (Pavel VASICI, în 17: 210).

¹⁴ Îndemn la viziune istorică asupra limbii.

¹⁵ Exigență de care ține seama și HELIADE (CAS I: 311), cînd propune o ortografie întemeiată pe *firea limbii* (cf. 21: 606).

XIII

стрѣ, пентрѣ кѣ сѣициеле ка причина ѧ
кѣвинтелор ѧчелора, сѣ весчезит ѧн лим-
ба ностре ѡна кѣ старѣ Націи.

Дечѣ даке те ѧттинѣ кѣтва лѣзда
номелѣи Романеск, стѣ кѣ дединсѣ де
кѣлѣтѣра лимбѣи Романесчѣи, сѣтѣсѣре ѧ тот
кѣвчнтѣлѣи редечина, ши де ѧколо тра-
ѣ ѧтѣтѣ кѣвинте, пре кѣт се поте ѧн
тинѣ потѣрѣ борѣи де редечинѣ. О пре
ѧша свершит дакѣ ба потѣ ѣе сѣлѣи
ѣксемпѣлѣи де мине ѧн картѣ ѧчастѣ
ѧлѣтѣсѣте, ме кой сокотѣ ѣмѣлѣ чѣл май
феричинѣ ѧн лѣмѣ ѧчастѣ.

Калѣ кѣтрѣ лѣкрѣ, ла каре ѣѣ те ѧн-
деми, ѣ не ѡмѣлатѣ ши ѣ пѣлине де спи-
нѣ ши де рѣѣи ѧмпѣлѣкѣи, ѧнс ѣ дѣче
ла ѣкѣмпѣи лѣтѣ ѧнфрѣмѣсѣцѣтѣ кѣ мѣлѣ-
те фѣлѣурѣ де флорѣи, дин каре ѧлѣвинѣле
ѣерѣгѣиторѣ сѣг сѣкѣ ши фѣк дин трѣнѣсѣ
ѧша гѣтѣитѣсѣре, каре трѣче прѣсте потѣрѣи-

tră, pentru că științele, ca pricină a cuvintelor acelora, s-au veștežit în limba noastră una cu starea nației.

Deci, dacă te atinge cîtva lauda numelui românesc, stă cu dedinsul de cultura limbii românești, scutură a tot cuvîntului rădăcina și de acolo trage atîtea cuvinte pre cît se poate întinge puterea vorbei de rădăcină. Spre așa sfișit dacă va putea ție sluji exemplurile de mine în cartea aceasta alcătuite, mă voi socoti omul cel mai fericit în lumea aceasta.

Calea cătră lucru la care eu te îndemn e neumblată și e plină de spini și de rugi împlicați, îns ea duce la o cîmpie lată, înfrumșețată cu multe feliori de flori, din care albinele sîrguitoare sug sucu și fac dintr-insu așa gătitură care trece preste puteri-

XIV

ЛЕ МИНЦІЙ ѠМЕНЕСЧІЙ. Ачестора Сергвинце
ши тѢ ѱрмѣзе, ши дин кввинтеле лимбїи
Романесчїи чейї де редечинѢ сѡце кв ѠкѢ мин-
циї тале ка Ѡлбина дин флорї кввинте
спре ѠнфрѢмсецарѣ лимбїи ностре.

Да Ѡчаста Ѣс ка ѱн фїно Ѡ Нацїи пре
тоциї юкитери де Нацїе Ѡнвит, ши ком-
мѢникѢнд кв тоциї квцетеле меле де спре
ѠнфрѢмсецарѣ лимбїи, рог пре тоциї ка
че нѢ саѢ потѢт доплини дин неѡѢнѡе-
рѣ минциї меле спре капетарѣ порнирїи,
сѢ факѢ бине Ѡ Ѡдаоѡе дин чеш лор, ши
липселе че ле вор дескоперї Ѡн ѠпѢл (кар-
тѣ) мѢѢ сѢ нѢ ле респандѣске спре Ѡмпе-
декарѣ фолосѢлѢи Нацїи, каре Ѣсте пор-
нирѣ ме, чи сѢ ми ле коммѢниче кв ми-
не: ѢѢ нѢ нѢмай ме вой сергѢи Ѡ ле Ѡн-
дрепта Ѡша липсе, даке ле вою коносче
Ѡдеверате, чи ѠнкѢ вою мѢлцеми ѠчелѢѢ
каре маѢ Ѡндрептат.

Тот

le minții omenești. Acestora sîrguințe și tu urmează
și din cuvintele limbii românești ceii de rădăcină suge
cu acu minții tale, ca albina din flori, cuvinte spre
înfrumșetarea limbii noastre.¹⁶

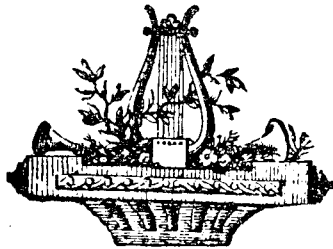
La aceasta eu, ca un fiu a națiiei, pre toți iubitorii
de nație invit și, comunicînd cu toți cugetele mele
despre înfrumșetarea limbii, rog pre toți ca ce nu s-au
putut doplini din neajungerea minții mele spre căpă-
tarea pornirii să facă bine a adaoge din ceea lor și lip-
sele ce le vor descoperi în opul (cartea) meu să nu le
răspîndească spre împedecarea folosului națiiei, care
este pornirea me, ci să mi le comunice cu mine; eu
nu numai mă voi sîrgui a le îndrepta așa lipse, dacā
le voi cunoște adevărate, ci încă voi mulțāmi aceluia
care m-au îndreptat.

¹⁶ Implicații estetice are ideea de perfecțiune a limbii și la
HELIADÉ: „Dar limba cea scrisă pretutindeni a fost un dialect
deosebit al literațiilor, adică o alegere și culegere a tot ce este mai
frumos și mai clasic în deosebitele dialecte ale unei nații” (CAS II : 59).

XVI

А НЪ СЕ УЙТА, НЪМАЙ ЛА КАРАКТЕРЪ АЧЕ-
ЛЫЙ ЧЕ СКРІЕ АДЕВЕРЪА АЧЕЛА, ЧИ ЛА ПРИЧИ-
НЪА КАРЕ СКРІЕТОРЮ УРАМЪЗЕ АН ДЕСКОПЕ-
РИРЪ АЧЕЛЪАШ АДЕВЪР. ІАР МАЙ ВЪРТОС АН
МАТЕРІА АЧАСТА, ЛА КАРЕ ЁЪ АНВИТ, СЪ СЕ
ПЪНЕ АНАИИТЪ ОКИЛОР ПОРНИРЪ КАРЕ ЁЪ
АМ, АДЕКЕ ФОЛОСЪА ТЪТЪРОР, ДЕ ЛА КАРЕ СЪ
НЪ КЪМВА АБАТЪ ПРЕ ЧИНЕВА ВРО ДЕШЕР-
ТЕЧЪНЕ СЪ ВРО ІНВИДІЕ.

a nu se uita numai la caracteru aceluia ce scrie ade-
vărul acela, ci la pricinele care scrietoriu urmează
în descoperirea aceluiaș adevăr,²⁰ iar mai virtos în
materia aceasta, la care eu învit, să se pună înaintea
ochilor pornirea care eu am, adecă folosul tuturor,
de la care să nu cumva abată pre cineva vro deșertă-
ciune sau vro invidie.²¹

²⁰ „Dacă am putea doar să vedem motivele tainice care au
influențat oamenii învățați și cu renume în lume . . . , am constata că
de multe ori nu de dragul adevărului pur și simplu au adoptat ei
doctrinile pe care le mărturisesc și le apără“ (LOCKE, 127 II: 329).

²¹ „ . . . cine este rumân adevărat și dorește unirea rumânilor
întru aceeași limbă sau dialect scris, curățit și curat, la unul ca
acesta nu încapе egoism“ (HELIADÉ, CAS II: 62).

СЕКЦІЯ I.
ОБСЕРВАЦІЙ
Д В
ЛИМБА РЪМАНЪСКЪ.

Домнезѣ Пзринтеле а тоате фептѣре-
лѣр, прин нимика аѣта наѣ май алес пре
ѡм де кѣтрѣ челе лалте добитоаче, май
взрѣос де кѣт прин минте ши потинца
де а кѣвѣнта. Бѣнѣ ведѣм прекум челе мѣ-
те сѣнт ши май таре ла трѣп, май мѣла-
те рабаѣ, ши май таре фѣг; а поѣ ни-
чѣ наѣ аѣѣта липѣ де аѣѣторю чѣа днѣ
аѣфѣрѣ. Бѣа май кѣрѣна аѣчѣ а ѣмѣа, а
пасѣе, а аѣнѣота преѣте аѣе фѣр ниѣи ѣн
аѣнѣѣѣторю, аѣаѣа Патѣра ле аѣбаѣе. Май
тоате де кѣтрѣ фѣрѣ сѣнт аѣмерѣкѣте кѣ
вѣсминте днѣ сѣнѣѣѣр трѣѣѣѣа лѣр, ши аѣѣ

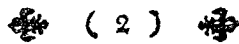
А

НЕШТЕ

Secția I.
OBSERVAȚII
de
limba rumânească

Dumnezeu, părintele a toate făpturilor, prin nimica
alta n-au mai ales pre om de cătră celelalte dobitoace
mai virtos decit prin minte și puțința de a cuvînta.
Căci vedem precum cele mute sînt și mai tare la trup,
mai multe rabdă și mai tare fug, apoi nici n-au atîta
lipsă de ajutoriu cel dinafară. Ele mai curînd încep
a umbla,²² a paște, a înota preste ape făr nici un învă-
țători, însa natura le învață. Mai toate de cătră frig
sînt îmbrăcate cu vesminte din singur trupul lor și au

²² În original, сѣмѣа (greșeală de tipar).

НЕШТЕ АРМЕ ЛОРЪШ АННЕСКЪТЕ; ДАР ХРАНА
КАПЕТ МАЙ ФІЕ ДЕВНАДЕ, ПЕНТРЪ КАРЕ ТОА-
ТЕ ШМЪЛЪЙ МЪЛАТЕ ГРИЖЕ ЁСТЕ. АША ДАР
НОВ НЕАВ ДАТ РАЦІЕ: АДЕКЕ МИНТЕ ПРЕЧЕ-
ПЪТОАРЕ, ПРИН КАРЕ АЪ ВРЪТ СЪ ФИМ ПЕР-
ТАШЙ ЧЕЛЪР ЧЕРЕСЧЙ. ЧИ МАЙ АСА РАЦІЕ
НИЧЙ НЪ НЕ РЪЪ АЖЪТА АТЪТА, НИЧЙ НЪ
СЕ РЪЪ ПЪТЪ АША АРЕТА АН НОЙ, ДЕ ЧЕ
ПЕРЧЕПЕМ КЪ МИНТЪ, НЪ РЪМ ПЪТЪ ДЕСКО-
ПЕРИ ПРИН КЪВИНТЕ. *Quintilianus.*

МЪКАР КЪ ПРИН ПЕККАТЪА СТРЕМОШЕК
ФИРЪ ШМЕНЪСКЪ САЪ СКИМБАТ, ПЕНТРЪ КЪ
ДЕ ТОАТЕ ДЪЛЧЕЦИЛЕ РАЮЛЪЙ НЕАМ ДЕПАР-
ТАТ: ДАР ТОТ АЪ МАЙ РЕМАС ЧЕБА СЕМНИ-
ЦЕ АН ФИРЪ НОСТРЪ ЧЪ МЪТАТЪ ДИН ФИ-
РЪ ЧЪ ДИН ТЪЮ; АНТРЕ КАРЕ ДОРЪА ЧЕА ЧЕ
КЪ НИЧЙ ЫН ФЕЛ ДЕ БЪНСТАТЕ А ЛЪМІЙ АЧЕ-
СТІА СЕ ПОАТЕ СТЕМПЕРА, ШИ ТЕНДЕНЦІА
(ТИНДЕРЪ) КЪТРЪ СТАРЪ БЪКЪРІЕН ЧЕИ ДЕ
ПЪРЪРЪ, ШИ КЪТРЪ РЪНДЪА; ПРИН СИМЦИ-
РЪ ЧЪ ДИН ЛЕВНТРЪ КОНОСЧЕМ.

КЪ ДЕ ВОМ АНТРА КЪ МИНТЪ ЛА ЧЕЛЕ
ЧЕ СЕ ФАК АНТРЪ НОЙ, ВОМ ПЕРЧЕПЕ КЪ МЕ
АН-

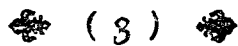
nește arme loruș innăscute, dar hrană capăt mai fie
de unde, pentru care toate omului multă grijă este.
Așadar, noao ne-au dat rație, adecă minte precepă-
toare, prin care au vrut să fim părtași celor cerești.
Ci mai însa rație nici nu reau ajuta atita, nici nu se
reau putea așa arăta în noi, de ce percepem cu mintea
nu ream putea descoperi prin cuvinte. *Quintilianus.*²³

Măcar că prin păcatul strămoșesc firea omenească
s-au schimbat, pentru că de toate dulcelele raiului
ne-am depărtat, dar tot au mai rămas ceva sămințe
în firea noastră cea mutată din firea cea dintii, între
care dorul cel ce cu nici un fel de bunătate a lumii acestia
se poate stimpăra și tendenția (tinderea) cătră starea
bucuriei cei de pururea și cătră rindul,²⁴ prin simțirea
cea dinlăuntru cunoaștem.

Că de vom intra cu mintea la cele ce se fac întru
noi, vom percepe că ne

²³ „Și, pe Hercule, acel zeu, cel dintii, părinte al lucrurilor și
făuritor al lumii, prin nimic nu a deosebit pe om de celelalte ființe
muritoare, decit prin darul graiului. Căci vedem necuvîntătoare
cu corpuri care ne întrec prin mărime, forță, robustețe, rezistență ori
iuteală; vedem că au mai puțină nevoie de ajutor venit din afară;
că ele știu, din instinct, fără învățător, să umble mai repede, să se
hrănească și să treacă înot apele. Cele mai multe se apără de frig
prin însuși învelișul propriului lor corp; unele sint prevăzute de la
naștere cu arme și găsesc aproape de-a gata hrana; mare e însă
truda oamenilor pentru toate acestea: deci pe noi ne-a dăruit în
chip deosebit cu rațiune și a vrut ca prin ea să ne facă asemenea
zeilor nemuritori. Dar rațiunea însăși nu ar fi atât de utilă și nu ar fi
atît de evidentă în noi, dacă nu am putea reda prin cuvinte cele
concepute cu mintea” (195 I: 195—196).

²⁴ Omul terestru nu mai este perfect, dar este *perfectibil* prin
năzuința spre redobîndirea stării adamice („instinctul divin... este
poate tot ceea ce ne rămîne din starea originară a omului, și care ne-a
fost lăsat pentru a ne putea întoarce la ea” considera Băal de Murali,
în 97:404). Argumentul perfecțiunii originare este utilizat de
IORGONICI în vederea desăvîrșirii limbii române (literare) în cor-
formitate cu modelul latin.

Андемнем къ ѿ потери не ѿспритъ а фаче ѿ ре, де че нъ счим причина, фаптеле ачелѣ, ла каре не дѣкъ андемнериле не перченѣте, саз ѿстинктѣрїи натѣралаїи, ле коносчем прин симцирїи, адеке прин ѣксперїенце аѣ къ сѣнт нощъ бѣне аѣ ба. Дар фїече бине капетем, къ каре се поате андѣлчи трѣпѣ, дар тот сѣфлетѣла, каре прин бинеле трѣпекъ ан аѣтѣта се андѣстѣлѣзе, ан кѣт потериле лѣїи анкисе ан трѣп пот лѣкра фер маре ампедекаре ан органеле трѣпѣлѣїи сѣнѣтос; ан челе лалѣте дорѣла ла ѣн бине маї маре ка ла ѿзворѣ домнезеск, де ѣнде саз ши ансѣфлат ан трѣп, нѣ поате стинѣе. Девнде се наск антрѣп нощъ мѣлѣте фелїорїи де липсе, ла каре фїе чине ѿм допѣ рѣндѣлала лѣїи домнезѣв, аре трѣвѣнѣе де аѣжѣторїа алтора. Дар пентрѣп а фаче коносѣте ла аѣлїїи аша трѣвѣнѣе, ѣсте датѣ ла фїе че ѿм потїнѣа де а кѣвѣнѣта. Къ каре ши чѣї мѣцїи се наск, чи антрїнїшїи ѣ нѣмаї ампедекатѣ прин органеле челе ѿмперфекте (несѣвѣршїте) а

А 2

трѣпѣ-

îndemnăm cu o putere neoprită a face o re,²⁵ de ce nu știm pricina. Faptele acelea, la care ne duc îndemnările nepercepute sau instincturii naturale, le cunoaștem prin simțiri,²⁶ adecă prin experiențe au că sînt noao bune au ba. Dar fiecе bine căpătăm, cu care se poate îndulci trupu, dar tot suflul, care prin binele trupesc în atîta se îndestulează încît puterile lui închise în trup pot lucra fără mare împedecare în organele trupului sănătos, în celelalte dorul la un bine mai mare, ca la izvoru dumezeiesc de unde s-au și însuflat în trup, nu poate stinge. De unde se nasc întru noi multe feliuri de lipse,²⁷ la care fiecine om, după rînduiala lui Dumnezeu, are trebuință de ajutoriul altora. Dar, pentru a face cunoscute la alții așa trebuințe, este dată la fiecе om puțința de a cuvînta,²⁸ cu care și cei muți se nasc,²⁹ ei într-însii e numai împedecată prin organele cele imperfecte (nesăvîrșite) a

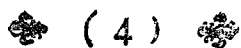
²⁵ Un lucru.

²⁶ "... toate cunoștințele și toate facultățile noastre au la bază simțurile sau, pentru a ne exprima mai precis, senzațiile" (38 : 7).

²⁷ „Dar după cum fără experiență n-ar exista cunoștințe, n-ar exista nici experiență fără nevoi, nici nevoi fără alternativa între plăceri și neplăceri" (38 : 169).

²⁸ Pavel VASICI contestă originea divină a limbajului, convingerea sa fiind aceea că omul a avut doar „firea cu care să poată păși toate acelea ce lui de lipsă și spre folos sînt ; așa dară și limba însuși omul a găsit-o" (în 17 : 55).

²⁹ Exemplul *mutului convențional*, propus de DIDEROT (146 : 83) și utilizat și de CONDIL.IAC (37 I : 206—207), a fost precedat de acela al copilului crescut în afara mediului social („Iată de ce copiii crescuți de doici mute, în singurătate, din porunca unor regi, puteau pronunța, se spune, citeva cuvinte, dar erau lipsiți de facultatea de a vorbi", 195 III : 142).

(4)

Трѣпваѣи. Прекѣм ведем ѡн копій свѣтѣ-
рѣи, каре не ѡвѣнд ѡнкѣ Органеле трѣпв-
лѣи кѣпринзеторе де кѣвинте, пѣтинца де
ѡрета-линка са, ѡ фаче конокѣтѣ прин ѡл-
те семне, ши ѡвѣнд десе ѡрѣи ѡчелѣш кѣ-
винте, ле ѡнчепе ѡ спѣне де жѣметате.

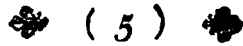
Финна кѣ Натѣра ѡмѣлѣи се кѣпринде
ѡн свѣлет ши ѡн трѣп, ѡр липселе ѡчесте
зисе ѡшиждерѣ де ѡколѣ пѣрчед, ши пен-
трѣ ѡчел трѣвѣинцеле Натѣрале се кѣтама.
Пентрѣ кѣ дин Натѣра ѡнѣлѣ фѣшѣте кѣрѣлѣ
ѡм накѣт се траг; ѡша дар ла тот ѡмѣлѣ,
фѣр дискриминаре, каре ѣ прин ѡнка Пасче-
ре свѣпѣс ла липселе ѡчесте, ѣсте датѣ ши
Пѣтинца де ѡле дескопери прин кѣвинте:
ѡнс кѣвинтеле ши модѣ де ѡ дескопери пер-
чѣпѣтѣлѣ минциѣ прин кѣвинте, нѣ сѣнт ла
тоате Наѣеле ѡтр ѡ форма. Ничѣи ѡтр ѡчел-
лѣш Наѣе нѣ ворѣск тоѣи кѣ ѡчеллѣш мод.
Кѣчѣи ѡнкѣ де ла ѡнчепѣт ѡвѣ фост ѡнѣи
ѡменѣи май ѡлѣш ла минте, дѣчѣи ѡнтрѣи-
шѣи ши кѣвинтеле ка семнеле ѡ перчѣпѣтѣ-
лѣи минциѣ ѡвѣ фост май ѡлѣс. Дѣвѣнд саѣ
ѡфлат

trupului. Precum vedem în copiii sugători care, neavînd încă organele trupului cuprinzătoare de cuvinte, puțința de arăta lipsa sa o face cunoscută prin alte semne și, auzind deseori aceleaș cuvinte, le începe a spune de jumătate.

Fiindcă natura omului se cuprinde în suflet și în trup, iar lipsele aceste zise așijderea de acolo purced și pentru aceea trebuințele naturale se cheamă, pentru că din natura unuia fieștecăruia om născut se trag, așadar la tot omul, fără discriminare, care e prin însa naștere supus la lipsele aceste, este dată și puțința de a le descoperi prin cuvinte. Îns cuvintele și modu de a descoperi perceptul minții prin cuvinte nu sînt la toate națiile într-o formă.³⁰ Nici într-aceeaș nație nu vorbesc toți cu același mod,³¹ căci încă de la început au fost unii oameni mai aleș la minte, deci într-înșii și cuvintele, ca semnele a perceptului minții, au fost mai alese. De unde s-au

³⁰ Disponibilitatea universală a limbajului se realizează național, deci multiplu, nu numai în ce privește *lexicul*, ci și *alfabetul*, cum va arăta HELIADE care considera literele „niște semne prin învoire”, astfel încît „nu se potrivește la toate neamurile să aibă tot o formă, deși au tot un glas sau un sunet” (CAS I : 298 — 299).

³¹ „De aceea, la toate neamurile, unii oameni sînt socotiți mai elocvenți decît alții” (QUINTILIAN, 195 III : 398).

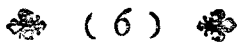
АФЛАТ АЦІЙ КАРЕ АЪ СЕМНАТ МОДЪ ДЕ КЪ-
КЪНТАРЕ А ѠМЕНИЛОР А ЧЕЛШР АЛЕШ: МАЙ АЦІЙ
ДИН МОДЪ АЧЕА СЕМНАТ АЪ ФЕХЪТ РЕГЪ-
ЛЕЛЕ, ДОПЪ КАРЕ КЪВИНТЕЛЕ А ЛИМЕЙ АЧЕА
СЕ АШАЗЕ АНТЪРЪ АНЦЕЛЕЦЕРЪ ЛОР, СЕ АЛЕ-
КЪЕСК, ШИ СЕ ГРЕЕСК. РЕГЪЛЕЛЕ АЧЕСТЕА МАЙ
АТЪЮ АЪ ФОСТ НЪМАЙ РЕСФИРАТЕ ПРИН КЪ-
ВИНТЕ, ПЪНЪ КЪНД ЧИНЕВА ДИН НАЦІЕ АЪ
ДАТ СІЕ ѠХТЕНЪЛЪЗ ДЕ АДАЧЕ РЕГЪЛЕЛЕ АЧЕЛЪ
АНТЪР Ѡ СЪСТЕМЪ, АДЕКЕ ПРЕКЪМ ЕЛЕ ДИН НА-
ТЪРА ЛШР ЫНА ДОПЪ АЛТА ЫРМЪЗЕ. ДЕ АЦІЙ
САЪ НЕКЪТ ЛА ТОАТЪ НАЦІА МОДЪ ААЕС ДЕ А
КЪВЪНТА АНТРЕ ѠМЕНІЙ ЧЕЙ АНВЕЦАЦІЙ.

ПЕНТЪРЪ АЧАСТА ТИНЕРІЙ А НАЦІЕЛШР ЧЕ-
ЛШР КЪЛТЕ (АЛЕСЕ) ПЕР ЛЪНЪЗ АЛТЕРЕ СЪИН-
ЦЕ, АНВАЦЕ АН ШКОЛЕЛЕ ЧЕЛЕ БИНЕ РЪНДЪИТЕ
ГРАММАТИКА ЛИМЕЙ МАТЕРНЕ, САЪ КАРТЪ,
КАРЕ АНВАЦЕ РЕГЪЛЕЛЕ ДЕ А СЪРІА. А ПРОНЪН-
ЦІА, А ЛИГА МАЙ МЪЛТЕ КЪВИНТЕ, САЪ А ФАЧЕ
КОНСТРЪКЦІОНІЙ ДОПЪ ПРОПРІЕТАТЪ. ШИ
ѠСЕКІРЪ ЛИМЕЙ, АША КА ТОТ ЧЕ КЪПРИНД
КЪ МИНТЪ СЪ ВОАТЕ ДЕСКОПЕРИ ПРИН КЪВИН-
ТЕ КЪВИНЧОАСЕ, ЛА АЧАСТА СЕ ЧЕРЕ Ѡ МЪЛЦИМЕ
А КЪ-

aflat alții care au semnat modu de cuvîntare a oame-
nilor acelor aleș; mai alții din modu acel semnat
au făcut regulele după care cuvintele a limbii aceia
se așază întru înțelegerea lor, se alcătuiesc și se grăiesc.
Regulele acestea mai întii au fost numai răsfirate
prin cuvinte, pînă cînd cineva din nație au dat sie
osteneală de aduce regulele acelea într-o sistemă,³²
adecă precum ele din natura lor una după alta urmează.
De aici s-au născut la toată nația modu ales de a cuvînta
între oamenii cei învățați.

Pentru aceasta tinerii a națiilor celor culte (alese),
per lîngă altere științe, învață în școalele cele bine
rînduite gramatica limbii materne sau cartea care în-
vață regulele de a scria, a pronunția, a lega mai multe
cuvinte sau a face c o n s t r u c c i u n i după proprietatea
și osebirea limbii, așa ca tot ce cuprind cu mintea să
poată descoperi prin cuvinte cuvincioase. La aceasta
se cere o mulțime

³² "... sistemul limbilor s-a desăvîrșit odată cu posibilitatea
de a le remarca regulile" (CONDILIAȘ, 37 I : 36).

(6)

А ИЗВИНТЕЛОР, КАРЕ ТИНЕРИЙ ШЪ АГОНИСЕИ
ДИН КЪРЦИЛЕ ШМЕНИЛОР ЧЕЛОР АВЕЦАЦИЙ АНТР
АША МОД : АДЕКЕ, ПРОФЕСОРИЙ ШИ АНВЕЦЕТО
РИЙ АША ФЕАЮ ДЕ КЪРЦИЙ ЧЕТИНДА ПРЪВНИЛОР
АН ШКОЛЪ, АНЦЕАЛЕЦЕРЪ, УНИА ФІЕШТЕ КЪ
РІА ВОРЕЕ, КЪ КАРЕ АХТОРЪ АХ АНГАТ КЪЦЕ
ТВА СЕЪ, ШЪ СЪКПАИКЪ ДОПЪ ТОВАТЪ КЪПРИН
ДЕРЪ СЪЙ, КАРЕ ВОРЕЕ ТИНЕРИЙ ДИН РЪНДАВАЛА
ПРОФЕСОРЪВЪИ ЛЕ АТРЕВЪИНАЦЕ АН ОКЪПА
ЦІЕЛЕ КАРЕ СЪНТ АНДЕАЕТНИЧИЛЕ СКРИСЕ А КАЕ,
ВЪНДА Е РЕКРЕАЦІЕ. ДИН АША РЪНДАВАЛА А
ШКОЛЕЛОР ТИНЕРИЙ НЪ НЪМАЙ СЕ ФОЛОСЕСК КЪ
АГОНИСИРЪ ВОРЕЛОР ДЕ МЪАТЕ ФЕАЮРІ, ЧИ
АНКЪ ПРИН РЕГУЛЕЛЕ АНМБИЙ, ЧЕ ШЪ СЪМЕ ДИН
СЪЦЕРЕ, СЕ ДЕСВЕАВЕ АНТРИНШИЙ ПЪТИНЦА ДЕ
А ГРЕЙ, ШИ СЕ АНТИНДЕ ЛА АЦЮНЦЕРЪ АНЦЕА
ЛЕЦЕРИЙ А ШМЕНИЛОР ЧЕЛОР АЛЕШ ЛА МИНТЕ,
ПРИН КАРЕ ШИ МИНТЪ ЛОР СЕ ФРЪМСЕЦАВЕ.

ДАКЕ АТТИНГ ТИНЕРИЙ ЛА АННИЙ ЧЕЙ ДЕ
ПЕРЧЕПЕРЕ АДЪНКЕ, СЪЙ АНТРЕ АТЪНЧИЙ АН ШКО
ЛЕЛЕ ЧЛЕ МАЙ АН АЛТЕ : УНДЕ АНВАЦЕ ДЕТО
РІЛЕ КЪТРЪ ДОМНЕЗЪ, СИНЕ, ШИ АПРОПЕЛЕ,
АНТР АША МОД, КА СЪЙ АСЪШИ КЪ МИНТЪ ЛОР

СЪ

a cuvintelor care tinerii o agonisesc din cărțile oame
nilor celor învățați într-asa mod : adecă, profesorii
și învățătorii așa felii de cărți cetind pruncilor în
școală, înțelegerea unuia fieștecăria vorbe, cu care au
toru au legat cugetul său, o explică după toată cu
prinderea ei, care vorbe tinerii din rinduiala profesoru
lui le întrebuintază în ocupațiile care sînt indeletni
ciile scrise acas, cînd e recreație. Din așa rinduială a
școalelor tinerii nu numai se folosesc cu agonisirea vor
belor de multe feluri, ei încă prin regulile limbii ce o
știe din sugere, se dezvăluie într-înșii puțința de a grăi
și se întinde la agiungerea înțelegerii a oamenilor celor
ales la minte, prin care și mintea lor se frumșetază.

Dacă ating tinerii la anii cei de percepere adîncă,
ei intră atunci în școalele cele mai înalte, unde învață
datoriile cătră Dumnezeu, sine și aproapele într-asa
mod ca ei însuși, cu mintea lor,

(7)

сз перчѣпз адеверза деторилар ачестора
 спре ачаста се трад тинерилор аневцетврий
 ачаинте гзтиторе: прекъм ѣ Логика, саз
 модз де ацюнѣ прин кзцетаре ла ачѣм аз-
 минз а минций, кз каре сз потем коносче
 че ѣ адевзрат а жздека, ши а анкеж де
 тоате челе че кад сзк симцириле ностре, Кар-
 ре Операцїе (азкраре) а минций ѡ адетем
 прин кзвинте; дѣнде а Логикей ѣсте а
 аневца ач че се кзпринде виртвтъ кзвин-
 телар, каре спре ачѣла свзршит се антре-
 бзинцазе ка неште семне а перчепвтълзий
 минций, ка тот ачсзла аззинд кзвзнтвз,
 сз ачцелѣгз ши перчепвтъла минций че ѣ
 ачгат кз кзвзнтвз ачѣла,

Дин Логика пзшеск ла Фїзика, саз
 ла ачѣм парте а Фїлософїей ач каре ачв-
 це а коносче пзтериле, пропрїетѣциле (ѡте-
 бириле) ѡнзл фїеште кзрзл трзп че каде
 сзк симциреле ностре. Прин ачестѣ конос-
 чем че се фаче ач азме, ши коносчинца
 ачаста фїе каре ѡм ѡ поате абе; ачсз при-
 чина де че ѡ фаптз се ачтзмплаз аша, ши

нз

să perceapă adevărul detoriilor acestora. Spre aceasta se trad tinerilor învățături înainte găitoare, precum e loghica sau modu de agiunge prin cugetare la aceea lumină a minții, cu care să putem cunoaște ce e adevărat a judeca și a incheia de toate cele ce cad sub simțirile noastre, care operație (lucrare) a minții o arătăm prin cuvinte. De unde, a loghiceii este a învăța în ce se cuprinde virtutea cuvintelor care spre acela sfârșit se întrebuintază ca nește semne a percepțului minții, ca tot însul, auzind cuvintul, să înțeleagă și percepțutul minții ce e legat cu cuvintul acela.

Din loghică pășesc la fizică sau la aceea parte a filozofiei în care învață a cunoaște puterile, proprietățile (osebiriile)³³ unuia fieștecăruia trup ce cade sub simțirile noastre. Prin acestea cunoaștem ce se face în lume și cunoștința aceasta fiecare om o poate ave, îns pricina de ce o faptă se întâmplă așa și

³³ IORGOVICI glosează aici pe *proprietate* prin *osebire*, după ce, la p. 5, termenii respectivi sînt utilizați cu sensuri diferite („după proprietatea și osebiria limbii”).

нъ аминтреалѣ, ачаства ѣ фъндатъ ани по-
 териле ѣнѣа фѣште кърѣа трѣи дела До-
 мнѣвѣс анисеменатѣ. Да ачаства коносѣинци
 се чере дела ѡм ѡстенѣаз ши кресчере ѡме-
 нѣскъ ка сѣ ѡ поатъ агониси, прин аниве-
 цетѣра Фѣзикеи. Спре ѣксемплав: тот ѡмъ
 кѣноскѣ кѣна плаѣе, фѣлагѣрѣ ш. а. ани
 причина ачѣа нъ сѣе тот ѡмѣа. ашиждѣрѣ
 ши рѣнѣа чѣа де мираре ши неклетит ани
 кѣрѣрѣ Стелелор, дистанѣа лѣр ѣна де
 кѣтрѣ алта: преѣм ши кѣрѣ лѣнѣи ани
 ѡколѣ пѣмѣнтѣлѣи. Скимѣарѣ аѣрѣлѣи
 прима вара. Вара, Томна, ши аѣрна, ка-
 ре не скимѣат анитрачѣаш време се фаче ѣна
 спре аѣвѣторю алтѣа; ачѣсте тоате ла тоѣи
 сѣнт коносѣвѣте. Нѣмай Фѣлософѣи дин ко-
 носѣинѣа фѣптѣрѣлѣр ачѣстѣра, пѣшѣск ла
 коносѣинѣа потерилор чѣе че сѣнт анина-
 скѣте анитрачѣстѣ, каре тоате допо ани-
 дрептѣрѣ пѣтерилор ачѣлѣра се фак. Ши
 аша дин потериле чѣе анинаскѣте ани ѡм
 допѣ каре ѣа лѣкрѣ, ши анитрѣ каре Натѣ-
 ра лѣи се кѣпринде, траг ши детѣрилѣ лѣи,
 спре

nu amintrelea, aceasta e fundată în puterile unuia fiește-
 căruia trup, de la Dumnezeu însămnate. La această cu-
 noștință, se cere de la om osteneală și creștere omeneas-
 că ca să o poată agonisi prin învățătura fizicei. Spre
 exemplu, tot omu cunoaște cînd ploaie, fulgură ș.a., îns
 pricina aceia nu știe tot omul. Așijderea și rîndul cel de
 mirare și neclătit în curgerea stelelor, distanția lor una
 de cătră alta precum și cursu lunii în ocolu pămîntului,
 schimbarea aerului primăvara, vara, toamna și iarna,
 care neschimbat într-aceeaș vreme se face una spre
 ajutoriu altia, aceste toate la toți sînt cunoscute. Numai
 filozofii, din cunoștința făpturelor acestora, pășesc la
 cunoștința puterilor cele ce sînt innăscute într-acestea,
 care toate după îndreptarea puterilor acelora se fac.
 Și așa, din puterile cele innăscute în om, după care el
 lucră și intru care natura lui se cuprinde, trag și deto-
 riile lui,

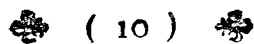
спре ачела принципію асезате; преку то-
 ате фептѳриале прин пѳтериле лор аѳнескѳ-
 те ла ачелаш свзршит спре бинеле тѳтѳрор
 алаѳргѳ, аша ши ѳмѳ фептѳра аѳцелегѳ-
 торе е детори фаптеле сале допѳ воа лѳи
 домнезѳ ла бинеле тѳтѳрор а аѳдрѳта.
 Деѳнде ѳрмѳзе деториа кѳтрѳ домнезѳ
 кѳтрѳ сине, ши аѳропеле. Каре деториѳ
 дин аѳселе фептѳрѳ, прин каре домнезѳ воа
 га ѳарата, ши прин аѳса минте ѳминѳскѳ
 коносѳте, се кѳаме деториале натѳрале, пен-
 трѳ кѳ ѳмѳаѳи свнт аѳнѳскѳте, де ла каре ни-
 чи ѳ аѳтѳмплааре поате пре ѳм десанга.

Ла фѳште каре дин сѳинцеле аче-
 сте се чер кѳвинте аесе, каре аѳтминтѳреѳ
 нѳ се аѳтѳевинѳаѳе аѳн кѳвинтеле челе де
 тоате билеле; пентрѳ а нѳ ле зѳѳита, ѳме-
 нѳи чѳи аѳешѳ ле аѳ аѳезат аѳн кѳрѳи тѳ-
 перите, кѳ аѳевѳрата а лор аѳцелеѳере пѳ-
 се аѳтѳре ворѳеле челе прѳсте допѳ рѳндаѳ
 аѳтѳреѳор прин каре аѳнѳеп. Кѳрѳиле де
 аша феѳю се нѳмѳек дикѳионаре, ѳр картѳ
 че кѳпринде аѳн сине регѳлеле аѳнѳецеторе

кѳм

spre acela principiu așezate. Precum toate fapturile prin puterile lor innăscute la acelaș sfirșit spre binele tuturor alegă, așa și omu, făptură înțelegătoare, e detori faptele sale după voia lui Dumnezeu la binele tuturor a îndrepta, de unde urmează detoria către Dumnezeu, către sine și aproapele, care detorii din inșele făpturi, prin care Dumnezeu voia sa o arată și prin inșa minte omenească cunoscute, se cheamă detoriile naturale, pentru că omului sint innăscute, de la care nici o întimplare poate pre om deslega.

La fieștecare din științele aceste se cer cuvinte alese, care altmintrelea nu se întrebuițază în cuvintele cele de toate zilele. Pentru a nu le zăuita, oamenii cei aleși le-au așezat în cărți tipărite, cu adevărata a lor înțelegere pusă între vorbele cele proaste, după rindul literelor prin care încep. Cărțile de așa feli se numesc *dicționare*, iar cartea ce cuprinde în sine regulele învățătoare

кѸм требѸе сѸ се ѠнтребѸинцезе Ѡша кѸвин-
те допѸ пропрѸетатѸ лимбѸн, се нѸмесче
Грамматика. Даке Ѡнтр Ѡ Нація се ѠфѸв
май мѸлци ѠмѸнѸ ѠнвѸцацѸ, кѸвинтеле
Ѡчеле ѠнвѸцате май десе ѠрѸ се ѠѸд, Ѡжн
дин зи Ѡн зи ле Ѡнчеп Ѡ ворби май тоцѸ
ши чей простѸ, ши Ѡша Ѡсе лимба ѠмѸвѸ-
цитѸ кѸ мѸлате фѸлѸрѸ де ворбе. Спре Ѡв-
семпѸв чей че четеск ѠкѸма Новеллеле, сѸѸ
новинеле кѸте кѸвинте ноѸ динтрѸнселеле
ѠнтребѸинцазе Ѡн кѸвѸнтарѸ кѸ Ѡчел ла
каре спѸне чева ноѸ.

Ѡчаста даке вом Ѡпплека ла старѸ На-
цѸн ностре Ѹнде ничѸ СчѸннцелеле нѸ фѸл-
реск, прин каре лимба ши Нація ѠмпреѸне
се Ѡнфромсецазе; ничѸ ДикцѸонаре, ничѸ
Грамматика пѸн де кѸрѸнд наѸ фост, вом
перчепе лесни причина пентрѸ че дин лим-
ба нострѸ ѠтѸтѸ кѸвинте сѸѸ зѸѸѸтат;
ши Ѡчеста Ѡ пѸнкѸѸа спре каре ѠѸ Ѡнтинд
ѠбсерѸацѸеле меле. Ши фѸинд кѸ старѸ
лимбѸн ши Ѡ НацѸн Ѡнтрачелаш паш Ѹм-
ѸвѸ, дечѸ спре май маре ѠнцелелеѸере Ѡчело-

ра

cum trebuie să se întrebuițeze așa cuvinte după pro-
prietatea limbii se numește *gramatică*. Dacă într-o
nație se află mai mulți oameni învățați, cuvintele acele
învățate mai deseori se aud, pînă din zi în zi le încep
a vorbi mai toți, și cei proști, și așa iese limba înmul-
țită cu multe feluri de vorbe. Spre exemplu, cei ce cetesc
acuma novelele³⁴ sau novinele³⁵ cite cuvinte noi dintrîn-
sele întrebuițază în cuvîntarea cu aceia la care
spune ceva nou?

Aceasta dacă vom apleca la starea nației noastre,
unde nici științele nu floresc, prin care limba și nația
împreună se înfrumșează, nici dicționare, nici gra-
matică pînă de curînd³⁶ n-au fost, vom percepe lesne
pricina pentru ce din limba noastră atîtea cuvinte
s-au zăuitat, și acesta e punctul spre care eu întind
observațiile mele. Și, fiindcă starea limbii și a nației
într-acelaș paș umblu, deci spre mai mare înțelegere
acelo-

³⁴ < it. *novella*.

³⁵ < scr. *növina* (245 : 287 ; 138 : 368).

³⁶ IORGOVICI are, desigur, în vedere *Gramatica rumânească*
a lui Radu TEMPEA, apărută în 1797.

ра че се атинг де лимба, се чере ѿ скъртз
коносчинце де Ёсторїа Романилор, саз РѸ-
мзнилор. ДеѸнде се траѸе Номеле ачеста
Ромзній? Ўнде аѸ фост капетенїа ампере-
цій РѸмзнійлор? СѸб каре амперат Рома-
неск саз ашезат Романїй аН Дакїа? ДеѸн-
де се траг РѸмзній чеї де аѸма?

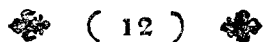
Романїй преѸм есте кѸноскѸт дин
тоате Ёсторїеле, се номеск аша де ла четатѸ
каре ѿ аѸредикат ѿ РомѸлаѸе ши допз но-
меле сѸз аѸ нѸмит ѿ Рома. Ачеста четате
е пѸсз аН Італїа аН локѸа че се кїама Да-
ціюл. *Latium*, ѿнде аѸ фост капетенїа
амперецій чеї мѸлт степзнитодре Рома-
несчїй. Каре четате пентрѸ МзрїрѸ ампере-
цій, а кзрїа капетенїе мѸ Ѹра, ѿ нѸмирз
Романїй кѸртѸ тоатей Ѹвропїй. Де пре нѸ-
меле четецїй лзкѸиторїй се нѸмире Рома-
нїй; мѸр дела локѸа аН каре мѸ фѸ редикатз
адеке де ла Латїю, ачеш Романї се нѸми-
ре Латїни. СѸб Троан амператѸл Романи-
лор: Цара РоманѸскз, Молдавїа, аРдѸ-
лѸ, БанатѸ се кїама кѸ ѿн номе Дакїа.
Аче-

ra ce se ating de limbă se cere o scurtă cunoștință
de istoria romanilor sau rumânilor.³⁷ De unde se trage
numele acesta *românii*? Unde au fost căpetenia împărății
rumânilor? Sub care împărat romanesc s-au așezat
romanii în Dachia? De unde se trag rumânii cei de
acuma?

Romanii, precum este cunoscut din toate istoriile,
se numesc așa de la cetatea care o au rădicat-o *R o -*
m u l u s și după numele său au numit-o *R o m a*.
Aceasta cetate e pusă în Italia, în locul ce se cheamă
Lașiul (Latium), unde au fost căpetenia împărății cei
mult stăpînitoare romanesti, care cetate, pentru mărirea
împărății a căriia căpetenie ea era, o numiră romanii
curtea toatei Evropii. De pre numele cetății, lăcuitarii
se numiră *romani*, iar de la locul în care ea fu rădicată,
adecă de la Lași, aceiaș romani se numiră *latini*. Sub
Trăian, împăratul romanilor, Țara Românească, Mol-
davia, Ardealu, Banatu se cheamă³⁸ cu un nume Dachia.

³⁷ Cf. p. XII, nota 2.

³⁸ Sensul propoziției îndreptățește și interpretarea grafiei
KĪAMA drept o formă de imperfect. Ne-am găsi, în acest caz,
în fața unui *hapax legomenon* în *Observații*, contrazis, însă, de
formele cu -u din *Calendar* (245, 83, 84).

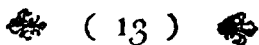
Ацеста е Амператъ Троян (Трѣа) каре
 кирѣи пре Краю Дакіей, ши ащезе ачи Коло-
 ній Романесчій. каре мѣлтз време степзни-
 ре съв Акоперзмзнтѣл Амперецій лор. До-
 пз ачел венире народе армате дела мѣзѣ
 вопцій, ши стрикаре Ампереціа Романій-
 лор ла апѣс. Іѣр чѣ дела Ресерит а кзріа
 скаминѣ фѣ Цари градѣ аѣ май трент, пз-
 нз кзнд ѣ стрикаре Тѣрчій. Престе Коло-
 нїеле Романесчій аѣ Дакїа венире Слави,
 каре се Ампреѣнаре кѣ Романій аѣнтрѣ Ам-
 перецїе, а кзріа Амперецій Ампреѣнаге се
 афлз спре Докѣмент ѣ скрисоре аѣн вѣкѣ-
 рецій, скрисе Романеште ши Сзркеште. Де
 аколо вине кѣ аѣн Цара Романѣскз май
 тоате кѣвинтеле Домнілор сѣнт Сзркесчї,
 прекѣм: Вода, Исправникѣ, Сѣдѣ, ш. а.
 Славій ачестїа нѣмире пре Романи май аѣн-
 тзю Ѵлаѣ, каре допѣ лимба лор семна
 Талан, деѣнде аѣ ремас номеле ла Романи
 Валаѣ, аша и кїама аѣте Націй. нѣмай
 Рѣмзній цин номеле лор. Престе Славій вѣ-
 нире Ѵнгѣрїй, кѣ каре Романїй мѣате ресоѣ

Acesta e împăratu Trăian (Truia) care birui pre craiu
 Dachiei și așeză aci colonii romanești care multă vreme
 stăpîniră sub acoperămîntul împărății lor. După aceea
 veniră noroade armate de la miezu nopții și stricară
 împărăția romanilor la apus, iar cea de la răsărit, a
 căria scamnu fu Țarigradu, au mai trăit pînă cînd o
 stricară turcii. Preste coloniile romanești în Dachia
 veniră slavii, care se împreună cu românii întru
 împărăție, a căria împărății împreunate se află spre
 document o scrisoare³⁹ în București, scrisă românește
 și sîrbește.⁴⁰ De acolo vine că în Țara Românească
 mai toate cuvintele domniilor sînt sîrbești, precum *vodă*,
ispravnic, *sud* ș.a. Slavii aceștia numiră pre români
 mai întii *ulah*, care după limba lor semna *talian*,⁴¹ de
 unde au rămas numele la români *valah*, așa-i cheamă
 alte nații, numai rumânii țin numele lor. Preste slavi
 veniră ungurii, cu care românii multe războaie

³⁹ Printre sensurile vechi ale termenului se numără și „do-
 cument“ ori „însemnare“ (224).

⁴⁰ Posibil reflex al teoriei contractualiste asupra interpretării
 unui fapt istoric (imperiul româno-bulgar).

⁴¹ „Apoi, din stăpînirea pe care, între celelalte popoare ce s-au
 perindat aci, au avut-o asupra romanilor din Dacia, anumite popoare
 slave, a rămas acea urmă, care se mai păstrează încă pînă astăzi.
 că numirea de *vlahi* sau *valahi*, care, la popoarele slave . . . denumea
 pe oricine e roman, italian sau latin, s-a atribuit mai tîrziu romanilor
 care locuiau în Dacia“ (*Supplex libellus valachorum . . .*, în 221 I : 129)

АВЪТ, МАЙ ПРЕВРАМЕ Ѡ ПАРТЕ А НАЦІЙ СЕ
ДЕДЪ ТЪРЧИЛОР, ІАР АЛТА ВЪНГЪРИЛОР. ЧЕ САВ
АИТЪМПАЛТ МАЙ ДЕ ПАРТЕ, АЧЕА СЕ КЪВИНЕ
ЛА ІСТОРИЕ; АЧАСТА АМ ПЪС АИЧІ НЪ ПЕНТРЪ
А АРЕТА АДЕВЪРЪА ІСТОРИИ АЧЕСТІА, ЧИ КА
УНІ АДЕВЪР КЪНОСКЪТ ЛА МЪЛЦИИ АМ ПРЕМИС
САВ ПЪС АНАМИТЕ СПРЕ АНЦЕЛЕРЪКЪ ЧЕЛОР УР-
МЕТОАРЕ.

ДОПЪ АТЪТЪКЪ СКИМБЕРІИ, ДИИТРЕ КАРЕ
НЪМАЙ УНА АР ФИ ФОСТ ПРЪКЪ МАРЕ ЛОВИТЪРЪ
А ПЕРДЕРІИ АИПЕРЕЦИИ РОМАНЕСЧИИ, МАВ ФОСТ
КЪ ПОТИИЦЕ АИТМИНТРЕЛЪКЪ КА СЪ НЪСЕ СКИМ-
БЕ ШИ ЛИМБА АН МАЙ РЪВЪ. ДЕЧИ ЕВ ДИИ АР-
ДОРЪКЪ КЪТЪРЪ НАЦИА МЕА НАМ ПЕСТРАТ ѠСТЕНЪКЪ-
ЛА ПЕНТРЪ А АДЪЧЕ ЛИМБА АЧАСТА АН СТАРЕ
МАЙ БЪИХ. МЪЛЦИИ МЪЛТЕ ФЕЛЮРИИ ДЕ МИЖЛОС-
ЧИРИИ СПЪИ А ФИ КЪВИИЧОАСЕ СПРЕ АША СВЪР-
ШИТЪ, ДИИТРЕ НАРЕ АЧЕА НЪ МИСЕ БЕДЕ А ФИ
ФОЛОСИТОВАРЕ, ПРИИ КАРЕ НЕ РЪМ ДЕПЪРТА ДЕ
ЛА РЕДЕЧИНА АИ ІСТОРИА ИЧИ МАЙ СЪС АДЪСЕ.
МЪКАР КЪЗ РОМАНИИ АВ ФОСТ МЕСТЕКАЦИИ КЪ
СЛАВЕНІИ, ШИ ШИ АИУМ СЪИИЧЪ КЪ СВЪРБИИ, ДЕ-
ЛА КАРЕ МЪЛТЕ ЛЪВИИТЕ АЪ ЛЪАТ: ДАР ТОТ
АША

au avut, mai pre urmă o parte a nației se dădu turcilor, iar alta ungarilor. Ce s-au întâmplat mai departe, aceea se cuvine la istorie; aceasta am pus aici nu pentru a arăta adevărul istoriei acestia, ci, ca un adevăr cunoscut la mulți, am premis sau pus înainte spre înțelegerea celor următoare.

După atâtea schimbări, dintre care numai una ar fi fost prea mare lovitură a pierderii împărăției românești, n-au fost cu puțință altminterlea ca să nu se schimbe și limba în mai rău. Deci eu, din ardoarea cătră nația mea, n-am păstrat osteneală pentru a aduce limba aceasta în stare mai bună.⁴² Mulți multe feliuri de mijlociri spun a fi cuvincioase spre așa sfârșit, dintre care aceea nu mi se vede a fi folositoare, prin care ne ream depărta de la rădăcina în istoria ici mai sus adusă. Măcar că românii au fost mestecați cu slavenii și și acum sint cu sîrbii, de la care multe cuvinte au luat, dar tot

⁴² „Așadar, zic, cine voiește a arăta românilor calea fericirii, trebuie să lucreze spre a li se forma și a li se desăvîrși limba. În treapta cit le este cultivată limba, în aceeași treaptă se află și ființa lor națională și dreptatea între dinșii“ (CAS II: 244).

❀ (14) ❀

АША МЕСТЕКЪШ НЪ СЕ БЕДЕ МЪЕ А ФН ПРИЧИНА
ДИН ДЕСТЪА А ЗИЧЕ, КЪ РОМАНИИ ЧЕН ДЕ АКУМА
СЪНТ ЖЪМЕТАТЕ ДЕ СЕРБИИ. АЧАСТА РЕПЪЗНЪ
ЪКСПЕРИЕНЦЕИ, ПРИН КАРЕ КОНОСЕМ КЪ НИЧИ
Ъ ЛИМБА НИЧИ А НАЦЕ НЪ Е НЕ МЕСТЕКАТЪ.
ДА АЧАСТА ЕЪ ДОПЪ РЕПЪЗЛАЛЕ ИСТОРИЧЕСИИ НЪ
КАДЪТ, ЧИ МЕ УИТ ПЪСАИИ АА РЕДЕЧИНА ИАЦЪИ,
ШИ А ЛИМБИИ, КАРЕ НЕ АНДОИТ ВИНЕ ДЕЛА
ЧЪ ДАТИНЪСКЪ, ШИ ДИИ ВОРВЕЛЕ ДЕ РЕДЕЧИ-
НЪ А ЛИМБИИ ДЕ АКУМА, КАРЕ СЕ ТРАГ ШИ
ТОКМА АЧЕЛЪ СЪНТ АН ЛИМБА ЧЪ ВЕНЪ, АМ
АФЛАТ КЪ СЕ ПОДЪ ДЕРИВА МАИ МЪАТЕ КЪВИН-
ТЕ ДОПЪ РЕПЪЗЛАЛЕ ДИИ АНСА ЛИМБА ЧЪ ДЕ
АКУМА ТРАСЕ, ДОПЪ МОДЪ НЪ КАРЕЛЕ АКУМА
НЪМАИ УНЕЛЕ КЪТЪВА АША ДЕРИВАТЕ АНТРЕ-
БЪИНИЕМ. ВОРВЕЛЕ АША ДЕРИВАТЕ СЕ БЕД МЪЕ
А ФН ТОКМА АЛЕ НОСТРЕ, ПЕНТРОЪ КЪ АН
ЛИМБА НОСТРЪ СЪНТ ФЪИДАТЕ ДИИ ВОРВЕЛЕ
НОСТРЕ ДОПЪ РЕПЪЗЛАЛЕ ШИ ПРОПЪРТЕЦИЛЕ А
АНСИИ ЛИМБИИ ДЕДЪСЕ, ПРЕКЪМ СЕ ВА АРЕТА
ДИИ ОБСЕРВАЦИЛЕ УРМЕТОРЕ.

1.) АМ ОБСЕРВАТ АН ЛИМБА НОСТРЪ
МЪАТЕ ВОРВЕ, АНШОРА РЕДЕЧИНА Е АМ-
ПРЕВНА-

аșa mestecuș nu se vede mie a fi pricină din des-
tul a zice că românii cei de acuma sînt jumătate
de sirbi. Aceasta repugnă experienței, prin care cunoaș-
tem că nici o limbă, nici o nație nu e nemestecată. La
aceasta eu după regulile istoricești nu caut, ci mă uit
numai la rădăcina nației și a limbii, care neîndoit vine
de la cea latinească și, din vorbele de rădăcină a limbii
de acuma care se trag și tocma acelea sînt în limba
cea veche, am aflat că se poate deriva mai multe cuvinte
după regulile din însa limba cea de acuma trase, după
modu cu carele acuma numai unele cîteva așa derivate
întrebuințăm. Vorbele așa derivate se văd mie a fi
tocma ale noastre, pentru că în limba noastră sînt
fundate din vorbele noastre, după regulile și propie-
tățile a însei limbii deduse, precum se va arăta din
observațiile următoare.

1) Am observat în limba noastră multe vorbe a
cărora rădăcină e im-

ПРЕВНАТЪ КЪ УНЕМЕ ДИН ПАРТИКЪЛЕЛЕ АЧЕ-
 СТЕ: а. ад. дъ, дес, дис, екс, саз, еш,
 кон, саз кз, об. у, пер. пре. про. акъма.
 пвр. ре. сѣ. три. транс. ан. антер. КЪ
 АЧЕСТЕ ПАРТИКЪЛЕ СЪНТЪ АМПРЕВНАТЕ КЪВИН-
 ТЕЛЕ ШИ АН ЛИМБА БЕКЕ; АНС КЪ АЧАСТА ДЕ-
 СКИЛИНАРЕ, 1. ВОРБЕЛЕ ДЕ РЕДЕЧИНЪ КАРЕ
 ШИ НОЙ ЛЕ АНТРЕВНИЦЕМ АН ЛИМБА НО-
 СТЪРЪ, АН ЛИМБА БЕКЕ СЪНТЪ КЪ ТОАТЕ ПАР-
 ТИКЪЛЕЛЕ АЧЕСТЕ АМПРЕВНАТЕ, ПР АН ЛИМБА
 НОСТЪРЪ НЪМАЙ КЪ КЪТЪ БЪВНА. 2. ВОРБЕЛЕ
 АМПРЕВНАТЕ КЪ ВЪВНА ДИН ПАРТИКЪЛЕЛЕ АЧЕ-
 СТЕ, ЛЕ АНТРЕВНИЦЕМ НОЙ АН ЛОКЪА ВОР-
 БЕЛОР ДЕ РЕДЕЧИНЪ, ПРНН КАРЕ АНТРЕВНИ-
 ЦАРЕ РЕДЕЧИНА ВОРБЕЙ, КАРЕ Е АМПРЕВНАТЪ
 АН ЛИМБА БЕКЕ КЪ МАЙ МЪАТЕ ПАРТИКЪЛЕ,
 САЗ ВЪВНАТЪ ДИН ЛИМБА НОСТЪРЪ; СПРЕ ЕКЪЕМ-
 ПЪА ВОРБЕЛОР ЧЕЛОР СЪД ДИСКИЛИНАРЕ 1.
 ПОТ САЗЖИ ВОРБЕЛЕ АЧЕСТЕ: ПРЕВМ ДИН ВОР-
 БА ДЕ РЕДЕЧИНЕ: ДЪЧЕРЕ АМПРЕВНАТЕ НЪМАЙ
 КЪ ПАРТИКЪЛА АД - ЗИЧЕМ АД - ДЪЧЕРЕ, АН
 ЛИМБА ДЕ РЕДЕЧИНЕ ВОРБА АЧАСТА Е АМПРЕВ-
 НАТЪ КЪ ТОАТЕ ПАРТИКЪЛЕЛЕ: АШИЖДЕРЪ ДИН
 ВОРБА

preunătă cu unele din particulele acestea : a-, ad-
 de-, des-, dis-, ex- sau eș-, con- sau cu-, ob-, u-,
 per-, pre-, pro- (acuma pur-), re-, sub-, tri-, trans-, în-,
 inter-. Cu aceste particule sînt împreunate cuvintele și în
 limba veche, îns cu această deschilinare : 1. vorbele
 de rădăcină, care și noi le întrebuițăm în limba noastră,
 în limba veche sînt cu toate particulele aceste împreu-
 nate, iar în limba noastră numai cu cîtă vruna, 2. vor-
 bele împreunate cu vreuna din particulele aceste le
 întrebuițăm noi în locul vorbelor de rădăcină, prin
 care întrebuițare rădăcina vorbei, care e împreunătă
 în limba veche cu mai multe particule, s-au zăuitat
 din limba noastră. Spre exemplu vorbelor celor sub
 deschilinarea 1 pot sluji vorbele aceste : precum din
 vorba de rădăcină *ducere*, împreunătă numai cu parti-
 cula ad-, zicem *ad-ducere*, în limba de rădăcină vorba
 aceasta e împreunătă cu toate particulele ; așijderea
 din

❖ (16) ❖

Ворба кидере че vine де ла *claudere* кләудере ла Таліені *chiudere* кїюдере, зичем дес-кидере, дин іре. *ire*, ши ёкс, сәш ёш, зичем ёшире *exire*, дин ворба лецере *legere*, ши дин кон, ўнде н. се мѣтѣ ѱн литера прин каре се ѱнчепе ворба ла каре се адаоще, зичем квлецере, ѱлецере, ѱнцеллецере: дин чедере, *cedere*, ши про, сәш пѣр, зичем пѣр-чедере: дин чидере *cadere*, ши об, ўнде литера б. *b.* скимбате ѱн литера прин каре ѱнчепе чидере ѱдеке ѱн с. ла ной ч. Зичем ўчидере *occidere*. Дин ворба капере *capere*, ши партикѣла пер, литера а ѱн е, ши к: сәш с. ѱн це ла ной че, зичем пер-чепере причепере. Дин манере, *manere*, ши ре-зичем ре-манере. Дин ворба пѣнере *ponere* ши сѣб, зичем сѣп-пѣнере. Дин ворба митере, ши транс, сәш три, зичем три-митере. Дин капере, сәш чепере, зичем ѱн-чепере. Дин ѱчаста пропріетате ѱ лимбїи ѱм трас ѱчаста регѣла, допѣ каре тоатѣ ворба де редечина каре ё ѱн лимба чѣ веке деўнде ной ѱ тра-
цем,

vorba *chidere* (ce vine de la *claudere*, la talieni *chiudere*), zicem *des-chidere*; din *ire* și *ex-* sau *eș-*, zicem *eșire* (*exire*); din vorba *legere* și din *con-*, unde *n* se mută în litera prin care se începe vorba la care se adaugă, zicem *cullegere*, *alegere*, *înțelegere*; din *cedere* și *pro-* sau *pur-*, zicem *pur-cedere*; din *cidere* (*caedere*) și *ob-*, unde litera *b* schimbată în litera prin care începe *cidere*, adică în *c* (la noi *ci*), zicem *ucidere* (*occidere*); din vorba *capere* și particula *per-*, litera *a* în *e* și *c* în *fe* (la noi *ce*), zicem *per-cepere*, *pricepere*; din *manere* și *re-*, zicem *re-manere*; din vorba *punere* (*ponere*) și *sub-*, zicem *sup-punere*; din vorba *milere* și *trans-* sau *tri-*, zicem *tri-milere*; din *capere* sau *cepere*, zicem *în-cepere*. Din aceasta proprietate a limbii, am tras aceasta regulă după care toată vorba de rădăcină care e în limba cea veche, de unde noi o tra-

УЕМ, КЪ ТОАТЕ ПАРТИКУЛАЕ АЧЕСТЕ АММЪА-
ЦИТЪ, ШИ АН АИМБА НОСТРЪ СЪ СЕ АММЪА-
ЦАСКЕ КЪ ТОАТЕ ПАРТИКУЛАЕ, КАРЕ ДЕ АН-
ТРЕБЪИНИЦЕМ НЪМАЙ АНТРОШЕАЕ ВОРБЕ. ПЪТЪ-
РЪ ПАРТИКУЛАЕАЪР АЧЕСТОРА СЕ КЪПРИИДЕ АН
ГРАММАТИКЪ.

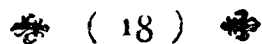
2.) АН АИМБА НОСТРЪ ДИИ ВОР-
БЕ ФАЧЕМ НОМИНЕ (НЪМЕ) ДЕ МЪАТЕ ФЕАЮРЪ
ДЕ ПРОНУНЦЪЕ, ДИИ НОМИНЕ, ВОРБЕ ШИ АША
МАЙ ДЕ ПАРТЕ МЕРЦЕМ. АЧЕСТА МОД ААМ ТРАС
ИЪР ДИИ АИМБА ЧЪ БЕКЕ, ПРЕКЪМ, ДИИ ВОРБА
НОСЧЕРЕ, *noscere*, ДЕЪНАДЕ ЗИЧЕМ КЪНОСИРЕ
АВЕМ НОМЕАЕ. НЪМЕ, НОМЕ, *nomen*. ДИИ
ЛУЧИРЕ *lucere*, ЛЪМЕ, *lumen*, ДИИ НАСЧЕ-
РЕ, *nasci*. ЗИЧЕМ НАЦЪЕ, *Natio*. ДИИ МО-
ВИРЕ *movere*, АВЕМ МОАЛЕ *mollis*. ДИИ АВЕ-
РЕ, АЪЪТ, ЗИЧЕМ АЪЪЦЪЕ, ДИИ РОГАРЕ *roga-*
re, ЗИЧЕМ РОГАЦИОНЕ, *rogatione*. ДИИ БЪИ,
ЗИЧЕМ БЪИЪТАТЕ; ДИИ БЪКЪРЪЕ ЗИЧЕМ БЪКЪ-
РОС; ДИИ ВОИРЕ, ВОИИЦЕ, ВОЛЕНЦЪЕ, *volen-*
tia, ДИИ РЕСТАРЕ, РЕСТАЦИЕ. АЧЕСТА Е МО-
ДЪ ДЕ А ДЕРИВА ТРАС ДИИ АИМБА ЧЪ БЕКЕ,

В

УИДЕ

gem, cu toate particulele aceste înmulțită, și în limba noastră să se înmulțască cu toate particulele care le întrebuițăm numai într-unele vorbe. Puterea particulelor acestora se cuprinde în gramatică.

2) În limba noastră din vorbe facem numine (nume) de multe feluri de pronunție, din numine vorbe și așa mai departe mergem. Acesta mod l-am tras iar din limba cea veche, precum din vorba *noscere*, de unde zicem *cunoscere*, avem numele (*nume, nome, nomen*); din *lucire* (*lucere*), *lume (lumen)*; din *nascere (nasci)*, zicem *nație (natio)*; din *movire (movere)*, avem *molle (mollis)*; din *avere, avul*, zicem *avuție*; din *rogare*, zicem *rogaciune (rogatione)*; din *bun*, zicem *bunătate*; din *bucurie*, zicem *bucuros*; din *vuire, voințe, volenție (volentia)*; din *restare, restanție*. Acesta e modu de a deriva tras din limba cea veche,

ЎНДА ПРЕСТЕ ТЕРМИНАЦІЕЛЕ АЧЕСТЕ, ШИ АЛТЕ-
ЛЕ СЕ АФЛЪ, ПРЕКЪМ СЕ ВА ВЕДЪ ЛА ЛОКЪА СЕЪ

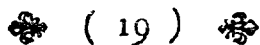
3) ПРОНУНЦІА ДЕ АКУМА ЧЕРЕ, КА ДИН
ТРЪНЕЛЕ ВОРБЕ КАРЕ ЛЕ АВЕМ ДИН ЛИМБА
ЧЪ ВЕКЕ, ЛИТЕРА Л. КЪНД ЎРМЪЗЕ ДОПЪ Л
ЛИТЕРА ВОКАЛЕ, СЪ СЕ ЛАСЕ АФАРЪ, КА ШИ
АН ЛИМБА ТАЛІЕНЪСКЪ, КАРЕ АШИЖАЕРЪ ДЕ-
ЛА ЧЪ ЛАТІНЪСКЪ ПЪРЧЕДЕ, АН КАРЕ Л. ДИН
ТОАТЕ КЪВИНТЕЛЕ СЕ ОМИТЕ (ЛАСЪ АФАРЪ)
АН ЧЕА НОСТРЪ НЪМАЙ ДИН ТРЪНЕЛЕ, ПРЕКЪМ
ДИН ВОРБА КЛАМАРЕ *clamare*, ЗИЧЕМ КІАМА-
РЕ, ДИН КЛАР *clarus*, КІАР. ДАР ТАЛІЕНІЙ
НЪ ЗИК ФЛОРЕ ДЕЛА *flos-ris-re*, ЧИ *flore*
ФІОРЕ ДОПЪ АЧАСТА ПРОНУНЦІЕ СЕ РЪЪ КЪВИ-
НА А ЗИЧЕ ПРОКІАМАЦІЕ, ДЕКІАРАЦІЕ: АНС ФІИИД
КЪ АЧЕСТЕ КЪВИНТЕ СЪНТ АН ЛИМБЕЛЕ СТРЕИ-
НЕ АН ТРЕБЪИИЦАТЕ КЪ Л. АША ДАР ШИ ЕЪ
АМ ЖЪДЕКАТ А МЕ ДЕПЕРТА АН КЪВИНТЕЛЕ
АЧЕСТЕ ДЕРИВАТЕ ДЕ ЛА ПРОНУНЦІА ДЕ РЕДЕ-
ЧИИЪ, ШИ А ЗИЧЕ ПРОКЛАМАЦІЕ, ДЕКЛАРА-
ЦІЕ, Ш. А.

4.) ЯМ ДЕСКОПЕРИТ КЪ АН ТРЪНЕЛЕ
ВОРБЕ АНВЕЛЪИТЕ КЪ ГРОСА НЕГУРЪ А НЕ
КЪНО-

unde preste terminațiile aceste și altele se află, pre-
cum se va vedea la locul său.

3) Pronunția de acuma cere ca dintr-unele vorbe
care le avem din limba cea veche litera *l*, cînd urmează
după *l* litera vocale, să se lase afară, ca și în limba talie-
nească, care așijderea de la cea latinească purcede, în
care *l* din toate cuvintele se omite (lasă afară), în ceea
noastră numai dintr-unele, precum din vorba *clamare*,
zicem *chiamare*, din *clar* (*clarus*), *chiar*. Dar talieni
nu zic *flore* de la *flos*, *-ris*, *-re*, ci *flore*. După aceasta pro-
nunție, se reau cuvina a zice *prochiamafie*, *dechiarafie*,
îns fiindcă aceste cuvinte sînt în limbile streine între-
buințate cu *l*, așadar și eu am judecat a mă depărta în
cuvintele aceste derivate de la pronunția de rădăcină
și a zice *proclamație*, *declarație* ș.a.

4) Am descoperit că într-unele vorbe învăluite cu
groasa negură a ne-

кУНОСЧІНЦЕЙ РЕГЪЛЕЛОР ГРАММАТИЧЕСНІЙ, САЪ СКИМБАТ ҰНЕЛЕ ЛИТЕРЕ МАЙ МОЙ ҖН МАЙ ҖСПРЕ, ПРЕКЪМ ҖН ЛОК ДЕ СОЛЕ, *sol-is-le*. ЗИЧЕМ СОРЕ, ПЕНТРЪ САЛЕ, САРЕ, ПЕНТРЪ САЛИРЕ, СЪРИРЕ. КАРЕ СКИМБАРЕ Җ ЖЪДЕК Җ ФН СТРИКЪТОАРЕ ЛИМБІЙ НОСТРЕ, 1. ПЕНТРЪ КЪ ҖША СКИМБАРЕ Җ ЛИТЕРЕЛОР Җ ҖН ПРОТИВА НОРМЕЙ. Җ 2. ПРИН ҖША СКИМБАРЕ ЛИМБА САЪ МАЙ МИКЪТЕЛАТ ЛА КЪВИНТЕ, СПРЕ ҖК-СЕМПЛАЪ, ПРИН СКИМБАРЪ ЛИТЕРЕЙ Ф. ҖН ЛОК ДЕ В. ҖН ВОРБА ФЕРИРЕ ПЕНТРЪ ВЕРИРЕ, СЕ ВЕРИ ДЕ ЧЕВА, САЪ ҖНГРОПАТ ВОРВЕЛЕ ЧЕЛЕ КОМПОСИТЕ ДИН ВЕРИРЕ, ПРЕКЪМ СЕ ВА ВЕДЪ ЛА ЛОКЪА СЕЪ. НЕ ЛЕЦЪИРЪ СКИМБЕРІЙ ҖЧЕСТІА ШИ ДИН ҖНСА ЛИМБА НОСТРЪ СЕ ҖРАТЪ ҖН ВОРВЕЛЕ ЧЕЛЕ КОМПОСИТЕ ДЕ ЛА САЛИРЕ ЗИЧЕМ САЛТАРЕ ҖР НЪ САРТАРЕ, ДЕЪНДЕ ҖНСА ПРОНУНЦІА НОСТРЪ НЪ РАБАЪ СКИМБАРЪ СЪРИРЕ ДИН САЛИРЕ.

5.) НЪ НЪМАЙ КЪВИНТЕ КЪ КЪТЪ Җ ЛИТЕРЪ, ЧИ КЪ ҖНТРЪГЪ ҖНЦЕЛЛЕЦЕРЕ СКИМБАТЪ ДЕ ЛА ЛИМБА ДЕ РЕДЕЧИНЪ ЛЕ ҖНТРЕБЪИЦЕМ. ДА КАРЕ НАМ ҖФЛАТ ҖЛТЪ ПРИ-

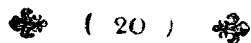
В 2

ЧИНЪ,

cunoștinței regulilor gramaticalești s-au schimbat unele litere mai moi în mai aspre, precum în loc de *sole* (*sol*, *-is*, *-le*), zicem *sore*⁴³; pentru *sale*, *sare*; pentru *salire*, *sărire*, care schimbare o judec a fi stricătoare limbii noastre, 1. pentru că așa schimbare a literelor e împotriva normei, a 2. prin așa schimbare limba s-au mai micutelat la cuvinte; spre exemplu, prin schimbarea literei *f* în loc de *v* în vorba *ferire* pentru *verire*, *se veri de ceva*, s-au îngropat vorbele cele compozite din *verire*, precum se va vedea la locul său. Nelegiuirea schimbării acestia și din însa limba noastră se arată: în vorbele cele compozite de la *salire*, zicem *saltare*, iar nu *sartare*, de unde însa pronunția noastră nu rabdă schimbarea *sărire* din *salire*.

5) Nu numai cuvinte cu cită o literă, ci cu întreagă înțelegere schimbată de la limba de rădăcină le întrebuițăm, la care n-am aflat altă pri-

⁴³ Grafie latinizantă, justificată astfel de Radu TEMPEA: „Nici să te miri, iubite cetitoriule, căci am schimbat sau scurtat unele cuvinte care pînă acum într-un alt chip s-au răspuns, căci în originalul limbii noastre, mai întii așa s-au răspuns, trăgîndu-se de la latini; în l. d. pild. *sore* (latin. *sol*), în loc de *scare*“ (221 I: 216).

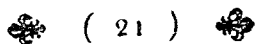
(20)

чинъ . чи нѣмаи ачагта къ прити асемзна-
 рѣ литереашр (словелор) къ каре май мѣла-
 те кѣринте аичеп дин май мѣлате аша
 кѣвинте пѣцинеа скимбате . саз фекѣт нѣ-
 май ѱна . спре ексемпалъ Пентрѣ аичелле-
 церѣ номелѣи алтерѣ , зичем номе къ асе-
 мине литере алтѣ . а кѣрѣа номе аичел-
 лецерѣ чѣ дрѣптѣ ѱ аичрѣвѣинцем аичра-
 честѣш литере . чи нѣмаи аичпрѣзнате къ
 партикѣла аи алтѣ . **Іѣр** нѣмеле алтерѣ къ
 тоате челе дела ел деривате , аѣ трекѣт
 прин асемнарѣ словелор аи номеле асеми-
 нѣ ла литере . чи килин ла аичеллецере ,
 адеке аи алтѣ ашнждерѣ пентрѣ ас-еи-
 мине зичем асемене , пентрѣ леваре зичем
 лѣаре , іѣр лаваре , лѣере саз лѣире аѣ тре-
 кѣт аи лѣаре , ши дин челе деривате дин
 фіе че ворѣз дин трачесте , нѣмаи ѱнеле
 аѣвем , прѣкѣм дин лѣере зичем лѣта *lutum* ,
 перлѣире , дин лаваре лѣѣт , лѣѣриле . Пен-
 трѣ лѣкѣвѣаре зичем лѣкраре , пентрѣ афлѣ-
 ере , зичем афларе , ш . а . Чине нѣ веде кът
 саз скѣртат лимба нѣстрѣ , фінна къ аи
 тоатѣ

cină, ci numai aceasta că prin asemnarea literelor (slove-
 lor) cu care mai multe cuvinte încep, din mai multe așa
 cuvinte puținel schimbate s-au făcut numai una. Spre
 exemplu, pentru înțelegerea numelui *alleru*, zicem nume cu
 asemenea litere *allu*, a căruia nume înțelegerea cea dreaptă
 o întrebuintăm într-acesteași litere, ci numai împreunate
 cu particula *in-allu*, iar numele *alteru*, cu toate cele
 de la el derivate, au trecut prin asemnarea slovelor
 în numele, asemenea la litere, ci chilin la înțelegere,
 adecă în *allu*. Așijderea pentru *as-simile*, zicem *asemine* ;
 pentru *levare*, zicem *luare*, iar *lavare*, *luere* sau *luire*
 au trecut în *luare* și, din cele derivate din fiecă vorbă
 dintr-aceste, numai unele avem, precum din *luere* zicem
luta (lutum), *perluire* ; din *lavare*, *luat*, *loturile*⁴⁴ ; pentru
lucubrare zicem *lucrare*, pentru *afluere* zicem *aflare* ș.a.
 Cine nu vede cât s-au scurtat limba noastră, fiindcă în

⁴⁴ Lăturile.

ТОВАТЪ ЛИМБА АН КЪТ ЁСТЕ МІЕ КЪНОСКЪТЪ
 НАВЕМ КЪВЪНТЪ КАРЕ РЪХЪ КЪПРИНДЕ АНЦЕЛЛЕ-
 ЦЕРЪ НОМЕЛЪИ ЁКАЛЕ *aequalis, gleich*. Чи
 АН ЛОКЪА АЧЕСТЪА АНТРЕВЪИЦЕМЪ НЪМЕЛЕ
 ЧЕЛ ДЕЛА АНЦЕЛЛЕЦЕРЪ НЪМЕЛЪИ АС-СИМИЛЕ.
 ШИ ЗИЧЕМЪ АСЕМИНЪ ШИ ПЕНТЪХЪ *gleich*, ШИ
 ПЕНТЪХЪ *ähnlich* Прин аша скимбаре ТОВАТЪ
 ВОРБЕЛЕ ДИН СИМИЛЕ *simile* САЪ ЗЕХЪТАТ,
 ПРЕКЪМЪ СЕ ВА АРЪТА ЛА ЛОКЪА СЕЪ.

ДИН ЛОГИКА СЕ СЪЧІЕ КЪ ВОРБЕЛЕ СЪНТЪ СЕ-
 МНЕЛЕ ПЕРЧЕПЪТЪЛЪИ МИНЦІИ: ДЕСНДЕ УРМЪ-
 ЗЕ КЪ КЪ ТОТЪ КЪВЪНТЪА ЁСТЕ ЛЕГАТЪ ПЕРЧЕ-
 ПЕРЕ А МИНЦІИ НОСТРЕ. АПОЙ БЕДЕМЪ КЪ КИ-
 ЛИНЕ НАЦІИ КИЛИНЕ АЪ КЪВИНТЕ, МАКАРЪ КЪ
 АЧЕЛАШ ПЕРЧЕПЪТЪ АЪ, АША ДАРЪ КЪВИНТЕЛЕ
 СЪНТЪ СЕМНЕЛЕ АРБИТРАРИЕ: АДЕКЕ АН ВОА
 УМЕНИЛОРЪ СЪТЪ А НЪМИ У РЕ ЧЕВА АНТРАША
 САЪ АЛТМИНТРЕЛЪ КИП. НЪМАЙ ДАКЕ ШДАТЪ
 САЪ АНСЕМАТЪ У РЕ ЧЕ КЪ УН КЪВЪНТЪ, ШИ
 САЪ АНТЕРИТЪ АНТРАЧЕА СЕМНАРЕ ПРИН АН-
 ТРЕВЪИЦАРЕ А МАЙ МЪЛТОРА, АЪ ЁШИТЪ НЪ-
 МЕЛЕ АЧЕЛА АША КЪНОСКЪТЪ, КА ДЕ КЪТЕ УРЪИ
 САЪ СПЪСЪ НЪМЕЛЕ АЧЕЛА, САЪ АНЦЕЛЛЕС ШИ АЪ-

КЪА

тоată limba, încît este mie cunoscută, n-avem cuvînt care reau cuprinde înțelegerea numelui *ecale* (*aequalis, gleich*), ci în locul acestuia întrebuițăm numele cel de la înțelegerea numelui *as-simile* și zicem *asemine* și pentru *gleich* și pentru *ähnlich*. Prin așa schimbare, toate vorbele din *simile* s-au zăuitat,⁴⁵ precum se va arăta la locul său.

Din loghică se știe că vorbele sînt semnele percepțului minții,⁴⁶ de unde urmează că cu tot cuvîntul este legată percepere a minții noastre. Apoi vedem că chiline nații chiline au cuvinte,⁴⁷ macar că acelaș perceptu au, așadar cuvintele sînt semnele arbitrare,⁴⁸ adecă în voia oamenilor stă a numi oareceva într-așa sau altmîntrelea chip. Numai dacă odată s-au însemnat oarece cu un cuvînt și s-au întărit într-aceea semnare prin întrebuițare a mai multora, au ieșit numele acela așa cunoscut că, de cite ori s-au spus numele acela, s-au înțeles și lu-

⁴⁵ Remediul fiind procedeul, propus, *al derivării*, căruia și HELIADE îi va acorda o mare atenție în *Paralelism*: „în limba noastră numai din vorbele arătate în vocabularul acesta putem face peste 17 mii vorbe de origină latină, a cărora sau rădăcină se află în limba românească, sau mai multe ramuri fără rădăcină, care, nefiind întrebuițate din pricina lipsei ideilor, acum își pot lua locul în dictionarul românesc” (99: 231).

⁴⁶ LOCKE (127 II: 10): „Folosul pe care-l aduc cuvintele este deci să fie semne sensibile ale ideilor”; CONDILLAC (37 I: 23): „Într-adevăr, învățăm să vorbim intrucit învățăm să exprimăm prin semne ideile pe care le avem”.

⁴⁷ HELIADE (CAS II: 36): „Toată lumea știe că limba. în simțul ce se tractează acum, este mijlocul prin care un norod își arată prin sunete sau glasuri ideile și cugetele sale. Deosebirea limbilor stă în deosebirea numirilor cu care se arată ideile”.

⁴⁸ LOCKE (127 II: 83): „Sunetele nu au nici o legătură naturală cu ideile noastre, ci semnificațiile lor sînt impuse de oameni în chip arbitrar”; CONDILLAC (37 II 6): „O limbă nu este, deci, decît o colecție de cuvinte, arbitrar alese pentru a fi semnele ideilor noastre”.

крѡа кѡ каре ѐ легат нѡмеле ѡчела. Ѣчестѣ кѡвинте се нѡмеск ворбе ѡзитате прин ѡнтребѡницаре ѡнтѡрите. ѡнс ла ѡнсемнарѣ ѡнѡѡ фѡеште кѡрѡѡ номе, ѡнчепѡторѡй лимбѡй Романесчѡй ѡчаста маѡ кѡртос ѡѡ грижат, ка нѡмеле кѡ каре се ѡнсемнѣѡѡ ѡн лѡкрѡ, сѡ се кѡвине кѡ натѡра лѡкрѡѡѡ ѡчелѡѡ; ѡшнждерѣ ши ворбелор ѡша ѡнцеллеѡере ѡѡ дат, каре сѡ поатѡ ѡрета де плин пѡтерѣ фаптеѡ ла каре се ѡнтребѡницаре корба ѡчелѡ. Деѡнде се веде кѡ ѡша кѡвинте нѡмаѡ ѡчела ѡѡ потѡт дескоперн, чела че ѡѡ ѡвѡт кѡносчѡнце ѡлѣсе ѡ пѡтерилор минцѡй ши слевичѡней ѡрганелор трѡпѡѡѡ прин каре минтѣ лѡкрѡ. Днн слевичѡнѣ трѡпѡѡѡ ннчѡ ѡнтр ѡ лимбѡ нѡ се ѡѡ кѡвинте днн десѡѡ пентрѡ ѡ ѡрета де плин перченѡѡѡ минцѡй, ѡчаста ѐ кѡносѡт прин ѐксперѡнцѡе. Деѡн ѡнтем слаѡнцѡ ѡ да ѡнѡѡ номѡ маѡ мѡѡте ѡнцеллеѡерѡ, деѡнде се насче дискланнарѣ кѡвинтелор пропрѡй, ѡдеке каре се ѡнтребѡницаре ѡн ѡнцеллеѡерѣ дрѣптѡ: ши ѡмпропрѡй, ѡдеке

crul cu care e legat numele acela. Acestea cuvinte se numesc *vorbe uzitate*, prin întrebuintare întărite.⁴⁹ Îns la insemnarea unuia fieștecăruiua nume începătorii limbii românești aceasta mai virtos au grijat, ca numele cu care se însemnează un lucru să se cuvină cu natura lucrului aceluia. Așijderea și vorbelor așa înțelegere au dat, care să poată arăta deplin puterea faptei la care se întrebuintază vorba aceea.⁵⁰ De unde se vede că așa cuvinte numai acela au putut descoperi, cel ce au avut cunoștințe alese a puterilor minții și slăbiciunei organelor trupului prin care mintea lucră. Din slăbiciunea trupului, nici într-o limbă nu se au cuvinte din destul pentru a arăta deplin pereceptul minții,⁵¹ aceasta e cunoscut prin experiențe. Deci sintem siluiți a da unui nume mai multe înțelegeri, de unde se naște dishilinarea cuvintelor *proprii*, adecă care se întrebuintază în înțelegerea dreaptă,⁵² și *improprii*, adecă

⁴⁹ QUINTILIAN (195 I: 71): „Limbajul este bazat pe principiu, pe vechime, pe autoritate și pe uz”; LOCKE (127 II: 13—14): „Este adevărat că uzul comun, printr-un consimțământ tacit, leagă anumite sunete de anumite idei în toate limbile, ceea ce îngreșește semnificația aceluși sunet, astfel încât un om nu vorbește corect dacă nu aplică sunetului acela înțeles”.

⁵⁰ QUINTILIAN (195 II: 300): „Claritatea cuvîntului constă indeosebi în proprietate. Termenul de proprietate are, el însuși, mai multe sensuri. Într-un prim sens, înseamnă a da fiecărei idei denumirea adecvată”; LOCKE (127 II: 127): „Căci denumirile despre substanțe nefiind puse numai în locul ideilor, ci fiind folosite pînă la urmă pentru a reprezenta obiecte, și astfel fiind puse la locul lor, semnificația lor trebuie să se acorde cu adevărul lucrurilor tot așa de bine ca și cu ideile oamenilor”.

⁵¹ LOCKE (127 I: 9): „Eu știu că în nici o limbă nu există destule cuvinte pentru a corespunde în întregime diversității de idei care intră în convorbirile oamenilor și în discutiunile lor”.

⁵² QUINTILIAN (195 I: 70): „Cuvintele se numesc *proprii* cînd exprimă sensul pentru care au fost create dintru început”; CONDILLAC (37 II: 46) vorbește, în acest caz, de *sensuri primitive*, opuse celor *imprumutate*, opoziție ce corespunde aceluia dintre *cuvintele proprii și troyi*.

❁ (25) ❁

НЪЛА АЧЕЛА АР ФИ АВЪТ МАЙ БЪНЪ НОРОЧИРЕ,
 АЛТ ДОМН КРЕСЧЕ АЛТ КОПИЛ АР АНТРАЧЕЛА
 МОД, ЧИ ДОПЪ ЧЕ ЛАЪ АНВЕЦАТ, НЪЛА ЦИНЕ
 ЛА СИНЕ СЪИ СЛЪЖАСКЪ, НЪМАЙ ВРЕ СЪ АЙБЕ
 АЧЪ БЪНЪРІЕ ДОМНЕЗЕМСКЪ ДЕ КАРЕ НЪМАЙ
 ИНИМЕЛЕ ЧЕЛЕ АНААТЕ СЪНТ КЪПРИНЗЕТОДРЕ,
 АИ АГОНИСЕЧЕ ПРИН АКОПЕРЕМЪНТЪЛА СЪ АША
 СЛЪЖЕЪ ЛА КАРЕ ТАЛЕНТЪРИЛЕ ПРЪНЪВЪЛЪИ
 ЛАЪ РЕДИКАТ ПРЪСТЕ ЧЕЪ ЧЕ НЪ СЪНТ АША КРЕ-
 СКЪИИ, АН КАРЕ ТАЛЕНТЪРИЛЕ НЪ СЪЪ ПОТЪТ
 ДЕВЕЛЪИ ПРИН СЪИИЦЕ, ЧИ СТАЪ АНГРОПАТЕ:
 ШИ УНЪ ШИ АЛТЪ ДОМН АВЕ ВИРТЪЧЕ; ЧИ
 НЪ АНТР АЧЕАШ ТРЪПТЪ.

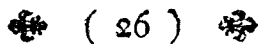
АША ДАР ТОТ НЪМЕЛЕ АНСЕМНЪВЕ УН
 АЪКРЪ СПРЕ АЪКРЪА АНЦЕЛЕЦЕРЕ НОМЕЛЕ АЧЕ-
 ЛА Ё ДАТ ДЕЛА УМЕНИ, ШИ АНТЕРИТ ПРИН
 АНТРЕВЪИЦАРЕ. ДЕЧИ ПРЪКЪМ ДИН НАТЪРА
 АЪКРЪРИЛОР, ШИ А ФАПТЕЛОР СЕ ЧЕР КИЛИНЕ
 ТРЕПТЕ; АША ШИ КЪВИНТЕЛЕ ЧЕЛЕ АШЕЗАТЕ
 ДЕ УМЕНИ ДЕ АЧЕА НАТЪРЪ ТРЕВЕ СЪ ФІЕ,
 ВА СЪ ПОАТЪ АРЕТА ТРЕПТЕЛЕ АЪКРЪРИЛОР
 ШИ А ФАПТЕЛОР; СПРЕ ЁКЕМПЛАЪ: НЪ АРАТЪ
 ТРЪПТА УЧИДЕРИИ ДЕ УМ, КЪНД ПРЕ УЧИ-

ГАСЪ

cul acela ar fi avut mai bună norocire. Alt domn crește alt copil iar într-acela mod, ci după ce l-au învățat, nu-l ține la sine să-i slujască, numai vre să aibă acea bucurie dumnezeiască de care numai inimele cele înalte sînt cuprînzătoare, îi agonisește prin acoperămîntul său așa slujbă, la care talenturile pruncului l-au rădicat preste ceia ce nu sînt așa crescuți, în care talenturile nu s-au putut dezvoltă prin științe, ci stau îngropate. Și unu și alt domn are virtute, ci nu într-aceeaș treaptă.

Așadar, tot numele însemnează un lucru spre a căruia înțelegere numele acela e dat de la oameni⁵³ și întărit prin întrebuițare. Deci, precum din natura lucrurilor și a faptelor se cer chiline trepte, așa și cuvintele cele așezate de oameni de aceea natură trebuie să fie, ca să poată arăta treptele lucrurilor și a faptelor. Spre exemplu, nu arată treapta uciderii de om, cînd pre uci-

⁵³ Teorie contractualistă care poate fi regăsită și la Gheorghe Constantin ROJA (221 II: 67): „Ci, ca cuvintele anumite cugete să însemneze, aceasta s-au făcuț cu tocmeala a mai mulți intru o societate”.

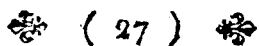
Гашъ вом нѣми блестемат; ничи нѣ аратѣ
пѣтерѣ фаптеи а ѡмзлѣн, каре зѣу ши
ноптѣ лѣкрзнд скоате чева дин капъ сѣѣ,
кзнд -пре аша ѡм ал вом нѣми лѣкрз-
торю; кзчи мѣлц лѣкрз ши пѣцини фак
чева че нас фост. Лѣлате ѣксемпѣрѣи се-
рѣѣ потѣ адрче спре аретарѣ аша фелю
а трептелор ан тоате лѣкрзрилѣ, ши фа-
птеле; чи нѣ ѣ аичи локъ спре ачѣа. Дин
чѣле зисе потѣм нѣмай кѣносче кз мѣлате
фелюри де лѣкрзри сѣнт, каре аѣ антре
сѣне ѡ апропѣере, чи май тот ѣна дела
аата се алеѣе прин трѣпта май сѣс, сѣѣ
май жос; дѣчи

б.) Ам ѡсерват кз ан лимба но-
стрѣ дин несокѣтинѣа ла аша тре-
пте а лѣкрзрилор ши а фаптелор антре-
бѣвинѣем кѣвинѣе, каре де де парѣе аѣ ѡ
апропѣере кз лѣкрѣа сѣѣ фапѣа ла каре ле
антребѣвинѣем. Ачѣстѣа антребѣвинѣери ѣк-
семпѣрѣи дѣстѣле се аѣ ан картѣ де Шко-
лѣ че се нѣмесче адрѣрѣе де мѣнѣѣ.
Ѧнде антре чѣле лалѣе, номѣле крѣдинѣа

сѣ

gaș vom numi *blestemat*, nici nu arată puterea faptei a omului care, zioa și noaptea lucrind, scoate ceva din capu său, cînd pre așa om îl vom numi *lucrători*, căci mult lucră și puțini fac ceva ce n-au fost. Multe exempluri se reau putea aduce spre arătarea așa feli a treptelor în toate lucrurile și faptele, ci nu e aici locu spre aceea. Din cele zise putem numai cunoaște că multe feliuri de lucruri sînt care au între sine o apropiere, ci mai tot una de la alta se alege prin treapta mai sus sau mai jos, deci

б) am observat că în limba noastră, din nesocotința la așa trepte a lucrurilor și a faptelor, întrebuițăm cuvinte care de departe au o apropiere cu lucrul sau fapta la care le întrebuițăm. Aceștia întrebuițări exempluri destule se au în cartea de școală ce se numește *Ducerea de mină*, unde, între celelalte, numele *credința*

се и пентрѣ че ѡнцеларг Немцїи прин номеле Redlichkeit. Май мѡлате ѡчестора ѡсемине се ѡфлѡ ѡколо, де каре лас бѡневоинцей ѡ четиторѡвѡи ѡ жѡдека ши ѡ ле ѡлеториша кѡ челе Немцесчїи. Ши ничїи ѡша нѡ се рѣѡ фи потѡт прескоте пре Романїе, фер ѡнтребѡвнцарѣ де кѡтеба кѡвинте Славенесчїи, прекѡм ѣ юбирѣ де трѡвѡз, Трѡдолюбїе, юбирѣ де Славѡ. Славолюбїе. ш. а. Ничїи нѡ ѣ де мираре. Фїинѡ кѡ динтре Романїи нострїи ѡн Банат нїме нѡ сѡѡ дат спре ѡша ѡнвечетѡрїи, ка сѡ фїе вредник ѡ ѡндрепта Школеле Романесчїи, ѡ диреѡе кѡрїнле Школелор де кѡвинтеле стренне, ѡн ѡкѡрора лок ѡвем ной кѡвинтеле ностре, каре ѡкѡма ѡѡ ѡнчепѡт ѡ се ѡнтребѡвнца ѡн ѡрдѣл дин непрерѡпта серѡвнїце ѡ Д. Директор престе Школеле Романесчїи де леѡа нострѡ: Прекѡм Слова гласникѡ, негласникѡ, ѡчестѣ сѡнт кѡвинте Славенесчїи.

7.)

se ia pentru ce înțeleg nemții prin numele *Redlichkeit*.⁵⁴ Mai multe acestora asemenea se află acolo, de care las bunăvoinței a cetitorului a judeca și a le alăturișă cu cele nemțești și nici așa nu se reau fi putut prescoate pre românie fără întrebunțarea de câteva cuvinte slavenești, precum e *iubirea de trudă* (трудолюбіе), *iubirea de slavă* (славолюбіе) ș.a. Nici nu e de mirare, fiindcă dintre românii noștri în Banat nime nu s-au dat spre așa învățături ca să fie vrednic a îndrepta școalele românești, a direge cărțile școalelor de cuvintele streine, în a cărora loc avem noi cuvintele noastre, care acuma au început a se întrebunța în Ardeal din neprerupta sîrguință a d. director preste școalele românești de legea noastră⁵⁵: precum слова гласникъ, негласникъ, acestea sînt cuvinte slavenești.

⁵⁴ 1. „onestitate, cinste”; 2. „bună-credință”. Paul IORGOVICI se referă la întrebunțarea termenului românesc cu cel de-al doilea sens.

⁵⁵ Este vorba despre Radu TEMPEA, care a deținut această funcție între 1798 și 1808 și care a publicat, în 1797, o *Gramatică rumânească*.

7.) Дин челе пхн ичй зисе ши ача-
ста се траце кз квинтеле требе сз
се квинне натврей локрвалй саз фаптей
ла каре се лнтревинцазе. Дела ачаста ре-
гвал лнцеллепчюний кзт не ам депзр-
тат, се веде дин челе ўрметоре: прекам
номеле вредник вине дела Славенй вре-
дний *noxius*, каре нуме допз редечина
лй семнѣзе стриккторй. Яша дар кзна
ной зичем вредник де чинсте се перчепе
че семнѣзе лн сине, ши че врем ной сз
семнем. Яз квинесе нумеле ачеста натврей
локрвалй че врем сз лнсемнем, ачаста лс
ла жздецз алтора. Яшиждерѣ vorba **ЗИ-**
ДИРЕ, семнѣзе лн лимба Сербѣскз **ЗИ-**
ДАТИ адеке фаче дин пїатре саз алтз
матеріе парїете. Дечй кзна зичем **ДО-**
МНЕЗЕВ аз **ЗИДИТ** пре ѡм: vorba
ЗИДИТ аз аре ѡ допз редечина ей пўте-
рѣ че се квинне натврей фаптей лй **ДО-**
МНЕЗЕВ чел че дин нимика тоате ле фаче,
ачаста жздече макар каре. Сз ведем май

де

7) Din cele pîn ici zise și aceasta se trage, că cu-
vintele trebuie să se cuvină naturei lucrului sau faptei
la care se întrebuintază. De la aceasta regulă cît ne-am
depărtat, se vede din cele următoare: precum numele
prednic vine de la slaveni (вредный, *noxius*), care
nume după rădăcina lui sămnează „stricători“. Așadar,
cînd noi zicem *prednic de cinste*, se percepe ce semnează
în sine și ce vrem noi să semnăm. Au cuvine-se numele
acesta naturei lucrului ce vrem să însemnăm, aceasta
las la județu altora.⁵⁶ Așijderea vorba *zidire* semnează
în limba sirbească *зидати*, adecă „face din piatră
sau altă materie pãriete“. Deci, cînd zicem *Dumnezeu*
au zidit pre om, vorba *zidit* au are ea după rădăcina ei
puterea ce se cuvine naturei faptei lui Dumnezeu cel
ce din nimica toate le face, aceasta judece macar care.
Să vedem mai

⁵⁶ Deși IORGOVICI însuși îl utilizează la p. 27; !

ДЕ ПАРТЕ: СЪФЛЕТЪ БИМЕ ДЕЛА ВОРБА АМ-
 ПРЕВНАТЪ ДИН ФЛАРЕ, *flare*, ШИ СЪФЛА-
 РЕ, *sufflare*, АДЕКЕ СЪФЛА СЪБ ШМНЕ СЪ СЕ
 АПРИНДЕ, САЪ МЪНА АЕРЪ ПРИН КЪСЕ СЪБ ЧЕ-
 ВА. АША ДАР МІЕ НИЧІ ДЕ КЪМ НЪ СЕ БЕДЕ
 КЪ НЪМЕЛЕ АЧЕСТА КЪПРИНДЕ АН СИНЕ НАТЪ-
 РА УНЕЙ ФІИИЦЕ КАРЕ АНПІАЪЕ ТРЪПЪЛ АМЪ-
 ЛЪИ. Да каре се чере СЪФЛАРЪ, ШИ РЕЪФЛА-
 РЪ, ПРЕКЪМ СЕ АРАТЪ ДИН ФЪЗІКА. АНС
 СЪФАТЪ АЕРЪЛЪИ ЁСТЕ НЪМАЙ ОПЕРАЦІА (АЪ-
 КРАРЪ) НАТЪРАЛЕ ЧЕ СЕ ЧЕРЕ КЪТРЪ ВІАЦА
 АМЪЛЪИ. ШИ ЁСТЕ СЪНГЪР СЕМНЪЛ А ВІЕЦІИ,
 КАР НОИ ПРИН АПРОПІЕРЕ АНТРЕВЪИИЦЕМ СЕ-
 МНЪЛ ПЕНТРЪ ФІИИЦА КАРЕ ДЪ ВІАЦЕ. ДЕЧІ
 ЁЪ АФАЪ А ФИ СПРЕ ФОЛОСА ЛИМБІИ НОСТРЕ,
 А АНТРОДЪЧЕ АН ЛИМБА НОСТРЪ А ЛОКЪЛ
 КЪВИНТЕЛОР АЧЕСТОРА АША КЪКИНТЕ, КАРЕ
 СЪНТ АН ЛИМБА ЧЪ БЕКЕ АШЕЗАТЕ ДЕ АМЕ-
 НИИ ЧЕИ АЛЕШИ. КАРЕ КЪВИНТЕ ЁЪ ЛЪЕМ ПЪС
 АН ДИКЦІОНАРИО МЕЪ ЧЕЛ ВОЮ ДА АН ТЪПА-
 РІИ КЪ АЖЪТОРИО ПАТРОНИЛОР МЕИ. АН
 ДИКЦІОНАРИО АЧЕЛА КАРЕ ВА ФИ АНСКРИС
 ГЛОСАРИО АДЕКЕ КАРТЕ СЪЪРТЪ ДЕ КЪВИНТЕ,

АИ

departe: *suflet* vine de la vorba împreună din
flare și *sufflare*, adică „sufla sub lemne să se aprin-
 dă“ sau „mina aeru prin buze sub ceva“; аșadar
 mie nicidecum nu se vede că numele acesta cuprinde
 în sine natura unei ființe care înviază trupul omului,
 la care se cere suflarea și răsuflarea, precum se arată
 din fizică. Îns suflatu aerului este numai operația (luc-
 rarea) naturale ce se cere cătră viața omului și este
 singur semnul a vieței, iar noi prin apropiere întrebun-
 țăm semnul pentru ființa care dă viață.⁵⁷ Deci eu aflu
 a fi spre folosul limbii noastre a introduce în limba
 noastră în locul cuvintelor acestora аșa cuvinte care
 sînt în limba cea veche аșezate de oamenii cei алеși,
 care cuvinte eu le-am pus în dicționarіu meu ce-l voi
 da în tipari cu аjutorіul patronilor mei.⁵⁸ În dicționarіu
 acela care va fi înscris *Glosari*, adică carte scurtă de
 cuvinte,

⁵⁷ Raportul dintre *suflet* („anima“) și *suflare* este comentat și de către LOCKE (127 II: 8), dar pentru a demonstra că sensurile abstracte își au originea în „idei vădii sensibile“.

⁵⁸ Cf. *infra*, p. 94.

Ан каре се тзакъеск номинеле ши ворбеле челе де акъма допз потерѣ редечиней дин лимба чѣ бике, деънде ворбеле сѣнт лъате. Дин тот нѣмеле аша тзакъит се деривазе аате номине, ши ворбе, прин каре дериваѣе ши аммацаире лимба ноастрѣ се ааде. Ла регъеле фиксе, лъате дин аinsa пропретате а лимбей ностре, ши аин локъа мълтора ворбе стрейне се наск де челе а ностре. Каре се вор пзрѣ ла мълци кз сѣнт ной, дар аин фаптз аде ностре сѣнт, чи май саз зезитат дин лимба нострѣ дин мълте причиней, шр май вртос дин неаверѣ Дикционарюлѣй, ши а Грамматикей. Деънде аш ѣрмат кз ши регъеле Грамматикей саз акоперит кз негъра не кѣносчинцей. Спре екземплас аин кѣвзнтъа ачеста: ѡречева нам кѣноскът пзи акъма кз допз регъеле Грамматикей ностре литера ѡ. Е артикълъ а генълѣй феминин, ши аин казъ номинативъ артикълѣй дефинитъ се пѣне ла сзршитъ кѣвзнтъѣй: прекъм ѡ зи, аин номин:

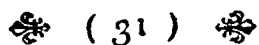
în care se tilcuiesc numele și vorbele cele de acumă după puterea rădăcinii din limba cea veche, de unde vorbele sînt luate. Din tot numele așa tilcuit se derivază alte nume și vorbe⁵⁹, prin care derivație și înmulțire limba noastră se aduce la regulele fixe, luate din însa proprietate a limbii noastre și în locul multora vorbe streine se nasc de cele a noastre, care se vor părea la mulți că sînt noi, dar în faptă ale noastre sînt,⁶⁰ ei mai s-au zăuitat din limba noastră din multe pricini, iar mai virtos din neaverea dicționarului și a gramaticii, de unde au urmat că regulele gramaticii s-au acoperit cu negura necunoștinței. Spre exemplu, în cuvîntul acesta *oreceva*,⁶¹ n-am cunoscut pînă acumă că după regulele gramaticii noastre litera *o* e articol a ghenului feminin și în cazul nominativ articolul⁶² definit se pune la sfîrșitu cuvîntului, precum *o zi*, în

⁵⁹ Această cale de îmbogățire lexicală a fost semnalată la mulți lingviști din primele decenii ale secolului trecut: Ștefan CRIȘAN (159: 66), Constantin DIACONOVICI LOGA (52: 17; 159: 40--41), HELIADE (21: 607) etc.

⁶⁰ Cf. *supra*, p. XII, n. 13.

⁶¹ Urmează o etimologie greșită, dar al cărei scop este acela de a demonstra identitatea articolului feminin proclitic cu cel enclitic, exagerare pusă în serviciul ideii de sistem lingvistic (critica în 159: 122).

⁶² În original: артикълѣй (greșeală de tipar).

НОМИН: зѣш, ѡ сте, стеш. Ёша дар допт
регѡлеа ачестѣ де ле рѣм фи кѡноскѡт рѣм
зиче, — реш, прекѡм зичем ѡ ре. Чи ѡн
локѡа номелѡй ачестѡа реш ѡнтребуинцем
номеле лѡкрѡа, ши реелеа, ѡн лок де ре-
тециле.

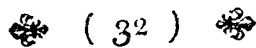
Тоте ачестѣ се пот ѡндрепта даке
не вом сзргѡй ши вом ѡплека ла ѡнимѡ
фолосѡ че поте ѡрма дин ѡндрептарѣ
лимбѡй ностре допз редечина ѣй. Понзн-
дѡне пѡрѡрѡ ѡмаинтѣ ѡкѡилор минциѡ
ѡнелицимѣ, ши мзрирѣ ѡ лимбѡй ши ѡ
Нациѡ, деѡнде ѡм кезѡт. Даке вом сим-
ци ѡнке ѡн взнеле ностре сзнѡеле чел Ро-
манеск, ши де марѡ фекзторю. Оз лесем
дар ла ѡ парте че зик ѡнѡй ши ѡлциѡ. Кз-
ци ѡменѡй ѡтѡтѣ гзндѡрѡй, ноѡ сз кѡвтем
че нѡме портем, ши че лимба ворбим. Мз-
кар кз лимба нострѡ ѣ сирака ла кѡвин-
те, местекатѡ кѡ кѡвинте стрейне; Дар
ѡ тот ѡре ѡша кѡвинте, ѡша регѡле, ѡша
пропрѣтециѡ, прин каре ѡ се дз де сине ѡ
кѡносче, кз ѡнне дин чѣ вѡке Романѣскѡ,
ши

nomin. *zio*, *o ste- steo*. Așadar, după regulile acestea, de le ream fi cunoscut, ream zice *reo*, precum zicem *o re*; ei, în locul numelui acestuia, *reo*, întrebuițăm numele *lucrul* și *relele* în loc de *reuteșile*.

Toate acestea se pot îndrepta dacă ne vom sirgui și vom apleca la inimă folosul ce poate urma din îndreptarea limbii noastre după rădăcina ei,⁶³ punându-ne pururea înaintea ochilor minții înălțimea și mărirea a limbii și a națiiei, de unde au căzut, dacă vom simți încă în vinele noastre sîngele cel romanesc și de mari făcători. Să lăsăm, dar, la o parte ce zic unii și alții; cîiși oameni, atîtea gînduri; noi să căutăm ce nume purtăm și ce limbă vorbim. Măcar că limba noastră e sîracă la cuvinte, mestecată cu cuvinte streine, dar ea tot are așa cuvinte, așa reguli, așa proprietăți, prin care ea se dă de sine a cunoaște că vine din cea veche romanească⁶⁴

⁶³ VASICI, punind chestiunea neologismului, arată că e firesc să recurgem la limba latină „ca la rădăcina limbii noastre”, fără a dori însă „să schimbăm cuvintele pînă acum întrebuițate cu cele latinești” (in 26 : 55).

⁶⁴ Ideea că prezența în română a unor elemente alogene nu-i întunecă latinitatea apare deja în *Elementa* (221 I : 70) : „Cine ar îndrăzni să conteste că foarte mult stricată, apăsată de o asemenea servitute, limba strămoșilor noștri nu a fost latină ?”.

ши ѐ ка ѡ апе каре ѐ кѡратъ, де ѡ вом
лѡш дин ѡзворѡ сѡ, дѡнде кѡре ѡ до-
нѡ натѡра са.

Фивор мѡлци, сѡю, ши динтре Ро-
манѡй нострѡй, каре ѡѡ прин несѡинце,
ѡѡ прин ѡлте причинѡй вор май вон ѡ се
деперта ѡн кѡвинте де ла редечина лим-
бѡй ностре. Тот ѡнса ѐ слѡбѡ ѡ гѡнан
де фѡе че лѡкрѡ допѡ кѡм се перѡепе че
се ѡттинѡе де мине, ѡѡ ка ѡн фиѡ ѡ На-
циѡй ѡчестѡа, дин ѡрдѡрѡ кѡгоѡ нѡлѡс мѡѡ
ѡм пѡе ѡстенѡла ѡ ѡндрѡпта лимба мѡ
допѡ кѡм ѡ кѡпринде ѡн сине регѡле ши
пропрѡетѡей, ши ѡм ѡлкѡтѡит спре ѡша
сѡврѡшит ѡ карте де кѡвинте лѡате ѡна
динтрѡлта кѡ ѡнтрѡга тѡакѡирѡ лѡр.
Ла ѡша лѡкрѡре нам ѡрмѡт пре нине, ни-
чѡ нѡмам лесѡт ѡ дѡче ничѡй прин ѡѡкто-
ритѡтѡ, (вредничѡа Домнѡа) ѡ мѡлѡра
каре ѡлтминтрѡлѡ гѡндѡск, чи мам ѡн-
тѡт нѡмай ла регѡлѡле, ши. пропрѡетѡеци-
де че ѡм дѡскоперит ѡн ѡнса лимба но-
стрѡ, ши допѡ ачѡстѡ, ка допѡ причинѡй

дин

și e ca o apă care e curată de o vom lua-o din izvorul
său, de unde cure ea după natura sa.

Fi-vor mulți, știu, și dintre românii noștri care,
au prin neștiință, au prin alte pricini, vor mai voi a
se depărta în cuvinte de la rădăcina limbii noastre.
Tot însul e slobod a gindi de fiecă lucră după cum se
percepe. Ce se atinge de mine, eu ca un fiu a națiiei
acestiea, din ardoarea cătră neamu meu, am pus oste-
neala a îndrepta limba me după cum ea cuprinde în
sine regule și propietăți și am alcătuit spre așa sfirșit
o carte de cuvinte luate una dintr-alta cu întreaga
filcuirea lor.⁶⁵ La așa lucrare n-am urmat pre nime,
nici nu m-am lăsat a duce nici prin autoritatea (vred-
nicia, domnia) a multora care altmintrelea gîndesc, ci
m-am uitat numai la regulele și proprietățile ce am
descoperit în însa limba noastră⁶⁶ și după acestea, ca
după pricini

⁶⁵ HELIADE consideră (99: 194) că româna și italiana „au mai aceleași prepoziții și terminații, cum și mai același chip de a deduce o vorbă din alta”, de unde posibilitatea „înmulțirii termi-
nilor făcînd din fiecare rădăcină o familie de vorbe”.

⁶⁶ VASICI recomandă ca derivarea cuvîntelor românești din termeni latini să urmeze reguli „drepte”, cuprinse într-un lexicon după principiile lui IORGOVICI și ale lui DIACONOVICI LOGA (Cf. 25: 56).

❁ (33) ❁

ДИН ДЕСТЪЛЕ МАМ АНДРЕПТАТ АН АЗКРАРЪ
 МЕ. ДЕСПРЕ КАРЕ АМ АФЛАТ А ФИ ДЕ ПРЕЦ
 А АДАЧЕ КЪТВА ЕКСЕМПЛАРИ, КА ЧЕЙ ЧЕ
 ВОР ВРЪ СЪ ЖУДЕЧЕ ДЕ ОПЪА (АЗКРЪ) МЕЪ
 СЪ НЪСЕ УИТЕ ЛА ДОМНІА ЧЕ НЪ ШЪ АМ, ЧИ СЪ
 ПЪНЕ АН КОМПЪНА СОКОТИНЦЕЙ ЕКСЕМПЛА-
 РИЛЕ, КА ПРИЧИНИЛЕ ПРИН КАРЕ СЪ МАМ
 АДАЧЕ ЛА АША ОПЪ ДЕ ЛА КАРЕ НЪМЕ ВОЮ ДЕ
 ПОРТА ПЪН КЪНД НЪ ВОЮ ВЕДЪ ПРИЧИНИ
 АНВИНГЪТОРЕ ДЕ АЛТМИНТРЕЛЪ.

dindestule, m-am îndreptat în lucrarea me, despre care am aflat a fi de preț a aduce cîteva exempluri, ca cei ce vor vrea să judece de opul (lucru) meu să nu se uite la domnia ce nu o am⁶⁷, ci să pună în cumpăna socotinței exemplurile, ca pricinile prin care eu m-am adus la așa op, de la care nu mă voi depărta, pîn cînd nu voi vedea pricini învingătoare de altmîntrelea.

⁶⁷ Atitudinea se regăsește la HELIADE (CAS I : 279) : „părerile mele, mă rog să nu fie luate drept patronism“.

СЕКЦІЯ II.

ВКОВОМПАДЪРИЛО.

Номинелор ши ворбелор Романесчї, а кз-рора редечина е ан лимба чѣ Латїнскз, деунде ной рѣмзній акѣм ле антревѣин-цем съб ѡцирз мѣтатз пронѣнціе: аши-ждерѣ ши номинелор ши ворбелор челор деривате дин ачелаш номине, ши дин ачелаш ворбе, допз модѣ лимбїй де редечинз чей Латїнесчї; чи дин редечина ворбелор ностре допз пропрїетатѣ лимби, ши а пронѣнцій ностре; прин ѡцирз скимбаре а литерелор, каре ан ворба де редечине, допз регѣле Грамматикей ностре ши аша се скимбз. Да каре се кѣвине а счи.

I. Тоте номинеле Романесчї челе че вин дин лимба веке Романскз, ши сѣнт а. 3лѣ Деклинаціе, се пронѣнціе ан лимба нострз ан кзѣ номинативз, ка
ан

Secția II.

EXEMPLURILE

Nominelor și vorbelor românești a cărora rădăcină e în limba cea latinească, de unde noi rumânii acum le întrebuițăm sub o țiră mutată pronunție, așijderea și nominelor și vorbelor celor derivate din aceleaș nomine și din aceleaș vorbe după modu limbii de rădăcină cei latinești, ci din rădăcina vorbelor noastre, după proprietatea limbii și a pronunțiii noastre, prin puțina schimbare a literelor care în vorba de rădăcină, după regulele gramaticei noastre, și așa se schimbă. La care se cuvine a ști :

1. Toate numinele românești cele ce vin din limba veche romanească și sînt a 3-lea declinație se pronunție în limba noastră în cazul nominativ ca

❀ (35) ❀

ÎN LIMBA ЧѢ БЕКЕ КЪМ СЕ ПРОИЗНЦІЕ ІН
КАЗЪ АБЛАТИВЪ: СПРЕ ЁКЕМПЛАЪ, БЪНЕТА-
ТЕ ДЕЛА *bonitas-tis-te*, БОНИТАС; СА-
НИТАТЕ ДЕ ЛА *sanitas*, Ш. А. ПРИЧИНА
АЧЕСТІА ЁСТЕ КЪ ІН LIMBA ЛАТИНѢСКЪ
ШИ АРТИКЪЛАЪ, ШИ НОМЕЛЕ СЕ ДЕКЛИНЕ; ШР
ІН LIMBA НОСТРЪ КА ШИ ІН ЧѢ ФРАН-
ЦЪЗАСКЕ ШИ ТАЛІЕНѢСКЕ АРТИКЪЛАЪ НЪМАЙ
СЕ ДЕКЛИНЕ, ПРИН КАРЕ НЕ ДЕПОРТАМ Ѡ
ЦИРЪ ДЕ LIMBA ЛАТИНѢСКЪ, КА ДЕ Ѡ
LIMBA МОРТЪ.

* ЧѢЙ ЧЕ НЪ СЧІЮ ГРАММАТИКА НЪ ВОР ІН-
ЦЕЛЛЕЦЕ, ЧЕ Ё КАЗЪ НОМИНАТИВЪ, ШИ
АБЛАТИВЪ; ІНС АМЧА НЪ Ё ЛОК СПРЕ ЁКЕ-
ПЛИКАЦІА АЧЕА.

Н. НОМИНЕЛЕ ЧЕЛЕ ЧЕ СЕ ФАК ДИН ВОРБЕ, ЁС
ІН LIMBA ЛАТИНѢСКЪ ДЕ ЛА СЪПИНЪМ,
ЎНДЕ ЛА ЛИТЕРА *t*, Т. СЕ АДАШЦЕ СЪЛЛА-
БА, АДЕКЕ Ѡ ЛИТЕРЪ САЪ МАЙ МЪЛТЕ ІМ-
ПРЕШНЕ ЛЪАТЕ, ПРЕКЪМ *io*, ШИ СЕ ЗИЧЕ *tio*,
ЦІО: СПРЕ ЁКЕМПЛАЪ: ДЕ ЛА РОГАРЕ *rogare*,
rogatum, ІН ЛОК ДЕ *um*, СЕ АДАШЦЕ
io, СЕ ФАЧЕ *rogatio*, РОГАЦІО, ІН КАЗЪ

С 2

АБЛА-

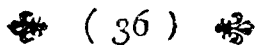
în limba cea veche cum se pronunție în cazul abla-
tiv. Spre exemplu, *bunetate* de la *bonitas*, *-tis*, *-te*,⁶⁸
sanitate de la *sanitas* ș.a. Pricina acestuia este că
în limba latinească și articolul și numele se declină,
iar în limba noastră, ca și în cea franțuzască
și talienească, articolul numai se declină,⁶⁹ prin
care ne depărtăm o țiră de limba latinească, ca
de o limbă moartă.

Cei ce nu știu gramatică nu vor înțelege ce e
cazului nominativ și ablativ, însă aicea nu e loc
spre explicația aceea.

II. Nominalele cele ce se fac din vorbe ies în limba
latinească de la *suppinum*, unde la litera *t* se adaog
silaba, adecă o literă sau mai multe împreună
luate, precum *-io*, și se zice *-tio*, *-fio*. Spre exemplu,
de la *rogare*, *rogatum*, în loc de *-um* se adaog
-io, se face *rogatio*, *rogațio*, în cazul

⁶⁸ HELIADE (99: 187) susține același lucru, cu aceleași
exemple: „Substantivii iar cei rumânești că fac în numinativ ca
în ablativul latin, aceasta nu este o prefacere a vremii, că zicem noi:
Joe, Vineri, bonitate, în loc de *Jupiter, Venus, bonitas* . . .”.

⁶⁹ Ideea, eronată, apare și la Radu TEMPEA (în 221 I: 217):
„căci în limba românească, precum și în cea talienească și în cea
frincească, numai articolul arată căderea”.

АБЛАТИВЪ *rogatione*, РОГАЦІОНЕ, ДОПЪ
ПРОУНЦІА НОСТРЪ РОГАЦІОНЕ; ШИ АЛТЕЛЕ
АЧЕСТОРА АСЕМИНЕ.

III. ЧЕЛЕ ЧЕ АН ЛИМБА ЛАТІНЪСКЪ СЕ ТЕР-
МИНЪ АН *entia*, ЕНЦІЕ ЛА НОЙ СЕ ЗИЧЕ
ІНЦЕ, ПРЕКЪМ БИНЕВОІНЦЕ *benevolentia*,
БЪНА КОВІНЦЕ, *bona convenientia*, Ш. А.

IV. АН ЛОКЪА ПРОУНЦІЙ *bilis*, *bile*, БИ-
ЛЕ, ЗИЧЕМ СІЕ, БІА ПРЕКЪМ АН НОМЕЛЕ
ДЕ АБІЕ, КАРЕ ВИНЕ ДЕ ЛА АВЕРЕ АБИЛЕ, НОЙ
ЗИЧЕМ АБІА, ДЕ АБИЛЕ *quasi dehabilis*,
ДЕ АБІА.

V. АН ЛИМБА ЛАТІНЪСКЪ СЕ ФАК УНЕЛЕ НО-
МЕ АДИЕКТИВЕ КАРЕ ДИН ВОРБЕ, НЪ ДЕЛА
СЪПИНЪ ЕС АН *ax*, АКС. ЯША НОМИНЕ АМ
ФЕКЪТ ШИ ЕЪ ДИН АЧЕЛЪШ ВОРБЕ КАРЕ ШИ
НОЙ ЛЕ АНТРЕБЪИЦЕМ, ДИН ТЕМПЪ ПРЕ-
СЕНТЕ АН ЛОК ДЕ ЕРЕ АМ ПЪС АЧЕ: СПРЕ
ЕКЪЕМПЪ, КАПЕРЕ, КЕПЕРЕ, АМ ФЕКЪТ КА-
ПАЧЕ, ТЕНЕРЕ ЦИНЕРЕ, ТЕНАЧЕ Ш. А. СЪНТ
ШИ АЛТЕ ТЕРМИНАЦІЙ, АН МЕ, ПРЕКЪМ:
ЛЪЧИРЕ, ЛЪМЕ; АН МЕНТЪА АКОПЕРЕМЕН-
ТЪА: АН ОЪ, БЪКУРОС, Ш. А. КАРЕ ДЕ СИНЕ
СЕ АНЦЕЛЕГ,

VI.

ablativ *rogatione*, *rogațiune*, după pronunția noastră
rogaciune și altele acestora asemenea.

III. Cele ce în limba latinească se termină în *-entia*,
-enție, la noi se zice *-iințe*, precum *binevoințe*,
benevolentia, *buna cuvânțe*, *bona convenientia* ș. a.

IV. În locul pronunției *-bilis*, *bile*, zicem *-bie*, *-bia*,
precum în numele *de abie*, care vine de la *avere*
abile, noi zicem *abia*, *de abile*, *quasi dehabilis*,
de abia.⁷⁰

V. În limba latinească se fac unele nume adiective
care din vorbe, nu de la supin ies în *-ax*. Așa
nomine am făcut și eu din aceleaș vorbe care și
noi le întrebuițăm, din timpul prezente în loc
de *-ere* am pus *-acc*. Spre exemplu, *capere*, *chepare*,
am făcut *capace*; *tenere*, *șinere*, *tenace* ș. a. Sînt
și alte terminații, în *-me*, precum: *lucire*, *lume*;
în *-mentul*, *acoperementul*; în *-os*, *bucuros* ș. a.
care de sine se înțeleg.

⁷⁰ Etimologii gresite.

VI. Допъ ачесте терминацій, дин а̀нселе к̀ввинтеле ностре трасе, а̀м формат а̀р дин ворбеле ши номинеле ностре, май м̀злате номине, де каре п̀зи а̀к̀м нам а̀в̀т.

VII. Ворбеле де редечине, каре а̀н лимба Латинѣскъ к̀ тоате партикуле а, аб, ад, дес, кон, ш. ч. л. с̀нт а̀мпревнате, а̀р ла ной а̀челаш ворбе н̀май к̀ к̀тз у̀на са̀ доу дин а̀челаш партикуле с̀нт а̀мпревнате; а̀шиждерѣ к̀ тоате партикуле лѣм а̀мпревнат а̀н лимба нострѣ. Ши де че н̀? Ф̀инд к̀ ши партикуле с̀нт дин ворбеле ностре трасе, ши а̀нселе ворбеле де редечине а̀ле ностре с̀нт, прек̀м: д̀чере, а̀д̀чере, деа̀д̀чере, ѐд̀чере, ш. а. Капере, а̀нчепере, май а̀нтзю к̀ а̀кчепере, дечепере, ѐкчепере, кончепере, а̀нчепере, перчепере, ш. а. Ла каре се к̀вине а̀ с̀ни к̀ допъ а̀челаш рег̀ле а̀ Грамматикей а̀ а̀ се а̀нтрев̀инца тоате ворбеле а̀мпревнате, допъ каре се а̀нтрев̀инцазе че-

- VI. După aceste terminații, din însele cuvintele noastre trase, am format iar din vorbele și numele noastre mai multe nume de care pînă acum n-am avut.
- VII. Vorbele de rădăcină, care în limba latinească cu toate particulele a-, ab-, ad-, des-, con- ș. c. l. sînt împreunate, iar la noi aceleaș vorbe numai cu cîtă una sau doao din aceleaș particule sînt împreunate, așijderea cu toate particulele le-am împreunat în limba noastră. Și de ce nu? Fiindcă și particulele sînt din vorbele noastre trase și însele vorbele de rădăcină ale noastre sînt, precum *ducere, aducere, deducere, educere* ș. a.; *capere, incepere, mai întii cu accepere, decepere, escepere, concepere, incepere, percepere* ș. a. La care se cuvine a ști că după aceleaș regule a gramaticii au a se întrebuița toate vorbele împreunate, după care se întrebuițază ce-

❖ (38) ❖

ЛЕ ДИИ ЛИМБА НОСТРЪ: СПРЕ ЕКЕМПЛАЪ, ДЕ
 ЛА ДЪЧЕРЕ ЗИЧЕМ АН ТЕМПЪ ПРЕТЕРИТЪ,
 АМ ДЪС, АША ДЕЛА РЕДЪЧЕРЕ, РЕДЪС, ЪР НЪ
 РЕДЪЦИРЪИТ, АША КОРБЕСК ЧЕЙ СТРЕ-
 ИИИ, КАРЕ ЪЪ ДЕЛА НОИ ВОРБА АЧАСТА.
 АШИЖДЕРЪ ДЕ ЛА РЕПОРТАРЕ, СЕ КЪВИНЕ А
 ЗИЧЕ РЕПОРТАТ; ЪР НЪ РЕПОРТИРЪИТ, ДЕ
 ЛА АКЧЕРЕДЕ АКЧЕПЪТ, КА ШИ ДЕЛА АН-ЧЕ-
 ПЕРЕ, АНЧЕПЪТ, АША ШИ КЪ ЧЕЛЕ ЛАЛТЕ
 АМПРЕЪНАТЕ.

te din limba noastră. Spre exemplu, de la *du-
 cere*, zicem în timpul preterit *am dus*, așa de
 la *reducere* — *redus*, iar nu *redușiruit*, așa vor-
 bese cei streini, care iau de la noi vorba aceasta.
 Așijderea de la *reportare* se cuvine a zice *reportat*,
 iar nu *reportiruit*; de la *accepere* — *accepul*, ca și
 de la *incepere* — *inceput*, așa și cu celelalte îm-
 preunate.

❖ (39) ❖

А.

АИНТЕ, де ла ante. **Вор**, **АИТЕ**, **ДЕШДЕЗИ-**
ЧЕМ **АН**-**АИТЕ**: де **АИЧЙ** **ВИНЕ**
АИИЦАРЕ, proficere, **ВОРУЦЕН**, че **ЗИЧЕМ**
АВАНЦИРДИ, де ла Французй **авансер**,
АВАНЦЕР, де ла **avant**, **АВАНТ** че **ВИНЕ** **ДЕ**
ЛА **анте**, **АИТЕ**; **ФАЧЕ** **ПАШ** **АНАИТЕ**.
АИИТАЧЕ, profectus, **Fortgang**, **Вор-**
тheil, **меруерѣ** **АНАИТЕ**.
АИИЦЕМЕНТЪЛ, promotio, **Beförderung**,
 че **ЗИЧЕМ** **АВАНЦЕМАНТ**, **ПАШ** **ЛА** **Ъ** **СТАРЕ**
МАИ **МАРЕ**.

АНИС, де ла annus, **das Jahr**. **ДЕЧЙ**
АИНАЛИИ, annales, **Jahrbücher**, **КЗРЧЙ** **АН**
КАРЕ **СЕ** **ЕКРЮ** **ФАПТЕЛЕ** **ЧЕ** **СЕ** **АНТЪМПЛЪ** **АН-**
ТРЪИ **АНИ**.

ПЕРЕННЕ, perenne, **immerwährend**, **ДЕ**
ПЪРЪРЪѣ.

ПЕРЕННАЛЕ, perennale, **ІАР** **АЧЕЛ**: **ПЕРЕННА-**
ЛИТАТЕ, perennalitas, **Dauerhaftigkeit**,
ТРАЮ **АН** **ПЪРЪРЪѣ**.

Б.

БЛАНД, де ла blandus, **liebkosend**, **АЛТ-**
МИНТРЕЛѣ **БЛАНД**; **ЧЕЛ** **ЧЕ** **СЕ** **АРАТЪ** **КЪ** **АВЛ-**
ЧѣЦЕ **КЗТРЪ** **ЧИНЕВА**, **НЕМЦЕШТЕ** **sanft**.

БЛАН-

А.⁷¹

АИНТЕ, де ла ante, vor, де unde **зичем** **инainte**. Де aici
 vine

Аиңаре, proficere, **vorrücken**, че **зичем** **аванѣири**,
 де ла франзузи **avancer** (**avanțer**), де ла **avant**, че **vine**
 де ла **ante**, **ainte**; **face** **паș** **инainte**.

Аинтате, profectus, **Fortgang**, **Vorteil**, **мергереа**
инainte.

Аиңементул, promotio, **Beförderung**, че **зичем**
аванѣемăнт, **паș** **ла** **о** **старе** **маи** **маре**.

АННУ, де ла annus, **das Jahr**. **Деци**

Анналии, annales, **Jahrbücher**, **цăрѣи** **ин** **каре** **се** **scriu**
фapte **че** **се** **интimplă** **интр-ун** **ан**.

Перенне, perenne, **immerwährend**, **де** **пуруреа**.

Переннале, perennale, **иар** **ацееа**. **Переннали-**
тате, perennalitas, **Dauerhaftigkeit**, **траи** **ин** **пу-**
руреа.

В.

БЛАНД, де ла blandus, **liebkosend**, **алтмнтреlea** **blind**,
цел **че** **се** **аратă** **цу** **дулцеатă** **цăтрă** **цинева**, **немѣște**
sanft.

⁷¹ Ordinea este aceea a alfabetului chirilic.

❖ (40) ❖

БЛАНДЕЦЕЛЕ, *blanditiae, Sanftmuth, inim-*
miz ииФРХНГХ.

БАТЕРЕ, ДЕ ЛА ФРАНЦУЗЪИ *battre, батр, schla-*
gen, локн, verberare.

БАТАІА, *Streit, чертаре.*

БАТАЛІА, *Schlacht, pugna, батаіа кс ар-*
меле.

БАТАЛІОН, *bataillon, eine Batallion,*
 ЧИИЧ, ШАГЕ, ПЪИ ЛА ОПТ СЪТЕ ДЕ СОЛДАЦЪИ.

В.

ВЕДЕРЕ, ДЕ ЛА *videre, sehen.*

ВИСА, *visum, eine Erscheinung im Trau-*
me, ведере ии сомн.

ВИСАРЕ, *somniare, träumen.*

ВЕЗЪ, *visus, das Sehen, ведерк дин че-*
ле чинчій семаццїи.

ВЕЗАЦІЕ, *das Gesicht, fața, vultus.*

ВИЗІЕ, *visio, eine Vorstellung in der See-*
le, понерѣ, иикиишѣрк ии мѣрге.

ВИЗИТАРЕ, *visitare, besuchen, черчета, ве-*
дѣ че фаче чиннева.

ВИЗИТА, *visitatio, Besuch, черчетаре.*

ВВИДЕНТЕ, *evidens, augenscheinlich, кіар,*
към се поте ведѣк ши кс окіи.

ВВИДЕНЦІЕ, *evidentia, Augenscheinlich-*
heit, кѣнд чева ѣкіар, де се веде кс окіи
минциї. Ни-

Blanc de țele, *blanditiae, Sanftmut, inimă infrintă.*
 BATERE, de la franțuzi *battre (batr), schlagen, lovi,*
verberare.

Bataia, *Streit, certare.*

Batalia, *Schlacht, pugna, bătaia cu armele.*

Batalion, *bataillon, eine Batallion, cinci, șase pîn*
la opt sute de soldați.

V.

VEDERE, de la *videre, sehen.*

Visul, *visum, eine Erscheinung im Traume, vedere*
in somn.

Visare, *somniare, träumen.*

Ve z u, *visus, das Sehen, vederea din cele cinci simțiri.*

Ve z a ț i e, *das Gesicht, fața, vultus.*

Vizie, *visio, eine Vorstellung in der Seele, punerea,*
închipuirea în minte.

Vizitare, *visitare, besuchen, cerceta, vedea ce face*
cineva.

Vizita, *visitatio, Besuch, cercetare.*

Evidente, *evidens, augenscheinlich, chiar, cum se*
poate vedea și cu ochii.

Evidenție, *evidentia, Augenscheinlichkeit, cînd*
ceva e chiar, de se vede cu ochii minții.

❁ (41) ❁

ИИВИДЕРЕ, *invidere, beneiden*, ВЕДѢ КЪ
ОКІЙ РЪИ ЧЕВА БИНЕ ЛА ЧИНЕВА.

ИИВИДИЕ, *invidia, der Neid*, ОЗРЕШТЕ
ЗАВИСТІА.

ПРОВИДЕРЕ, *providere, vorher sehen, für
Etwas sorgen*, ВЕДѢ МАИНАНТЕ, СЕ ГРИ-
ЖИ МАИНАНТЕ КЪ ЧЕВА.

ПРОВИДЕНЦІЕ, *providentia, Vorsicht*, пор-
тарѢ ДЕ ГРИЖЕ ДЕ ЧЕЛЕ ЧЕ ВОР СЪ ФІЕ.

ПРЪДЕНТЕ, (АИ ЛОК ДЕ ПРОВИДЕНТЕ) *pru-
dens, klug*, БЕЗЕТОР АНАНТЕ, ПОРТЕТОР
ДЕ ГРИЖЕ ДЕ ЧЕЛЕ ЧЕ ВОР СЪ ФІЕ.

ПРЪДЕНЦІЕ, *prudentia, Klugheit*, ВЕДѢРѢ
АНАНТЕ КЪ ОКІЙ МИНЦІЙ ЛА ЧЕЛЕ ЧЕ ВОР СЪ
ФІЕ, ШИ ПОРТАРѢ ДОПЪ АЧЕЛѢ.

РЕВИДЕРЕ, (ПР НЪ РЕВИДИРЪИ) *revidere,
wieder sehen*, ВЕДѢ ПЪР, ВЕДѢ СЪ НЪ ФІЕ
РЕМАС АИ ЧЕВА ПРО ГРЕШАЛЪ.

РЕВИЗИЕ, *revisio, Revision*, ВЕДѢРѢ АДОУ
ОЪРЪ, ПРЕСТЕ ЧЕВА, СЪ НЪ ФІЕ РЕМАС ПРО ГРЕ-
ШАЛЪ.

ВЕНИРЕ, ДЕЛА *venire, kommen*.

АДВЕНИРЕ, *advenire, ankommen*, ВЕНИ ЛА
ЧЕВА, СОСИ.

АДВЕНТУ, *adventus, die Ankunft*, СОСИ-
РѢ, ВЕНИРѢ ЛА ЧЕВА.

ДЕВЕНИРЕ, *devenire, herabkommen*, ВЕНИ
АИ ЖОС, ДЕЧІ ВЕНИ ДЕЛА СТАРЕ МАИ КЪНЪ
ЛА МАИ РЪ. ВЪЕ-

Invidere, invidere, beneiden, vedea cu ochii răi
ceva bine la cineva.

Invidie, invidia, der Neid, sîrbește *завистіа*.

*Providere, providere, vorher sehen, für Etwas
sorgen*, vedea mai nainte, se griji mai nainte cu
ceva.

Providenție, providentia, Vorsicht, purtarea de
grijă de cele ce vor să fie.

*Prudente (in loc de providente), prudens, klug,
văzător înainte*, purtător de grijă de cele ce vor
să fie.

Prudenție, prudentia, Klugheit, vederea înainte
cu ochii minții la cele ce vor să fie și purtarea după
acelea.

Revidere (iar nu revidirui), revidere, wiedersehen,
vedea iar, vedea să nu fie rămas⁷² în ceva vro
greșală.

Revizie, revisio, Revision, vederea a doao oară
preste ceva, să nu fie rămas vro greșală.

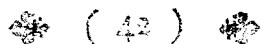
VENIRE, de la *venire, kommen*.

Advenire, advenire, ankommen, veni la ceva, sosi.

Adventu, adventus, die Ankunft, sosirea, venirea
la ceva.

Devenire, devenire, herabkommen, veni în jos,
deci veni de la stare mai bună la mai ră.

⁷² Conjunctiv perfect construit cu forma flexionară a lui *a fi*.

ВѢНИРЕ, *evenire*, *sich zutragen*, ВЕНИ ДИИ
АИТЪМПАДРЕ.

ВЕНТЪ, *eventus*, *der Ausgang einer Sa-*
che, ЕШИТЪ ДЕ ЧЕВА.

ИНВЕНИРЕ, *invenire*, *finden*, ВЕНИ АИ ЧЕ-

ВА, ДЕЧИ АФЛА, ГЪСИ, ДЕСКОПЕРИ.

ИНВЕНЦИОНЕ, *inventio*, *Erfindung*, АФЛА-

РЪ, ДЕСКОПЕРИРЪ ДЕ ЧЕВА.

КОНВЕНИРЕ, *convenire*, *zusammenkom-*
men, ВЕНИ АМПРЕВНА, ААДНАРЕ.

КОНВЕНИРЕ, *zutreffen*, *prost cuvinire*, КЪ-

ВІНАРЕ, СЕ КЪДЪ.

КОНВЕНТЪ, *conventus*, *Zusammenkunft*,

ААДНАРЪ.

КОНВЕНЦИОНЕ, *conventio*, *Vergleich*, АМ-

ПЕКАРЪ.

КОНВЕНІІНЦІЕ, *convenientia*, *Ueberein-*
kunft, ВЕНИРЪ АМПРЕВНА, ТОКМИРЪ УНА

КЪ АЛТА.

КЪВІІНЦЕ, *decor*, *Wohlstand*, БНА КЪ-

ВІІНЦЕ.

ПЕРВЕНИРЕ, *pervenire*, *gelangen*, АЦІІНЦЕ

ЛА ЧЕВА.

ПРОВЕНИРЕ, *provenire*, *hervorwachsen*,

ВЕНИ ДИИ ПЕМАИТ, КРЕСЧЕ.

ПРОВЕНТЪ, *proventus*, *Einkünften*, ВЕНИ-

ТЪРИЛЕ ДИИ МОШІЕ.

Evenire, *evenire*, *sich zutragen*, *veni din întim-*
plare.

Eventu, *eventus*, *der Ausgang einer Sache*, *ieșitu*
de ceva.

Invenire, *invenire*, *finden*, *veni în ceva*, *deci*
afla, *găsi*, *descoperi*.

Inveniciune, *inventio*, *Erfindung*, *aflarea*, *des-*
coperirea de ceva.

Convenire, *convenire*, *zusammenkommen*, *veni îm-*
preună, *adunare*.

Convenire, *zutreffen*, *prost cuvînire*, *cuvînire*,

se cădea.

Conventu, *conventus*, *Zusammenkunft*, *adunarea*.

Conveniciune, *conventio*, *Vergleich*, *împăcarea*.

Convenienție, *convenientia*, *Übereinkunft*, *ve-*
nirea împreună, *tocmirea una cu alta*.

Cuvințe, *decor*, *Wohlstand*, *bunăcuvință*.

Pervenire, *pervenire*, *gelangen*, *agiunge la ceva*.

Provenire, *provenire*, *hervorwachsen*, *veni din*
pămînt, *crește*.

Proventu, *proventus*, *Einkünften*, *veniturile din*
moșie.

ВЕРТИРЕ. DE LA *vertere, wenden, umdrehen*, ВЪРТИРЕ, АНТОРЧЕ.

ВЕРСЪ, *versus, hingeehrt*, АНТОРС КЪТРЪ ЧЕВА. ДЕ АНЧЫ ВИН СЪС, АН ЛОК ДЕ СЪРСЪМ, *sursum, aufwärts*, ЖОС, АН ЛОК ДЕ ДЕОРСУМ, *deorsum, zeors*, УНДЕ СВЪРШИТЪ *ursum, orsum*, Ё МЪТАТ АН, УС, ОС.

ВЕРСЪ, *versus, Vers*, ОЛАВЕНЕШТЕ СТИХЪ, ДЕ ЛА ВЕРСЪ ВИН:

ВЕРСАРЕ, *versare, sich herumdrehen an einem Orte*, СЕ АНТОРЧЕ, ВЕРТИ ДЕСЕ УРЪИ АНТР УН ЛОК, САЪ АНТР У АНВЕЦЕТЪРЪ.

ВЕРСАРЕ, *effundere, ausschütten*, ЛАПЕДА.

ВЕРСАРЕ, *invertere, umwerfen*, ВЕРСА УН КАР КЪ ФЪН, Ш. А.

ВЕРСИЕ, *versio, Uebersetzung*, АНТОРЧЕРЕ ДЕ ПРЕ У АНМЕА АНТР АЛТА.

АВЕРТИРЕ, *avertere, abwenden*, ВЕРТИ АНТР АЛТА ПАРТЕ.

АВЕРСИЕ, *aversio, Verabscheu*, УРЧЮНЕ, АНТОРЧЕ ФАЦА ДЕ КЪТРЪ ЧИНЕВА.

АДВЕРТИРЕ, *advertere, hinwenden*, АНТОРЧЕ ЛА ЧЕВА.

АДВЕРСЪ, *adversus, wider, entgegen*, АМПРОТИВЪ, КЪ ФАЦА АНТОРСЪ.

АДВЕРСАРИУ, *adversarius, Widersacher*, НЕПРІЕТИН.

АДВЕР.

VERTIRE, de la *vertere, wenden, umdrehen*, *virtire*, întoarce.

Versu, versus, hingeehrt, întors cătră ceva. De aici *vin sus*, în loc de *sursum, sursum, aufwärts*; *jos*, în loc de *deorsum, zeors*, unde sfârșitu *-ursum, -orsum* e mutat în *-us, -os*.

Versu, versus, Vers, slavenește *сгѣхъ*. De la *versu* *vin*:

Versare, versare, sich herumdrehen an einem Orte, se întoarce, *virti* deseori într-un loc sau într-o învățătură.

Versare, effundere, ausschütten, *lăpeda*.

Versare, invertere, umwerfen, vărsa un car cu sîn ș. a.

Versie, versio, Übersetzung, întoarcere de pre o limbă într-alta.

Avertire, avertere, abwenden, *virti* într-altă parte.

Aversie, aversio, Verabscheu, uriciune, întoarce fața de cătră cineva.

Advertire, advertere, hinwenden, întoarce la ceva.

Adversu, adversus, wider, entgegen, împotriva, cu fața întoarsă.

Adversariu, adversarius, Widersacher, neprietin.

❀ (44) ❀

АДВЕРСИТАТЕ, *adversitas, Widerwärtig-*
heit, ăntăzmpălare nenorocoasă.
 КОНВЕРТИРЕ, *convertere, verwandeln, мѣ-*
та, върти ăнтраат чева.
 КОНВЕРСАРЕ, *conversari, umgehen mit Je-*
mand, ымѣла десе ырї кѣ чинева.
 КОНВЕРСАЦІЕ, *conversatio, Umgang mit Je-*
mand, ымѣларѣ кѣ чинева.
 ПЕРВЕРТИРЕ, *pervertere, verkehren, стрика.*
 ПЕРВЕРС, *perversus, verkehrt, стрикаѣ дѣ*
чот.
 ПЕРВЕРСИТАТЕ, *perversitas, verkehrte Art,*
ревъртирѣ, дѣла развърщеніе.
 РЕВЕРТИРЕ, *revertere, zurückkehren, ăн-*
торче ăнапой.

A.

ДАРЕ, *de la dare, geben, дѣ ăнчї*
Датор, dator, der Geber.
 АДАДРЕ, *addere, hinzusetzen, да ла чева,*
ăдашѣ.
 АДАДРЕ, ăн ăриѡметика, ăдăна нѣмерїї
дѣ ăчелаш фел.
 АДАДИЦІЕ, *additio, die Addition, ăдăнарѣ*
нѣмерилор ăнтрăна.
 ДЕДЕРЕ, *dedere, ergeben, дѣдарѣ.*
 ДЕДИЦІЕ, *deditio, die Uebergabe, презарѣ.*
 ЕДЕРЕ, *edere, herausgeben, да ăфарѣ,*
п. е. ă карте. ăдăнѣ

Adversitate, adversitas, Widerwärtigkeit, ăntim-
plare nenorocoasă.

Convertire, convertere, verwandeln, muta, virti
ăntr-altceva.

Conversare, conversari, umgehen mit Jemand,
umbla deseori cu cineva.

Conversație, conversatio, Umgang mit Jemand,
umblarea cu cineva.

Pervertire, pervertere, verkehren, strica.

Pervers, perversus, verkehrt, stricat de tot.

Perversitate, perversitas, verkehrte Art, răzvră-
tire. de la развърщенїе.

Revertire, revertere, zurückkehren, întoarce ănapoi.

D.

DARE, de la dare, geben, дѣ aici

Dator, dator, der Geber.

Addere, addere hinzusetzen, да ла чева, адаоге.

Addere, ăn aritmetică aduna numerii de acelaș fel.

Addiție, additio, die Addition, adunarea numerilor
ăntr-una.

Dedere, dedere, ergeben, дѣдарѣ.

Deditiie, deditio, die Uebergabe, predarea.

Edere, edere, herausgeben, да ăфарă, п. е. о карте.

❀ (45) ❀

ВѢДИЦІЕ, editio, Auflage, дѢРѢ ІН ТѢПАРІ
рѢ І УНЕЙ КЪРЦІИ.

КОНДѢРЕ, condere, aufheben, РЕДИКАСІС,
ДЕЧИ

АСКОНДѢРЕ, abscondere, verbergen, АС-
КЪНДѢРЕ.

КОНДИЦІЕ, conditio, die Beschaffenheit
einer Sache, der Zustand derselben, СТА-
РѢ ІНШІИ ЛЪКРЪ.

КОНДИЦІЕ, die Bedingung, ПЪНТЪРИЛЕ ЛА
ІН КОНТРАКТ.

ПЕРДѢРЕ, perdere, verlieren.

ПЕРДИЦІЕ, perditio, Verderbniß, Unter-
gang, ПЕРДѢРЕ ФЕР НЕДЕЖДЕ ДЕ А ІШИ
ДИИ СТРИКЕЧЮНЕ.

ПРОДѢРЕ, prodere, verrathen, ЛЕСА ЛА НЕ-
ВОЕ, НЪ ЦИНѢ КРЕДИЦА, ДА АФАРЪ.

ПРОДИЦІЕ, proditio, die Verrätherey, пре-
дѢРѢ ТАЙНЕЛОР, КЪНЕА ІНКРЕДИЦАЧЕ.

ПРОДИТОР, proditor, Verräther, ПРЕДЕ-
ТИТОРЮ.

РЕДѢРЕ, reddere, wiedergeben, ДА ІІР
ІНАПОИ.

ОВЪДѢРЕ, subdere, untergeben, СППЪНЕ.

ТРАДѢРЕ, tradere, übergeben, ПРѢДА.

ТРАДѢРЕ, vortragen, ДА ІНВЕЦЕТЪРЪ ЛА
ДЕЧИ, АША ІНВЕЦЕТЪРЪ ЧЕ АМ ЛЪАТО ДЕ ЛА
АЛЦИ.

Тра-

Ediție, editio, Auflage, darea în tipari a unei cărți.

Condere, condere, aufheben, rădica sus, deci

Ascondere, abscondere, verbergen, ascundere.

Condiție, conditio, die Beschaffenheit einer Sache,
der Zustand derselben, starea unui lucru.

Condiție, die Bedingung, puncturile la un contract.

Perdere, perdere, verlieren.

Perdiție, perditio, Verderbniß, Untergang, pier-
dere fără nădejde de a ieși din stricăciune.

Prodere, prodere, verraten, lăsa la nevoie, nu ținea
credința, da afară.

Prodiție, proditio, die Verätherei, predarea taine-
lor cuiva încredințate.

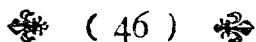
Proditor, proditor, Verräter, predetători.

Reddere, reddere, wiedergeben, da iar înapoi.

Subdere, subdere, untergeben, supune.

Tradere, tradere, übergeben, preda.

Tradere, vortragen, da învățătură la, deci așa
învățătură ce am luat-o de la alții.

Традиціе, *traditio, Uebergebung, Vortrag*, ка ши борба, ачеа аре а̀нцелегере.

ДѸчере, де ла ducere, *führen*.

АѸдѸчере, *abducere, wegführen*, дѸче де а̀чи.

АѸдѸчере, *adducere, herzuführen*, дѸче а̀чи.

ДеѸдѸчере, *deducere, begleiten*, петрече пре чинева а̀ кас.

ѸдѸчере, *educere, hinausführen*, дѸче а̀фарѸ.

ѸдѸкаре, *educare, auferziehen*, кресче, дѸче де мѸнѸ кѸтрѸ кинѸ.

ѸдѸкаѸѸе, *educatio, Erziehung*, а̀ша Ѹ кресчере.

КонаѸчере, *conducere, nützlich sein*, фи де фолос; а̀часта мѸе конаѸче.

КонаѸктор, *conductor*, чел че а̀ пре чинева а̀н а̀ле сале пре платѸ.

ПерѸдѸчере, *perducere, so weit bringen*, дѸче пѸн а̀коло.

ПроѸдѸчере, *producere, hervorführen*, а̀дѸче а̀нкочѸ, фаче а̀ насче кресче.

ПроѸдѸкѸнѸ, проѸдѸктѸ, *productio, productum, das Geschöpf*, фептѸрѸ дѸсе а̀нн чева, че се насче, че кресче.

ПроѸдѸктѸ, а̀н а̀риѸметикѸ, сѸмма че ѐсе, а̀нн мѸлтипликаѸѸе, сѸб а̀дѸнѸѸе.

РЕДѸ-

ТрадиѸѸе, *traditio, Uebergebung, Vortrag*, ка а̀нцелегере.

ДУСЕРЕ, де ла ducere, *führen*.

АѸducere, *abducere, wegführen*, duce de aci.

АѸducere, *adducere, herzuführen*, duce aci.

ДѸducere, *deducere, begleiten*, petrece pre cineva acas.

ЕѸducere, *educere, hinausführen*, duce afară.

ЕѸducare, *educare, auferziehen*, crește, duce de mină cătră bine.

ЕѸducаѸѸе, *educatio, Erziehung*, а̀ша о creștere.

СондѸчере, *conducere, nützlich sein*, fi de folos: *aceasta mie conduce*.

СондѸктор, *conductor*, чел че а̀ пре чинева а̀н а̀ле сале пре платă.

ПердѸчере, *perducere, so weit bringen*, duce pîn acolo.

ПродѸчере, *producere, hervorführen*, aduce in-coaci, face a naște, crește.

ПродѸциѸне, *productul, produc'io, productum, das Geschöpf*, сăптурă дѸсă дин чева, че се наște, че crește.

ПродѸцѸтѸ, а̀н а̀риѸметикă, сѸмма че ѐсе, а̀нн мѸлтипликаѸѸе саѸ адѸѸѸе.

❁ (47) ❁

Редучере, *reducere, zurückführen*, аще
апапой.

Редучере, ааще ла нумеръ май мик, саз
словозн ѿ аащаре де Голдацн, че зичем
ааинтреае, редучирѣн.

Редукціе, *reductio, Zurückbringung*, аащ-
черѣ апапой.

Редукціе, аа ари.о.метике се зиче нумерій
май мари, ааще ла май mare прец ши
май мик нумер прин редукціе.

Редукціе, *Reduzierung*, микѣтеларѣ де че-
ва, аащчерѣ ла нумер май мик.

Седучере, *seducere, bei Seite führen*,
аще ла ѿ парте.

Традучере, *traducere, herüberführen*,
трече ааще де аста парте, дечн

Традучере, *übersetzen*, scoate депре ѿ лим-
ке аа алта.

Традучкюне, *traductio, Uebersetzung*, ка
ши ворба.

R.

Каdere, де ла *cadere, fallen*.

Казѣ, *casus, der Fall*, казѣтѣ.

Казѣ, *die Endung*, кадарѣ ѿней ворбе,
ла свѣршит.

Акцидере, *accidere, sich zutragen*, кааѣ
ла чева, се аантѣмпла.

Акци-

Reducere, *reducere, zurückführen*, duce inapoi.

Reducere, aduce la număr mai mic sau slobozi o
adunare de soldați, ce zicem almintrelea *redufirui*.

Reducție, *reductio, Zurückbringung*, aducerea în-
poi.

Reducție, în aritmetică se zice numerii mai mari;
aduce la mai mare preț și mai mic număr prin
reducție.

Reducție, *Reduzierung*, micutelarea de ceva, adu-
cerea la număr mai mic.

Seducere, *seducere, bei Seite führen*, duce la o
parte.

Traducere, *traducere, herüberführen*, trece, aduce
de astă parte, deci

Traducere, *übersetzen*, scoate de pre o limbă în
alta.

Traducțiune, *traductio, Übersetzung*, ca și vorba.

C.

CADERE, de la *cadere, fallen*.

Cazu, *casus, der Fall*, căzutu.

Cazu, *die Endung*, căderea unei vorbe la sfârșit.

Accidere, *accidere, sich zutragen*, cădea la ceva,
se întâmpla.

❁ (49) ❁

Акцепционе, *acceptio, Annnehmung*, примирѣ; се зиче прост кепа, дѣшде ам-преднат кѣ анте, анте, се зиче
 Античипаре, антекепаре, *anticipare, vorausnehmen*, аѣа, прими май наинте дѣ термин.
 Античипаѣе, *anticipatio, Vorausnehmung*, примирѣ май наинте дѣ време.
 Дечепере, *decipere, hintergehen*, анишела-вкчепере, *excipere, ausnehmen*, аѣа афарз-вкчепционе. *excerptio, Ausnahme*, аѣаре, афарз, (нзатѣ,) Слав.
 Кончепере, *concupere, fassen, zusammenfassen*, сѣ акиновѣ, кѣпринде ани минте, алектѣи гѣндѣриле.
 Концептѣ, *conceptus, Konzept*, концептѣ, гѣндѣриле алектѣите.
 Оккѣпаре, дѣ ла кепаре, *occupare, einnehmen*, принде кѣ гѣндѣ дѣ а цинѣ пен-трѣ а сеѣ.
 Оккѣпаре, *beschäftigen*, се кѣпринде кѣ аѣкѣѣ.
 Оккѣпаѣе, *occupatio, Einnahme*, прин-дѣре.
 Оккѣпаѣе, *Beschäftigung*, кѣприндѣре дѣ сине кѣ аѣкѣѣ.
 Перчепере, *percipere, verstehen*, аницелле-чере, перчепере.

D

Пер-

Асцепционе, *acceptio, Annnehmung*, primirea ; se zice prost *chepa*, de unde, împreunat cu *ante, ainte*, se zice

Anticipare, *antechepare, anticipare, vorausnehmen*, lua, primi mai înainte de termen.

Anticipație, *anticipatio, Vorausnehmung*, primirea mai înainte de vreme.

Decepere, *decipere, hintergehen*, înșela.

Esccepere, *excipere, ausnehmen*, lua afară.

Esccepционе, *excerptio, Ausnahme*, luare afară (нзатѣ, slav.).

Concepere, *concupere, fassen, zusammenfassen*, sie închipui, cuprinde în minte, alcătui gândurile.

Conceptu, *conceptus, Konzept (concept)*, gândurile alcătuite.

Occupare, de la *chepare, occupare, einnehmen*, prinde cu gându de a ținea pentru a său.

Occupare, *beschäftigen*, se cuprinde cu lucru.

Occupație, *occupatio, Einnahme*, prinderea.

Occupație, *Beschäftigung*, cuprinderea de sine cu lucru.

Percepere, *percipere, verstehen*, înțelegere, percepere.

❁ (50) ❁

Перцепере, *geniessen*, трѣи дни чева, прии-
де, траѣе фолосѣ дни чева.

Перцепкне, *perceptio*, das *Verstehen*,
ѡнциаллеѣрѣ, пречеперѣ.

Перцептѣ, саѣ перчендѣ, *perceptus*, *Ver-*
stand.

Ѡнчепере, *incipere*, *ansfangen*, прииде а
фаче чева.

Ѡнчептѣ, *inceptum*, der *Vorsatz*, *An-*
sfang.

Ѡнчепаре, *eingehen*, ѡнтра ѡн чева.

L.

Лигаре, де ла *ligare*, (легаре, *legare*, ѡл-
тѣ ѡнциаллеѣере, ѡре) *binden*.

Ѡллигаре, *alligare*, *anbinden*, лига ла чева.
Ѡллигаѣѣ, *foedus*, *Bündniß*, Францѣзе-
ште ѡлліанѣѣ, *alliance*.

Делангаре, *entbinden*, *solvere*.

Коллигаре *colligare*, *zusammenbinden*,
лига ѡмпрѣдна.

Коллигаѣѣ, *colligatio*, *Zusammenbindung*,
лигарѣ ѡмпрѣдне.

Облигаре, *obligare*, *verbinden*, лига ѡм-
прежѣр, саѣ се фаче кѣйка чева детор.

Облигаѣѣ, *obligatio*, *Verbindlichkeit*, де-
торіа ѡ фаче, ла че ѡмѣ ѣ лигат.

Лѣчи-

Перцепере, *genießen*, трѣи дни чева, прінде, траге
фолос дин чева.

Перцепциуне, *perceptio*, das *Verstehen*, ѡнѣлеге-
реа, перцепереа.

Перцепту сау перцепулу, *perceptus*, *Verstand*.

Ѡнчепере, *incipere*, *ansfangen*, прінде а фаче чева.

Ѡнчепту, *inceptum*, der *Vorsatz*, *Anfang*.

Ѡнчепаре, *eingehen*, ѡнтра ѡн чева.

L.

LIGARE, de la *ligare* (*legare* altă ѡнѣлеgere are), *binden*,

Alligare, *alligare*, *anbinden*, lega la чева.

AlligaȚie, *foedus*, *Bündnis*, франѣзуѣште *alliance*,
alliance.

Desligare, *entbinden*, *solvere*.

Colligare, *colligare*, *zusammenbinden*, lega ѡмпре-
унă.

ColligaȚie, *colligatio*, *Zusammenbindung*, legarea
ѡмпреунă.

Obligare, *obligare*, *verbinden*, lega ѡмпрежур сау
се фаче куива чева детор.

ObligaȚie, *obligatio*, *Verbindlichkeit*, detoria a face
la ce omu e legat.

ЛУЧИРЕ, де ла *lucere, leuchten*, стрелсчире.

ЛУЧАФЕР, *lucifer, Morgenstern*, стѣш де
ДИМИНѢЦЕ ЧЕ АДУЧЕ ЛУЧЕ, АДЕКЕ ФЕРА, САШ
ПОРТЪ ЛУМИНА ЗИЛІЙ.

ЛУКУБРАРЕ, *lucubrare, bei Lichte arbei-
ten*, ЛУКУРА ЛА ЛУМЕНАРЕ.

ЛУМЕ, *das Licht, die Welt*, де ла *lumen*,
ЧЕ СЕ ВЕДЕ КЪ ОКІЙ.

ЛУМИНА, *lumen, das Licht*, ПРИН ЧЕ ВЕДЕМ
ТОТЪЛА ЧЕ Е АН ЛУМЕ.

ЛУМИНАРЕ, *luminare, erleuchten*, ФАЧЕ ЧЕ-
ВА А СЕ ВЕДЪ КІАР.

ИЛУМИНАРЕ, *illuminare, erleuchten*, ЛУ-
МИНА.

ИЛУСТРЕ, *illustris, berühmt*, ЧЕ СЕ АФЛАЪ АН
ВЕДЕРЕ, ДЕЧІ ВЕСТИТ, ДЕ ВЪИ НЪМ.

ИЛУСТРИСИМ, *illustrissimus, hochwürdig*,
ТИТЪЛА А ВПИСКОПЪЛЪИ, ШИ АЛТОРА ДОМНИ
МАРИ.

ПЕРИЛУСТРЕ, *perillustris, sehr ansehnlich*,
ТИТЪЛА ЧЕ СЕ А ЛА УМЕНИ АЛЕШИ.

ПЕРЛУЧИРЕ, стрелсчире, *perlucere, durch-
schimmern*.

М.

МИТЕРЕ, де ла *mittere*, де unde вине чел
АМПРЕЗНАТ, ТРИ-МИТЕРЕ, *schicken*,
КА ШИ ТРИМИТЕРЕ.

LUCIRE, де ла *lucere, leuchten, strălucire*.

ЛУСЕАФЕР, *lucifer, Morgenstern*, steao de dimineață
че адуе луе, адекă ферă сау поартă лумина зилии.

ЛУКУБРАРЕ, *lucubrare, bei Lichte arbeiten*, lucră la
luminare.

ЛУМЕ, *das Licht, die Welt*, де ла *lumen*, че се vede
cu ochii.

ЛУМИНА, *lumen, das Licht*, prin ce vedem totul ce
e în lume.

ЛУМИНАРЕ, *luminare, erleuchten*, face ceva a se
vedea chiar.

ИЛУМИНАРЕ, *illuminare, erleuchten*, lumina.

ИЛУСТРЕ, *illustris, berühmt*, че се афлă în vedere,
deci vestit, de bun neam.

ИЛУСТРИСИМ, *illustrissimus, hochwürdig*, titlă a
episcopului și a altora domni mari.

ПЕРИЛУСТРЕ, *perillustris, sehr ansehnlich*, titlă ce
se dă la oameni aleși.

ПЕРЛУЧИРЕ, strălucire, *perlucere, durchschimmern*.

М.

МИТЕРЕ, де ла *mittere*, де unde вине цел импреунат,
trimitere, schicken, ка ши тримитере.

❀ (52) ❀

Мисіе, *missio*, *Absendung*, *послать*, че се
да ла *солдату*.

Амитере, *amittere*, *verlieren*, *леса де ла*
сине, *деци* *пердере*.

Амисіе, *amissio*, *die Einbuße*, *пачбуа*,
пердере.

Адмитере, *admittere*, *herzulassen*, *леса*
ла чева.

Демитере, *demittere*, *herablassen*, *леса* *ф:*
жос; *демите* *окии*.

Димитере, *dimittere*, *auseinander gehen*
lassen, *словози* *а се* *десперци*, *ши* *а се*
дече *унс* *де ла* *алтс*.

Димисіе, *dimissio*, *Loslassung*, *словози-*
рѣ *дела* *сине*.

Емитере, *emittere*, *herauschicken*, *три-*
митере *афара*.

Емисіе, *emissio*, *Herauslassung*, *леса* *рѣ*,
тримитерѣ *афара*.

Емисариу, *emissarius*, *Kundschafter*, *че*
тримис *аи* *алтс* *Царѣ* *сз* *адрѣ* *де* *аколо*
ащичичаре *аесине*.

Коммитере, *committere*, *anvertrauen*,
аинкрединца *чева* *кѣйва*.

Коммитере, *Etwas versehen*, *фаче* *чева* *рѣс*.

Коммисіе, *commissio*, *eine aufgetragene*
Verrichtung, *die Jemand ausrichten*
soll, *а* *аинкрединцаре* *де* *ун* *адкрѣ* *сз*
факѣ *чинева*.

Ком-

Мисіе, *missio*, *Absendung*, *absitu* *ce* *se* *dă* *la* *soldați*.
Амитере, *amittere*, *verlieren*, *lăsa* *de* *la* *sine*, *deci*
perdere.

Амисіе, *amissio*, *die Einbuße*, *paguba*, *perderea*.

Адмитере, *admittere*, *herzulassen*, *lăsa* *la* *ceva*.

Демитере, *demittere*, *herablassen*, *lăsa* *în* *jos*:
demite *ochii*.

Димитере, *dimittere*, *auseinandergehen lassen*, *slobozi*
a *se* *despărți* *și* *a* *se* *duce* *unu* *de* *la* *altu*.

Димисіе, *dimissio*, *Loslassung*, *slobozirea* *de* *la* *sine*,

Емитере, *emittere*, *herausschicken*, *trimitere* *afară*.

Емисіе, *emissio*, *Herauslassung*, *lăsarea*, *trimiterea*
afară.

Емисариу, *emissarius*, *Kundschafter*, *cel* *trimis* *în*
altă *țară* *să* *aduc* *de* *acolo* *înștiințare* *ascunsă*.

Коммитере, *committere*, *anvertrauen*, *încredința*
ceva *cuiva*.

Коммитере, *etwas versehen*, *face* *ceva* *rău*.

Коммисіе, *commissio*, *eine aufgetragene* *Berichtung*,
die Jemand ausrichten soll, *o* *încredințare* *de* *un*
lucru *să-l* *facă* *cineva*.

Коммисіе, eine Landesfürstliche Verordnung, um Etwas zu thun, в перемикъ скривъ дела чел май маре пентрѣ а фаче чева.

Коммисариу, commissarius, Kommissär, чел тримис ла аша адкрѣ.

Омитере, omittere, fahren lassen, ласа ла в парте.

Омисіе, omissio, Auslassung, ласарѣ ла в парте, тричерѣ кѣ ведере.

Пермитере, permittere, erlauben, ласа кѣива чева :з факъ, слокози, ерта.

Пермисіе, permissio, Erlaubniß, слокози-ніе, ангиадинце.

Промитере, promittere, versprechen, фигъади.

Промисіе, promissio, das Versprechen.

Ремитере, remittere, zurückschicken, nachlassen, тримите ангиапой, май слокози, че ера ангиине.

Ремисіе, remissio; Herablassung, Nachlassung, ка ши ворба се ангиелеце.

Тримитере, transmittere, hinüberschicken, пѣне, аѣче, порта де чел лалтѣ парте, престе чева.

Тримисіе, transmissio, Ueberfahrt, тричерѣ дин коло.

Commissie, eine Landesfürstliche Verordnung, um etwas zu tun, o poruncă scrisă de la cel mai mare pentru a face ceva.

Commissariu, commissarius, Kommissär, cel trimis la așa lucru.

Omitere, omittere, fahren lassen, lăsa la o parte.

Omisie, omissio, Auslassung, lăsarea la o parte, trecerea cu vedere.

Permitere, permittere, erlauben, lăsa cuiva ceva să facă, slobozi, ierta.

Permisiie, permissio, Erlaubnis, slobozenie, îngăduință.

Promitere, promittere, versprechen, făgădui.

Promisie, promissio, das Versprechen.

Remitere, remittere, zurückschicken, nachlassen, trimite înapoi, mai slobozi ce era întins.

Remisiiie, remissio, Herablassung, Nachlassung, ca și vorba se înțelege.

Trimitere, transmittere, hinüberschicken, pune, duce, purta de cealaltă parte, preste ceva.

Trimisiiie, transmissio, Ueberfahrt, triecerea dincolo.

❁ (54) ❁

II.

Насчере, де ла nasci, gebohren werden.

НатѸ, natus, der Sohn, фiю нескѸт.

Ната, nata, die Tochter, фата.

НатѸ, omnis natus, jedermann, quivis, тот ѡмѸа; тот натѸ ѧш коносче зенатѸ.

НатѸра, natura, die Natur, фiинца чѸ нескѸтѸ ѧн фiе че.

НатѸраде, naturalis, natürlich, че ѣ фекѸт прин насчере, че иѸрчиде дин фiинца чѸ ѧннескѸтѸ. леѸе натѸраде, ѧннескѸтѸ ѧн фiинца ѡмѸабѸи.

Натаде, natalis, де ѧ насчерѸи; зiѸ натаде, der Geburtstag.

НаѸѣ, natio, eine Nation, ѡменѸ май мѸлуѸ нескѸѸи ѧнтр ѧчеа лимба.

НаѸионале, nationalis, eine Nation betreffend, че се ѧтинѸе де ѡ НаѸѣ.

Натив, natus, ungekünstelt, че ѣ фекѸт дин фiинца са, ла че нѸ саѸ пѸе майсторѸа ѡмѸабѸи; ѧѸѸ натив: че се скоте дин пемѸнт ѧша, ка кѸм ѣ кѸна трече прин фок, ши майсторѸа ѡмѸабѸи.

Натив, aufrichtig, offenherzig, нефѸцарник, кѸ ѧнима дѸкѸсѸ, не префекѸт.

Нативитате, nativitas, Geburt, насчерѸѸ.

Нативитате, angeborne Offenherzigkeit, ѧннескѸтѸ нефѸцѸрничѸе.

Ко-

N.

NASCERE, de la nasci, geboren werden.

Natu, natus, der Sohn, fiu născut.

Nata, nata, die Tochter, fata.

Natu, omnis natus, jedermann, quivis, tot omul: tot natu iș cunoaște zănatu.

Natura, natura, die Natur, ființa cea născută în fiiece.

Natural, naturalis, natürlich, ce e făcut prin naștere, ce purcede din ființa cea innăscută; lege naturale, innăscută în ființa omului.

Natale, natalis, de a nașterii: ziua natală, der Geburtstag.

Nație, natio, eine Nation, oameni mai mulți, născuți într-aceea limbă.⁷⁴

Național, nationalis, eine Nation betreffend, ce se atinge de o nație.

Nativ, natus, ungekünstelt, ce e făcut din ființa sa, la ce nu s-au pus măistoria omului: aur nativ, ce se scoate din pământ așa ca cum e cînd trece prin foc și măistoria omului.

Nativ, aufrichtig, offenherzig, nefățarnic, cu inima deschisă, neprefăcut.

Nativitate, nativitas, Geburt, nașterea.

Nativitate, angeborne Offenherzigkeit, innăscută nefățarnicie.

⁷⁴ Să se remarce importanța pe care IORGOVICI o dă comunității de limbă în definierea națiunii.

КОГНАТЪ, САЪ КОМНАТЪ, der Verwandte,
 Фреѣе десне партѣ Фемеаскъ.
 КОМНАЦІЕ, КЪМНЕЦІЕ, cognatio, die Ver-
 wandtschaft.

НОСЧЕРЕ, ДЕ АА ПОСЧЕРЕ, ДЕСНАДЕ ВИНЕ КЪНО-
 СЧЕРЕ, kennen lernen.

НОТЪ, notus. bekannt, носкът, къноскът.
 НОЦІЕ, notio, der Begriff von einer Sa-
 че, перчеперѣ де ѡн аскрѣ.

НОЦИЦІЕ, notitia, die Wissenschaft von ei-
 ner Sache, къносчинца де чева.

НОТА, nota, ein Merkmal, семн пент, ѣ
 а къносче чева.

НОТАРЕ, notare, bemerken, анемнаре.

НОТАБИЛЕ, notabilis, merklich, че ѣ вре-
 дник де анемнат, адеке де сокотинце.

НОБИЛЕ, nobilis, von vornehmer Geburt, де
 нѣм анемнат, вегит, ѡнгреште Nemes.

НОБИЛИТАТЕ, nobilitas, der Adel, нем-
 шагѣ.

КОГНОСЧЕРЕ, къносчере, cognoscere, erken-
 пен, ка ши носчере.

КОГНИЦІЕ, cognitio, die Kenntniß, ноци
 перчеперѣ де чева.

КОГНОСЧІНЦА, cognoscentia, die Wissen-
 schaft einer Sache, счїнца, цинѣ де чева.

Cognatu sau comnatu, der Verwandte, frăție
 despre partea femeiască.

Comnație, cumneție, cognatio, die Verwandtschaft.
 NOSCHERE, de la noscere, de unde vine cunoscare, kennen
 lernen.

Notu, notus. bekannt, născut, cunoscut.

Noție, notio, der Begriff von einer Sache, perceperea
 de un lucru.

Notiție, notitia, die Wissenschaft von einer Sache,
 cunoștința de ceva.

Nota, nota, ein Merkmal, semn pentru a cunoaște
 ceva.

Notare, notare, bemerken, însemnare.

Notabile, notabilis, merklich, ce e vrednic de în-
 semnat, adecă de socotință.

Nobile, nobilis, von vornehmer Geburt, de neam
 însemnat, vestit, ungurește nemes.

Nobilitate, nobilitas, der Adel, nemeșag.

Cognoscere, cunoaștere, cognoscere, erkennen,
 ca și noscere.

Cogniție, cognitio, die Kenntnis, noție, perceperea
 de ceva.

Cognoscentia, cognoscentia, die Wissenschaft einer
 Sache, știința, știrea de ceva.

❁ (56) ❁

П.

ПАРТЕ, DE LA *pars*, *tis-te*, ein *Theil*.

ПАРТЕЛЕ, *partes*, die *Parthey*, ă PARTE DE ăМЕНИ, ăИ ПРОТИВА ăЛТИА ПАРЦІИ.

ПАРТИКУЛА, *particula*, ein *Theilchen*, ă PARTE MIKĂ ă КЪВЪНТАБЪИ ăИ ГРАММАТИКЪ ăША НЪМИТЪ.

ПАРТИЦЕА, ТАЛІИНШТЕ *particella*, ПАРТИЧЕЛАА, ein *Bröcklein*, ын ДЕРЛЕ МИК.

ПАРТИКУЛАРЕ, *particularis*, *besonder*, СЕРКЕШТЕ ăСОБИТО, ДЪНДЕ НОЙ ЗИЧЕМ ДЕ ăСЕСИ, ăСБИТ.

ПАРТИРЕ, ПАРЦИРЕ, *partiri*, *theilen*, ăМ-ПЕРЦИРЕ.

ПАРТИЦІЕ, *partitio*, *Theilung*, ăМ-ПЕРЦИРЕ.

ПОРЦІЕ, *portio*, *Antheil*, ă PARTE МЕСЪРАТЪ.

ПРОПОРЦІЕ, *proportio*, *Proportzion*, ăНТРЕ ДОВО ПЕРЦІИ ăСЕМЕНАРЕ.

ПРОПОРЦІЕ, ăША ăСЕМЕНКЪ МЕСЪРА ă ДОВО ПЕРЦИЛОР ăИ АРИ.МЕТИКА.

ПАРЦІАЛЕ, *partiale*, *parthenisch*, ЧЕЛ ЧЕ ЦИНЕ КЪ ă PARTE ДИИ ЧЕЛЕ ЧЕ СЪНГ ăИ ГЪЛЪАБЪ.

ПАРЦІАЛИТАТЕ, *partialitas*, *Parthenlichkeit*, ЦИНИРЪ КЪ ă PARTE.

ИМПАРЦІАЛЕ, *impartialis*, *unparthenisch*, ЧЕЛ ЧЕ НЪ ЦИНЕ НИЧІ КЪ ăНЪ НИЧІ КЪ ăЛТЪ.

ИМ-

P.

PARTE, de la *pars*, *-tis*, *-te*, ein *Teil*.

Partele, *partes*, die *Partei*, o parte de oameni împotriva altăia părți.

Particula, *particula*, ein *Teilchen*, o parte mică a cuvintului, în gramatică așa numită.

Particeea, talicenește *particella*, ein *Bröcklein*, un dărab mic.

Particulare, *particularis*, *besonder*, sirbește *особенно*, de unde noi zicem *deosebi*, *osebit*.

Partire (parțire), *partiri*, *teilen*, împărțire.

Partiție, *partitio*, *Teilung*, împărțire.

Porție, *portio*, *Anteil*, o parte măsurată.

Proporție, *proportio*, *Proporzion*, între doao părți asemănare.

Proporție, așa asemenea măsură a doao părților în aritmetică.

Parțiale, *partiale*, *parteisch*, cel ce ține cu o parte din cele ce sînt în gilceavă.

Parțialitate, *partialitas*, *Parteilichkeit*, ținerea cu o parte.

Imparțiale, *impartialis*, *unparteisch*, cel ce nu ține nici cu unu, nici cu altu.

❁ (57) ❁

Împarțialitate, impartialitas, Unparteilichkeit, нециничѣ къ ничий ѱнс.

Partaș, particeps, theilhaft, примитор де ѱ парте.

Partașire, participare, Theil nehmen lassen, лса а лса ѱ парте.

Despertire, саș desperire, dispertire, aus-theilen.

Вксперте, expers, untheilhaftig, непарташ, чел че нș гя парте дин чева.

Ампертуре, impertire, mittheilen, фаче къйва парте.

Репартире, ѱн лок де реампартире, repartiri, abermal austheilen, амперици адоу ѱрѣ престе че є амперицит, десперцинт.

Репартицие, repartitio, abermalige Austheilung, десперцирѣ адоу ѱрѣ престе май мѣлци.

Перире, де ла periri, деunde vine акоперире.

Перит, peritus, kundig, сѳют, перчендт.

Перицие, peritia, Geschicklichkeit, сѳиница а дескопери чева.

Амперит, imperitus, unerfahren, чел че над черкат нимик, не сѳют.

Амперицие, imperitia, Unerfahrung, не-сѳиница.

Перикъл, periculum, Gefahr, черкаре къ фрикс. Пери-

Imparțialitate, impartialitas, Unparteilichkeit, неѳинереа ку нии уну.

Partaș, particeps, theilhaft, primitor de o parte.

Partașire, participare, teilnehmen lassen, лса а лса о парте.

Despertire sau despertire, dispertire, austeilen.

Desperte, expers, untheilhaftig, nepărtaș, cel ce nu ia parte din ceva.

Impertire, impertire, mittheilen, face cuiva parte.

Repartire, în loc de reimpartire, repartiri, abermal austeilen, împărți a doao oară preste ce e împărțit, despărțit.

Repartiție, repartitio, abermalige Austeilung, despărțirea a doao oară preste mai mulți.

PERIRE, de la periri, de unde vine акоперире.

Perit, peritus, kundig, știut, percept.

Periție, peritia, Geschicklichkeit, știința a descoperi чева.

Imperit, imperitus, unerfahren, cel ce n-au cer-
cat nimic, neștiut.

Imperiție, imperitia, Unerfahrung, neștiința.

Periculu, periculum, Gefahr, cercare cu frică.

❖ (58) ❖

Перикѣлос, *periculosus, gefährlich*, плани де фриѣ.

Примеждаѣе, *primejdie, iar* аѣеа.

Ѣсперире, *aperire, öffnen, дескнде*.

Ѣсперире, *experiri, versuchen, erfahren*, черѣа кѣ рѣддаре, пентрѣ а сѣи аѣ есте чеѣа аѣи аѣ рѣѣ.

Ѣсперіенціе, *experientia, Erfahrung*, черѣкарѣ, проѣа, сѣиинѣа дин черѣкарѣ аѣса. Кооперире, *cooperire, bedecken, астрѣсѣа*. Аѣкоперире, *iar* аѣеа.

Дескоперире, *detegere, entdecken, астрѣсѣа*.

Панѣаре, де ла *plicare, falten, деснде* се зиче.

Аппликаре, *applicare, hinzufügen, hinwenden*, ашеѣа ла чеѣа; аплика ѣм пом ла пѣмѣнт, се аплика ла філософіе, се пѣне кѣ тоате пѣтериле а аѣнѣеѣа філософіа.

Аппликабиле, *applicabilis, anwendbar*, че се поате аплика ла чеѣа; ворѣа аѣаста нѣ се поате аплика ла мине, нѣ се аѣтинѣе де мине.

Апликаѣіе, *applicatio, Neigung, апллекѣюнѣ* иѣнимій ла чеѣа.

Ѣспликаре, *explicare, auslegen, erklären*, тѣакѣи, де ла толковати, десѣаѣире.

Ѣспликаѣіе, *explicatio, Erklärung, десѣаѣирѣ*, тѣакѣирѣ, *ком-*

Periculos, periculosus, gefährlich, plin de frică.

Perimejdie, primejdie, iar aceea.

Aperire, aperire, öffnen, deschide.

Eesperire, experiri, versuchen, erfahren, cerca cu răbdare pentru a ști au este ceva bun au rău.

Eesperienție, experientia, Erfahrung, cercarea, proba, știința de cercarea însă.

Cooperire, cooperire, bedecken, astruca.

Acoperire, iar aceea.

Descoperire, detegere, entdecken, destruca.

PLICARE, de la plicare, falten, de unde se zice

Applicare, applicare, hinzufügen, hinwenden, аșeza la ceva: *aplica un pom la pământ, se aplică la filosofie, se pune* cu toate puterile a învăța filozofia.

Applicable, applicabilis, anwendbar, ce se poate aplica la ceva: *vorba aceasta nu se poate aplica la mine, nu se atinge de mine.*

Aplicație, applicatio, Neigung, аплекăciunea ini-mii la ceva.

Explicare, explicare, auslegen, erklären, tilcui, de la толковати, dezfăluire.

Explicație, explicatio, Erklärung, dezfăluirea, tilcuirea.

❁ (59) ❁

Компликаре, complicare, zusammenwickeln,
 ӕнвелѣди.
 Комплице, complex, Mitschuldiger, чел
 че ӕнвелѣдит ӕнтр ѡ фир де лѣце.
 Комплицію, complicitum, ein böses Abre=
 den zwischen mehreren Personen, сват
 ӕнтерит кѣ жвремѣнт ӕнтрѣ май мѣлц
 спре рѣѣ, complot, комплот.
 Репликаре, replicare, antworten auf die
 Antwort, респонде ла респонсѣл кѣѣва.
 Реплика, replica, Antwort auf die Ant=
 wort, респонсѣ ла респонсѣ.
 Сѣпликаре, supplicare, demüthig bitten,
 рога ӕнѣенѣнке.
 Сѣпличе, supplex, demüthig bittend, ро=
 гатор кѣ ӕппликаре кѣ ѣенѣнелор.
 Сѣплика, Bittschrift, черере, ѣнштанѣе.
 Сѣпликаѣе, supplicatio, demüthige An=
 rufung, ѣмилитѣ рогаѣне кѣ ӕнѣе=
 нѣнкере.
 Симпличе, simplex, einfach, ungekünstelt,
 недоит, де ѡ вице, дѣчѣ нефеѣарник,
 фир приханѣ.
 Симпличитате, simplicitas, Aufrichtig=
 keit, нефеѣарничѣе, недоирѣ.
 Дѣпличе, duplex, doppelt, ӕндоит де
 доѣ вице.

Complicare, complicare, zusammenwickeln, învă=
 lui.
 Complice, complex, Mitschuldiger, cel ce e învă=
 luit într-o fărdelege.
 Compliciu, complicitum, ein böses Abreden zwi=
 schen mehreren Personen, stat întărit cu jurămint
 între mai mult spre rău, complot.
 Replicare, replicare, antworten auf die Antwort,
 răspunde la răspunsul cuiva.
 Replica, replica, Antwort auf die Antwort, răspuns
 la răspuns.
 Supplicare, supplicare, demülig bitten, ruga în
 genunehe.
 Supplice, suplex, demülig bittend, rugător cu aple=
 carea genunchelor.
 Supplica, Bittschrift, cerere, instanție.
 Supplicăție, supplicatio, demülig Anrufung, umi=
 lită rugăciune cu îngenunchere.
 Simplicе, simplex, einfach, ungekünstelt, nedoit, de
 o viță, deci nefățarnic, fără prihană.
 Simplicitate, simplicitas, Aufrichtigkeit, nefățăr=
 nicie, nedoirea.
 Duplice, duplex, doppelt, îndoit, de doo vițe.

❀ (60) ❀

- Дубликаре, *duplicare, verdoppeln*, дубл
доире, фаче де доу вице.
- Понере, *ponere, setzen, pune*.
- Аппонере, *apponere, hinzusetzen*, поне ла
чева, поне мзикарѣ пре маса.
- Позицие, *positio, Satz, pune*, ащезаре.
- Аппозит, *appositus, passend, bequem zu
etwas*, кѣвиничос ла чева, а пропо.
- Аппозицие, *appositio, Hinzusetzung*, ка
ши ворба аре ачеш аинцеллере.
- Депонере, *deponere, niederlegen, pune jos*.
- Диспонере, *disponere, in die Ordnung
stellen*, поне аи рзнда, рзндаш ичи ши
коле.
- Диспонере, *schalten, und walten*, порѣдичи
ка ѱн степен.
- Диспонере, *auflegen, гати спре чева*.
- Диспозицие, *dispositio, Zuneigung, аплекечюнѣ
инимий спре чева*.
- Ѣкспонере, *exponere, aussetzen*, поне афарѣ:
- Ѣкспонере, ѱн копна че нѣ врем сѣ рзним.
- Ѣкспонере, *nach der Reihe erzählen, deut-
lich hersagen*, кѣвзита, повести пре-
рзнда, прост, спне.
- Ѣкспозицие, *expositio, Erzählung, пове-
стирѣ, спнерѣ*.
- Компонере, *componere, zusammensetzen*,
поне ампредне алес.

Ком-

Duplicare, *duplicare, verdoppeln*, индоире, face de
doao виѣ.

PONERE, *ponere, setzen, pune*.

Apponere, *apponere, hinzusetzen*, pune la ceva,
pune мінцареа пре маса.

Posiție, *positio, Satz, pune*, ащезаре.

Appozit, *appositus, passend, bequem zu etwas*, cuvín-
cios la ceva, а пропо.

Appoziție, *appositio, Hinzusetzung*, ca și vorba
are aceeaș инѣлегере.

Deponere, *deponere, niederlegen, pune jos*.

Disponere, *disponere, in die Ordnung stellen*, pune
ин ринд, риндуй ичи ши коле.

Disponere, *schalten und walten*, порунци ка un
stăpín.

Disponere, *auflegen, гати спре чева*.

Dispoziție, *dispositio, Zuneigung, аплекăциunea
inimii spre ceva*.

Exponere, *exponere, aussetzen, pune afară*.

Exponere, un copil ce nu vrem să rănim.

Exponere, *nach der Reihe erzählen, deutlich her-
sagen*, cuvínța, повести пре ринд, прост спуне.

Expoziție, *expositio, Erzählung, povestirea, spu-
nerea*.

Componere, *componere, zusammensetzen, pune
импреунă ales*.

❁ (61) ❁

Компониере, *verfassen*, акарзтбѣи ѡ карте крисоре.

Компониере, *beilegen*, ампика ѡ гзачавз, ааще тоате пѣр ла рзнд еѣн.

Композит, *compositus*, *zusammengesetzt*, ампреднат.

Композицие, *compositio*, *Zusammenfügung*, акарзтбирѣ, ампреднатѣ

Опониере, *opponere*, *entgegen setzen*, пѣнере аи противз.

Опозицие, *oppositio*, *Entgegensetzung*, пѣнерѣ аи противз.

Препониере, *praepondere*, *voran setzen*, поне аманите.

Препозицие, *praepositio*, *Vorwort*, парте а кѣвзнтбѣи аша пѣмитѣ аи Грамматикѣ.

Пропониере, *proponere*, *öffentlich darstellen*, пѣне аманитѣ кѣйва де фазе.

Пропониере, *sich vorstellen*, пѣне сѣ чева аи гзнд де а фазе чева.

Пропозицие, *Vorstellung*, пѣнерѣ аманите де фазе, аащчерѣ аманите.

Пропозитѣ, *propositum*, *der Vorsatz*, пѣнерѣ аи гзнд де а фазе чева, порнирѣ.

Репопиере, *reponere*, *wieder in seinen rechten Ort stellen*, пѣнере пѣр ла локѣл еѣн.

Репопиере, *erwiedern*, репѣнде.

Componere, *verfassen*, alcătui o carte, scrisoare.
Componere, *beilegen*, împăca o gilceavă, aduce toate iar la rind bun.

Compozit, *compositus*, *zusammengesetzt*, împreunat.
Compoziție, *compositio*, *Zusammenfügung*, alcătuirea, împreunarea.

Opponere, *opponere*, *entgegensetzen*, punere împotrivă.

Oppoziție, *opositio*, *Entgegensetzung*, punerea împotrivă.

Preponere, *praepondere*, *voransetzen*, pune înainte.

Prepoziție, *praepositio*, *Vorwort*, parte a cuvintului așa numită în gramatică.

Proponere, *proponere*, *öffentlich darstellen*, pune înaintea cuiva de față.

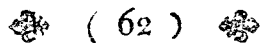
Proponere, *sich vorstellen*, pune sie ceva în gând de a face ceva.

Propoziție, *Vorstellung*, punerea înainte de față, aducerea înainte.

Propozitu, *propositum*, *der Vorsatz*, punerea în gând de a face ceva, pornirea.

Reponere, *reponere*, *wieder in seinen rechten Ort stellen*, punere iar la locul său.

Reponere, *erwiedern*, răspunde.

(62)

Супонере, supponere, unterlegen, поне
де десит. сундне.

Супонере, unterschrieben auf eine betrüg-
liche Art, поне чева њн лок де ѡат чева
прин викаленіе.

Супонере, кѡива ѡн копна де ѡат паринте.

Супозиције, suppositio, Unterschreibung,
ѡша ѡ сунднере.

Портаре, portare, tragen, нсртаре.

Аппортаре, apportare, herzutragen, пор-
таре ла чева.

Депортаре, deportare, hinabführen, пор-
та де сѡ ѡн жос; тре ѡна; депортаре, ab-
stehen von etwas, се лѡа де чева, се ѡа
ѡнапои; депортаре, sich entfernen, се
депорта.

Експортаре, exportare, hinausstragen, пор-
та ѡфара.

Импортаре, importare, einführen, порта
ѡн чева, импортаре ѡн негоц ѡн четате;
импортаре, refert, daran gelegen sein,
фи де сокотинце: ѡча мѡе мѡат импор-
та (трѡбе ез сокотек ени де ѡча) им-
портанте, considerabilis, де сокотинце,
einträglich, wichtig, импортанције, Wich-
tigkeit, фолес, сокотинце, прѡд.

Репортаре, reportare, zurückbringen, пор-
таре ѡнапои; репортаре, davon tragen,
пор-

Supponere, supponere, unterlegen, pune dedesupt,
supune.

Supponere, unterschrieben auf eine betrügliche Art,
pune ceva în loc de altceva prin viclenie.

Supponere, cuiva un copil de alt părinte.

Suppoziție, suppositio, Unterschreibung, аша о су-
punere.

PORTARE, portare, tragen, purtare.

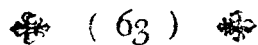
Apportare, apportare, herzutragen, purtare la ceva.

Deportare, deportare, hinabführen, purta de sus
în jos pre apă; deportare, abstehe von etwas,
se lăsa de ceva, se da înapoi; deportare, sich
entfernen, se depărta.

Esportare, exportare, hinausstragen, purta afară.

Importare, importare, einführen, purta ceva în,
importare un negoț în celate; importare, refert,
daran gelegen sein, fi de socotință: aceea mie mult
importă (trebuie să socotesc bine de aceea); im-
portante, considerabilis, de socotință, einträglich,
wichtig; importanție, Wichtigkeit, folos, soco-
tință, preț.

Reportare, reportare, zurückbringen, purtare îna-
poi; reportare, davon tragen,

портаре престе чинева, репортаре викторіе (вирѣинце престе Непрїетелю) репортаре, (нѣ репортирѣн) berichten, аѣще, тримите весте, репортѣ, relatio, Bericht, аѣшинцаре, аѣсемнаре.

Транспортаре, transportare, hinüber führen, триече дин коло, престе море, транспортаре, von einem Orte zum andern bringen, порта де ла ѣн лок ла аѣтѣ, транспортѣ, transportus, Uebertragung, портарѣ де ла ѣн лок ла аѣтѣ.

P.

Рогаре, rogare, bitten, рѣгаре

Рогачюне, rogatio, die Bitte. Рогачюне, Anfrage, oder Vortrag zu einem Gesetze, аѣнтребаре ла ѣмени спре ѣ леѣе.

Рогатор, rogator, ein Bittsteller, чел че рогѣ, рѣгѣтор.

Аброгаре, abrogare, abschaffen, стрика ѣ леѣе, ѣ да аѣн нимика. Аброгаѣіе, abrogatio, Aufhebung eines Gesetzes, реѣникаре, кассаѣіе де ѣ леѣе.

Аррогаре, arrogare, sich etwas ungebührlich anmassen, се аѣнтинде ла чеѣа че нѣ се кѣвине, ши кѣ аѣча се мѣрїи. Арроганте, arrogans, vermessen, мѣрец, кѣ че-

purtare preste cineva: reportare victorie (biruință preste neprieteli); reportare (nu reportării), berichten, aduce, trimite veste; reportu relatio, Bericht, înștiințare, însemnare.

Transportare, transportare, hinüberführen, triece dincolo, preste mare; transportare, von einem Orte zum andern bringen, purta de la un loc la altu; transportu, transportus, Uebertragung, purtarea de la un loc la altu.

R.

ROGARE, rogare, bitten, rugare.

Rogaciune, rogatio, die Bille. Rogaciune, Anfrage oder Vortrag zu einem Gesetze, întrebare la oameni spre o lege.

Rogator, rogator, ein Bittsteller, cel ce roagă, rugător.

Abrogare, abrogare, abschaffen, strica o lege, o da în nimica.

Abrogație, abrogatio, Aufhebung eines Gesetzes, rădicare, casație de o lege.

Arrogare, arrogare, sich etwas ungebührlich anmassen, se întinde la ceva ce nu se cuvine și cu aceea se mări. Arrogante, arrogans, vermessen, măreț, cu ce-

❁ (64) ❁

BA ЧЕ АШІ НШ СЕ КЪВНИЕ. *Arroganție, arrogantia, die Vermessenheit, мърещія, къ*
 Ѡ РЕ ЧЕ НШ СЕ КЪВНИЕ, ДОИЗ ТАЛЕНТЪРИАЕ
 КЪВВА.

Derogare, *derogare, etwas wegnehmen von einer Sache, траге де ла чева аш*
 ле Ѡри, къста чева, де рога чева де Ѡ леу.
 Derogatie, *derogatio, Verkürzung, скър-*
 тарѣ.

Interrogare, *interrogare, fragen, аш-*
 тарѣре. *Interrogatie, interrogatio, die*
Frage, аштарѣре.

C.

Secotire, *de la sequi, secutum, nach-*
folgen, nachahmen, urma пре чине-
 ва, мерѣ пре urma къива, фаче ка чи-
 нева, сокотире.

НШ секоти пре чеа че poate, (НШ къста сѣ
 фачѣ ка еа).

Secotire, *folgen, urma дин челе зисе май*
 наинте: де аколо НШ се секоте, (секоте
 ка Ѡ urmaка).

Secvila, *sequela, Folge, urmaка.*

Secotala, *computus, die Rechnung, со-*
 коата, адине дин квалѣалѣ ши дин ве-
 нит, секоте че май ремане.

СЕКО-

va ce lui nu se cuvine. *Arrogantie, arrogantia, die Vermessenheit, мәрещія* cu oarece nu se cuvine după talenturile cuiva.

Derogare, *derogare, etwas wegnehmen von einer Sache, trage de la ceva în lături, curta ceva, deroga ceva de o lege.*

Derogație, *derogatio, Verkürzung, scurtarea.*

Interrogare, *interrogare, fragen, întrebare. In-*
terrogatie, interrogatio, die Frage, întrebare.

S.

SECOTIRE, *de la sequi, secutum, nachfolgen, nachah-*
men, urma pre cineva, merge pre urma cuiva, face
ca cineva, socotire. Nu secoti pre cel ce poate (nu
căuta să faci ca el).

Secotire, *folgen, urma din cele zise mai nainte:*
de acolo nu se secote (scoate ca o urmeală).

Secvela, *sequela, Folge, urmeală.*

Secotala, *computus, die Rechnung, socolata, adevă*
din cheltuială și din venit scoate ce mai rămâne.

❖ (65) ❖

- Секотинце**, consecutio, die Folge der Dinge unter einander, ұрмаарк аскрўи маор ұна дин тралта, асарк җи самз кэм се ас май мдалте аскрўи җнтре сине.
- Сектари**, sectari, einem öfters nachfolgen, ұрмаа пре чинива десе ұрн, кс дорс маре.
- Секта**, secta, eine Sekte, о parte де оме-ни, че ұрмакзе ачеш леце, ачеш җнве-цетсрз а леуи.
- Секнда**, secundus, der zweite, ал донак, ади ке чед че ұрмакзе донк чед дин тзю.
- Секнда**, günstig, плакст, донк пофтз.
- Секндаре**, secundare, einem helfen, аж-та ксива.
- Ассеквире**, assequi, erreichen, арунче ла чева прии кин.
- Ассектаре**, affectari, einen überall beglei-ten, мерче кс чинива персўтинденк.
- Ексеквире**, exsequi, vollziehen, җмплннн, псне җн фанте.
- Ексеквцие**, executio, Vollziehung, җмплн-нирк, адычерк җн фантз; псне о порсн-кз җн ексеквцие.
- Консеквире**, consequi, folgen, ка ши секо-ти, де ла консеквти. **Консеквире**, errei-chen, капета прии ўстенкла.
- Консеквцие**, consecutio, ка ши секотинце.

E

Kon-

- Secotințe**, consecutio, die Folge der Dinge unter-einander, urmarea lucrurilor una dintr-alta, luarea în samă cum se au mai multe lucruri între sine.
- Sectare**, sectari, einem öfters nachfolgen, urma пре cineva deseori, cu dor mare.
- Secta**, secta, eine Sekte, o parte de oameni ce urmează aceeaș lege, aceeaș învățătură a legii.
- Secund**, secundus, der zweite, al doilea, адека́ cel ce urmează după cel dintii.
- Secund**, günstig, plăcut, după poftă.
- Secundare**, secundare, einem helfen, ajuta cuiva.
- Assecvire**, assequi, erreichen, агиунге ла чева prin chin.
- Assectare**, assectari, einen überall begleiten, merge cu cineva pertutindenea.
- Ecsecvire**, exsequi, vollziehen, implini, pune în fapte.
- Ecsecuție**, executio, Vollziehung, implinire, adu-cerea în faptă: pune o poruncă în ecsecuție.
- Consecvire**, consequi, folgen, ca și secoti, de la consecuti.
- Consecvire**, erreichen, căpăта prin osteneală.
- Consecuție**, consecutio, ca și secotințe.

КОНСЕКВЕНТЕ, *consequens*, (*term. Log.*) *Folgschluss* aus dem voriaen, **АНКЕРЪ** ЧЕ **УРМЪЗЕ** ДИИ ЧЕЛЕ ДИИ ТЪЗ.
КОНСЕКВЕНЦІЕ, *consequentia*, *Folgschluss* aus einer vernünftigen Rede, **АНКЕРЪ** ДИИТЪ **Ъ** ВОРБИРЕ **АНЦЕЛЪПЪТЪ**. **КОНСЕКВЕНЦІЕ**, *Wichtigkeit*, *socotiniçe*, *импортанцие*, ЧЕ ПОАТЕ АВЕ **УРМЕЛЕ**.
Обсѣквире, *obsequi*, *willfahren*, **ФАЧЕ** ДОПЪ ВОА **КЪИВА**.
Обсѣквѣю, *obsequium*, *die Willfährigkeit*, **ЛЕСАРЪ** ДОПЪ ВОА **КЪИВА**.
Персѣквире, *persequi*, *verfolgen*, **УМБЛА** ДОПЪ ЧИНЕВА **ПЕНТЪРЪ** АЙ **ФАЧЕ** РЪЗ.
Персѣквѣтор, *persecutor*, *Verfolger*, **ГОНИТОР**. **Персѣквѣцие**, *persecutio*, *Verfolgung*, **ГОНИРЪ**.
Проѣквире, *prosequi*, *fortfahren*, **МЕНА** МАЙНАИИТЕ. **Проѣквѣота**, *Fortsetzung*, *Bestrebung*, **СЕРЪВИРЪ** ДЕ АГОНИСИ ЧЕВА. **Проѣквѣота**, *Verfolgung*, **КА** ШИ **ПЕРСѣКВѣцие**.
СТАРЕ, **ДЕ** **ЛА** *stare*, *stehen*.
СТАТЪ, *status*, *der Zustand*, **СТАРЪ**, **ФИНЦА** **ДЕ** ЧЕВА.
СТАТЪ, *status*, **СТААТ**, **ЦАРА**, **СТЕНЪНИРЪ**
СТАЦИЕ, *statio*, *der Aufenthalt*, **СТАРЪ**, **ЪПРИРЪ**.

СТА-

Consecvente, *consequens* (*term. log.*), *Folgschluss* aus dem vorigen, **înceierea** ce urmează din cele dintii.
Consecvenție, *consequentia*, *Folgschluss* aus einer vernünftigen Rede, **înceierea** dintr-o vorbire înțeleaptă. **Consecvenție**, *Wichtigkeit*, *socotinița*, *importantie*, ce poate ave urmele.
Obsecvire, *obsequi*, *willfahren*, **face** după voia cuiva.
Obsecviu, *obsequium*, *die Willfährigkeit*, **lăsarea** după voia cuiva.
Persecvire, *persequi*, *verfolgen*, **umbra** după cineva pentru a-i face rău.
Persecutor, *persecutor*, *Verfolger*, *gonitor*. **Persecuție**, *persecutio*, *Verfolgung*, *gonirea*.
Prosecvire, *prosequi*, *fortfahren*, **mîna** mai nainte. **Prosecota**, *Fortsetzung*, *Bestrebung*, **sîrguirea** de agonisi ceva. **Prosecota**, *Verfolgung*, **ca și** *persecuție*.
STARE, **de la** *stare*, *stehen*.
Statu, *status*, *der Zustand*, **starea**, **ființa** de ceva.
Statu, *status*, **Staal**, țara, **stăpînirea**.
Stație, *statio*, *der Aufenthalt*, **starea**, **oprirea**.

❁ (67) ❁

- СТАЦІА КОРЕБИЛОР АН ЛИМАНУ. СТАЦІА, че ѡ
ФАК БОЛДАЦІИ. СТАЦІЕ, *Amtsstelle*, ОФ-
ФИЦІА, ЛОКЪЛ ДЕ СЛЪЖБЕ А КЪИВА; ЕА АЪ
КАПЕТАТ ѡ СТАЦІЕ БЪИЪ.
- СТАТУРА, *statura*, *die Statur*, МЪРИМЪ
ТРЪИПЪЛЪИ А КЪИВА, СТАТУРА.
- СТАБИЛЕ, *stabilis*, *standhaft*, ЧЕ ПОАТЕ СТА
НЕКАЗТИТ.
- СТАБИЛИТАТЕ, *stabilitas*, *Standhaftig-*
keit, СТАРЪ НЕКАЗТИТ.
- СТАБИЛИРЕ, *stabilire*, *befestigen*, АНТЪРИ,
ФАЧЕ СТАБИЛЕ.
- СТАЪЛ, *stabulum*, *ein Stall*, УНДЕ СТАЪ
ШЛЕ.
- ДИСТАРЕ, *distare*, *entfernt seyn*, СТА ДЕ
ПАРТЕ. ДИСТАНЦІЕ, *distantia*, *Entfer-*
nung, АПЕРТАРЪ.
- ІНСТАРЕ, *instare*, *sehr nahe bei Etwas ste-*
hen, СТА АША ДЕ А ПРОПЕ ДЕ ЧЕВА, КЪТ А
НЪ КААКА ДЕЪПРА: АЧІИ
- ІНСТАРЕ, *auf einen eindringen*, ТЪНА АСЪ-
ПРА КЪИВА: ІНСТАРЕ, *inständig bitten*, РО-
ГА КЪ АЕДИНСЪЛ.
- ІНСТАНТЕ, *instans*, *sehr nahe*, ФОРТЕ ДЕ
АПРОПЕ. ІНСТАНТЕ, *im einem Augenblick*,
АНТР ѡ КАНПИРЕ КЪ ОКИИ.
- ІНСТАНЦІЕ, *instantia*, *inständige Bitte*, РО-
ГАЮНЕ КЪ АЕДИНСЪЛ.

Stația corăbiilor în liman. Stația ce o fac soldații.
Stație, *Amtsstelle*, ofiția, locul de slujbă a cuiva :
el au căpătat o stație bună.

Statura, statura, die Statur, mărimea trupului a
cuiva, stătura.

Stabile, stabilis, standhaft, ce poate sta neclătit.
Stabilitate, stabilitas, Standhaftigkeit, starea ne-
clătit.

Stabilire, stabilire, befestigen, întări, face stabile.
Staul, stabulum, ein Stall, unde stau oile.

Distare, distare, entfernt sein, sta departe. *Dis-*
tanția, distanția, Entfernung, depărtarea.

Instare, instare, sehr nahe bei etwas stehen, sta așa
de aproape de ceva, cît a nu călca desupra. Deci

Instare, auf einen eindringen, tuna asupra cuiva. ⁷⁵

Instare, inständig bitten, ruga cu dedinsul.

Instante, instans, sehr nahe, foarte de aproape.

Instante, im einem Augenblick, într-o clipire
cu ochii.

Instanție, instantia, inständige Bitte, rugăciune cu
dedinsul.

⁷⁵ Sens atestat : „intra, pătrunde“ (81: 195).

❁ (68) ❁

Констаре, constare, *zusammengesetzt sein*,
фи ѓмпрежнат: ѡмѡ конста, дин трѡп,
ши сѡфлет.

Констаре, *zu stehen kommen*, вени кѡ прѣц-
картѣ ачаста конста 1. фл.

Константе, constans, *beständig*, стѡтѡто-
рю. Констанція, constantia, *Standhaf-*
tigkeit, стѡторниѡ.

Рестаре, restare, *zurückbleiben*, ста ѓн-
апой, реманѣ.

Рестанція, restantia, *der Rest*, че ѡѡ ман
ремас.

Сѡперстари, superstare, *über etwas stehen*,
ста прѣсте чеѡа.

Сѡперстиѡе, superstitio, *der Aberglaube*,
дешарта крединѡе.

Циркѡмстаре, circumstare, *herumstehen*,
ста ѓн ѡкол, Сѡркѡште ѡкрѡжаю, дѣди-
де ѡм лѡат ной ѓмпрежѡр, макаѡ кѡ пер-
жѡрѡ perjurus, *meineidig*, фрѡнѡѡтор
де жѡрамѡнт семнѣѡе.

Циркѡмстанція, circumstantia, *der Um-*
stand, ѓмпрежѡраре. Де ла старе вине

Статѡире, statuere, *hinstellen*, пѡне ѡколо
сѡ сѡе ѓнаннтѣ тѡтѡрор, дѡчѡ редикѡ
ѓн ѡки тѡтѡрор, п. е. ѡ. кѡѡче. Статѡире,
sich vornehmen, порни ѓ фаче чеѡа.

СТА-

Constare, *constare*, *zusammengesetzt sein*, fi împre-
unat: *omu constă din trup și suflet*.

Constare, *zu stehen kommen*, veni cu preț: *Car-*
tea aceasta costă 1 fl.

Constante, *constans*, *beständig*, stătători. Con-
stanția, *constantia*, *Standhaftigkeit*, stătornicia.

Restare, *restare*, *zurückbleiben*, sta înapoi, rămînea.

Restanția, *restantia*, *der Rest*, ce au mai rămas.

Superstare, *superstare*, *über etwas stehen*, sta
preste ceva.

Superstiție, *superstitio*, *der Aberglaube*, deșarta
credință.

Circumstare, *circumstare*, *herumstehen*, sta în
ocol, sîrbește ѡкрѡжаю, de unde am luat noi *impre-*
jur, măcar că *perjur*, *perjurus*, *meineidig*, frîn-
gător de jurămînt semnează.

Circumstanția, *circumstantia*, *der Umstand*,
împrejurare. De la stare vine

Statuire, *statuere*, *hinstellen*, pune acolo să ste
înaintea tuturor, deci rădica în ochii tuturor p. e.
o cruce. Statuire, *sich vornehmen*, porni a face
ceva.

Статуа, *statua, eine Statue*, в іконѣ дѣ
платрѣ, мраморѣ, ш. д. пѣсч. сѣ сте ѿн
сѣс ѿндева некарегит.

Конституире, *constituere, in gute Ver-*
fassung bringen, адыче ѿн рзндвалл рзнл.
Конституціе, *constitutio, Verfassung,*
рзндвалл.

Проституире, *prostituere, öffentlich aus-*
stellen, пѣне дѣ фаце че саджече спре рѣ-
шинѣ.

Проституціе, *prostitutio, Darbietung sei-*
nes Leibes zur Hurerei, oder zur Schan-
de. Отарѣ ла окій тѣтѣрор къ дартѣ трѣ-
пѣдѣи спре кѣркіе, сѣс спре рѣшинѣ.

Реституире, *restituere, wieder herstellen,*
пѣне гѣр ла статѣ чел дин тѣю.

Реституціе, *restitutio, Wiederherstellung,*
пѣнерѣ гѣр ѿн статѣ чел дин тѣю.

Обституире, *substituere, an die Stelle*
eines andern stellen, пѣне ѿн локѣл ѡлтѣа.

Обституитѣ, *substitutus, Stellvertreter,*
чел пѣс дѣ ѡмпаннесче дѣторіа ѡлтѣа.

Сѣм, ѣсчѣ, ѣсте; *sum, es, est, sein,*
сѣнт ѣщѣ ѣсте, дѣ ѡчѣ вине.

Ѣнте, *ens, was da ist, че ѣсте, ѡ ре че ѣсте*
ѡнтѣю; челе че пѣрчѣа дѣ ла ворѣа сѣм,
ѣс ѿн ѣнціа.

ѢЕН-

Statua, *statua, eine Statue*, o icoană de piatră, mar-
moră ș. a. pusă să ste în sus undeva neclătit.

Constituire, *constituere, in gute Verschaffung*
bringen, aduce în rînduială bună.

Constituție, *constitutio, Verfassung*, rînduială.

Prostituire, *prostituere, öffentlich ausstellen*, pune
de față ce slujește spre rușine.

Prostituție, *prostitutio, Darbietung seines Leibes*
zur Hurerei oder zur Schande, starea la ochii tuturor
cu darea trupului spre curvie sau spre rușine.

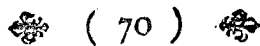
Restituire, *restituere, wiederherstellen*, pune iar la
statu cel dintii.

Restituție, *restitutio, Wiederherstellung*, punerea
iar în statu cel dintii.

Substituire, *substituere, an die Stelle eines an-*
dern stellen, pune în locul altuia.

Substitut, *substitutus, Stellvertreter*, cel pus de
împlinește datoria altuia.

SUM, *ESCI, ESTE; sum, es, est; sein, sint, ești, este;*
de ici vine *Ente, ens, was da ist*, ce este, oarece
este întii. Cele ce purced de la vorba *sum* ies în
-cîntia.

Есенція, *essentia, Wesenheit*, фiинце че есте. Есенциале, *essentialis, wesentlich*, че е де а фiинцен.

Абсум, *absum, nicht da sein*, нѣ фи ачи. Абсенція, *absentia, Abwesenheit*, не фiинца ачи.

Презенте, *praesens, gegenwärtig*, че е асум. Презенція, *praesentia, Gegenwart*, фiинца ачи, ани фаце.

Презентаре, *praesentare, vorstellen*, пѣне ани аинте.

Презентаџие, *praesentatio, Vorstellung*, пѣнерѣ ани аинте.

Репрезентаре, *repraesentare, ка ши презентаре. Репрезентаџие, repraesentatio, Vorstellung*, пѣнерѣ ани аинте.

Супра, де ла *supra*, се аницелеџе. Superior, *der Obere*, че л май маре, superior.

T.

Тангере, де unde vine атинџере, де ла *tangere, berühren*, симџи кѣ мѣна.

Н. В. Ной местекем, ворбеле ачесте: тангере, тингере, тиндере, динтрекаре фiеште џна аре аницелеџерѣ са башка.

Такџие, *tactio, Berührung*, пиперѣ кѣ мѣна.

Та-

Есенџиа, *essentia, Wesenheit*, fiinџă ce este. Есенџиале, *essentialis, wesentlich*, ce e de a fiinџei.

Абсум, *absum, nicht da sein*, nu fi aci.

Абсенџиа, *absentia, Abwesenheit*, nefiinџa aci.

Презенте, *praesens, gegenwärtig*, ce e acum. Презенџиа, *praesentia, Gegenwart*, fiinџa aci, în faџă.

Презентаре, *praesentare, vorstellen*, pune înainte.

Презентаџие, *praesentatio, Vorstellung*, punerea înainte.

Репрезентаре, *repraesentare*, ca și prezentare. Репрезентаџие, *repraesentatio, Vorstellung*, punerea înainte.

SUPRA, de la *supra*, se înџелеџе. Superior, *der Obere*, cel mai mare, superior.

T.

TANGHERE, de unde vine atingere, de la *tangere, berühren*, simџi cu mîna.

N. B. Noi mestecăm vorbele aceste: *tangere, tingere, tindere*, dintre care fieșteuna are înџelegerea sa bașca.

ТАКџИЕ, *tactio, Berührung*, pipăirea cu mîna.

❖ (71) ❖

Тактс, tactus, das Gefühl, una din cele cinci simțiri pipăirea.

Аттингере, attingere, anrühren, апипăре.

Контингере, contingere, berühren, sich zu tragen, се ăнтзмпла.

Контингенте, contingens, (term. Philos.)

bedingt, кбвзнт аша нбмит ăн фїлософїе, каре се ăнтребнцзе де лбкрбмле че пот фи, ши пот ка ез нс фїе.

Контакт, contactus, angesteckt, аттинс, стрикат.

Контагіе, contagio, Ansteckung, стрнкарѣ прии аттинцере; ка ла чюмв.

Контагіос, contagiosus, ansteckend, стрнкитор прии атингере.

Tactu, tactus, das Gefühl, una din cele cinci simțiri pipăirea.

Attinghere, attingere, anrühren, apipăire.

Continghere, contingere, berühren, sich zutragen, se întâmpla.

Contingente, contingens (term. filos.), bedingt, cuvînt așa numit în filozofie, care se întrebuintază de lucrurile ce pot fi și pot ea să nu fie.

Contact, contactus, angesteckt, atins, stricat.

Contagie, contagio, Ansteckung, stricarea prin atingere, ca la ciumă.

Contagios, contagiosus, ansteckend, stricător prin atingere.

XX

Май мѡате ѳксемпаврї де аша борбе композите, ши деривате ам пѡс антр ачел карте че ам алкзтѡит спре ачела сзршит. Ачестѳ лѳм тѡас нѡман де аколо пентрѳ а арета, 1. кз лимба Романѳскз вине де ла чѳ Латинѳскз; анс ан лимба каре нѡї ѡ вѡрвим, мѡате кѡвинте саз зѳїтат дин лимба чѳ веке а Романѳскз, май взр-тос ачеле каре се чер ла сѳїнцеле челе алесѳ, де каре лимба нѡстрѳ ѳ липентз. 2. Да-ке вом кавта ан редечина вѡрелор дрепт Романесчї, ачелѳ аѳ ачелаш потере, ачелаш пропрїетате, ка ан лимба де редечинз; анс прин атзтѳ скимберї ла каре фѳ сѳї-пѡсе Нацїа Романѳскз, наѳ потѳт фї ка сз нѳсе скимбе ши лимба, ши сз нѳсе аме-стече кѡвинтеле ѳнеале кѳ алтеле, челе че аѳ антре сине вре ѡ апропїере саз а анце-лецерїї, саз а литерелор прин каре анчеп. 3. Дин челе пзн їчї зисе, прин ѳксемпав-рїле адыте: се аратз кз лимба нѡстрѳ аре липсе де андрептаре, ши де аммѡлицїре, ача-

Mai multe exempluri de аша vorbe compozite și derivate am pus într-aceea carte ce am alcătuit spre acela sfârșit. Acestea le-am tras numai de acolo pentru а arăta 1. că limba românească vine de la cea latinească, îns în limba care noi о vorbim multe cuvinte s-au zăui-
tat din limba cea veche а romanească, mai vîrtos acele care se cer la științele cele alese, de care limba noastră е lipsită. 2. Dacă vom căuta în rădăcina vorbelor drept romanești, acelea au aceeaș putere, aceeaș proprietate, ca în limba de rădăcină, îns prin atitea schimbări la care fu supusă nașia românească, n-au putut fi ca să nu se schimbe și limba și să nu se amestece cuvintele unele cu altele, cele ce au între sine vreo apropiere sau а înțe-
legerii sau а literelor prin care încep. 3. Din cele pîn ici zise, prin exemplurile aduse, se arată că limba noas-
tră are lipsă de îndreptare și de înmulțire;

АЧАСТА СЕ ПОАТЕ ФАЧЕ ДЕ ВОМ АДАЧЕ Ъ НЪ-
МАЙ АА РЕГУЛЕ ФИКСЕ. РЕГУЛЕЛЕ КАРЕ ЁУ АМ
ОБСЕРВАТ, ШИ ДОПЪ КАРЕ АМ ПЪШНТ АН
ВКСЕМПАУРИАЕ АЧЕСТЪ, СЪНТ АВАТЕ ДИН АНСА
ЛИМЕА НОСТРЪ; АША ДАР ДЕ ВОМ УРМА ДО-
ПЪ ЁАЕ, АФЛА, КЪ ВОМ ПЪШН ДОПЪ ПРО-
ПРИЕТАТЪ ЛИМЕИ НОСТРЕ. КЪЧИ ДАКЕ ЛИМЕА
НОСТРЪ АРЕ ЛИПСЕ ДЕ АНДРЕПТАРЕ, КЪМ СЕ ВА
И АНДРЕПТА, ДЕ НЪ СЕ ВА АДАУЦЕ НИМИКА
НОУ АА И? ШИ АДАУЦЕРЪ ВОРБЕЛОР САУ РЕГУЛЕ-
ЛОР, ДЕСНДЕ Ъ ПЪТЕМ АМПРОМУТА МАЙ ВИ-
НЕ, ДЕ НЪ ДИН РЕДЕЧИНА ЛИМЕИ, ШИ А КЪ-
ВИНТЕЛОР НОСТРЕ?

МАКАР КЪ АЧЕСТЕ СЕ АРАТЪ ДЕ СИНЕ АНСЕ
АА ЧЕИ ЧЕ ВОР КАВТА АА ДЪНСЕЛЕ АША ПРЕКУМ
СЪНТ, ШИ НЪЛЕ ВОР АНТОРЧЕ АНТРАЛЪТЪ ПАР-
ТЕ, ДАР ТОТ СЕ ВОР АФЛА УНИИ ДЕ ВОР ЗИЧЕ,
КЪ ВОРБЕЛЕ ЧЕЛЕ АМИРЕВНАТЕ КЪ ПАРТИКУЛАЕ
А, АБ, АД, Ш. А. СЪНТ ВОРЕЕ ЛАТИНСЧИ,
ШИ ЛИМЕА РОМАНЪСКЪ НЪ КЪПРИНДЕ АН СИНЕ
АША ВОРЕЕ, ФИНДА КЪ АЧЕА ЛИМЕА ЁСТЕ МОР-
ТЪ. Р. АДЕВЕРАТ ЁСТЕ КЪ ЛИМЕА ЛАТИНЪСКЪ
Ё МОРЪ, ПЕНТРЪ КЪ ШИ УМЕНИИ КАРЕ АУ
ВОР-

aceasta se poate face de vom aduce-o numai la regulile fixe.⁷⁶ Regulele care eu am observat și după care am pășit în exemplurile acestea sînt luate din însa limba noastră; așadar, de vom urma după ele, aflu că vom păși după proprietatea limbii noastre. Căci, dacă limba noastră are lipsă de îndreptare, cum se va ea îndrepta de nu se va adaoge nimica nou la ea? Și adaogerea vorbelor sau regulilor de unde o putem împrumuta mai bine de nu din rădăcina limbii și a cuvintelor noastre?

Măcar că aceste se arată de sine înse la cei ce vor căuta la dinsele așa precum sînt și nu le vor întoarce într-altă parte, dar tot se vor afla unii de vor zice că vorbele cele împreunate cu particulele a-, ab-, ad- ș.a. sînt vorbe latinești și limba românească nu cuprinde în sine așa vorbe, fiindcă aceea limbă este moartă. R. Adevărat este că limba latinească e moartă, pentru că și oamenii care au

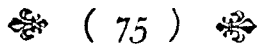
⁷⁶ Perfecționarea limbii cu ajutorul regulilor este o idee pe care a enunțat-o și Gheorghe ȘINCAI (în 221 I: 75): „prin normă, prin carea, după prea înaltă voce a chesaro-crăescului maiestat trăbuie să se îndrepte toți oamenii, să se îndrepte și să se sporească și limba noastră“. De remarcat analogia dintre perfectibilitatea, socială, a individului și aceea a limbii.

ВОРБИТО АША ПРЕКУМ ІА СЕ КЪПРИНДЕ АН КЕР-
 ЦИЛЕ СКРИСЕ: ШИ СЧІИИЦЕЛЕ ПРИН КАРЕ АЧЕА
 АЪ ФЛОРИТ, СЪНТ МОРТЕ АКУМА ЛА НОЙ УР-
 МЕТОРІЙ АЧЕІА НАЦІЙ; АНС НИМЕ ДИИТРЕ ЧЕИ
 ЧЕ АНЦЕЛЕГ ЛИМБА АТІНЪСКЪ НЪ СЕ ВА АН-
 ДОИ КЪ РЕДЕЧИИЕЛЕ ВОРЕЛОР ЧЕЛОР ДЕ МИНЕ
 АДАСЕ АН ЕКЕМПЛУРИЛЕ МАЙ СЪС, НЪ СЪНТ
 ДИИ ЛИМБА АТІНЪСКЪ. ІАЪ ПАРТИКУЛЕЛЕ
 КЪ КАРЕЛЕ СЪНТ АМПРЕВНАТЕ ВОРЕЛЕ АЧЕАЪ,
 СЪНТ РЕСФИРАТЕ АН АНСЕЛЕ ВОРЕЛЕ НОСТРЕ,
 ШИ ЕЪ НАМ ФЕКЪТ АЛТА, ФЕР НЪМАЙ АМ
 АДАСЕ ПАРТИКУЛЕЛЕ АЧЕСТЪ ЛА РЪНД, ДОПЪ
 КЪМ УРМЪЗЕ ЕЛЕ ДИИ НАТЪРА ЛОР, ШИ КЪ
 ЕЛЕ АМ АММУАЦИТ ВОРЕЛЕ АЛЕ НОСТРЕ ДЕ
 РЕДЕЧИИЪ ДОПЪ ПРОПРІЕТАТЪ ШИ ПРОИИИЦІА
 ВОРЕЛОР НОСТРЕ. ПРИИ АША АММУАЦИРЕ САЪ
 МАЙ АДАОС ЛИМБА НОСТРЪ КЪ КЪВИИТЕ АЛЕСЕ
 АН ЛОКУА АКУРОРА АНТРЕВІИИЦЕМ АЪ АЛТЕЛЕ
 СТРЕИИЕ, АЪ ДОУ САЪ ТРЕИ ДЕ ЧЕЛЕ А НОСТРЕ,
 АН ЛОКУА УНІА ДЕ ЧЕЛЕ АМПРЕВНАТЕ, КАРЕ
 АНТРЕВІИИЦАРЕ ЕСТЕ АН ПРОТИВА РЕГЪЛЕИ
 ГЕНЕРАЛА А ТЪТЪРОР ЛИМБЕЛОР, КАРЕ КЪ АТЪ-
 ТА СЕ СОКОТЕСК МАЙ АЛЕСЕ, КЪ КЪТ МАЙ КЪ
 СКЪР-

vorbit-o așa precum ea se cuprinde în cărțile scrise și științele prin care aceea au florit sînt moarte acum la noi, următorii aceia nații, îns nime dintre cei ce înțeleg limba latinească nu se va îndoi că rădăcinile vorbelor celor de mine aduse în exemplurile mai sus nu sînt din limba latinească. Iar particulele cu carele sînt împreunate vorbele acelea sînt răsfirate în însele vorbele noastre și eu n-am făcut alta, fără numai am adus particulele acestea la rînd, după cum urmează ele din natura lor și cu ele am înmulțit vorbele ale noastre de rădăcină, după proprietatea și pronunția vorbelor noastre. Prin așa înmulțire s-au mai adaos limba noastră cu cuvinte alese, în locul a căroră întrebuițăm au alte streine, au doao sau trei de cele a noastre în locul unii de cele împreunate,⁷⁷ care întrebuițare este împotriva regulii ghenerale a tuturor limbelor,⁷⁸ care cu atita se socotesc mai alese, cu cît mai cu

⁷⁷ Cf. QUINTILIAN (195 III: 395): „Inferioritatea limbii noastre se remarcă mai ales prin faptul că foarte multe idei nu au în limba noastră termeni proprii, încît trebuie să recurgem la metafore și perifraze”, LOCKE (127 II: 112): „Acest om este împiedecat în argumentarea sa de lipsa de cuvinte pentru a comunica ideile sale complexe, pe care, din această cauză, este silit să le facă cunoscute printr-o enumerare a ideilor simple care le compun; astfel el este adesea silit să folosească douăzeci de cuvinte pentru a exprima ceea ce altul semnifică printr-un singur cuvînt”.

⁷⁸ Existența unor asemenea reguli (prefigurare a lingvisticii generale) este atestată de CONDILLAC (37 I: 13): „Toate limbile au, deci, reguli comune. Știința care învață aceste reguli se numește gramatică generală ...”.

скърте къвинте май маре ѱнцеллеѳере се
 ѱратъ. Да каре регъла, ѱкчеде (се ѱпропие)
 ши натъра ѱменѳскъ, каре ѱн ворбире се
 къкъръ де скъртарѳ къвинтелор, прекъм
 ѳсте къноскът дин ѳкспериенцие. ѱкъма ѱѳ
 май скърт ѳ ѱ зиче дъче тар ѱнапой,
 ѱѳ редъче? ѱичѳ макар каре ва ведѳ, към
 ѳ май бине.

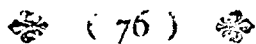
ѱн лимба Романѳскъ, вор зиче ѱлциѳ,
 се пот скрѳа керѳи де тот фелюл: ѱша дар
 нѳ ѳ де липсе ѱ ѱдаѳѳе ѱн лимба ноа-
 стръ къвинте ной; ѱѳ даке ѳ де липсе,
 ѱчелѳ къвинте сз ле ѱнкипъим дин ѱнки-
 пъирѳ къѳетълъѳи ностръ, ѱѳ сз ле лъѳм де
 ла ѱ Наѳие бие, къ каре треим, май бине,
 декът дин редечина лимбѳи ностре, фѳинд
 къ ѱчел ѳ мортъ. Да ѱчаста се къвине ѱ
 счи, къ ѱн тоатъ Наѳиа се къносче дески-
 линаре ѱнтре ѱмениѳ чей прѳстѳи, ши ѱн-
 тре чей ѱнвѳаѳиѳ прин сѳиннице ле челе ѱн-
 ѱлте; ѱлтминтрелѳ ворбеск ши гъндеск
 чей прѳстѳи, ѱлтминтрелѳ чей ѱнвѳаѳиѳ.
 Дечѳ чел че требъе сз скрѳе чева, требъе сз
 ѱлѳгъ

scurte cuvinte mai mare înțelegere se arată,⁷⁹ la care regulă accede (se apropie) și natura omenească, care în vorbire se bucură de scurtarea cuvintelor, precum este cunoscut din experienție. Acuma, au mai scurt e a zice *duce iar înapoi*, au *reduce*? Aicea macar care va vedea cum e mai bine.

În limba românească, vor zice alții, se pot seria cărți de tot felul, așadar nu e de lipsă a adaoge în limba noastră cuvinte noi, au, dacă e de lipsă, acelea cuvinte să le închipuim din închipuirea cugetului nostru⁸⁰ au să le luom de la o nație vie, cu care trăim, mai bine decât din rădăcina limbii noastre, fiindcă aceea e moartă. La aceasta se cuvine a ști că în toată nația se cunoaște deschiinare între oamenii cei proști și între cei învățați prin științele cele înalte; altmintrelea vorbesc și giadesc cei proști, altmintrelea cei învățați. Deci cel ce trebuie să serie ceva trebuie să

⁷⁹ Cf. LOCKE (127 I : 279—271). Ideea reapare și la HELIADE (99 : 78—79).

⁸⁰ În Anglia luminilor, Max Müller afirma zădărnicia încercărilor de a modifica legile lingvistice ori de a inventa noi cuvinte în chip arbitrar (101 : 192).

АЩЕ ГЪ АША КЪВИНТЕ, КАРЕ СЪНТ СПРЕ АНЦЕ-
 ЛЕЦЕРЪ МАТЕРІЙ ЧЕ СКРІЕ. ДАКЕ МАТЕРІА АЧЕА
 Ё СПРЕ АНВЕЦЕТЪРА ѠМЕНИЛОР ЧЕЛОР ПРОСТІ,
 АТЪНЧІ СКРІТОРЮ, ТРЕБЪЕ СЪ АНТРЕВЪИЦЕ-
 ЗЕ АША КЪВИНТЕ, КЪ КАРЕ ВОРЕИНА СЪА АН-
 ЦЕЛЪГЪ АЧЕІА ПЕНТРЪ КАРЕ СКРІЕ. ЧЕЙ ЧЕ АЪ
 СКРИС ПЪН АЪМА АН ЛИМБА НОСТРЪ АНТРА-
 ЧЕА АЪ ПЪС ѠСТЕНЪЛА ЛОР, ПЕНТРЪ А КОМ-
 МЪНИКА КЪЦЕТЕЛЕ САЛЕ, КЪ ѠМЕНІЙ ЧЕЙ ЧЕ
 ТРЕБЪЕСК АНВЕЦЕТЪРЪ, НАЪ КАЪТАТ КЪ ЧЕ ФЕ-
 ЛЮ ДЕ ВОРЕ КОР АРЕТА КЪЦЕТЕЛЕ САЛЕ, ШИ ПЕН-
 ТРЪ АЧЕА ѠСТЕНЪЛА ЛОР АЪ РЕПЪНС ПОРНИ-
 РІЙ. Я МЕ ПОРНИРЕ ЁСТЕ А АЪЧЕ ЛИМБА НО-
 СТРЪ ЛА АЧЕА СТАРЕ А КЪВИНТЕЛОР, АН КА-
 РЕ СЪ СЕ АНЧЪПЪ Ѡ ДАТЪ А СКРІА ПЕНТРЪ
 ѠМЕНІЙ ЧЕЙ АНВЕЦАЦІЙ, КА ПРИН ТРЪИШІЙ
 СЪ СЕ НАСКЕ ДОРЪА СЪИИЦЕЛОР ЧЕЛОР АНАЛТЕ.
 ДА АЧАСТА СЕ ЧЕР КЪВИНТЕ АНВЕЦАТЕ КАРЕ
 АЪМА АН ЛИМБА НОСТРЪ, АН КАРЕ НИЧІ Ѡ
 АНВЕЦЕТЪРЪ НЪ ФЛОРЕСЧЕ, НЪ СЕ КЪПРИИД,
 ШИ ДОПЪ ЖЪДЕЦЪА МЕЪ МАЙ БИНЕ ЁСТЕ А
 АМПРОМЪТА АША КЪВИНТЕ ДИН ЛИМБА НС-
 СТРЪ ЧЪ ДЕ РЕДЕЧИИЪ ДЕКЪТ ДЕАЮРЪ. ДАКЕ
 ѠДА-

alegă așa cuvinte care sînt spre înțelegerea materiei ce
 scrie. Dacă materia aceea e spre învățatura oamenilor
 celor proști, atunci scriitoriu trebuie să întrebuițeze
 așa cuvinte cu care vorbind să-l înțeleagă aceia pentru care
 scrie. Cei ce au scris pîn acuma în limba noastră într-aceea
 au pus osteneala lor, pentru a comunica cugetele sale cu
 oamenii cei ce trebuiesc învățatură, n-au căutat cu ce fel
 de vorbe vor arăta cugetele sale și pentru aceea osteneala
 lor au răspuns pornirii. A me pornire este a aduce limba
 noastră la aceea stare a cuvintelor, în care să se înceapă
 odată a scria pentru oamenii cei învățați, ca printr-înșii
 să se nască dorul științelor celor înalte. La aceasta se cer
 cuvinte învățate, care acuma în limba noastră, în care
 nici o învățatură nu florește, nu se cuprind și după
 județul meu mai bine este a împrumuta așa cuvinte din
 limba noastră cea de rădăcină decît de aiurea. Dacă

❖ (77) ❖

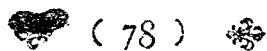
ЎДАТЪ СЕ КОР АНТРОДУЧЕ АН ЛИМБА НОСТРЪ
 АНТРЕ ЧЕЙ АНВЕЦАЦІ КЪВИНТЕ АНВЕЦАТЕ,
 ДЕ ЛА АЧЕСТІА ВОР ЛЪА ШИ ЧЕЙ ПРОСТІ, ШИ
 АША СЕ КИТЕСЧЕ ФІЕ КАРЕ ЛИМБЪ, КА ЧЕЙ ПРО-
 СТІ ДЕ ЛА ЧЕЙ АНВЕЦАЦІ, ЁР НЪ АЧЕСТІА ДЕ
 ЛА ЧЕЙ ПРОСТІ СЪ ІА АНВЕЦЕГЪРЪ. ЯПОЙ ШИ
 КЪРЦИЛЕ СПРЕ АНВЕЦЕГЪРА ЧЕЛОР ПРОСТІ АН
 ЛИМБА НОСТРА СКРИСЕ, СЪНТ ПЛИНЕ АЪ ДЕ
 КЪВИНТЕ СТРЕИНЕ, АЪ ДЕ АША ФЕЛЮ ДЕ КЪ-
 ВИНТЕ, КАРЕ ПРИН АПРОПІЕРЪ ЧЕ Ў АРЕ УН КЪ-
 ВЪНТ ДИН ГРАДЪ ЧЕЛ МАЙ ДЕ ПРЕ УРМЪ, КЪ
 АЛЪ ДИН ГРАДЪ ЧЕЛ МАЙ ДЕ ПРЕ СЪС, УНЪА
 АН ЛОКЪА АЛЪА СЕ АНТРЕВЪИЦАДЕ, ПРЕ-
 КЪМ АМ АРЕТАТ МАЙ СЪС.

СЪ НЪ ГЪНДЪСКЪ ЧИНЕВА, КЪ ЁЪ УМЕЛЪ
 СЪ ЛАПЕД ДИН ЛИМБА НОСТРЪ КЪВИНТЕЛЕ ЧЕ-
 ЛЕ СТРЕИНЕ; КЪЧІ МІЕ БИНЕ ЁСТЕ КЪНОСКЪТ
 КЪ НИЧІ Ў ЛИМБЪ НЪ Ё СЪ НЪ ФІЕ МЕСТЕКЪ-
 ТЪ КЪ КЪВИНТЕ СТРЕИНЕ. ЁЪ АМ ПЕРЧЕПЪТ,
 ПРЕКЪМ ЛА ТОЦІ ЁСТЕ КЪНОСКЪТ КЪ ЛИМБА
 НОСТРЪ ЁСТЕ ФОРТЕ СКЪРТЪ ДЕ КЪВИНТЕ; ДЕ-
 ЧІ ЁЪ ДОРЕСК А АММЪЛЦИ ЛИМБА НОСТРЪ КЪ
 КЪВИНТЕ ЛЪАТЕ ДИЦІ ВОРБЕЛЕ ДЕ РЕДЕЧИНЕ А

ЛИМ-

odată se vor introduce în limba noastră între cei învățați cuvinte învățate, de la aceștia vor lua și cei proști și așa se chitește fiecare limbă, ca cei proști de la cei învățați, iar nu aceștia de la cei proști să ia învățatură. Apoi și cărțile spre învățatura celor proști în limba noastră scrise sînt pline au de cuvinte streine, au de așa felii de cuvinte care, prin apropierea ce o are un cuvînt din gradu cel mai de pre urmă cu altu din gradu cel mai de pre sus, unul în locul altuia se întrebuintază, precum am arătat mai sus.

Să nu gindească cineva că eu umblu să lapăd din limba noastră cuvintele cele streine, căci mie bine este cunoscut că nici o limbă nu e să nu fie mestecată cu cuvinte streine. Eu am perceput, precum la toți este cunoscut, că limba noastră este foarte scurtă de cuvinte. Deci, eu doresc a înmulți limba noastră cu cuvinte luate din vorbele de rădăcină a

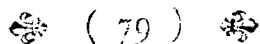
ЛИМБЕЙ НОСТРЕ, ШИ АШЕЗАТЕ ДОПЪ РЕГЪЛЕАЕ
 ШИ ПРОПРІЕТЕЦИЛЕ ДИН АНСА ЛИМБА НОСТРЪ
 ТРАСЕ. АПОЙ ДАКЕ СЕ ПОАТЕ АНТР АША МОД
 ТРАЦЕ АША КЪВИНТЕ, АН ЛОКЪА А КЪРОРА
 НОЙ АНТРЕВЪНИЦЕМЪ КЪВИНТЕ СТРЕИНЕ. ЕЪ
 ЖЪДЪКЪ А ФИ МАЙ БИНЕ ДЕ А АНТРЕВЪНИЦА ДЕ
 НИЧІ АН КОЛО ЧЕЛЕ А НОСТРЕ, ПРЕКЪМЪ ЕЪ АЕ
 СОКОТЪ ДОПЪ РЕДЕЧИНА ЛОР; ФИИНА КЪ ЧЕЛЕ
 СТРЕИНЕ НИЧІ Ш РЕДЕЧИНЕ НАЪ АН ЛИМБА НО-
 СТРЪ: ПЕНТРЪ АЧЕЖЪ НЪ СЕ ПОТЪ АНТРЕВЪНИЦА
 НИЧІ АН ДИКЦИОНАРЮ СКРИСЪ ДОПЪ РЕДЕЧИНА
 КЪВИНТЕЛОР НОСТРЕ, НИЧІ АНТРАЛТЕ СЪИИ-
 ЦЕ, АА КАРЕ СЕ ЧЕР КЪВИНТЕ АНВЕЦАТЕ; КЪЧІ
 ЧЕЛЕ А НОСТРЕ КЪРРЪ УНА ДИН АЛТА ПРЕКЪМЪ
 КЪРРЪ АПА ЛИМПЕДЕ ДИН ИЗВОРЪА СЕЪ ЧЕЛ
 НЕТЪРБАТЪ: МР АА ЧЕЛЕ СТРЕИНЕ НЕ ВЕДЕМЪ СИ-
 АМЪЦИ

МАЙ ПРЕЪРМЕ СЛОБОДЪ ЕСТЕ АА ФІЕ КАРЕ
 А ВОРБИ КЪМЪ АЪИ ПЛАЧЕ. МІЕ МАЪ МАЙ ПЛА-
 ЧЕ КЪВИНТЕЛЕ РОМАНЕСЧІ, КАРЕ СЕ ТРАГЪ МР
 АНН КЪВИНТЕ РОМАНЕСЧІ, ДЕКЪТЪ ЧЕЛЕ СТРЕИНЕ.
 ШИ МЕ КОЮ ЦИНЪКЪ ДЕ АЧЕСТЕ А НОСТРЕ, АН
 ПОАТЕ СКРИСОРАЕ МЕЛЕ. ДАКЕ НЪ ВОР ПЛАЧЪКЪ

Рома-

limbei noastre și așezate după regulile și proprietățile
 din însă limba noastră trase. Apoi, dacă se poate
 într- așa mod trage așa cuvinte, în locul a căroră noi
 întrebuițăm cuvinte streine, eu judec a fi mai bine
 de a întrebuița de ici încolo cele a noastre, precum
 eu le socot după rădăcina lor. Fiindcă cele streine
 nici o rădăcină n-au în limba noastră, pentru aceea
 nu se pot întrebuița nici în dicționarul scris după
 rădăcina cuvintelor noastre, nici într- alte științe la
 care se cer cuvinte învățate, căci cele a noastre cur
 una din alta, precum cure apa limpede din izvorul său
 cel neturbat, iar la cele streine ne vedem siluiți.

Mai pre urmă, slobod este la fiecare a vorbi cum
 lui place. Mie m-au mai plăcut cuvintele românești,
 care se trag iar din cuvinte românești, decît cele streine
 și mă voi ținea de aceste a noastre în toate scrisorile
 mele. Dacă nu vor plăcea

Романнаор де акъма, аи надежде къ се вор
апла аитре урметорий нострий, аа варе
вор пазычк че е а Націй ностре, ши се вор
перси а май адавче ла фолосва Націй.

Всвинтеле челе къ антеле скимбате
нэ се пот сокоги ка стрикате, вор май ви-
че ацій: фийна къ че е коррѣционе пен-
трэ лимба Латинскэ. ача поте фи пер-
фекционе пентрэ лимба Романскэ: сире
адеверѣкъ къвхитерий лор пот адавче аи
екембас пре аигалей, варе динтрэ а
лимба местекаткъ ас аиѣрѣмсеѣат аша
лимба лор. Р. нэ е аша: деля аигалей нэ
се поате аша паритате ла Нація ностре.
Изыи аигалей макар местекаткъ къ ате
Націй, ас аи лимба лор ворке депертате
де ла редечина лор. Дар ей тот сѣнт На-
ция несѣпѣсе ла алта: е де сине степѣни-
торе. Ла ей аиѣлореск сѣинцеле, къ аче-
стк флоресче ши лимба. Ла ей сѣнт аме-
ний аневѣацій аи сѣинцеле челе май аи-
алте, прин сѣинцеле ачестора сас май аи-
мѣацит лимба дин редечина ей. Тоате
аичѣкъ

românilor de acumă, am nădejde că se vor afla între
următorii noștri la care vor plăcea ce e a nații noastre
și se vor sîrgui a mai adăuga la folosul nații.

Cuvintele cele cu litere schimbate nu se pot socoti
ca stricate, vor mai zice alții, fiindcă ce e corupciune
pentru limba latinească, aceea poate fi perfecciune pen-
tru limba românească. Spre adevierirea cuvîntării lor,
pot aduce în exemplu pre anglezii care, dintru o limbă
mestecată, au înfrumusețat ⁸¹ așa limba lor. R. nu e așa.
De la anglezii nu se poate lua paritate la nația noastră,
căci anglezii, măcar mestecați cu alte nații, au în limba
lor vorbe depărtate de la rădăcina lor; dar ei tot sînt
nație nesupusă la alta: e de sine stăpînitoare. La ei
infloresc științele, cu acestea florește și limba; la ei sînt
oameni învățați în științele cele mai înalte, prin științele
acestora s-au mai înmulțit limba din rădăcina ei. Toate

⁸¹ În text: аиѣрѣмсеѣат, eroare de tipar.

АЧЕСТКЪ СЪНТ КОНТРАРІЙ ЛА РОМАНИ. КАРЕ
 ДОПЪ СТАРКЪ НАЦІЙ, АЪ СКІМБАТ ШИ ЛИМ-
 БА А МАЙ РЪЪ. ДЕ РЪМ ФИ ФОСТ НОЙ ПЪИ
 АЪМА ТОТ АН СТАРКЪ АЧЕА, АН КАРЕ АМ
 ПЕРАЪТ ФЛОРКЪ, ШИ НОЙ РЪМ ФИ СКІМБАТ
 ЛИМБА НОСТРЪ, ЧИ АН МАЙ БИНЕ, НЪ АН
 МАЙ РЪЪ. КЪ МЪАТЕ ДОМНІЙ, МЪАТЕ МЕЩЕ-
 ШЪГЪРІЙ, САЪ ДЕСКОПЕРІТ ДЕ АТЪНЧА АН КО-
 ЧІЙ, ЛА КАРЕ ШИ ААТЕ КЪВИНТЕ МЪАТЕ СЕ ЧЕР.
 АН С НОЙ НЪАМ СКІМОСИТ, АПОЙ ШИ ЛИМ-
 БА САЪ СТРИКАТ, АША КЪТ ЛИМБА АЧАСТА
 НИЧІЙ КЪНД НЪСЕ ПОАТЕ АДЪЧЕ ЛА АЧЕА ДЕ-
 ШНДЕ АЪ КАЗЪТ; ЧИ НЪМАЙ ЛИМБА ЧЪ БЕКЕ
 ПОАТЕ СЛЪЖИ СПРЕ АНДРЕПТАРКЪ АЧЕСТІА.

acestea sînt contrarii la români care, după starea națiii, au schimbat și limba în mai rău. De ream fi fost noi pîn acuma tot în starea aceea în care am pierdut floarea, și noi ream fi schimbat limba noastră, ci în mai bine, nu în mai rău, că multe domnii, multe meșteșuguri s-au descoperit de atuncea încoaci, la care și alte cuvinte multe se cer. Îns noi ne-am schimosit, apoi și limba s-au stricat, așa cît limba aceasta nicicînd nu se poate aduce la aceea de unde au căzut, ci numai limba cea veche poate sluji spre îndreptarea acestiia.

С Ѣ К Ц І Я Ш.

РЕФЛЕКЦІЙ ДЪ СПРЕ СТАРѢ
РОМАНІЛОР.

Дин челе пзи ичй зисе пентрѹ лимба Ро-
манѣскѹ, се пот мѡлате ѡнцелече ши дин
челе че сѡнт де але старій ѡ Націѣ Рома-
несчй: фїица кѹ лимба ши Націѡ кѹ ѡче-
лаш паш пѹшеск. Дар ши май мѡлате рѣѹ
фи ѡ зиче, кзнд рѣѹ ста чинева ѡ скриа
тоате челе че сѡнт де ѡ Націѣ, ѡ кзрора
локѹ нѹ ѣсте ѡнчй. ѡн картиника ѡчестѹ
екѹртѹ ѡм ѡлес нѹмай доѹ пѹнкѹврй че се
ѡттинг де Націѡ Романѣскѹ: ѡдеке старѢ
кресчерій прѹнчилор, ши старѢ религіѣй:
кѹм цин рѡмзній леѹѢ, сѡѹ ѡн че крѣд
май, тоѹй кѹ се кѹпринде леѹѢ.

Майнаинте де ѡ ѡнчепе де кресчерѢ
прѹнчилор, вою зиче кзтева де старѢ ѡмѡ-
лѡй че ѡ капѣѹ прин насчере. Сѡмѡл пѹр-

F

ЧЕДЕ

Secția III.

REFLECȚII DESPRE STAREA
ROMÂNILOR

Din cele pîn aici zise pentru limba românească, se pot multe înțelege și din cele ce sînt de ale stării a nașii românești, fiindcă limba și nașia cu acelaș paș pășesc. Dar și mai multe reau fi a zice cînd reau sta cineva a scria toate cele ce sînt de a nașii, a cărora locu nu este aici. În cȃrticica aceasta scurtă, am ales numai doao puncturi ce se ating de nașia românească, adecă starea creșterii pruncilor și starea religiei: cum șin rumânii legea sau în ce cred mai toți că se cuprinde legea.

Mai nainte de a începe de creșterea pruncilor, voi zice citeva de starea omului ce o capătă prin naștere. Omul pur-

ЧЕДЕ ДИИ МЗНЕЛЕ НАТЪРІЙ ІМПЕРФЕКТ (НЕ СЕВЪРШИТ), ЧИ КЪ Ѡ АПЛЕКЕЧЮНЕ НЪМАЙ ЛЪЙ АННЕСКЪТЪ КЪТЪРЪ ПЕРФЕКЧЮНЕ (КОВЕРШИРЕ). АЧАСТА ПЕРФЕКЧЮНЕ АЪ ЛЕСАТО НАТЪРА АН ЧИРКЪМСТАИЦІИЛЕ, АН КАРЕ ѠМЪЛА СЕ ПЪНЕ АН ЛЪМЕ. ДАКЕ ПРЪНКЪЛА БА КРЕСЧЕ ЛА МЗНА БЪНЪ ШИ АНДРЕПЪТЪТОРЕ, ВА ФИ БЪН, АПЛЕКЕЧЮНЕЪ ЛЪЙ АННЕСКЪТЪ КЪТЪРЪ ПЕРФЕКЧЮНЕ СЕ ВА ДЕСВЕЛЪЙ, ШИ ПРЪНКЪЛА СЕ ВА ФАЧЕ АСЕМИНЪ АЧЕЛОРА АНТРЕ КАРЕ АЪ КРЕСКЪТ. ЧЕ ЛИМБА АЪДЕ ПРЪНКЪЛА ДЕ МИК, АЧЕА Ѡ ВОРЕСЧЕ КЪНД Е МАРЕ. ДЕВНДЕ ПОТЕМ ПЕРЧЕПЕ КЪ НАТЪРА ВРЕ СЪ АМПАРТЪ ГРИЖА ПРЪНЧИЛОР КЪ ПАРИИЦІЙ, КАРЕ СЪНТ ІНСТЪРЪМЕНТЪЛА (СЪРЪ) НАСЧЕРІЙ ЛОР. А НАТЪРІЙ ЕСТЕ А КРЕСЧЕ ПРЪНКЪЛА АЛ ФАЧЕ ДИИ МИК МАРЕ, АЙ ДА ТОДТЕ МИЖЛОЧИРИЛЕ, ПРИН КАРЕ СЪШ ПОАТЪ АГОНИСИ ЧЕЛЕ ДЕ ТРЕБЪИИЦА КЪТЪРЪ ВІАЦЕ. АЧЕСТЪ НАТЪРА ЛЕ ФАЧЕ КЪ ПРЪНКЪЛА ТОКМА АША, КА ШИ КЪ МАКАР КАРЕ СЕМИНЦЕ АРЪНКАТЪ АН ПЪМЪНТ. АЧАСТА ДОПЪ НАТЪРА СА КЪПРИИДЕ АН СИИЕ АЛТЪ СЕМИНЦЕ ПРЕ АЛТ АИИ ТОКМА ДЕ АЧЕЛАШ ФЕА.

cede din mînele naturii imperfect (nesăvîrșit), ei cu o aplecăciune numai lui innăscută cătră perfecciune (covîrșire). Aceasta perfecciune au lăsat-o natura în circumstanțiile în care omul se pune în lume. Dacă pruncul va crește la mîna bună și îndreptătoare, va fi bun, aplecăciunea lui innăscută cătră perfecciune se va dezvoltă și pruncul se va face asemenea aceloră între care au crescut. Ce limbă aude pruncul de mic, aceea o vorbește cînd e mare, de unde putem percepe că natura vre să împartă grija pruncilor cu părinții care sînt instrumentul (sîru) nașterii lor. A naturii este a crește pruncul, a-l face din mic mare, a-i da toate mijlocirile prin care să-ș poată agonisi cele de trebuință cătră viață. Acestea natura le face cu pruncul tocma așa ca și macăr care sămînță aruncată în pămînt. Aceasta, după natura sa, cuprinde în sine altă sămînță, pre alt an, tocma de acelaș

Фел. Пре каре натѣра ѿ кресче ѿ ѡмнинце
дин пхмзнт ѡн сѣс. Дакє се вор ѡнтѣмпла
пре ланге семинца ѡчеа ѡлте ѣрѣрїи ши пре
ѡчєс ꙗ нѣ ле ва рѣмпе мхна де ѡм, ѣрѣр-
риле ѡчєсте вор кресче май таре, ши вор
ѡкоперн семинца, каре фер де роу, ши фер
де каадѣра сорєаѣи се ва вєсчєзи, ши ѡн-
трѣнса се ва ѡска, ши семинца ѡ родѣаѣи
пре ѡлч ѡнн. Ка ши лємнѣа пѣс ѡн пє-
мзнт: натѣра ѡл фанє ѡ кресче, ѣр дєа
вор ѡнстрѣмєа ѡлте лємнє, ши нѣа ва ѡн-
дрєпта мхна де ѡм, ѣл ва кресче, ши ва
фн єтѣзмє. Дар дєа ва ѡндрєпта ѡмѣа,
ѡтѣчє грижа ѡмѣаѣи ѡмпрєзнатѣ нѣ ѡ
натѣрїи, фак лємнѣа дирєпт. Дєчє ѡѣ рѣн-
дѣнт натѣра ѡша, нѡй нѣ счм; Дар дє
врємѣ нѣ вєдєм кѡм ѡѣ рѣндѣнт, ѡша
дар трєѣѣє єѣ рѣндм кѣ Домнєѣѣє прнн
пєтєрнє натѣрїи ѡша врє, ши вѡѣ лѣи
ѣстє пєнєрѣ нѡй лєѣє євѣнѣє. Дєчїи рѣ-
рнїцїи євнт дєтѡрїи ѡ кресче пре фїи єїи.
Дєспрє крєчєрѣ ѡчєстє ѡм ѡ вѡрєн ѡѣѣн-
нєа, ѡдєкє: кѣ ѡн чє врєд май тѡцн днн

fel, pre care natura o crește, o împinge din pământ în sus. Dacă se vor întâmpla pre lingă sămînța aceea alte ierburi și pre acestea nu le va rumpe mină de om, ierburile aceste vor crește mai tare și vor acoperi sămînța care, fără de roao și fără de căldura soarelui, se va vestezi și într-însa se va usca și sămînța a rodului pre alt an. Ca și lemnul pus în pământ: natura îl face a crește, iar de-l vor înstrimba alte lemne și nu-l va îndrepta mină de om, el va crește și va fi strîmb, dar de-l va îndrepta omul, atunce grija omului împreună cu a naturii face lemnul drept. De ce au rînduit natura așa, noi nu știm. Dar, de vreme că vedem cum au rînduit, așadar trebuie să gîndim că Dumnezeu prin puterile naturii așa vre și voia lui este pentru noi lege sfîntă. Decī părinții sînt detori a crește pre fiii săi. Despre creșterea aceasta am a vorbi pușinel, adecă că în ce cred mai toți din

пзринциї нострїї кз се кзпринде кресчерѣ
 прѣнчилор, нз ѣ аша. Ка ѣн юбитору а
 Нацїи вою дескопери деториле кзтрз кре-
 счерѣ чѣ кзнз а прѣнчилор. Кзчї вїаца
 ѣ дарла лѣи Домнезѣ, ачела сингѣр а
 ампарте кѣи вре. Дечї вой Пзринцилор
 сз нз ве ачелѣнцїи кѣ гзндѣл кз мннѣ-
 нѣ ачел де ла вой те фаче. Чи сз счицї
 ѣнде ачепецїи а ве кїама пзринцї. Кзнд
 се примеце дин мзнеле натѣрїи чел нос
 нескѣт дин сзнцеле вострѣ, ши се пѣне
 ани Брацеле ачелїа, каре требѣ сеї де лап-
 те; аѣр кой привегїацї ла зилеле вїецїи
 прекѣм а прѣнѣлѣнцї, аша ши а Маичїи,
 ши ве грижацї де ѣ дїхна ши де липселе
 лор. Дрепт пзн аколо вой нз фачецїи пен-
 трѣ копїи вострїи, ничї че фак пентрѣ
 пѣїи лор: вѣлтѣрїи, вѣлаѣрїи, лѣїи, ѣр-
 шїи, ши челе май фѣроче фїаре. Че дески-
 линѣзе ши свинцесче ани ѣм номеле Пз-
 ринцилор, ѣсте нѣнѣмай кресчерѣ прѣнчи-
 лор, ани мзнкаре, бѣтѣрѣ, хрїанѣ ш. а.
 Чи ани аша кресчере (ѣдѣкїацїе) адеке ани

Грижа

părinții noștri că se cuprinde creșterea pruncilor nu e așa. Ca un iubitor a nației, voi descoperi detoriile către creșterea cea bună a pruncilor, căci viața e darul lui Dumnezeu, acela singur îl împarte cui vre. Deci voi, părinților, să nu vă înceluiți cu gândul că minunea aceea de la voi se face, ci să știți unde începeți a vă chiama părinți. Când se primește din mâinele naturii cel nou născut din sîngele vostru și se pune în brațele aceea care trebuie să-i de lapte, iar voi priveghiați la zilele vieții precum a pruncului așa și a mamei și vă grijați de odihna și de lipsele lor, drept pîn acolo voi nu faceți pentru copiii voștri nici ce fac pentru puii lor vulturii, belatorii, leii, urșii și cele mai feroce fiare. Ce deschilinază și sfințește în om numele părinților este nu numai creșterea pruncilor în mîncare, beutură, hrană ș. a., ci în așa creștere (educație), adecă în

грижа де а фаче а кресче, ши а се десвер-
 лъи ѿнтръиши талантвриле, каре ей де
 ла домнезеѣ прин натъра аѣ капетат кѣ
 насчерѣ ѿмпрехне. Ка ачелѣ сѣ нѣ се сѣ-
 фѣлаче прин пасионе, прекъм се ѱске се-
 минца аръикатъ ѿн пзмзнг, ши де ѣр-
 евриле челе че креск де сине ѿнсе се ѿннѣ-
 ке. Къчй ши семинца кресче дин пзмзнг,
 допъ натъра ей, ши пръикъ аша кресче
 дин натъра. Дар прекъм семинца пзреси-
 тъ, аша ничй пръикъа фер ѿнвечетъра
 лъатъ де ла ѿм, нѣ алъче родъа теѣ.
 Аша дар Пъринций сѣнт деторй а фаче ѿн
 пръичй ѿнке дин аниий чей тинерй прин
 ѿнвечетъриле ши пилделе лор: ѿ пинимъ
 симциторе де тоате челе че сѣнт аде ѿме-
 нией, а ѿмпрехне пзтимирй кѣ тот че ѿн
 лъмѣ ачаста пзтимесче. бн дажник сѣп-
 пѣс леѿилор пзмзнтълъи ѿн каре ѣл тре-
 есче, ши аша сѣ фѣе ѿмператълъи, ши
 ѿмперейей спре фолос: а къръа бѣна ста-
 ре се кѣпринде ѿн неветемарѣ леѿилор
 четепенесчй, спре фолосъа а тоатей соѿией

grija de a face a crește și a se dezvoltă într-înșii talentu-
 rile care ei de la Dumnezeu prin natură au căpătat cu
 nașterea împreună, ca acelea să nu suflece prin pasiune,
 precum se uscă sămînța aruncată în pămînt și de ierbu-
 rile cele ce cresc de sine înse se înecă. Căci și sămînța
 crește din pămînt după natura ei, și pruncu așa crește din
 natură. Dar, precum sămînța părăsită, așa nici pruncul
 fără învățătura luată de la om nu aduce rodul său. Așa-
 dar, părinții sînt detori a face în prunci, încă din anii
 cei tineri, prin învățăturile și pildele lor, o inimă simți-
 toare de toate cele ce sînt ale omeniei, a împreună-
 pătimirii eu tot ce în lumea aceasta pătimeste, un dajnic
 supus legilor pămîntului în care el trăiește, și așa să fie
 împăratului și împărăției spre folos, a căruia bunastare
 se cuprinde în nevătămarea legilor cetățenești, spre folo-
 sul a toatei soției

ЧЕТЕЦЕНЕСЧІ ФЕКЪТЕ. СЪ ФАКЕ ДИН ТЪЗН-
 СЪА ЫН БАРБАТ ФЕМИ, ЫН ПРИЕТИН, ЫН
 ВЕЧИН КРЕДИНОС, ЫН ПАРИНТЕ, ПРЕ КАРЕ
 АШИЖДЕРЪ ФІЙ ЛЪИ СЪА ЧИНЕСТЪКЪХ; МАЙ
 ПРЕЪРМЕ СЪА ФАКЕ ѠМ ДОПЪ КЪМ ЧЕРЕ НА-
 ТЪРА, ШИ СОЦІА ѠМЕНЪСКЪХ. АЧАСТА Ё КРЕС-
 ЧЕРЪ КАРЕ СЕ ЧЕРЕ ДЕ ЛА ПЪЗРИНЦІ КЪТЪРЪ
 ФІЙ СЕЙ. ДИН ПЕРВЕРСА КРЕСЧЕРЕ А МАЙ МЪЛ-
 ТОРА ПЪВЪНЧИЛОР А НАЦІЙ НОСТРЕ, ЫРМЪЗЕ ШИ
 СТАРЪ МАЙ А ТОАТЕЙ НАЦІЙ ПЕРВЕРСЕ, СЪА АН-
 ВЕРТИТЪ.

ДЕ ВОМ СОКОТИ ПРЕ ЧЕЙ МАЙ МЪЛЦІЙ
 ДИН РОМАНИЙ НОСТРІЙ ДЕ КЪТЪРЪ ПАРТЪ
 АЧЕА. АН ЧЕ КРЕД ЕЙ КЪ СЕ КЪПРИНДЕ ЛЕЦЪ,
 РЕЛИГІА, ВОМ ВЕДЪ КЪ ЧЕЙ МАЙ МЪЛЦІЙ НАЪ
 ДРЪПТА КОМОЧИНЦЕ А ЛЕЦІЙ. МАЙ ТОЦІЙ
 (ДЕ БАНАТ ВОРЕБЕК) КРЕД А АМПАНИИ ЛЕЦЪ,
 КЪНД СЕ НЪМЕСК КРЕЩИНІЙ, ПРИМЕСК СВИНТЪ-
 ЛЕ ТАЙНИ ДЕ ХРЪТОС МЪНТЪВИТОРЮА НОСТРЪ,
 ШИ АНЧЕПЕГЪРЮА ЛЕЦІЙ КРЕЩИНЕСЧІЙ, АШЕЗА-
 ТЕ, ШИ ПРИН АПЪТОЛІ ПЪН ЛА НОЙ ТРАДЪ-
 ТЕ, (ПРЕДАТЕ) КЪНД АШ ФАК КЪЗЧЕ ДОПЪ
 МОДЪ А БИСЕРИЧІЙ РЕСЕРИТЪЛЪИ, ШИ КЪНД
 НЪМАЙ

cețățenești făcute ; să facă dintr-însul un bărbat femeii, un prietin, un vecin credincios, un părinte pre care, așijderea, fiii lui să-l cinstească ; mai pre urmă, să-l facă om, după cum cere natura și soția omenească. Aceasta e creșterea care se cere de la părinți către fiii săi. Din perversa creștere a mai multora pruncilor a națiii noastre, urmează și starea mai a toatei națiii perversă sau învertită.

De vom socoti pre cei mai mulți din românii noștri de către partea aceea în ce cred ei că se cuprinde legea, relighia, vom vedea că cei mai mulți n-au dreapta cunoștință a legii. Mai toți (de Banat vorbesc) cred a împlini legea cind se numesc creștini, primesc sfintele taini de Hristos mintuitorul nostru și începătorul legii creștinești așezate și prin apostoli pîn la noi tradute (predate), cind își fac cruce după modu a bisericii răsăritului și cind

❁ (87) ❁

НЪМАЙ ДЕ ЫН ФЕЛЮ ДЕ МЪНКАРЕ СЕ САТЪРА
 БИНЕ, ШИ Ё СЪНЕТОС, ДЕ КАРЕ МЪНКАРЕ АЛ-
 ТЪ СЕ РЪЪ КОЛНЕВИ. АЧАСТА ЁЪ ВОРБЕСК,
 ПЕНТРЪ КЪ СЪЮ ПРИН ЁКСПЕРИЕНЦІЕ, ШИ НЪ
 ДОР КЪ БРЕЪ СЪ ѠКЕРЕСК, САЪ СЪ АНВЕЦ ПРЕ
 ѠМЕНІЙ МАЙ ВЪТРЪНІЙ ДЕ КЪТ МИНЕ, ЧИ
 ДИН АРДОРЪ КЪТРЪ ѠМЕНІЕ, ІАР МАЙ ВЪРТОС
 КЪТРЪ ЧЕЙ НЕПРЕЧЕПЪЦІЙ ДИН НАЦІА МЕ, ДИН
 АНВЕЦЕТЪРИЛЕ КАРЕ ЁЪ АМ СЪПТ АН ШКОЛЕЛЕ
 ДЕ ЛА ѠМЕНІЙ ЧЕЙ АНВЕЦАЦІЙ, АМ ТРАС АЧЕСТЕ
 ПОЗИЦІЙ САЪ АШЕЗЕРІЙ ДЕ СПРЕ ФАПТЕЛЕ ѠМЪ-
 ЛЪЙ, ДИН КАРЕ СЕ АРАТЕ ЫНДЕ СЕ КЪПРИНДЕ
 ЛЕЦА; АДЕКЕ: ФАПТЕЛЕ ѠМЪЛЪЙ ЧЕЛЕ ЧЕ ПЪР-
 ЧЕД ДИН СЛОБОДА БОЕ А ЛЪЙ АЪ ЫРМЕЛЕЛЕ САЛЕ
 КАРЕ ЛЕ ПЕРЧЕПЕМ ПРИН ЁКСПЕРИЕНЦІЕ, САЪ СИМ-
 ЦИРЕ, АЪ КЪ СЪНТ БЪНЕ, АЪ КЪ СЪНТ РЕЛЕ.
 ЫРМЕЛЕЛЕ ФАПТЕЛОР ЧЕЛОР БЪНЕ, НЕ ДЪК ПЪЕ
 НОЙ ЛА СТАРЕ МАЙ БЪНЪ; ЫРМЕЛЕЛЕ ФАПТЕЛОР
 РЕЛЕ НЕ ДЪК ПРЕ НОЙ ЛА СТАРЕ МАЙ РЪ. НАТЪ-
 РА АЪ АНСЕМЕНАТ АН ТОТ ЧЕ Ё БЪН Ѡ АНВИ-
 ТАРЕ ЧЕ ТРАЦЕ ПРЕ ѠМ АНТРАКОЛО; ІАР АН ЧЕ
 Ё РЪЪ ЁСТЕ Ѡ ЫРЪЧЮНЕ АН НОЙ НЕСКЪТЪ
 ДЕ А ФЪУИ ДЕ КЪТРЪ АКОЛО. ПЕНТРЪ АЧЕА БИ-

НЕЛЕ

numai de un feli de mîncare se satură bine și e sănătos, de care mîncare altu se reau bolnăvi. Aceasta eu vorbesc, pentru că știu prin experienție, și nu doar că vreau să ocărăsc sau să învăț pre oamenii mai bătrîni decît mine, ei din ardoarea cătră omenie, iar mai virtos către cei nepreceptuți din nația me, din învățăturile care eu am supt în școalele de la oamenii cei învățați, am tras aceste poziții sau așezări despre faptele omului, din care se arată unde se cuprinde legea, adecă faptele omului cele ce purced din sloboda voie a lui au urmele sale care le percepem prin experienție sau simțire au că sint bune, au că sint rele. Urmele faptelor celor bune ne duc pre noi la stare mai bună; urmele faptelor rele ne duc pre noi la stare mai ră. Natura au însămănat în tot ce e bun o invitare ce trage pre om într-acolo, iar în ce e rău este o uriciune în noi născută de a fugi de cătră acolo. Pentru aceea, bi-

❖ (88) ❖

ПЛА ЕСТЕ АН НОЙ ПОРНИРЪ ДЕ АА ФАЧЕ; РЪЪ
 ЕСТЕ СПЪИМЕНТАРЪ ДЕ АА ЛЕСА. АНКЕХТОРА-
 РЪ ПОРНИРИЙ КЪ ФАПТЕЛЕ НОСТРЕ, ФАЧЕ ѠБ-
 ЛИГАЦІА ШИ ДЕ ИЧІ САРЕ ѠБЛИГАЦІА ЧЪ НА-
 ТЪРАЛЕ: ФІИНА КЪ НАТЪРА ДИН ТОАТЕ ФАП-
 ТЕЛЕ БЪНЕ АЪ АШЕЗАТ СЪ ЎРМЕЗЕ БИНЕ, ШИ
 ДИН ТОАТЕ ФАПТЕЛЕ РЪЛЕ НЪ ПОАТЕ ЎРМА АА-
 ТА ФЕР НЪМАЙ РЪЪ.

АА ФАПТА ЧЪ БЪНЪ НЕ АНДЪАМНЪ ПРИН
 ЎРМЪЛА ЧЪ БЪНЪ, КАРЕ НАТЪРА АЪ АНКЕПТО-
 РАТ КЪ БИНЕЛЕ. ДЕ АА ФАПТА ЧЪ РЪ НЕ СПЕИ-
 МЪНТЕ ПРИН ЎРМЪЛА ДЕ АКОЛО ЧЪ РЪ: АША
 ДАР НАТЪРА НЕ ѠБЛИГЪ А АНДРЕПТА ФАПТЕ-
 ЛЕ НОСТРЕ ДОПЪ РЕГЪЛА АЧАСТА: ФА БИНЕ
 ШИ ФЪЦІН ДЕ РЪЪ. ЧЕ ЦІЕ НЪ ВРЕЙ
 ААТЪРА СЪ НЪ ФАЧІ. РЕГЪЛА ѠБЛИГЪТО-
 РЕ ДИН ЦЮРЕЛЕ НАТЪРАЛЕ СЕ КІАМЕ ЛЕЦЕ. ШИ
 АЧАСТА ДАР Е ЛЕЦА НАТЪРАЛЕ: КАРЕ ПРИН ПЕР-
 ЧЕПЕРЪ МИНИЦІИ НОСТРЕ Ѡ КЪНОСЧЕМ. ЛЕЦІАЛЕ
 АЧЕСТЪ СЕ АНТИНА ПРЕСТЪ ТОАТЕ ФАПТЕЛЕ
 ѠМЕНЕСЧІ; ФІИНА КЪ СЪНТ ЎРМЕЛЕ ДИН АН-
 ТЕЛЕ ФАПТЕ, ДЕЧІ ЕЛЕ СЪНТ ЛЕЦІН БЕЧНИЧЕ,
 НЕКИМЪАТЕ, ЛЕЦІ ДОМНЕЗЕЕСЧІ, ФІИНА, КЪ
 ДОМНЕ-

nele este în noi pornirea de a-l face, rău este spă-
 mîntarea de a-l lăsa.⁸² Încheutorarea pornirii cu fap-
 tele noastre face obligația și de ici sare obligația cea
 naturale, fiindcă natura din toate faptele bune au așezat
 să urmeze bine și din toate faptele răle nu poate urma
 alta fără numai rău.

La fapta cea bună ne îndeamnă prin urmeala cea
 bună, care natura au încheptorat cu binele. De la fapta
 cea ră ne spăimîntă prin urmeala de acolo cea ră. Așadar,
 natura ne obligă a îndrepta faptele noastre după regula
 aceasta: *fă bine și fugi de rău. Ce fie nu vrei, altuia să
 nu faci.* Regula obligătoare din giurele naturale se
 chiamă *lege* și aceasta, dar, e legea naturale,⁸³ care
 prin perceperea minții noastre o cunoaștem. Legile ace-
 tea se întind preste toate faptele omenești, fiindcă sînt
 urmele din inele fapte, deci ele sînt legi vecinice, ne-
 schimbate, legi dumnezeiești⁸⁴, fiindcă

⁸² Cele două categorii morale sînt definite în chip asemănător de LOCKE (127 I: 209): „Numim ‚bine’ ceea ce ne poate produce sau mări plăcerea ori micșora durerea, sau, altminteri, ne poate procura ori conserva posesiunea vreunui alt bun sau absența vreunui rău. Și, dimpotrivă, numim ‚rău’ ceea ce este în stare de a ne produce sau mări vreo durere sau de a ne lipsi de vreun bine”.

⁸³ IORGOVICI îl urmează aici pe CONDILLAC (37 IV: 34): „Condițiile concretizate în convenții sînt primele legi ale societăților; ele pot fi numite legi *naturale* deoarece omului nu îi este necesar să mediteze pentru a le descoperi”, despărțindu-se de LOCKE, care opune legile *naturale* celor *innăscute* (127 I: 48).

⁸⁴ Din motive ușor de înțeles, învățatul român identifică legile *naturale* cu cele *divine*, pe care LOCKE (127 II: 335) le desparte.

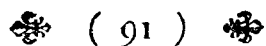
НѢ ѡСЪЗНАДИМ НИЧЬ СЪ НѢ ѸРЪМ ПРЕ ЧЕЙ ЧѢ
 НѢ СЪНТ ДЕ ЛЕЦА КРЕЩИНѢСКЪ, АЪ СЪНТ КРЕ-
 ЩИННЬ, ДАР СЕ ДЕСПАРТ ПЪЩИНЕЛ ДЕ ЛА БИСЕ-
 РИКА ВЕКЕ А РЕСЕРИТЪЛЪНЬ. ТОТЪ АНЪСЪ ЦИНЕ
 КЪ А ЛЪНЬ ЛЕЦЕ Ё МАЙ БЪНЪ. ШИ ТОАТЪ РЕ-
 ЛИГІА АРЕ ПОРНИРѢ ЧИНСТИРІЙ ДЕ ДОМНЕЗЕЪ.
 ДЕЧЬ НОЙ СЪ НѢ ЖЪДЕКЕМ ПРЕ НИМЕ ДЕ КАРЕ
 ЛЕЦЕ ЁСТЕ, ЧИ ПРЕ МАКАР КАРЕ СЪЛ ЧИНСТИМ
 ДОПЪ ФАПТЕЛЕ САЛЕ, ДСПЪ КАРЕ ШИ АНАИН-
 ТѢ ЛЪНЬ ДОМНЕЗЕЪ АЪ СЕ ВА АНДРЕПТА АЪ
 СЕ ВА ѡСЪЗНАДИ, ПРЕКЪМ АРАТЕ АЧЕЛАШ АПЪГОЛ
 ЛА ЛОКЪЛ ЧЕЛ МАЙ СЪЕ ЦИТАТ. С. Б. НИЧЬ
 СЪ НѢ НЕ МЪРИМ НЪМАЙ НЪ НОМЕЛЕ КРЕ-
 ЩИНЕСКЪ, КЪ НЪМАЙ ПРИН НЪМЕ НОЙ СЪНТЕМ
 АЪЗВИТОРІЙ ЛЕЦІЙ КАРЕ ШОВ ПРИН ХРЪТОСЪ ЁСТЕ
 ДЕСКОПЕРИТЕ, ШИ КАРЕ ПРЕ НОЙ СВИНЦІЙ АПЪТО-
 ЛЬ НЕ АНВАЦЕ. ШИ НЪ АЪЗВИТОРІЙ ЛЕЦІЙ,
 ЧИ ЧЕЙ ЧЕ АМПЛИНЕСКЪ ЛЕЦА СЕ ВОР МЪНТЪНЬ,
 ІАР АКОЛО. С. 13.

АША ДАР ІОВИЦІЙ АЙ МІЕЙ ПРИЕТИННЬ,
 СЪ АСКЪЗАТЕМ ЧЕ НЕ АНВАЦЕ СВ. АПЪТОЛЪ ПА-
 ВЕЛ, СЪ ПЛИНИМ ФАПТЕЛЕ ЛЕЦІЙ, СЪ НЪ НЕ
 НЪМИМ НЪМАЙ АЪЗВИТОРІЙ ЛЕЦІЙ ЧИ АМПЛИ-
 НЕТОРІЙ АЧЕІА. ПЕНТРЪ А ФАЧЕ БИНЕЛЕ КАРЕ ПЪ-

nu osîndim, nici să nu urîm pre cei ce nu sînt de legea creștinească, au sînt creștini, dar se despart pușinel de la biserica veche a răsăritului. Tot însu ține că a lui lege e mai bună și toată relighia are pornirea cinstirii de Dumnezeu. Deci, noi să nu judecăm pre nime de care lege este, ci pre macăr care să-l cinstim după faptele sale, după care și înaintea lui Dumnezeu au se va îndrepta, au se va osîndi, precum arată acelaș apostol la locul cel mai sus țitat. S 6.⁸⁷ Nici să nu ne mărim numai cu numele creștinesc, că numai prin nume noi sintem auzitorii legii care noao prin Iristos este descoperită și care pre noi sfinții apostoli ne învață, „și nu auzitorii legii, ci cei ce împlinesc legea se vor mîntui“, iar acolo, s. 13

Așadar, iubiiții ai miei prietini, să ascultăm ce ne învață sf. apostol Pavel, să plinim faptele legii, să nu ne numim numai auzitorii legii, ci împlinatorii aceia. Pentru a face binele care pu-

⁸⁷ În realitate, 5, 6, 7 și 8.

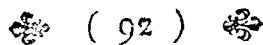
ТЕМ ЛА АПРОПЕЛЕ НОСТРЪ, СЪ НЪ АНТРЕБЕМ
 КЪНД ЗАЧЕ КЪ КАРЪ ФРЪНТЪ АН ЙМАЛЪ, КЪМ
 АШ ФАЧЕ КРЪЧЕ, ШИ МЪНЪНКЕ ЁЛ ПЕСЧЕ ВИ-
 НЕРЪ, САЪ ЧЕЙ ДЕ ЛЕЦА ЛОР КЪНТЪ АН БИ-
 СЪРЪКЪ АЪ ЧЕ ФАК КЪНД СЕ РОГЪ ЛА АЧЕЛАШ
 ДОМНЕЗЪ. ШИ КЪМ КРЕДЕ ЁЛ НЕШТЕ МИСТЕ-
 РЪЙ СЪПТИЛЕ ШИ АКСТРАКТЕ, ДЕ МИНТЪ ѠМЕ-
 НЪКЪКЪ НЕ КЪПРИНСЕ. ЧИ АН ѠМЪ ЧЕ ЧЕРЕ ДЕ
 ЛА НОЙ АЖЪТОРЮ, СЪ КАШТЕМ НЪМАЙ КЪ ЁЛ
 Ё ЗИДИРЪ ЛЪЙ ДОМНЕЗЪ, ШИ ДАКЕ НЪ КРЕ-
 ДЕМ СЪ ВЕДЕМ АНТЪРНЪСА АСЕМАРЪКЪ НОСТРЪ,
 ШИ СЪ НЕ АДЪЧЕМ АМИНТЕ, КЪ ЧЕ СЕ ПОАТЕ ЛА
 ЫН ѠМ, СЕ ПОАТЕ АНТЪМПАА ШИ ЛА АЛЪА-
 ШИ СЪ ФАЧЕМ ЛА АЛЪА АЛЕЛАШ БИНЕ, КАРЕ
 НОЙ АНТЪ АСЕМИНЪ АНТЪМИЛЕРЪ ФЪИИД,
 АЧЕЛАШ АЖЪТОРЮ РЪКЪ ЧЕРЕ.

АНВЕЦАЦИВЕ ШИ ВОЙ, ФЪИЛОР, А КЪНОСЧЕ
 ДЕТОРЪИЛЕ ЧЕЛЕ АННЕСКЪТЕ АН ВОЙ, ПРИН
 КАРЕ ВОЙ СЪНТЕЦ ЛЕГАЦЪ ДЕ ПЪРИНЦЪЙ ВО-
 СТЪЙ. ВЕДЕЦЪ КЪТ ДЕ ЛЪНГЪ ВРЕМЕ Ё ѠМЪА
 АН СТАРЪ СЛЕБИЧЮНЪЙ, ШИ А НЕПРИЧЕПЕРЪЙ,
 КЪНД ЁЛ АНКЕ ПРЪНКЪ ФЪИИД, НЪ ПОТЕ АГО-
 НИСИ СЪ ЧЕЛЕ ДЕ ТРЕКЪИЦЕ, НИЧ НЪ СЕ ПО-
 АТЕ АПЕРА ДЕ ЧЕЛЕ РЕЛЕ. ДИИ

tem la aproapele nostru, să nu întrebăm cînd zace
 cu caru frînt în imală cum îș face cruce și mîncîcă
 el pește vinerea sau cei de legea lor cîntă în bise-
 rică au ce fac cînd se roagă la acelaș Dumnezeu
 și cum crede el nește misterii subtile și abstracte, de
 mîntea omenească necuprinse; ci în omu ce cere de
 la noi ajutori să căutăm numai că el e zidirea lui Dumne-
 zeu și dacă nu credem, să vedem într-însul asămănarea
 noastră și să ne aducem aminte că ce se poate la un om,
 se poate întîmpla și la altul și să facem la altu acelaș⁸⁸
 bine, care noi, într-asămînea întîmplări fiind, acelaș
 ajutori ream cere.

Învățați-vă și voi, fiilor, a cunoaște detoriile cele
 innăscute în voi, prin care voi sînteț legați de părinții
 voștri. Vedeți cît de lungă vreme e omul în starea slă-
 biciunii și a nepriceperii cînd el, încă prunc fiind, nu
 poate agonisi sie cele de trebuință, nici nu se poate
 apăra de cele rele.

⁸⁸ În text: АЛЕАШ (eroare de tipar).

Лин че причина лас псе Домнезеу аа з-та време ан аша старе? адеврат нс пентрз алта фер нзмаи ка сза леце ши май стрзлт, де ачеа дела каре прзнксла аз примит насчерт, ши ка сза факе прик липсе ле ши обичѣюл азнг ши азаче, а асксата де перинциѣ, ши де ай юби. Де ар фи врэт Домнезеу сз деслеце пре фѣй де деторѣ ачаства а драгостей, ши а мзлцемирѣй, еа ар фи дат прзнкслашѣй анке ан ѡра че саз нескѡт ши мижлочириле де а треѣ, прекѡм аз дат челор мѡте, адеке добито-челор челор фер де граю. Прзнчѣа ѡмзлшѣй чѣ азнгз е деснодатѡ де пѡтере ши де анце-лецере. Ничѣй ѡн инстинкт антрзнсзл нс поате лѡкра. ачаства е рзндзлла азѣ До-мнезеу пентрз а силшѣ пре прзнчѣй а чин-сти пре перинциѣ сѣй.

Дечѣй ши даке вацѣй марит, вацѣй ан-сорат, ши ацѣй ешит ан каселе востре, прин ачеа нзмаѣ пзринци сѡнг десангаци де деторѣа портерѣй де гриже пентрз вой. Дар вой де деторѣа де ай чинсти тот де ѡна

Din ce pricină l-au pus Dumnezeu atîta vreme în așa stare? Adevărat nu pentru alta, fără numai ca să-l lege și mai strîmt de aceea de la care pruncul au primit nașterea și ca să-l facă prin lipsele și obiceiul lung și dulce a asculta de părinți și de a-i iubi. De ar fi vrut Dumnezeu să dezlege pre fiii de detoria aceasta a dragostei și a mulțămirii, el ar fi dat pruncului încă în oara ce s-au născut și mijlocirile de a trăi, precum au dat celor mute, adecă dobitoacelor celor fără de grai. Pruncia omului cea lungă e dznodată de putere și de înțelegere. Nici un instinct într-însul nu poate lucra. Aceasta e rînduiala lui Dumnezeu pentru a silui pre prunci a cinsti pre părinții săi.

Deci, și dacă v-ați mărit, v-ați însurat și ați ieșit în casele voastre, prin aceea numai părinții sînt dezlegați de detoria purtării de grijă pentru voi, dar voi de detoria de a-i cinsti totdea-

❁ (93) ❁

УНА НИЧІЙ ШДАТЪ НЪ ВЕ ПОТЕЦІЙ ДЕСЛИГА, ПЕН-
 ТРЪ КЪ АЧЕА Ё АН ВОЙ АНЕСКЪТЪ, ШИ НЪ-
 МАЙ КЪ ДЕСЛИГАРЪ ТРЪПЪЛЪЙ ВОСТРЪ ДЕ КЪ-
 ТРЪ СЪФЛЕТ, ВЕ ВЕЦИ ДЕСЛИГА АТЪНЧИ ШИ
 ДЕ ТОАТЕ ДЕТОРИЛЕ ПРЕ ЛЪМЪ АЧАСТА. ДАКЕ
 АЦІ АЮНС ШДАТЪ ЛА СТАРЪ АЧЕА ДЕ ВЕ ПО-
 ТЪ ЦИНЪ, АДАЧЕЦИВЕ АМИНЪ ДЕ ПРІНЦІА
 ВОСТРЪ, ШИ ДЕ ТОТЕ ЧЕ ВЪЛ ЛИПСИТ БОУ
 АН СТАРЪ ЧЪ ЛЪНГЪ А СЛЕБИЧІСНІЙ ВОСТРЕ,
 АЧЕЛЪ ТОТЕ ДЕ ЛА ПЪРИНЦІЙ ВОСТРИ АЦІ
 ПРИМИТ, ПЕНТЪРЪ А ВЕ СКОАТЕ ДИН ПРИМЕЖ-
 ДІЛЕ ЧЕЛЕ ДЕ МЪЛТЕ ФЕЛЮРІ, ЛА КАРЕ ПРЪН-
 ЧІЙ СИНЪРІ АЛЪРЪ. ПЕНТЪРЪ ТОТ АЖЪТОРЮ
 ШИ ПРИВЕГІЕРЪ АЧАСТА СПРЕ ВОЙ, НАТЪРА САЪ
 ЛЕСАТ ПРЕ ПАРИНЦІЙ ВОСТРІЙ, КА СЪ ВЕ КРЪ-
 СЪКЕ, АНВАЛЪНЪСАКЕ, СЪПЪНЕ ЛЕЦИЛОР ДРЕПТЕ-
 ЦІЙ ШИ А БЪНЕЙ КЪВІНЦЕ. ДЕ НАР ФИ ЁЙ
 ПОРТАТ ГРИЖА ДЕ ВОЙ, АЦІ ФИ КА ШИ АЛТЕ
 ФІАРЕ СИЛВАТИЧЕ. ЯША ДАР ЧИНСТИЦІЙ Пе-
 ринциі вострїі, каре ваз АНБЕЦАТ А АН-
 ТРЕБЪИЦА ДАРЪЛ ВІЕЦІЙ, А КЕРІА ПОДОБА Ё
 НЕ АНТИНАРЪ, ШИ ПРЕЦЪЛ Ё ВИРЪТЪ.

una niciodată nu vă puteți dezlega, pentru că aceea e în
 voi înăscută și numai cu dezlegarea trupului vostru de
 cătră suflet vă veți dezlega atunci și de toate detoriile pre
 lumea aceasta. Dacă ați agiuns odată la starea aceea de vă
 putea ținea, aduceți-vă aminte de pruncia voastră și de
 toate ce v-au lipsit voao în starea cea lungă a slăbiciunii
 voastre, acelea toate de la părinții voștri ați primit
 pentru a vă scoate din primejdiile cele de multe feliuri
 la care pruncii singuri aleargă. Pentru tot ajutoriu și
 priveghierea aceasta spre voi, natura s-au lăsat pre pă-
 rinții voștri ca să vă crească, îmblinzască, supună legi-
 lor dreptății și a buncicuvințe. De n-ar fi ei purtat grijă
 de voi, ați fi ca și alte fiare silvatice. Așadar, cinstiți
 părinții voștri care v-au învățat a întrebuița darul
 vieții, a căria podoabă e neîntinarea și prețul e virtutea

Pagină fără corespondent în exemplarele consultate. Se transcrie după BIANU-HODOȘ, 16 : 417.

PATRONII

Cei ce din dragostea cea fără de asemănare către nația românească, ca nește așezători întii de temeii spre fericirea fiitoare a națiii acestiaș au îndemnat și au ajutorat către tipărirea cărticicii acestii naționale, precum :

Domn Vichentie Lustina, arhimandrit a monastirii Mesiciului a C. consistoriei eparhiii Vîrșețului și a Sl. comitat a Timișorii asesor.

Domn Hagi Chirilă Radulovici, neguțitori și cetățan a Bisericii Albe.

D. N. Nobile de Jumanca din Ciclova, locumtene-nente superior (Oberlaitenant) și comandantu securității în Ținutu Direcții Montane a Banatului.

O P I N I I

„Bine învățatul *Paul Iorgovici*, în *Observațiile* sale despre limba daco-romanească, dintru o negrăită dragoste cătră folosul cel de obște al nații sale, foarte înțelept au descoperit cuvintele limbii noastre cei daco-romanеști, arătînd cum am putea aduce limba noastră la originalul ei cel adevărat.“

Dimitrie ȚICHINDEAL (221 I : 290—291)

„Au fost început prea învățatul răposat Pavel Iorgovici, a preamăritei tabule de județ jurat notarius, cărticeale a alcătui și în tip a le da, însă văzînd el că nevoința lui puțin se prețuiaște, încă în loc de mulțumire de la unii mai multă defăimare au căpătat, mai încolo a se sărgui au încetat.“

Ioan TEODOROVICI (*apud* 108 II : 243)

„Vrednice de toată lauda sînt sfaturile pentru cum să se îndrepteze limba rumânească ale d... Iorgovici, tipărite la Buda în veacul trecut.“

Ion HELIADE RĂDULESCU (99 : 63)

„Pentru drumul și arătarea mai pă larg ca din zicerile primitive sau de rădăcină să facem ori să întrebuințăm pe cele derivate sau pe cele ce se trag dintr-însele, cum și cînd avem pe cele derivate putem avea și pe cele

primitive, pentru aceasta cu cinste recomand scrierea răposatului Iorgovici tipărită la Buda în veacul trecut între 1790 și 1800.“

Ion HELIADE RĂDULESCU (99 : 75)

„În multe rânduri s-a vorbit de *Observațiile de limba rumânească* ale răposatului întru fericire, Paul Iorgovici, tipărite în Buda în anul 1799. Această cărticică vrednică de luat în băgare de seamă de literatorii noștri, atît pentru vremea în care s-a scris, cît și pentru frumoasele și folositoarele ei băgări de seamă asupra limbii, era foarte rară și mai necunoscută în aceste două principate. Am socotit dar a o face cunoscută D. D. cititori ai acestii foi, dînd-o rînduri, rînduri; și ea să poată dobîndi o mai întinsă publicitate, se va pune și în *Curierul rumânesc*, fiind mai cu totul alții cititorii unii foi și alții ai celeilalte.“

Ion HELIADE RĂDULESCU (98 : 81)

„... deducerea cuvintelor românești din ceale latinești ar trebui să se facă după o dreaptă regulă, carea tot românul să fie îndatorat a o ținea, această regulă să se cuprindă într-un lexicon, iar lexiconul să se alcătuiască după regulile care răposatul d. Pavel Iorgovici în *Observația* sa și d. prof. Constantin Diaconovici în *Gramatica* sa ... au arătat.“

Pavel VASICI-UNGURIAN (17 : 30—31)

„Paul Iorgovici, care 'se forțază să reformeze limba și să o întoarcă la originea sa printr-o ortografie etimologică', are 'tonul simplu și firesc'.“

J. A. VAILLANT (17 : 85)

„Această procedură de a forma o limbă literară comună tuturor românilor o indicase cel întii, pe la finea secolului trecut, bănățeanul Paul Iorgovici, a cărui carte, pe o scară modestă, este pentru noi, cu tot dreptul, ceva de a lui Dante 'De vulgari eloquio' pentru limba

literară a Italiei. Heliade n-a făcut în Muntenia decît a aplica și a propaga ideile lui Iorgovici. Tot așa Asachi în Moldova.“

B. P. HASDEU (96 III : 181)

„Felul cum Eliade descrie creațiunea limbii sale științifice și poetice, în scrisoarea de la 1836, către C. Negruzzi, este cea mai limpede aplicație la capitolul lui Condillac. Scrisoarea aceasta este unicul izvor din care se vede cum a lucrat Eliade ca un argintar închis în chilia sa, în fața unei ferestre care să-i dea razele solare, alegînd, ciocănînd, cioplînd, ce trebuia să încinte lumea. Fereastra și lumina i-o dăduseră Condillac și Iorgovici.“

G. BOGDAN-DUICĂ (22 : 74)

„Iorgovici mergea însă și mai departe în stăruința lui de a introduce unele inovații: recomanda să împrumutăm de la francezi anumiți termeni, ca *a avanțirui*, *avanțemint*, așa că el apare printre cei dintii care au susținut că limba noastră trebuie îmbogățită cu neologisme.“

Ovid DENSUSIANU (51 : 70)

„Atîta e, desigur, prea puțin pentru cît știa și putea acest om cu o instrucție și cunoaștere de lume neobișnuit de bogate. Poate ar fi dat mai mult dacă *Observațiile* ar fi fost primite altfel decît cu dușmănie de acci cari-l aveau în puterea lor, și cu o deosebită răceală — numele lui Iorgovici nu se menționează aproape nicăieri în literatura românească a timpului — de conașionali.“

Nicolae IORGA (108 II : 243)

„Seriarea lui Iorgovici se remarcă și prin adîncă pătrundere a spiritului limbii române, prin fluiditatea expresiei, prin cea mai potrivită întrebuițare a neologismelor și prin asocierea acestora cu unele forme regionale ... *Observațiile* nu se remarcă însă numai prin

aceste însușiri formale; ele oglindesc o atitudine mult mai degajată de cum eram deprinși să vedem la reprezentanții Renașterii ardelenne. Și era firesc să fie așa. Educația tuturor se resimte într-o oarecare măsură de influența mediului în care s-au aflat, a școlilor prin care au trecut... Și Paul Iorgovici a trăit în apropierea episcopului, și el a învățat cităva vreme în școli patronate de autoritatea bisericească. Dar educația lui nu s-a făcut în mod exclusiv în această atmosferă, iar timpul petrecut la Paris în mijlocul agitațiilor revoluționare, a avut un rol hotărîtor pentru eliberarea lui spirituală.“

D. POPOVICI (183 I : 270—271)

„Ca o dovadă că la sfîrșitul celei de a doua jumătăți a secolului al XVIII-lea a început limba literară românească modernă, este și faptul că atunci au apărut pentru prima oară teorii asupra felului cum trebuie ea să se organizeze pentru a fi o limbă de cultură. Atunci se situează încercările timide ale celor trei mari ardeleni de a crea o limbă nouă, cu elemente latinești în locul celor slave, ba chiar de a da și o nouă scriere limbii române, alfabetul latin. Tot atunci Paul Iorgovici, *Observații de limba românească*, Buda, 1799, a văzut calea justă a recrutării neologismelor și a formei pe care trebuie să le-o dăm (pe el l-a urmat mai tîrziu Eliade-Rădulescu, cînd a dat și el asemenea sfaturi, înainte de perioada italianizantă, vezi Hasdeu, *Cuvinte din bătrîni*, III, partea I, p. VIII, și Ibrăileanu, în cursul său de *Istoria literaturii române moderne, epoca lui Conachi*). În Principate nu putem găsi pe vremea aceea un teoretician decît doar în Ienache Văcărescu.“

G. IVĂNESCU (117 : 34)

„Continuatori, uneori exagerînd și mai mult tendințele latinizante ale întemeietorilor Școlii Ardelenne, bănățenii Damaschin Bojinca și Paul Iorgovici și-au cîștigat un loc în cultura românească veche prin lucrările lor cu caracter istoric, dar mai ales filologic.“

C. DAICOVICIU, Șt. PASCU, V. CHERESTEȘIU,
T. MORARIU (49 I : 204)

„Citînd, de pildă, pe Paul Iorgovici, rîmii surprins de ținuta sa doctrinară și de tehnicitatea expresiilor, care trădează o evidentă lectură de specialitate. Nu i se cunosc bine nici studiile, nici izvoarele. Dar textul *Observațiilor de limbă românească* este mai lămuritor decît toate și el arată o netă orientare raționalistă, am spune mai curînd de nuanță franceză...“

Adrian MARINO (136 II : 573)

„În 1799, apar, la Buda, *Observațiile de limba românească* ale bănățeanului Paul Iorgovici. Lucrarea este mai degrabă un eseu amplu închinat limbii românești, decît o gramatică oarecare. Unele dintre afirmațiile autorului privesc direct limba literară și surprind prin justețea lor.“

Ștefan MUNTEANU, V. ȚĂRA (150 : 214)

„Mai circumspecți, moderații declară prin Paul Iorgovici, autorul *Observațiilor de limbă românească* din 1799, că nu există națiune care să poată jura că e curată, și, cu toate că descinde din limba latină, 'limba noastră este săracă și amestecată cu termeni străini'. Această poziție indica de fapt o cale nouă, aceea a împrumuturilor și din alte surse decît latina, cale adoptată, cu toată autoritatea lui, ceva mai tîrziu de I. Eliade-Rădulescu.“

I. COTEANU și I. DĂNĂILĂ (47 : 23)

„Un cercetător tînr, de astăzi, a afirmat că în manuscrisele lui Budai-Deleanu avem prima terminologie gramaticală modernă din limba română. Poate nu greșim trecînd acest merit pe seama lui Paul Iorgovici, nu numai din motivul că *Observațiile de limbă românească* au fost tipărite, ci și din altă cauză. Se știe că I. Eliade-Rădulescu va retipări această lucrare, în *Curier de ambe sexe*, și că ideile fundamentale ale învățatului bănățean îi vor servi, mai cu seamă, la introducerea neologismelor în limba noastră și la fixarea terminologiei științifice, în toate domeniile de activitate. Dar Paul Iorgovici mai are

un merit incontestabil, în istoria limbii române, pe lângă sprijinirea intrării neologismelor și a formării terminologiei științifice. Se pare că el este primul român din epoca modernă care folosește în scris, în mod consecvent, variantele literare de tipul lui *acum, acolo, cel, cea, de, din, ajula, judecată, pe* etc., socotite de cei mai mulți specialiști ca fiind de tip muntenesc, specific graiului din Țara Românească. Paul Iorgovici, mai întâi, și apoi toți reprezentanții Școlii Ardelene folosind aceste variante fonetice, în mod sistematic, în lucrările lor, au reușit să le impună definitiv în limba literară.“

G. ISTRATE (114 : 38)

„Mai originală și mai importantă pentru cultivarea limbii este cartea lui Paul Iorgovici, cu titlul: *Observații de limbă românească*, Buda, 1799 ... constatând sărăcia limbii române în ce privește exprimarea unor adevăruri științifice importante, insuficiență pe care o explică, asemenea unor confracți ardeleni, prin decadența națiunii românești de la starea înfloritoare a civilizației romane, autorul recomandă îmbogățirea vocabularului prin *derivare*, prin formarea de noi cuvinte din fondul latin, din așa-numitele 'rădăcini' ale limbii române.“

Al. ROSETTI, B. CAZACU, Liviu ONU
(202 : 463—464)

„Un loc aparte dețin în această direcție bănățenii. Cu Mihai Roșu, N. Stoica, Iorgovici, Țichindeal, Bojincă și alții, mai puțin însemnați sau necunoscuți, Banatul reintră în mișcarea literară românească, după o perioadă de aproape 100 de ani. Izolarea bănățenilor, explicabilă istoricește, îi face să cunoască în mai mică măsură norma literară impusă în anii 1750, deși, ortodocși fiind, ei aduc unele ecouri din tradiția literară de tip muntenesc a coreligionarilor lor. La toți bănățenii se observă tendința de a introduce în proporții variabile (dar, cu excepția lui Iorgovici, nu foarte frecvent) particularități din limbă proprii provinciei lor natale.“

Ion GHETIE (81 : 481)

„Paul Iorgovici ocupă o poziție aparte în cadrul curentului ardelean prin considerațiile de semiotică teoretică, întemeiată epistemologic, prin înțelegerea corectă a relației limbă-societate, prin unele soluții mai realiste în privința cultivării limbii ... găsim la Paul Iorgovici o teorie a semnului lingvistic articulată complex pe armătura școlii ardelene. El reprezintă o voce cu inflexiuni armonioase, un moment semnificativ în istoria semioticii românești, caracterizată printr-o trăsătură constantă : militantismul cultural pus în slujba binelui nației.“

Paul MICLAU (140 : 24—27)

„Iorgovici a înțeles că cuvântul este semnul unui conținut al minții și că este folosit pentru a comunica altora acest conținut. De asemenea a văzut că omul învață să vorbească prin faptul că, auzind de mai multe ori același grup de sunete pus în legătură cu aceeași noțiune, ajunge să stabilească relația și să o folosească și el. A recunoscut și raportul între limbă și societate și a arătat că limba este mai înaintată sau mai înapoiată, după cum e și societatea care o folosește.

Cel mai interesant lucru mi se pare însă faptul că, recunoscând că fiecare popor dă alte nume noțiunilor, și că deci un anumit conținut nu impune o anumită formă, Iorgovici a ajuns să folosească termenul *arbitrar*, pe care eram deprinși să-l socotim o creație a lui Ferdinand de Saussure (*Cursul* acestuia a fost publicat în 1916).

Va trebui pe viitor să se țină seamă de ideile lui Iorgovici în istoria lingvisticii.“

Al. GRAUR (89 : 8)

BIBLIOGRAFIE

1. ALBU, Nicolae, *Istoria învățământului românesc din Transilvania pînă la 1800*, Blaj, 1944.
2. ALBU, Nicolae, *Pentru o monografie a Școlii ardelenice*, „Steaua”, 22, nr. 1, 1971, 16—17.
3. ANGHELESCU, Mircea, *Contribuții la stabilirea unor premise ale literaturii românești moderne (1750—1780)*, LL, XVI, 1968, 23—40.
4. ANGHELESCU, Mircea, *Preromantismul românesc*, București, Minerva, 1971.
5. ARDELEANU, Vichentie, *Paul Iorgovici. Schiță biografică și câteva probleme nerezolvate*, „Orizont”, 15, nr. 4, 1964, 81—84.
6. ARDELEANU, Vichentie, *Neologismele în opera lui Paul Iorgovici*, „Orizont”, 19, nr. 3, 1968, 81—87.
7. ARMBRUSTER, Adolf, *Romanitatea românilor. Istoria unei idei*, București, EA, 1972.
8. ASAN, F., BULGĂR, GH. și CĂPLESCU, G., *Proiect de transcriere a textelor cu caractere latine din secolul al XIX-lea* LR, 8, nr. 1, 1959, 21—25.
9. AVRAM, Andrei, *Sur les causes de la disparition du I final — article défini*, RL, 5, nr. 1, 1960, 101—107.
10. AVRAM, Andrei, *Contribuții la interpretarea grafiei chirilice a primelor texte românești*, SCL, 15, nr. 1, 1964, 15—37; (II) SCL, 15, nr. 2, 1964, 147—179; (III) SCL, 15, nr. 3, 1964, 265—294; (IV) SCL, 15, nr. 4, 1964, 471—495; (V) SCL, 15, nr. 5, 1964, 575—614.
11. AVRAM, Andrei, *Grafia chirilică și problema opoziției (ă) : (1) în dacoromâna din secolele al XVII-lea și al XVIII-lea*, SCL, 24, nr. 1, 1973, 7—25.
12. BAHNER, Werner, *Das Sprach- und Geschichtsbewusstsein in der Rumänischen Literatur von 1780—1880*, Berlin, Akademie-Verlag, 1967.
13. BALOTĂ, Nicolae, *Umanități (Eseuri)*, București, Eminescu, 1973.

14. BASARAB, Mircea, *Prefețele Minciilor de la Râmnic (1776—1780). Problema originii latine a poporului și a limbii române* MO, nr. 9—10, 1967, 763—768.
15. BECLEANU IANCU, Adela, *Geneza culturologiei românești*. Iași, Junimea, 1974.
16. BIANU, Ion și Nerva HODOȘ, *Bibliografia românească veche*, II, 1716—1808, București, EA, 1910.
17. * * * *Bibliografia analitică a limbii române literare. 1780—1866*, București, EA, 1972.
18. BLAGA, Lucian, *Gîndirea românească în Transilvania în secolul al XVIII-lea*, București, EȘ, 1966.
19. BODFA, Cornelia, *Preocupări economice și culturale în literatura transilvănească dintre anii 1786—1830*, „Studii”, 9, nr. 1, 1956, 87—106.
20. BOGDAN, George C., *Figuri de seamă din trecutul Banatului. Paul Iorgovici (1764—1808)*, „Flamura roșie” (Reșița), 16, nr. 1518, 1964, 3.
21. BOGDAN-DASCĂLU, Doina, *Paul Iorgovici și Ion Heliade Rădulescu*, LR, 20, nr. 6, 1971, 605—608.
22. BOGDAN-DUICĂ, G., *Istoria literaturii române moderne*, Cluj, 1923.
23. BOGDAN-DUICĂ, G., *Gheorghe Lazăr*, „Academia Română. Memoriile secției literare”, Seria III, tomul 1, memoriul 6, București, Cultura Națională, 1924.
24. BORCILĂ, Mircea, *Un fenomen fonetic dialectal: rostirea lui ș ca s și a lui j ca z în graiurile dacoromâne. I. Răspîndirea și situarea actuală a fenomenului*, CL, 10, nr. 2, 1965, 269—279; *II. Vechimea și originea fenomenului*, STUBB, 10, fasc. 2, 1965, 109—119; *III. Locul și reflexele fenomenului în microsistemul graiului*, CL, 11, nr. 1, 1966, 71—76.
25. BOTIȘ, Teodor, *Istoria Școlii normale (Preparandiei) și a Institutului teologic ortodox-român din Arad*, Arad, 1922.
26. BREAZU, I., *Pavel Vasile și problemele limbii*, CL, 10, nr. 1, 1965, 53—66.
27. BUDAI-DELEANU, Ion, *Serieri lingvistice. Text stabilit și glosar de Mirela Teodorescu. Introducere și note de Ion Gheție*. București, EȘ, 1970.
28. BULGĂR, Gh., *Neologismele ronanice la începutul secolului trecut*, CL, 10, nr. 1, 1965, 109—118.
29. BULGĂR, Gh., *Problemele limbii literare în concepția scriitorilor români*, București, EDP, 1966.
30. BYCK, J., *Vocabularul științific și tehnic în limba română din secolul al XVIII-lea*, SCL, 5, nr. 1—2, 1954, 31—43.
31. CAMARIANO, Nestor, *Influența greacă asupra prefeții gramaticii lui Ioan Eliade Rădulescu*, „Revista istorică română”, 14, fasc. IV, 1944, 483—495.
32. CANDREA, Aurel, Gh. ADAMESCU, *Dicționarul enciclopedic ilustrat*, „Cartea Românească”, București, Cartea Românească, 1931.
33. CÎRSTOIU, Cornel, *Despre gramatica lui Ienăchiță Văcărescu*, LL, nr. 4, 1973, 833—840.
34. CHIȚIMIA, Ion C. și Dan SIMONESCU, *Cățile populare în literatura românească*, I, București, EPL, 1963.
35. CLOPOȚEL, Ion, *Originile, dezvoltarea și desăvîrșirea limbii române literare*, București, EDP, 1963.
36. CLOPOȚEL, Maria, *Despre „aspectul” verbal în graiurile bănățene*, STUBB, 9, fasc. 1, 1964, 122—128.
37. CONDILAC, Étienne Bonnot de, *Cours d'étude pour l'instruction du Prince de Parme*, I—XVII, Paris, 1795.
38. CONDILAC, E. B., *Tratatul despre senzații*, București, EȘ, 1962.
39. * * * *Constantin Diaconovici Loga*, Culegere îngrijită de Ion Iliescu, Timișoara, 1970.
40. CORNEA, Paul, *Originile romantismului românesc*, București, Minerva, 1972.
41. CORNEAN, Nicolae, *Monografia eparhiei Caransebeș*, Caransebeș, 1940.
42. COSERIU, Eugenio, *L'arbitraire du signe. Zur Spätgeschichte eines aristotelischen Begriffes*, „Archiv für das Studium der neueren Sprachen und Literatur”, 204. Band, 119, 2. Heft, 1967.
43. COSMA, Aurel, *Istoria presei române din Banat*, ediția a 4-a, Timișoara, Unirea, 1932.
44. COSMA, Aurel, *Istoria presei române din Banat*, I, VR, 24, nr. 5—6, 1932, 62—73.
45. COSMA, Aurel, *Bănățeni de altădată*, I, Timișoara, Unirea Română, 1933.
46. COTEANU, I., *Elemente de dialectologie a limbii române*, București, ES, 1961.
47. COTEANU, I. și I. DĂNĂILĂ, *Introducere în lingvistică și filologia românească*, București, EA, 1970.
48. CUCIUREANU, Ștefan, *Italianisme la Petru Maior*, SCȘT-Filologie (Iași), 10, nr. 1—2, 1959, 53—57.
49. DAICOVICIU, C., Șt. PASCU, V. CHERESTEȘIU, T. MORARIU, *Din istoria Transilvaniei*, I, București, EA, 1960.
50. DASCĂLU, Crișu, *Iorgovici și Condillac*, LR, 20, nr. 5, 1971, 497—501.
51. DENSUSIANU, Ovid, *Literatura română modernă*, ediția a IV-a, București, Cugăteara-Georgescu Delafras, 1943.
52. DIACONOVICI LOGA, Constantin, *Gramatica românească*. Text stabilit, prefață, note și glosar de Olimpia Șerban și Eugen Dorcescu, Timișoara, Facla, 1973.
53. * * * *Dicționar enciclopedic român*. II, D—J, București, EP, 1961.
54. * * * *Documente și manuscrise literare*, I, București, EA, 1967.
55. DUMITRESCU BUȘULENGA, Zoe, *Valori și echivalențe umanistice*, București, Eminescu, 1973.
56. DUMITRU, Anton, *Istoria logicii*, București, EDP, 1975.
57. DUNĂREANU, Elena, *Calendarele românești sibiene (1793—1970)*, Biblioteca „Astra”, Sibiu, 1970.

58. DUȚU, AL., *Diversificarea preocupărilor cărturărești la umanștii români*, LL, XVI, 1968, 13—22.
59. DUȚU, Alexandru, *Coordonate ale culturii românești în secolul XVIII (1700—1821)*. Studii și texte, București, EDP, 1968.
60. DUȚU, Alexandru, *Explorări în istoria literaturii române*, București, EPL, 1969.
61. DUȚU, Alexandru, *Literatura română în epoca luminilor. Imaginea unei epoci. Direcții de cercetare*, RITL, 20, nr. 3, 1971, 399—408.
62. DUȚU, Alexandru, *Sinteză și originalitate în cultura română*, București, EER, 1972.
63. DUȚU, Alexandru, *Umanștii români și cultura europeană*, București, Minerva, 1974.
64. * * * *Enciclopedia română*, II, Sibiu, 1900.
65. EUSTATIEVICI BRAȘOVEANUL, Dimitrie, *Gramatica românească*. Ediție, studiu introductiv și glosar de N.A. Ursu, București, EȘ, 1969.
66. FRÎNCU, C., recenzie la (168), AUI, 15, 1969, 151—160.
67. GĂMULESCU, Dorin, *Împrumuturi lexicale sirbo-croate în Banat*, RS, 10, 1964, 209—227.
68. GEORGESCU, Vlad, *Ideile politice și iluminismul în Principatele Române*, București, EA, 1972.
69. GHERGARIU, I., *Limba scrierilor lui Damaschin Bojincă*, CL, 8, nr. 1, 1963, 125—148.
70. GHEȚIE, Ion, *Prima gramatică românească modernă, în (164)*, 333—345.
71. GHEȚIE, I., *I. Budai-Deleanu, teoretician al limbii literare*, LR, 7, nr. 2, 1958, 23—38.
72. GHEȚIE, I., *Glosare de neologisme la sfârșitul secolului al XVIII-lea și la începutul secolului al XIX-lea*, LR, 10, nr. 6, 1961, 557—566.
73. GHEȚIE, Ion, *Opera lingvistică a lui Ion Budai-Deleanu*, București, EA, 1966.
74. GHEȚIE, Ion, *Africatele ă și ģ în textele bănățene scrise cu litere latine și ortografie maghiară din secolele al XVI-lea și al XVII-lea*, LR, 15, nr. 1, 1966, 35—39.
75. GHEȚIE, Ion, *O particularitate fonetică bănățenească în opera lui Paul Iorgovici: ă > e (viate „viață”)*, LR, 15, nr. 4, 1966, 367—369.
76. GHEȚIE, Ion, recenzie la (10), LR, 15, nr. 4, 1966, 389—392.
77. GHEȚIE, Ion, *Ion Heliade Rădulescu și selecția cuvintelor românești „clasice”*, LR, 16, nr. 3, 1967, 221—233.
78. GHEȚIE, Ion, *Contribuții la istoria trecerii lui ea la e (Leage > lege). Prezența lui ea în Muntenia la începutul secolului al XVIII-lea*, LR, 17, nr. 6, 1968, 501—508.
79. GHEȚIE, I., *Contribuții la problema unificării limbii române literare. Momentul 1750*, LR, 20, nr. 2, 1971, 113—124.
80. GHEȚIE, Ion, *Ion Heliade Rădulescu și unificarea limbii române literare*, LR, 21, nr. 2, 1972, 91—102.
81. GHEȚIE, Ion, *Baza dialectală a româniei literare*, București, EA, 1975.
82. GHEȚIE, Ion și Mircea SECHE, *Discuții despre limba română literară între anii 1830—1860*, SILL, I, 261—290.
83. GHEȚIE, Ion și Mirela TEODORESCU, *În legătură cu desinența -u a pers. 3 pl. a imperfectului indicativ*, SCL, 16, nr. 1, 1965, 87—101.
84. GHEȚIE, Ion și Mirela TEODORESCU, *Asupra desinenței -u a pers. 3 pl. a indicativului imperfect. Noi contribuții*, SCL, 17, nr. 2, 1966, 175—183.
85. GHIDIU, Andrei, *Din vremile trecute. Acte referitoare la alumnul din Vtrșef, „Foaia diecezană” (Caransebeș)*, 17, nr. 24, 1902, 1—3.
86. GHIDIU, A. și I. BĂLAN, *Monografia orașului Caransebeș*, Caransebeș, 1909.
87. GHIȘE, Dumitru și Pompiliu TEODOR, *Fragmentarium iluminist*, Cluj, Dacia, 1972.
88. GRAUR, AL., *Pentru o istorie a lingvisticii românești*, RLit, 6, nr. 28, 1973, 13.
89. GRAUR, AL., *Un înaintaș, „România literară”*, 11, nr. 34, 1978, 8.
90. GRECU, Doina, *Elemente vechi în graiul unei comune din Banat*, CL, 13, nr. 1, 1968, 47—59.
91. GRECU, Victor, *Conștiința națională și lingvistică a Școlii ardeleni, „Familia”*, 7, nr. 11, 1971, 15.
92. GRECU, Victor V., *Școala ardeleană și unitatea limbii române literare*, Timișoara, Facla, 1973.
93. GROFȘOREAN, Dr. C., *Mișcările culturale din Sud-Estul european, „Revista Institutului Social Banat-Crișana”*, 13, nr. 1, 1944, 1—69.
94. HANEȘ, Petre V., *Dezvoltarea limbii literare române în prima jumătate a secolului al XIX-lea*, Ediția a II-a, București, Casa Școalelor, 1926.
95. HANEȘ, P. V., *Studii de istorie literară*, București, Minerva, 1970.
96. HASDEU, B. P., *Cuvinte den bătrâni*, Texte alese cu o introducere și note de J. Byck, București, Cultura Națională, 1937.
97. HAZARD, Paul, *Criza conștiinței europene. 1680—1715*, București, Univers, 1973.
98. HELIADE RĂDULESCU, Ion, *Paul Iorgovici, „Curierul românesc”, 10, 1839, 217 (Reprodus în CAS II, 1838—1840, ed. întâi, 81, și ediția a II-a, 79)*.
99. HELIADE RĂDULESCU, Ion, *Serieri lingvistice*, Ediție, studiu introductiv, note și bibliografie de Ion Popescu-Sireteanu, București, EȘ, 1973.
100. HODOȘ, Nerva și AL. SADI IONESCU, *Publicațiunile periodice românești*, cu o introducere de Ioan Bianu, tom I, catalog alfabetic 1820—1906, București, Secec & Comp. și C. Setea, 1913.

101. IAROVICI, Edith, *Preocupări lingvistice în Anglia epocii luminilor*, RFRG, 1, 1957, 187—192.
102. IBRĂILEANU, G., *Spiritul critic în cultura românească*, în *Opere*, I, București, Minerva, 1974.
103. ILIESCU, Ion, *Geneza ideilor estetice în cultura românească*, Timișoara, Facla, 1972.
104. * * * *In memoriam . . .*, Sub îngrijirea lui Th. N. Trăpcea și Al. Rusu, I, Timișoara, Tipografia Universității, 1971.
105. IORDAN, Iorgu, *Scurt istoric al principalelor lucrări de gramatică românească*, LL, II, 1956, 163—196.
106. IORDAN, Iorgu, *Român; Românesc*, LR, 26, nr. 1, 1977, 33—35.
107. IORGA, N., *Istoria presei românești de la începuturi până la 1916*, București, 1922.
108. IORGA, Nicolae, *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea (1688—1821)* I. *Epoca lui Dimitrie Cantemir, Epoca lui Chesarie de Rimnic*. II. *Epoca lui Petru Maior — Excursuri*, București, EDP, 1969.
109. * * * *Istoria filozofiei românești*, I, București, EA, 1972.
110. * * * *Istoria literaturii române*, II. *De la Școala ardeleană la Junimea*, București, EA, 1968.
111. * * * *Istoria României în date*, București, EER, 1972.
112. * * * *Istoria științelor în România. Lingvistica*, București, EA, 1975.
113. ISTRATE, G., *Gramatica lui Radu Tepeș*, AUI, 6, 1960, 17—34.
114. ISTRATE, D., *Limba română literară. Studii și articole*, București, Minerva, 1970.
115. ISTRATE, G., *Moștenirea lingvistică a lui Petru Maior. 150 de ani de la moartea lui*, AUI, 18, 1972, 1—XVI.
116. IVAȘCU, George, *Istoria literaturii române*, I, București, EȘ, 1968.
117. IVĂNESCU, G., *Problemele capitale ale vechii române literare*, Iași, 1918.
118. IVĂNESCU, G., *Formarea terminologiei filozofice românești moderne*, C.H.I., I, 1956, 171—204.
119. IVĂNESCU, G., *Ortografia și limba lui Iancu Văcărescu din „Poezii alese” (București)*, 1830, CILRL, II, 55—74.
120. IVĂNESCU, G. și L. LEONTE, *Fonetica și morfologia neologismelor române de origine latină și romanică*, SCȘI (Iași), 7, fasc. 2, 1956, 1—24.
121. JURCHESCU, Liviu, *Paul Iorgovici*, „Scrisul bănățean”, 19, nr. 11, 1959, 84—87.
122. KELEMEN, B., *Cu privire la începuturile lexicografiei românești*, CL, 7, nr. 1, 1962, 89—92.
123. KELEMEN, Bela, *Cu privire la valoarea fonologică a literelor chirilice*, CL, 9, nr. 2, 1964, 183—186.
124. LAȚIA, Trandafir, *Cânturari din Banat*, București, Cartea Românească, f. a.
125. LEIBNIZ, G.W., *Opere filozofice*, I, Traducere de Constantin Floru. Studiu introductiv de Dan Bădărău, București, EȘ, 1972.
126. LEONTE, L., *Părerile despre limbă ale lui I. Eliade Rădulescu în prima perioadă a activității (până la 1840)*, SCȘI (Iași), 11, fasc. 2, 1960, 163—191.
127. LOCKE, John, *Eseu asupra intelectului omenesc*, I—II. Traducere de Armand Roșu și Teodor Voiculescu. Studiu introductiv și note de Dan Bădărău, București, EȘ, 1961.
128. LOVINESCU, Eugenia, *Istoria civilizației române moderne*, București, EȘ, 1972.
129. LUPAȘ, I., *O încercare de „reunire” a bisericii românești din Ardeal la anul 1798*, Arad, 1913.
130. LUPAȘ, I., *Cea mai veche revistă literară românească*, „Anuarul Institutului de Istorie Națională”, Cluj, 1, 1921—1922, 129—137.
131. MACIU, Vasile, *Mouvements nationaux et sociaux roumains au XIXe siècle*, București, EA, 1971.
132. MACREA, D., *Probleme de lingvistică română*, București, EȘ, 1961.
133. MACREA, D., *Școala ardeleană și problemele de lingvistică romanică*, CL, 11, nr. 1, 1969, 7—13.
134. MAIOR, Petru, *Istoria pentru începutul românilor în Dacia*, Ediție critică și studiu asupra limbii de Florea Fugariu. Prefață și note de Manole Neagoe, București, Albatros, I, 1970, II, 1971.
135. MAREȘ, Alexandru, **Român**, „român” în vechile texte românești, SCL, 23, nr. 1, 1972, 63—67.
136. MARINO, Adrian, *Ilumiinații români și problema „cultivării” limbii*, LR, 13, nr. 5, 1964, 467—483 (I); nr. 6, 1964, 571—587 (II).
137. MARINO, Adrian, *Ilumiinații români și idealul „luminării”*, IL, 16, nr. 3, 1965, 42—52 (I); nr. 4, 1965, 29—40 (II).
138. MĂRII, I., *Studiind elementul srbesc în lexicul graiului din Toager*, Note (I), CL, 10, nr. 2, 1965, 363—370.
139. MICLĂU, Paul, *Le signe linguistique*, Paris, Klincksieck, 1970.
140. MICLĂU, Paul, *Semiotica lingvistică*, Timișoara, Facla, 1977.
141. * * * *Minerva. Enciclopedie română*, Cluj, 1929.
142. MOLIN, Virgil, *Cărți bisericești tipărite la Rimnic pentru Mitropolia de Carlovăț*, MO, 20, nr. 7—8, 1968, 548—559.
143. MOUNIN, Georges, *Histoire de la linguistique des origines au XXe siècle*, Paris, PUF, 1967.
144. MUNTEANU, Romul, *Contribuția Școlii Ardelene la culturalizarea maselor*, București, EDP, 1962.
145. MUNTEANU, Romul, *Literatura europeană în epoca luminilor*, București, EER, 1971.
146. MUNTEANU, Romul, *Cultura europeană în epoca luminilor*, București, Univers, 1974.
147. MUNTEANU, Ștefan, *Un vrednic înaintaș al culturii noastre: Paul Iorgovici*, „Drapelul roșu” (Timișoara), 21, nr. 6.029, 1964, 3.
148. MUNTEANU, Ștefan, *Preocupări privitoare la unificarea și cultivarea limbii în Transilvania la începutul secolului al XX-lea*, AUT, 3, 1965, 123—135.

149. MUNTEANU, Ștefan, *Introducerea în istoria limbii române literare. Epoca modernă*, Timișoara, Tipografia Universității, 1974.
150. MUNTEANU, Ștefan, V. ȚARA, *Istoria limbii române literare (Secolele al 16-lea—al 18-lea)*, ediția a 4-a, Timișoara, Tipografia Universității, 1973.
151. MURĂRAȘU, D., *Istoria literaturii române*, București, Cartea Românească, f.a.
152. MUREȘIANU, Ion B., *Despre Paul Iorgovici*, „Revista Institutului Social Banat-Crișana”, 9, nr. 30, 1940. 231—237.
153. NEIESCU, P., *Un arhaism în fonetismul din graiul bănățean*. CL, 8, nr. 1, 1963, 45—56.
154. NEIESCU, P., *Schiță a sistemului fonologic al unui grai din sudul Banatului*, CL, 8, nr. 2, 1963, 207—213.
155. NESTORESCU, Andrei, *Dicționarele lui Ienăchii Văcărescu și limba română literară la sfârșitul secolului al XVIII-lea*, SLLF, 51—63.
156. NICA, Paul, *Răspuns la chestionarul istorico-arheologic al muzeului bănățean*, „Analele Banatului” 1, nr. 1, 1928. 147—154.
157. NICOLESCU, Aurel, *Despre primele atestări ale termenului „limbă națională”*, în (164), 627—631.
158. NICOLESCU, Aurel, *Despre termenul lingvistică în limba română*, SCL, 10, nr. 2, 1959, 251—257.
159. NICOLESCU, Aurel, *Scoala Ardeleană și limba română*, București, EȘ, 1971.
160. NICULESCU, Alexandru, *Les emprunts du type — (f)ie'-(t)iune : un aspect socio-cultural de l'occidentalisation romane du roumain*, RRL, 19, nr. 6, 1974, 519—524.
161. NICULESCU, Alexandru, *Le roumain littéraire entre l'Orient et l'Occident (XVIIIe — XIXe siècles)*, CREL, nr. 2, 1975, 4—19.
162. OALLDE, Petru, *Știri contemporane despre „rezmcrița” românilor bănățeni de la 1988*, „Analele Banatului”, 4, nr. 1, fasc. 8, 1931, 99—103.
163. OALLDE, Petru, *Despre coordonatele bănățene ale Școlii ardelene*, SLLF (Reșița), 3, 1976, 249—272.
164. * * * *Omagiul lui Iorgu Jordan cu prilejul împlinirii a 70 de ani*, București, EA, 1958.
165. * * * *Omagiul lui Emil Petrovici*, CL, 3, 1958, supliment.
166. * * * *Omagiul lui Alexandru Rosetti*, București, EA, 1965.
167. ORZA, Rodica, *Primele încercări de a defini verbul și de a stabili o terminologie românească*, CL, 14, nr. 1, 1969, 83—90.
168. * * * *Palia de la Orăștie, 1581—1582*. Text, facsimile, indice. Ediție îngrijită de Viorica Pamfil, București, EA, 1968.
169. PAMFIL, Viorica, *În legătură cu editarea textelor noastre chirilice*, CL, 4, nr. 1—2, 1959, 201—207.
170. PAPACOSTEA, Șerban, *Les Roumains et la conscience de leur romanité au moyen âge*, „Revue roumaine d'histoire”, 1, 1965, 15—24.
171. PAPADIMA, Ovidiu, *Ipostaze ale iluminismului românesc*, București, Minerva, 1975.
172. PASCADI, Ion, *Din tradițiile gândirii axiologice românești*, București, EȘ, 1970.
173. PĂTRUȚ, I., *Rostirea nouă, două etc.*, în (164), 661—665.
174. PĂTRUȚ, Ioan și Malvina PĂTRUȚ, *Toponimice bănățene în -ești*, CL, 12, nr. 2, 1967, 289—298 (I); 13, nr. 2, 1968, 219—226 (II).
175. PERVAIN, Iosif, *Studii de literatură română*, Cluj, Dacia, 1971.
176. PETRIȘOR, Marin, *Graiul bufenilor din Banat*, LR, 17, nr. 2, 1968, 147—154 (I); nr. 3, 1968, 217—227 (II); nr. 4, 1968, 307—314 (III).
177. PETROVICI, Emil, *Consoanele finale mute și notarea lor în ortografia românească*, CV, 4, nr. 2, 1952, 25—29.
178. PHILIPPIDE, Alexandru, *Introducere în istoria limbii și literaturii române*, Iași, Șaraga, 1888.
179. PIRU, Al., *Varia I. Precizuni și controverse*, București, Eminescu, 1972; II. *Studii și observații critice*, București, Eminescu, 1973.
180. PIRU, Al., *Istoria literaturii române de la origini pînă la 1820*, București, EȘE, 1977.
181. POGHIRC, C., *Préoccupations de grammaire historique et comparée romane et indo-européene chez Ion Budai-Deleanu (1760—1829)*, ACHLFR, II, București, EA, 1971, 1405—1412.
182. POPA, Mircea, *Ioan Molnar Piuaru*, Cluj-Napoca, Dacia, 1976.
183. POPOVICI, D., *Studii literare, I. Literatura română în epoca „luminilor”*, Cluj, Dacia, 1972.
184. POPOVICI, G. Th., *Istoria românilor bănățeni*, Lugoj, 1904.
185. * * * *Primii gramatici români bănățeni*, „Foiaie diecezană”. (Caransebeș), 37, nr. 11—25, 50—51, 1922; 28: nr. 1—5, 1923.
186. * * * *Principii de transcriere a textelor românești. I. Secolul al XIX-lea*, LR, 11, nr. 5, 1962, 577—581; II. *Secolele al XVI-lea — al XVIII-lea*, nr. 6, 1962, 653—660.
187. PRODAN, D., *Supplex Libellus Valachorum*, București, EȘ, 1967.
188. PRODAN, G., *Încă un supplex libellus românesc. 1804*, Cluj, Dacia, 1970.
189. PROTASE, Maria, *Petru Maior : un ctitor de conștiințe*, București, Minerva, 1973.
190. PROTOPOPESCU, Lucia, *Contribuții la istoria operei lexicografice a lui Ion Budai-Deleanu (1784—1820)*, CL, 6, nr. 2, 1961, 267—290.
191. PROTOPOPESCU, Lucia, *Contribuții la istoria învățămîntului din Transilvania*, București, EDP, 1966.
192. PUMNUL, Arune, *Lepturarii rumănesc*, Vol. IV, partea a II-a, Viena, 1865.
193. PUȘCARIU, Sextil, *Istoria literaturii române. Epoca veche*, I, Sibiu, Editura „Asociațiunei”, 1921.
194. PUȘCARIU, S., *Contribuția Transilvaniei la formarea și evoluția limbii române*, RFR, 4, nr. 5, 1937, 296—323.

195. QUINTILIAN, *Arta oratorică*, I—III, traducere, studiu introductiv, tabel cronologic, note, indici de Maria Hetco, București, Minerva, 1974.
196. RIZESCU, I., *Considerații asupra alternanței u/o din vechile texte românești*, SCL, 17, nr. 4, 1966, 495—499.
197. ROBINS, R. H., *A Short History of Linguistics*, London, Longmans, 1969.
198. ROSETTI, AL., *Pentru justa interpretare a limbii textelor noastre vechi*, LR, 1, nr. 1, 1955, 60—64.
199. ROSETTI, Acad. AL., *Despre u final în limba noastră veche*, SCL, 13, nr. 4, 1962, 545—546.
200. ROSETTI, AL., *Problema lui -u (final) în limba română*, SCL, 19, nr. 3, 1968, 303—305.
201. ROSETTI, AL., *Observații asupra lui -u în limba română*, SCL, 80, nr. 1, 1969, 103—104.
202. ROSETTI, AL., B. CAZACU, Liviu ONU, *Istoria limbii române literare*, I. De la origini până la începutul secolului al XIX-lea. Ediția a doua, revăzută și adăugită, București, Minerva, 1971.
203. RUFFINI, Mario, *La scuola latinista romana (1780—1871)*. Studio storico-filologico, Roma, 1941.
204. SADI IONESCU, AL., *Publicațiunile periodice românești*, tom II, București, 1931.
205. SALA, M., *Un fenomen fonetic românesc produs sub influența graiturilor sirbo-croate*, RS, 3, 1958, 249—250.
206. SALA, Marius, *Evoluția grupurilor latinești et și es în română*, SCL, 24, nr. 4, 1973, 343—356.
207. SALA, M., *Contribuții la fonetica istorică a limbii române*, București, 1970.
208. SECHE, Mircea, *Cîteva păreri despre limba literară în prima jumătate a secolului al XIX-lea*, LR, 7, 1958, nr. 2, 93—95 (I); nr. 4, 1958, 106—109 (II); 8, nr. 1, 1959, 102—106 (III).
209. SECHE, Mircea, *Schiță de istorie a lexicografiei române*. I. *De la origini până la 1880*, București, EȘ, 1966. II. *De la 1880 până astăzi*, București, EȘ, 1969.
210. STĂNESCU, Eugen, *Numele poporului român și primele tendințe umaniste interne în problema originii și continuității*, „Studii”, 22, nr. 2, 1969, 189—206.
211. STEINKE, Klaus, *Einige Bemerkungen zu Johann Molnars Deutsch-Walachische Sprachlehre*, AUI, 18, 1972, 111—121.
212. STEINKE, Klaus, *Despre originea terminologiei gramaticale în primele gramatici românești (noțiunile cazuale)*, AUI, 19, 1973, 59—68.
213. STOICA DE HAȚEG, Nicolae, *Cronica Banatului*. Studiu și ediție de Damaschin Mioc, București, EA, 1969.
214. STRUNGARU, Diomid, *Contribuții la interpretarea grafiei chirilice*, LR, 10 nr. 5, 1961, 474—487 (I. Criteriile suprascrierii literelor); nr. 6, 1961, 606—610 (II. Problema „dispariției” lui i final în limba română); 11, nr. 5, 1962, 582—594 (III. Problema „dispariției” lui u final în limba română).
215. STRUNGARU, Diomid, *Cu privire la transcrierea textelor chirilice*, LR, 15, nr. 2, 1966, 145—161.
216. STRUNGARU, Diomid, *Începuturile lexicografiei române*, RS, 13, 1966, 141—158.
217. STRUNGARU, Diomid, *Pe marginea interpretării normelor ortografice în recentele ediții a două vechi gramatici românești*, LR, 25, nr. 2, 1976, 197—204.
218. SUCIU, I. D., *Știri privitoare la părinții lui Paul Iorgovici*, „Revista Istorică Română”, 1941—1942, 380—381.
219. SUCIU, I. D., *De limbă Caras*, „Orizont”, 17, nr. 7, 1966, 96.
220. * * * *Școala ardeleană*. Antologie. Ediție îngrijită, note și prefață de Emil Boldan, București, ET, 1959.
221. * * * *Școala ardeleană*. I—III. Ediție îngrijită de Florea Fugariu. Studiu introductiv și note finale de Romul Munteanu, București, Albatros, 1970.
222. ȘERBAN, V., *Fapte de limbă bănățene în culgerile de folclor ale lui George Cătană*, AUF, 3, 1965, 273—286.
223. ȘIADBEL, I., *Istoria literaturii române vechi*, București, Albatros, 1975.
224. ȘTEFAN, I., *Cuvîntul scrisoare în limba română*, LR, 11, nr. 1, 1962, 56—66.
225. ȘTEFĂNESCU, Șt., *Considerațiuni asupra termenilor „olah” și „rumân” pe baza documentelor interne ale Țării Românești din veacurile XVI—XVII*, „Studii de istorie medie”, vol. IV, 1960, 63—74.
226. * * * *Temelii folclorice și orizont european în literatura română*, București, EA, 1971.
227. TEODORESCU, Ecaterina, *Gramatica lui Ion Eliade Rădulescu*, AUI, 1, nr. 1—2, 1955, 127—138.
228. TINCU-VELEA, Nicolae, *Istoria bisericească politico-națională . . .*, Sibiu, Tipografia arhidiecezană, 1865.
229. TODORAN, R., *Despre un fenomen fonetic românesc dialectal: ă protoinic > a*, SCL, 5, nr. 1—2, 1954.
230. TODORAN, Romulus, *Despre neologisme terminate în -ie*, CL, 4, nr. 1—2, 1959, 211—213.
231. TODORAN, Romulus, *Noi particularități ale subdialectelor dacoromâne*, CL, 6, nr. 1, 1961, 43—74.
232. TODORAN, R., *Particularități dialectale bănățene într-un manuscris de la începutul secolului al XIX-lea*, CL, 14 nr. 2, 1969, 291—303 (I); 15, nr. 1, 1970, 52—62 (II).
233. TOMESCU, Mircea, *Calendarile românești, (1739—1839)*. Studiu și bibliografie, București, EDP, 1957.
234. TOMUȘ, Mircea, *Gheorghe Șincai*, București, EPL, 1965.
235. TOPLICEANU, Tr., *Un scriitor bănățean: Paul Iorgovici (1764—1808)*, „Semenicul”, 1, nr. 7—8, 1928, 1—16.
236. TOPLICEANU, Traian, *Paul Iorgovici. Viața și opera lui (1764—1808)*, „Analele Banatului”, 4, nr. 2—4, 1931, 133—148.

237. ȚĂBA, Vasile, C. *Diaconovici-Loga și problemele limbii române literare*, „Orizont”, 21, nr. 8, 1971, 84—87.
238. ȚIRIOI, Nicolae, *Premise literare*, Timișoara, Facla, 1976.
239. ȚIRCOVICU, V., *Contribuții la istoria învățămîntului românesc din Banat (1780—1918)*, București, EDP, 1970.
240. URSU, Despina, *Încadrarea morfologică a verbelor neologice în limba română din perioada 1760—1860*, LR, 14, nr. 3, 1965, 371—379.
241. URSU, Despina, *Adaptarea adjectivelor neologice la limba română literară din perioada 1760—1860*, SLLF, 1, București, EA, 1969, 131—154.
242. URSU, Despina, și N. A. URSU, *Observații privitoare la adaptarea neologismelor în limba română*, LR, 15, nr. 3, 1966, 245—254.
243. URSU, N. A., *Problema interpretării grafiei chirilice românești din jurul anului 1800*, LR, 9, nr. 3, 1960, 33—46.
244. URSU, N. A., *Formarea terminologiei științifice românești*, București, EȘ, 1962.
245. URSU, N. A., *Un calendar istoric-literar publicat de Pavel Iorgovici*, I.R., 12, nr. 3, 1963, 283—291.
246. URSU, N. A., *Observații asupra adaptării adjectivelor neologice la sistemul morfologic al limbii române în jurul anului 1800*, LR, 13, nr. 5, 1964, 413—422.
247. URSU, N. A., *Din nou despre interpretarea grafiei chirilice românești*, LR, 25, nr. 5, 1976, 475—490.
248. DR. V/ASICU/, Pavel Iorgovici, „Telegraful Român”, nr. 71, 1862.
249. VASILIU, Em., *O mutație analogică u > o sub accent*, SCI., 5, 1954, 87—92.
250. VASILIU, Em., *Cu privire la /u/ final în limba română*, SCI., 20, nr. 1, 1969, 99—102.
251. VERESS, Andrei, *Ceva despre viața și activitatea doctorului Ioan Molnar-Piucaiu și a fiului său*, „Anuarul Institutului de Istorie Națională”, Cluj, 3, 1924—1925, 569—572.
252. VESCU, Victor, *Observații asupra contactelor lingvistice româno-strabe în Banat*, AUELS, 19, 1970, 131—138.
253. VICO, Giambattista, *Știința nouă*, Studiu introductiv, traducere și indice de Nina Façon. Note de Fausto Nicolini și Nina Façon, București, Univers, 1972.
254. VINTILESCU, Virgil, *Limătrie Țichindeal*, Timișoara, 1965.
255. VULCAN, IOSIF, *Dimitrie Țichindeal. Date noi privind viața și activitatea lui*. Discurs de recepție, „Analele Academiei Române”. Memoriile Secțiunii literare, 14, 1891—1892, Seria II, 264—365.

SUMAR

Prefața	5
Studiu introductiv	9
Tabel cronologic	38
Precizări privind alcătuirea ediției	44
<i>Observații de limba rumânească</i>	55
<i>La cetitori</i>	75
Secția I. <i>Observații de limba rumânească</i>	87
Secția II. <i>Exemplurile</i>	153
Secția III. <i>Reflecții despre starea românilor</i>	247
Opinii	275
Bibliografie	283

Lector : AL. JEBELEANU
Tehnoredactor : IOAN I. IANCU

Bun de tipar: 6.03.1979. Apărut : 1979.
Coli tipar: 18,5. Tiraj: 3 300+90.

Intreprinderea Poligrafică „Banat“
Timișoara, Calea Aradului nr. 1.
Comanda nr. 180.

